Ex libris Christophori Bezzonis Veronensis

P. Pietro Anto Quaglia

VNIVERSÆ MEDICINÆ COMPENDIA.

Per IOANNEM RIOLANVM, *Parisiensem Medicum.*

PARISIIS.
Ex Officina PLANTINIANA.
Apud HADRIANVM PERIER, via Iacobæa.

M. D. XCVIII.

VNIVERSÆ MEDICINÆ COMPENDIA.

QVID MEDICINA, quot habeat partes.

HIPPOCRATES libro de flatibus definit medicinam, adiectionem & detractionem; adiectionem necessariorum, detractionem inutiliū: qua definitione duo præcipua & prima Medici officia includit. Morbi enim aut ab inanitione, aut à repletione. Priores curantur additione, posteriores detractione. Galenus in arte parua sequutus Herophilum definit medicinam scientiam salubrium, insalubrium, & neutrorū, qua definitione cum materia subiecta medicinæ primas & præcipuas partes comprehendit: scientia enim salubrium

ὑγιεινὴ nominatur, insalubrium si theoriam spectes; παθολογία, si praxim, θεραπευτικὴ nuncupatur. Salubre verò, insalubre & neutrum, dicuntur tribus modis, vt corpus, vt causa, & vt signum, salubre corpus dicitur, quod fruitur sanitate: Salubris causa, quæ sanitatem efficit, aut conseruat, salubre signum, quod sanitatem pręsentem demonstrat, insalubre corpus quod morbo tenetur. Insalubris causa quæ morbum efficit, insalubre signum quod morbi speciem & magnitudinem indicat, vel eiusdem euentum præmonstrat. Priùs διαγνωστικὸν: posteriùs προγνωστικὸν appellatur, neutrum corpus decidentię dicitur, quod non est perfectè sanum, necdum tamen ægrotat: Cùm enim sanitas actionum integritate cognoscatur: morbus actione aliqua manifestè læsa, & inter vtrumque extremum magna sit latitudo, cùm quis declinat ab actionum integritate & iā aliqua actio incipit lædi, neuter ex decidentia nuncupatur, vt cùm primùm quis à morbo resurgit, neuter conualescentiæ: causæ neutræ sunt huius, ita loquar, neutralitatis efficientes, signa neutra eiusdem demonstratiua, Sanitatem efficiunt bona temperies partium similarium, & legitima cōformatio instrumentorum, eandem conseruat sex rerum non naturalium moderatus vsus. Salubria signa sunt actionum integritas, symmetria in excrementis, & affectus simplices secundùm naturam, vt viuidus corporis color, in quibus explicandis tota ὑγιεινὴ versatur. Quemadmodum πα-

θολογία in corporum insalubrium causarum & signorum explicatione: θεραπευτὴς, pathologia instructus, opponit morbis accommodata remedia, cáque tribus primis differentiis concludit: diæta, chirurgia, & pharmacia: vnde natæ sunt tres partes therapeuticæ, diætetice, chirurgice, & pharmaceutice, quas quidem medicinæ partes commemoratas qui explicarit, vniuersam medicinam absoluerit. Definiri etiam solet medicina, ars sanitatis seruandæ, restituendę aut à morbis præseruandæ. Superior, definitio est desumpta à subiecto, hęc verò à fine, vtriusque coniunctione reddetur perfectior hoc modo. Medicina est ars quę sanis sanitatem conseruat, ægris restituit, neutros à morbis pręseruat: vulgaris est & ad docendum magis accommodata definitio: Medicina est scientia rerum naturalium, non naturalium & contra naturam: superiores praxim potiùs spectant, hæc verò theoriam Res naturales dicuntur, quæ naturam nostram constituunt, contra naturam quæ eandē destruunt, non naturales sunt mediæ & indifferentes. Constituunt verò naturam nostram elementa, temperamenta, humores, spiritus, partes, facultates & functiones. Proinde sunt septem res naturales, quarum scientia physiologia nominatur, seu particularis hominis physica prout sanus est aut æger, vbi enim desinit physicus incipit medicus. Hanc physici corporis particulam suscipit minutiùs explicandam, homo est subiectum reductionis, quęcunque à me-

dico de mineralibus plantis & animalibus considerantur ad hominem velut ad finem referuntur.

PHYSIOLOGIÆ Sect. I.
CAPVT I.

Vt elementum à principio differat.

PRINCIPIVM differt ab elemento: Primò quòd elementum ſit corporeum, principium incorporeum. Secundò quòd principia ſola ratione comprehenduntur, elementa ſentiuntur, quandoquidem ſua qualitate tactum afficiunt, ignis calore: aër, ſi Galeno & Stoïcis creditur, frigore; Aqua, humore; terra ſiccitate, duritie. Tertio quòd principia ſint prima & immediata, elementa ex primis compoſita. Conſtant enim materia & forma. Proinde quærenti cur medicus neglectis primis naturæ principiis vniuerſum artis corpus exordiatur ab elementis, reſpondendum eſt, medicum eſſe ſenſualem phyſicum: Elementa verò, vt eſt in libris cœli, eſſe ſenſibilia principia: materiam & formã intellectibilia: Adde quòd ſubalternatur medicina phyſicę, quia, vt dixi, corporis naturalis vnicam particulam minutiùs ſuſcipit explicandam, & concluſiones phyſicę ſunt principia medicinę: Atqui non eſt æquum artis ſuperioris & inferioris eadem eſſe principia peræquè prima. Ergo ϛοιχειολογία, doctrina de elementis, eſt phyſiologiæ, atque ob id vniuer-

ſæ medicinæ primum fundamentum : ridiculum enim ſit quærere quæ inſunt homini, præter naturam, ignoratis iis quę illi inſunt ſecundùm naturam.

Quid ſit Elementum. Cap. II.

ELEMENTVM definitur in genere, minima pars eius cuius eſt elementum, ſic literæ ſunt orationum elementa, quo generali ſignificato Ariſtoteles initio de Cœlo appellat cœlum elementum: Sunt enim quinque primæ & ſimpliciſſimæ partes mundi, cœlum, ignis, aër, aqua, & terra : ſpecialiùs à medicis definitur, minima pars mixti: elementa duobus modis conſiderantur, prout ſunt partes mundi: Aut quatenus mixti, ſunt partes mundi, qua ratione ſunt grauia aut leuia, harum ſiquidem qualitatum cauſa certum ſitum & ordinem obtinent in vniuerſo. Terra quia abſolutè grauis, imum occupat. Ignis, quia abſolutè leuis, in ſublimi reſidet, aër & aqua vt comparatè grauia ſunt & leuia, ſic medium locum ſortita ſunt, aqua, grauior aëre, graui terræ contigua: aër, aqua leuior, igni: Abſolutè graue vbique eſt graue & vndique ad centrum deſcendit: Abſolutè leue eſt vbique leue, & ex quacunque mundi parte euolat in ſuperum, At comparatè grauia & leuia non ſunt vbique talia. Aqua enim comparata terræ eſt leuis, in eiuſque regione talis hoc ſigno deprehenditur, quod naturaliter tam altè aſcendat, quàm profunda fuit eius ſcaturigo, aër compara-

tus igni est grauis, in eiusque regione per hypothesim violentia constitutus, descenderet ad suum & naturalem locum: alioquin peruerteretur ordo vniuersi, comparatus verò aquæ & terræ est leuis, talisque in eorum regione manifestè deprehenditur, nam vesicæ plenę aëre sustinent in aquis grauissimum pondus. Hæc consideratio planè est physica: Sunt verò partes mixti prout sunt calida, frigida, humida aut sicca: nam sunt partes mixtorum præcedente mixtione, miscentur præcedente alteratione, alterantur actione & perpessione mutua, agunt, vicissim & repatiuntur, nō grauitate, aut leuitate, quæ sunt materiales, & inefficaces qualitates, sed calore, frigore, humore & siccitate, quæ sunt formales & energiticæ, quamuis posteriores duæ prioribus cōparatæ patibiles nuncupentur. Ergo doctè à medicis definitur elementum, minima & simplicissima pars mixtorum, si mauis corpus simplex ex quo primùm mixta constituuntur.

Quòd quatuor sunt elementa.

CAPVT III.

ARISTOTELES duobus argumentis demonstrat quatuor esse elementa, primo quòd vnum sit simplex corpus absolutè graue, alterum absolutè leue, duo interiecta comparatè grauia, & leuia: secundo, quòd sunt quatuor qualitates primæ, calor, frigus, humor, siccitas, suis actionibus satis manifestæ: quæ cum sint accidentia, in primis subiectis exi-

ſtant neceſſe eſt. Atqui non refert ſi primum calidum dixeris an ignem, primum frigidum an aquam, primum humidum an aërem, primum ſiccum an terram. Cogimur enim propter ignorationem verarum & eſſentialium formarum, elementa his primis qualitatibus definire: quærenti enim quid ſit ignis, reſpondendum eſt, primum calidum, ac ſi dicas corpus ſimplex ex calore & primo caloris ſubiecto conflatum. Quid aqua? primum frigidum: quid aër? primum humidum: quid terra? primum ſiccum. Sunt igitur quatuor elementa quæ, inquit Galenus, medicorum inſtituto accommodatiùs conſueuit Hippocrates quatuor primarum qualitatum concretis nominibus appellare calidum, frigidum, humidum, ſiccum: primus enim medici labor debet eſſe in ipſarum cauſarum effectis dignoſcendis, vt calorem cogere homogenea ſeparare heterogenea. Frigus verò tam heterogenea quàm homogenea: calorem moderatum generare & viuentia conſeruare, immoderatum corrumpere, vrere, calorem temperatum rarefacere, coquere, relaxare: Immoderatum denſare, aſtringere, aſſare, & cætera quæ explicauit Ariſt. partim in libris de ortu, partim quarto Meteorûm. Diffuſiùs verò Galenus primis quinque libris ſimplicium.

De primo Calido. Cap. IIII.

MAGNA contentione de primo calido pugnatur, placet Platoni & Aſtrologis

esse cœlum, quia sit fons omnis caloris, solísque tepor sublunarium omnium sit opifex. Ignis elementaris sine necessitate videtur in scholas physicorum introductus: neque enim videtur, vt cætera elementa, neque vlla actione se prodit. Apud Platonem sunt tres species, ignis, lux, flamma, & pruna: lux est ignis lucens non vrens. Pruna, ignis vrens non lucens. Flamma lucens & vrens. Prima differentia ad cœlū pertinet, posteriores duæ, ad ignem artificialem: Itaque frustrà videtur inuectus Ignis elementaris. veruntamen Aristoteles negat cœlum actu esse calidum, quia haberet contrarium frigus à quo pateretur tādem & corrumperetur, cum cœlo nihil repugnet nisi priuatiuè, vt tenebræ luci: energiticῶs, seu, vt loquitur D. Tho. causaliter, calefacit, vt cos non acuta acuit; vi enim sua & motu calorem excitat. Atqui primum calidum qualecumque illud sit, oportet re ipsa esse calidum, vt sit caloris πρῶτον δεκτικὸν. Ergo cœlum non est primum calidum, multo minus summus & adustus aër, quia ex accidenti tantùm & secundario eiusmodi est: reliquum est igitur, vt constituatur ignis elementaris primum calidum. Accedit quòd leuissimum & calidissimum, re & subiecto sunt vnum. Atqui cœlum non est leue, quia naturaliter mouetur in orbem, non motu recto: leue autem definitur quod sponte mouetur sursum. Ignis igitur elementaris, vt leuissimus ita calidissimus, cur ergo non calefacit? propter raritatem materiæ: nam ca-

lor quo densiori subiecto inhæret, eo magis calefacit. Qua quidem causa non videtur: Astra propter densitatem sunt conspicua. Reliquum cœlum propter raritatem & perspicuitatem est inaspectabile. Descendítne continenter ignis de sua sphæra ad generationem mixtorum? non est necesse, quia elementa sunt confusa: in terræ visceribus insunt aër, ignis & aqua, quæ cœlestis calor cótemperat ad generationem mixtorum, vtitur igne elementari, vt materia, ipse miscet, sed non miscetur, neque fit pars mixti, alioquin cœlum, vt est in prouerbio terræ vniretur, immortale caduco. Hoc in viuentibus manifestum est, viuunt enim omnia beneficio caloris cœlestis, cuius priuatione moriuntur, Pyrethrum temperamento igneum viuit, non illo summo, sed moderato calore. Duæ sunt primæ partes mundi, cœlum & elementa, vt hominis anima & corpus: cœlum est instar formæ, elementa materiæ, agente cœlo patientibus quatuor elementis, fiunt hîc omnia; sol habet rationem opificis, quatuor elementa materiæ. At efficiens est extra, materia & forma intra subiectum, efficiens est causa externa, materia, & forma interna, elementa quatuor, ad materiam pertinent.

De primo frigido, primo humido, primo sicco. Cap. 5.

DE primo frigido certant Stoici cum Peripateticis, placet Stoicis aërem esse pri-

mum frigidum, quia ſummè refrigerat. Aqua enim non ſuo, ſed ambientis frigore congelatur, cui ſententiæ fauet Galenus: veruntamen humidum aërium, vt oleum, frigore denſatur quidem, non congelatur; tantum abeſt, vt aër ſit congelationis cauſa, homogeneũ enim humidum potiùs quàm heterogeneum, aëreum potius quàm aqueum congelaret: prę terea natura non ſolet contrarium contrario iungere, ſed medium aliquod interiicere, Atqui aër igni calidiſſimo eſt contiguus, non eſt igitur frigidiſſimus: ſanè vt inter ſeſe facilè mutarentur elementa, ad generationem mixtorũ & conſeruationem vniuerſi, ſymbolo qualitatis conuenire debent; ignis calidiſſimus eſt, aër Calidus, aqua frigidiſſima, terra frigida. Aër humidiſſimus, aqua humida: frigidiſſimum & remiſſè calidum in eodẽ primo ſubiecto ſubſiſtere non eſt veriſimile: Itaque præſtat cum peripateticis aquam primum frigidum, aërem primum humidum nuncupare, eique opinioni debent medici imprimis acquieſcere, quia rerum veritatem ſenſuum fide & effectis ſolent explorare. Atqui mixta in quibus aqua dominatur, vt papauer, cicuta, mandragora. Denique narcotica, ſummè refrigerant: humida aëria (in quorum mixtione vicit aër) vt oleum & oleoſa omnia maximè omnium humectant: nam vnica olei gutta ſi veſtis perfundatur, maxima ſui parte contaminabitur: illa inquam non refrigerant, ſed calefaciunt potius: ſit igitur hoc cum Ari-

ſtotele conſtitutum: Aërem eſſe primum humidum aquam primum frigidum: non eſt prætereunda quæſtio. An frigus ſit qualitas poſitiua, Ariſtoteles enim paſſim illud appellat priuationem caloris, reſpondeo quod docetur nono metaphyſicæ, in omni oppoſitione duo reperiri extrema, quorũ vnũ alteri cõparatum habet rationẽ priuationis, alterum habitus. Nã imperfectius eſt inſtar priuationis, alterũ formę, ſic malum boni, nigrum albi, frigidum calidi, ſiccum humidi priuatio eſt: cõparatè inquam non abſolutè. Frigus enim actionem habet ſenſibus tam manifeſtam, vt ſtupidus ſit qui illud abſolutè priuationem eſſe defenderit, nihílque eſſe præter imbecillum calorem aſſeruerit; ſic ſiccitas humori comparata eſt priuatio. Neque dubium eſt reſiccari mixta vel frigore, humorẽ excludente comprimendo, vel calore humiditatem reſoluente, ſunt tamen quàmplurima non reſiccata, ſed natura, ſeu prima ſua conſtitutione ſicca, vt lapides, bolus, armena, terra ſigillata, in quibus manifeſtè terra dominatur: vnde coniicitur terram eſſe primum ſiccum.

An duæ qualitates ſint ſummæ in ſingulis elementis. Cap. VI.

HANC Galeni ſententiam medici quidam contrà peripateticos duobus argumentis propugnant, primo quòd ſi, exempli gratia, ignis eſſet calidiſſimus & remiſſè ſic-

cus, dari posset calidissimo calidius: terræ enim siccissimæ contactu augeretur ignis siccitas. Nam vt Auerrois loquitur, siccitas est lima caloris, fieret igitur ignis semet ipso calidior. Secundò quòd omnia essent mixta, nihil simplex; cum enim remissio accidat permistione contrarij, si siccitas esset remissa in igne, ab humore illam retusam esse oporteret: quæ cum sint absurda, concludunt ignem esse calidissimum simul & siccissimum, terram frigidissimam & siccissimam, & ita deinceps. At vnicum est absolutè siccum, vnum primò per se humidum, quia vnius primæ qualitatis, non possunt esse duo subiecta æquè prima, primum siccum, aut humidum, non refert si absolutè humidum, aut siccum, humidissimum vel siccissimum appellaris: non sunt igitur duo siccissima, terra & ignis, neque duo humidissima, aër & aqua: prætera accessit qualitati summæ secunda remissa, duabus causis, primum, vt primæ actionem intendat, sic calor augetur accessione siccitatis, secūda vt adiuuet transmutationem elemētorū & facilitet: Atqui si esse tignis calidissim9 & siccissimus, aër calidissimus & humidissimus, difficilis, quinetiā impossibilis propemodum esset vnius in alterum trāsmutatio, quia non mutatur contrarium vnum in alterum nisi per medium, faciléque inter se transmutātur, quæ qualitatis alicuius symbolo cōsentiunt: fauendum igitur potius Aristoteli, ignísque dicendus calidissimus, remissè siccus. Aër humidissimus remissè calidus, aqua fri-

gidissima, remissè humida, terra siccissima remissè frigida. Neque necesse est remitti qualitatem secundam à suo contrario cum talis insit à natura propter causas dictas.

A quo & quomodo fiat mistio.

CAPVT VII.

SCRIBIT Aristoteles Deum de industria sublunarem mundum proximè cœlo coniunxisse, quò facilius ab illo regeretur. Regitur autem motu, aut lumine: vehiculo luminis descendit calor qui immistus miscet elementa ad generationem mistorum, quòd ipse misceri non possit definitio ipsa demonstrat. Est enim mistio eorum quæ miscentur priùs alteratorum vnio. Atqui, vt docetur in libris cœli, cœlestia sunt impatibilia, multo minus vniri possunt elementis, quia mortale & immortale numquam coire possunt in eãdem naturam: præterea cœlum est ἀσύμβλητον, elementis incomparabile, σύμβλητα enim Arist. appellat quæ communi materię participant, vt qualitates contrariæ permutentur in communi subiecto: At cœli materia loco quidem est mobilis, non transmutabilis vt elementorum, non habet adiunctam δύναμιν ἀντιφάσεως, appetitionem nouitatis, quam priuationem Aristoteles appellauit. Neque enim nouam formam cœlum appetit, sed in sua conquiescit: immistus itaque calor cœlestis quatuor elementa hoc modo permiscet, terra est veluti omnium basis, quæ tota humore aqueo imbuitur,

atque perfunditur, ac si pistor farinæ aquam misceat, vt pastam efficiat, vtrumque permeat, & quoquo versum peruadit, cuncta rerum permeabilis aër, hæc tria καθ' ὅλου subit, & calore penetrante, quouis sese insinuat ignis: sic nulla particula mixti quantumuis exigua manet immixta, sed ex quatuor elementis proportione commixtis temperata: designa acu quam voles mixti particulam, illam quatuor elementorum mixtione constare, si non sensus, certè manifestè ratio conuincit, nec dubita quòd si adeo perspicaci essemus visu, vt illius dissolutionem discernere possemus, quin singulorum elementorum separationem videremus. Eò enim redeunt omnia vnde primùm orta sunt, vt reuniantur toti: ergo, dices, dabitur minus minimo, eritque corpus, mistum infinitè diuiduum, sese corporum dimensiones penetrabunt: nego sequi, quia elementa mole minima seu minutissimè diuisa, non apponuntur, vt cinis cineri, sed indiuidua specie tota totis permiscentur, secundùm partes omnes sese penetrant.

Vtrum elementa secundùm formas, an secundùm qualitates misceantur. Cap. 8.

PRIMVS Hippocrates docuit elementa commisceri, Democritus enim & Empedocles mixta fieri per concretionem existimabant, concrescere verò minimarum partium contactu & appositione, quam opinionem multis

multis argumentis Aristot. confutauit. Antecedente enim primarum qualitatum actione & perpessione mutua vniri tandem elementa demonstrauit, cui secundùm qualitates non secundùm formas placet ea permisceri, quia formæ sint substantiæ, substantia autem substantiæ non aduersetur, nisi ratione qualitatum, Aristoteli potiùs quàm Stoïcis subscribit Galenus lib. de substantia facultatum naturalium. Aphrodiseus tamen, fidelis Aristotelis interpres lib. de mixtione contendit elementa misceri secundùm formas hoc argumẽto: Ea sola miscentur quæ per se existunt, vt est primo de ortu, Atqui primæ qualitates cum sint accidentia, per aliud existunt. Ergo elementorum substantiæ miscentur, præterea elementa post dissolutionem mixti eò redire vnde profecta sunt scripsit Hippocrates. Atqui destituta formis, non est verisimile singula redire ad sua loca. Formas igitur seruant in mixto. De quæstione tam difficili dicam liberè quod sentio; Aristoteles mistionis definitione, duo inclusit, Antecedentem alterationem & inde consequentem vnionem, alterantur elementa mutua pugna primarum qualitatum, deinde concordia formarum vniuntur, sublata enim causa repugnantiæ, facilis est vnio substantiarum: at inquam non repugnat ignis aquæ nisi quia ille sit calidus, hæc frigida: sublata igitur per alterationem hac causa repugnantiæ, facillimè ex multis elementorum formis vna exurgit, quæ verius forma mixti nominaretur quàm quali-

tas elementi prædominantis: Hoc quia est magni momenti, exemplis illustremus: In catharcticis, vt Rhabarbaro, senna, agarico, præter actionem manifestam quæ à temperamento procedit (vt vim calefaciendi à caloris dominatu) inest vis quædam & proprietas inexplicabilis humorem hunc aut illum trahendi cum delectu, quam docti omnes appellant formæ, vel totius substantiæ proprietatem, quam quidem ignorari non est mirum, cum elementorum formæ à quarum vnione procedit, materiæ tenebris inuolutæ, nostram comprehensionem effugiant: Vt in purgantibus sic in alterantibus remediis, denique in mixtis ferè omnibus eiusmodi actiones obseruare possis, quæ non procedunt à temperamento, sed à proprietate specifica & formali: quam mistorum essentiam, tacitè videtur Aristoteles subindicasse, in libris de historia animalium quo loco docet ex professo temperamentum non esse substantiam partis similaris: nam inquit, quòd caro sit caro, aut os sit os, non debet acceptum ferri elementorum qualitatibus, sed à diuiniore quadam origine dependet, neque enim quicquid similiter atque os densum est, & frigidum, protinus os esse necesse est: sed ossis natura ipsa accedat necesse est. Temperamentum non facit, vt mistum sit id quod est, scilicet, vt hoc sit lapis, illud planta. Sed melior quædam essentia; quam ego existimo, ex elementarium formarum vnione cõsurgere. Hoc est vnum ex primis humanę sapientiæ

principiis: quo cognito omnes mistorum actiones & effectus, poterit quisque ad suas primas causas reducere, manifestas ad temperamentum, occultas ad formam mixti.

Vtrum elementa maneant in mixto actu an potentia.

VNVM quodque est actu per suam formã: forma enim est actus cuiusque rei, atqui elementa non retinent in misto suas formas, itaque non insunt actu: siue enim primæ qualitates sint formæ, siue non; certum est, sine illis formas consistere non posse: Atqui non manet ignis calidissimus in mixto, neque aqua frigidissima: itaque non manent actu, cum sint destituta formis, ego verò formas elementorum remanere demonstraui, non quæ per se & seorsim subsistant, sed vnitas: vt enim temperantur qualitates, sic vniuntur formæ, vtq; ex temperatis contrariis qualitatibus, & ad mediocritatem adductis vna exurgit, quæ temperamentum mixti denominat, facitque vt hoc sit calidum natura, illud frigidum: ita ex vnitis quatuor formis elementorum, vna ex omnibus exurgit, quæ, veriùs quàm temperamentum, forma mixti dicetur, essentia corporis similaris: formæ igitur elementorum manent in mixto, sed indistinctæ, & in vna confusæ, vna post pugnam victrix manet, quæ ceteris imperat, omnésque veluti vinctas tenet, quod est potentia manere. Proinde siue spe-

ctes, primas qualitates, quia non manent summæ, sed refractæ, siue veras formas, quia omnes in vnam coeunt, elementa manent in mixto potẽtia tantum, hoc est cum actu suo retuso. Victrix qualitas cęteras potẽtia continet: illius potentia non aliter continentur quàm binarius ternario, Vegetans anima sentiente, vtraque rationali: sic extremi colores sapores, odores sunt in mediis, sic in cramate insunt vinum & aqua. Cera, resina & oleum in tretrapharmaco. Hoc solum videtur vrgere argumentum quòd redeant tandem elementa ad sua loca, quod non possunt, sine formis & qualitatibus summis, An grauitas & leuitas sunt causæ motus ad superum & inferum, quæ manent in mixto inalteratæ, An moderatus calor leuia potest mouere sursum, vt vaporis & exhalationis exemplo notum est, paulatim enim calor intenditur motu, materiámque suam attenuando, & rare faciendo leuiorem reddit, vnde fit, vt quo vicinius est suo loco, eò celerius moueatur. An elemẽtorum formę vnitę separari possunt, non arte, sed à natura ipsa quæ illa miscuit, non aliter quàm vinum & aqua, vase ex hedera confecto separantur?

An quatuor elementorum mixtione corpus nostrum constet.

DVo sunt humanæ generationis sensibilia & coniuncta principia semen & maternus sanguis. Atqui autore Galeno, semen

est igneum magis quam aerium: spuma enim est aërius, & oleosus humor, genitor spiritus cuius præsẽtia spumat, est igneus: Sanguis potissimùm est aqueus & terrestris, quando quidem ratione suæ substantiæ est aqueus, ratione fibrarum, terrestris: ergo manifestè ad nostram generationem concurrunt quatuor elementa. Prætereà sanguine continentur quatuor humores, atqui illi analogia respondent quatuor elementis, bilis enim calida sicca, est ignea. Sanguis calidus humidus, est aërius, pituita frigida & humida, est aquea, succus melancholicus, frigidus siccus, est terrestris: ergo materno sanguine quo opifex spiritus, tãquam materia vtitur ad fabricam nostri corporis, quatuor elementa continentur: Item nostri corporis quædam partes sunt siccæ & duræ, à terræ dominatu, vt ossa, aliæ humidæ, vt humor radicalis, aliæ frigidæ, vt cerebrum, aliæ calidę, vt cor, iecur, spiritus. Accedat quòd iis nutrimur quibus constamus, nutrimur mixtis: nullum enim annimal vno simplicique elemento nutriri potest: sit igitur hoc constitutum, nos constare quatuor elementorum mistione.

PHYSIOLOGIÆ SECTIO secunda de temperamentis.

Quid temperamentum.

CAPVT I.

TEMPERAMENTVM est finis seu perfectio mistionis semper enim miscentur eleméta, vt inde crasis exurgat, quemadmodũ ex mero diluto κρᾶμα: mistio enim motus quidam est, nempe primorum contrariorum conflictus, cum ad mediocritatem reducta sunt, cessat motus, quia adepta sunt finem, ad quem contendebant. Hinc Auerrois non absurdè, temperamentum formam mixti definiuit, forma enim & finis in operibus naturæ re & numero sunt vnum, sola differunt ratione, eam ob causam veteres quidam physici animam ipsam harmoniam appellarunt, quos etiamsi Plato in Phœdone refutarit, tamen in Timeo animam nominatim appellat harmoniam, quam dissensionem malè conciliat Proclus, harmoniam sui nominans non corporis, anima enim est harmonia suarum partium & primarum qualitatum; Vtitur temperamento, tanquam instrumento ad obeundas suas functiones. Temperamentum est principium sine quo illæ obiri non possunt, nam læso partium similarium temperamento, protinus naturales actiones læduntur, non est tamen anima

temperamentum, nec ex temperamento, imò verò, vt ex Aristotele iam notauimus, forma totius similaris, vt ossis, aut carnis, quæ propriè natura dicitur, non est tẽperamẽtum, quia illi non debent quod sint os aut caro, sed diuiniori cuidam substantiæ. Esto igitur temperamentum, vel finis mistionis, vel forma mixti, vel principium naturalium facultatum. Omnes enim autore Galeno, à temperamento procedunt: Fernelius definit concentum mistionis, seu harmoniam primarum qualitatum. Aduersus quem obiicitur hanc definitionem omni temperamento conuenire non posse, quia docet Galenus, lib. de inæquali intemperie, febricitantium, & hydropicorum temperamentum esse inæquale; tabidorum verò æquale, vtrumque cum morbidum sit, nemo concentum appellarit. Respondeat Fernelius; Analogum per se positum stare pro potiori significato, qui simpliciter & sine adiuncto temperamentum nominat, salubre intelligit, non aliter quàm cum homo absolutè pronunciatur, viuens, non pictus significatur.

Temperamentorum primæ differẽtiæ, An sit, & quid sit pondere, quid iustitia temperatum.

CAPVT II.

TEMPERAMENTVM imprimis diuiditur à Galeno in temperatum & intem-

peratum; temperatum ſubdiuiditur in id quod exquiſitè, atque, vt dicitur, ad pondus temperatum eſt, & id quod ad iuſtitiam temperatum. Ad pondus non appello, in quo pari mole & pondere elementa miſta ſunt, tale enim ne cogitatione quidem fingi poteſt, quia ignis terram abſumeret, fierétque vnius ortus alterius interitus, ſed æquali quatuor primarum qualitarum miſtione conſtare debet, exquiſitè temperatum: in quo nulla qualitas exuberat, ſed omnium ineſt æqualitas. Quæritur ſi tale exiſtat in natura: Galenus primo de Alimentorum facultatibus, dum mediocria quædam & temperata alimenta conſtituit, illud videtur agnoſcere. Manifeſtius verò primò de temperamentis, cum ſcribit cutem interiorem manus hominis ad iuſtitiam tẽperati, in ætate potiſſimùm adoleſcentię, omnium qualitatum mediocritate conſtare, quia conſtat carne calida humida, & neruo frigido ſicco, quam ideo dicit eſſe iudicem & Arbitrũ omnium temperamẽtorum. Galen. fauet Phyſica ratio, non enim fit motus ab extremo in extremum niſi per medium æqualiter diſtans ab extremis. A calido ad frigidum fit tranſitus per tepidum: A pueritia calida humida, ad ſenectutem extremam, frigidam ſiccam, procedimus per adoleſcentiam temperatam, Os initio vitæ humidiſſimum, non poteſt tandem reddi ſicciſſimum, niſi fuerit priùs in vtriuſque extremi medio conſtitutum. Verùm non plus momento in puncto illo exquiſitè medio

consistitur, vt primo de tuenda valetudine scribitur à Galeno: Itaque videtur potius doctrinæ gratia poni à medicis temperamentum ad pondus, quò facilius intelligatur optimum in genere temperamentorũ, quod sit cæterorũ veluti exemplar: vt quæcumque illi erunt similiora, temperatiora, quæ dissimiliora, intemperatoria, iudicentur: primo de temperamentis illius comparatione omnia dicuntur intemperata: Temperatũ ad iustitiam vocatur, quòd naturæ suæ congruenter, seu vsui cui destinatur conuenienter temperatum est, quæcumque enim acceperunt à natura mistionem elementorum, quamuis inæqualem, actioni tamen & vsui conuenientem, ea ad iustitiam temperata dicuntur, sic os quamuis siccissimum, est tamen ad iustitiam temperatum, quia tale temperamentum, illius vsus postulabat. Temperamentum verò intemperatum, est duplex, simplex, vel compositum, simplex, in quo vna tantum qualitas excedit reliquis duabus contemperatis, cuiusmodi est, calidum, frigidum, humidum & siccum, calidum in quo calor frigori dominatur, humore & siccitate temperatis. Frigidum, in quo frigus præcellit calori, reliquis duabus temperatis, Compositum in quo duæ qualitates excellunt. Hoc autem est calidum humidum, vel calidum siccum, frigidum humidum, vel frigidum siccum: nam cum sex modis inter se primæ qualitates coniungi possint, calor autem non possit iungi cum frigore, neque humor cum

ſiccitate, quia ſeſe mutuò expellunt contraria, nec in eodem ſubiecto ſimul exiſtunt, reliquũ eſt, vt hæ tantùm quatuor coniugationes primarum qualitatũ reperiantur vtriuſque agentis cum patientibus: in ſumma temperamenti intemperati ſunt octo differentiæ, quatuor ſimplices, totidem coniunctæ: Eſt præterea, temperamentum, aut pondere, aut iuſtitia temperatum: Temperamẽtum intemperatum ſubdiuidi ſolet in ſalubre & in ſalubre: hoc rurſus in æquale & inæquale. Nudum aut cum materia, ſed hę ſubdiuiſiones non ſunt huius loci. Ad Pathologiam enim pertinet intemperiem morbidam conſiderare.

Quæſtionum quibus ſuperior diuiſio oppugnari ſolet ſolutio ex Galeno.

CAPVT VIII.

QVIDAM contendunt nullum eſſe temperamentum ſimplex hoc argumento quod actiuæ qualitates mox generent paſſiuas, calor inducit ſiccitatem, frigus humiditatem, eodem argumento alij contendunt non poſſe dari mixtum, quòd ſit calidum ſimul & humidum, neque vllum quòd ſit ſimul frigidum & ſiccum: cuiquidem argumento quidam ſatisfactum putant: negando calorem ſiccare, & frigus humectare, quia vnius cauſæ vna eſt actio, caloris ſcilicet calefacere: frigoris, refrigerare. Verùm illi non intelligunt primo

per se vnius quidem causæ vnam esse actionem per accidens, quamplurimas. Calefacere est prima actio caloris, siccare, secundaria: Calefaciendo enim, humorem dum resoluit siccat: sic frigus non tantùm humectat, imperfectè coquendo, ἀπεψίαν enim multa humoris copia consequitur, sed & siccat comprimendo: Alij itaque doctiùs respondent, calorem quidem siccare & frigus humectare, sed paulatim & cum tempore, calor natiuus humorem radicalem absumendo, tandem aliquando corpus desiccat, sed toto illo tractu temporis nihil vetat, quin calor sine siccitate existat, Galenus iustè negat omnem calorem siccare, quia calor humidus humectat, vt exemplo tepẽtis Balnei demonstrat: Negat quoque frigus perpetuò humectare, quia frigidus Boreas siccat, vt probat Homeri testimonio.

Calidi, humidi, frigidi, sicci, homonimia explicatur. CAP. IIII.

VT intelligatur faciliùs quid sit natura, seu temperamento calidum, quid frigidum, horum nominum ambiguitas imprimis explicanda est. Dicitur autem vnumquodque horum tribus modis, per se, per accidens: Absolutè, comparatè, Actu potẽtia. Calidum per se sit necesse est quod temperamento tale dicitur: nam calidum per accidens magis propriè calefactum dixeris, similiter refrigeratum, humectatum, desiccatum: Aquam per se frigidam

esse quantumuis coctione incaluerit, hoc signo cognoscitur quod sponte refrigescat, deposito calore, vt alieno & asscititio, nec desinit terra esse siccissima, quamuis multo imbre madeat ad salutem animantiũ. Aristoteles docet primo de Ortu quidpiam absolutè dici duobus modis, in genere seu indefinitè, quo modo homo absolutè est temperatus, id est omnium temperatissimus, vel magis propriè & definitè, quo modo qui actiones habet perfectissimas inter homines, est temperatissimus, Idem diuersis comparatum nihil prohibet esse calidum simul & frigidum, nam homo quãuis per se temperatus, tamen si comparetur leoni, videbitur frigidus; si asino, calidus: comparationẽ verò fieri inter res eiusdem vel diuersi generis, eiusdem quoque vel diuersę speciei: notius est quàm vt explicari debeat.

Actu calidum dicitur quòd tale sentitur, siue fuerit tale per se vt ignis, siue ex accidenti, vt aqua feruens: Similiter actu frigidum appellamus, quòd contactu tale percipimus, siue per se tale fuerit vt gelu, siue per accidens vt piper refrigeratum. At actu humidum & siccum, non tantùm tactu discernimus, sed etiam ratione: Nam gelu si tetigeris, ex duritie siccum iudicabis: metallum fusum & liquatum si contrectes, ex mollitie humidum esse pronunciabis: si verò adhibeas in consilium rationem, considerésque gelu nihil esse præter aquam frigore concretam, æs, vel plumbũ liquidum, nihil esse quam corpus terrenum à calore li-

quatum: Profectò gelu potiùs humidum quàm ſiccum affirmabis, metallum potius ſiccum quàm humidum, ſicque intelligendus eſt Galenus ſecundo de temperamentis, quando docet calidi & frigidi ſolum tactum eſſe iudicem humidi & ſicci, cùm tactu rationem. Potentia calidum aut frigidum dicitur, quod etiamſi actu non calefaciat, poteſt tamen calefacere vt piper, ſinapi, quamuis actu frigida, potentia tamen calida ſunt, aſſumpta enim nos calefaciunt, dum vis illa à noſtro calore in actum promouetur. Duplex autem eſt potentia, vna, quæ antecedit actum, ſic infans potentia eſt Grammaticus: Altera conſequitur actum, qualis ineſt iam Grammaticæ præceptis inſtituto facultas congruè loquendi. Prior potentia ineſt materiæ dum promouetur ad formam & à ſecundis cauſis præparatur. Introductæ verò formę inſunt facultates, naturales, nutriendi, augendi, procreandi. Cuiuſmodi ſunt quæ medicamentis inſunt, tam purgantibus, quàm alterantibus, quæ iacerent in materiæ ſinu ſopitæ, niſi à viuentis calore promouerentur: ſic igniculi qui latent in rebus aduſtis vt cineribus, & calce, affuſa frigida ſuſcitantur.

Critirium temperamentorum.

CAPVT. V.

IN vno quoque rerum genere, quod præſtat, cæteris debet eſſe pro regula: homo

non tantùm mixtis omnibus præcellit, ſed omnia in illius vſum ab opifice deſtinata ſunt. Itaque accepit à natura duo inſtrumenta, rationem qua verum à falſo, & virtutem à vitio diſtinguat, & tactum cuius miniſterio, à nocituris vtilia diſcernat, vt illa deligat ad vſum, hæc verò perpetuò fugiat: nam guſtus, cuius miniſterio venena ab alimentis internoſcit, eſt quidam tactus. Tactus eſt ſenſus neceſſitatis, omni animanti ad conſeruandam vitam neceſſarius, cæteri nempe viſus auditus & odoratus ſunt tantùm commoditatis, tactu ſitne hoc iuſto calidius, illud frigidius, an verò mediocriter calidum: ſit-ne durius vel mollius quiſque noſtrum dignoſcit. Atqui quo inſtrumento tractabiles qualitates, tam primas, calorem, frigus, humorem, & ſiccitatem, quàm ſecundas, vt duritiem & mollitiem, aſperitatē, læuitatem, diſcernimus: eodem, temperamentorum differentias diſtinguimus, id enim calidum vocamus, cuius contactu incaleſcimus, frigidum à quo refrigeramur. Durum quod reſiſtit, molle quod cedit noſtri tactui: Proinde omnes diſſenſiones quæ à Peripateticis mouentur de ſenſorio tactus, moueri poſſunt à medicis de critirio temperamentorum. Ariſtoteles ipſe diſſenſionis occaſionem dedit ſuis interpretibus, nam primo de Hiſtoria & ſecundo de partibus animalium, affirmat carnem eſſe ſenſorium tactus, quam quidem opinionem hoc indicio confirmat Auicenna, quod ſi acu pungatur, illico ſentit, & dolore afficitur.

Aphrodiſeus eſt in eadem ſententia, eámque ex eo confirmat quod ſenſorium tactus oporteat eſſe temperatum, eiuſmodi autem ſit caro, non neruus: Veruntamen ſecundo de anima Ariſtoteles hoc officium neruo committit. Carnem verò eſſe tãtùm medium per quod ſit tactus affirmat: & Auerrois mauult neruum eſſe organum tactus quàm carnem, quia caro non ſentit niſi per neruum, in eadem opinione fuit Themiſtius; locus facultatis tangendi, inquit Ariſtoteles, imo verò cuiuſuis alterius ſenſus eſt cor. Hos locos vt breuiter cõciliemus, reſpondemus imprimis cor dici commune & primum ſenſorium quòd Ariſtotelis iudicio ſit ſenſuum omnium radicale principium: fibras enim habuit pro neruulis, neruus autem & caro non diuiſim, ſed coniunctim, efficiunt ſenſorium tactus: Interior enim cutis vtroque conſtat, neruo duro, & carne molli, neruo frigido ſicco, carne calida humida. Quam idcirco iuxta Aphrodiſęi fundamentum, vt phyſici tactus ſenſorium, ita medici temperamentorum iudicem & arbitram doctè profitentur.

Partium noſtri corporis temperamentum inquiritur.

CAPVT VI.

AD bene medendum non eſt ſatis eorum quæ ſunt extra nos temperamenta cogno-

ſcere, ſed etiam eorum quę ſunt in nobis : ſe enim, hoc eſt tam corpus quàm animam, debet vniuſquiſque imprimis cognoſcere. Corporis autem ſcientia potiſſimùm conſiſtit in ſingularum partium temperamento, de quo docti omnes paribus ferè rationum momentis ita diſceptant, vix vt dicas vtri potius parti fauendum ſit. Nam Galenus affirmat cerebrum eſſe calidum, eo quòd detectum ſi tetigeris tale tactus judicio appareat. Adiungit eſſe ſedem & habitaculum rationis. Ariſtoteles verò frigidum eſſe contendit, quia pars eſt ſpermatica, continuo enim motu, ſpirituúmque vitalium appulſu, per arterias ſoporarias, incaleſcere, id eſt per accidens non per ſe calidum eſſe. Adde quòd nutritur pituitoſo ſanguis, eo autem conſtat vnumquodque quo nutritur, præterea effectus prodit naturam ſuæ cauſæ, atqui excrementitia pituita quæ per nares & palatum excernitur de cerebro procedit. De cordis temperie Auerrois, quoque diſſentit à Galeno. Galenus enim, quia eſt fons caloris : in dextro enim ventriculo fit ſanguis arterioſus, in ſiniſtro vitalis ſpiritus veluti in fornace elaboratur ex naturali ; calidum eſſe affirmat : quod ſi digitum in dextrum ſinum cordis adhuc palpitantis immiſeris, ſanguinem illic inſtar aquæ feruentis calidum percipies. Auerrois nihilominus temperamento ſuo frigidum eſſe contendit, eo quòd pluribus cõſtet partibus frigidis, vt aorta, vena arterioſa, arteria venoſa, valuulis, & eo ramo venæ cauę

qui

qui ſanguinem ad dextrum ſinum tranſmittit, quæ omnia ſi cum carne cordis compararis, frigidum potius quàm calidum apparebit. De pulmonis temperamento non conuenit etiam inter Galenũ & Auicennã: nam Galenus quia ſit mollis, humidum eſſe pronunciat. Auicenna, quia nutritur ſanguine bilioſo potius ſiccũ, per accidens tantùm humidum eſſe contendit, eò quòd aſſiduè deſtillatione madeat: Vſque adeo ſunt incerta & problematica omnia. Diſſenſionis occaſio ex eo me iudice nata eſt. Quod Galenus ſingula membra, vt ſunt partes corporis viuentis conſiderarit, Phyſici, per ſe & abſolutè. pulmonibus enim animalium, corde, iecore cæteriſque vtimur, partim vt alimentis, partim vt medicamentis. Hoc modo, cor frigidum potius quàm calidum videri poteſt, quia nos potius refrigerat quàm calefacit. Pulmo ſiccus quia deſiccat. Cerebrum, frigidum & humidum. Veruntamen non cuiuſuis pulmonis, ſed humani duntaxat temperamentum hîc inquirimus, prout conſtituit partem noſtri corporis adhuc viuentis, quod oportet medicum ad bene medẽdum imprimis diſtinguere, vt intelligat quàm longè vna quæque pars malè affecta à natiua tẽperie receſſerit. Hoc enim ignorato vix poteſt accommodatum remediũ præſcribere, ſic autem de controuerſia iſta ſtatuendum eſt: Omnes partes noſtri corporis, aut ſunt albæ, aut rubræ. Illę exangues, ſpermaticæ, ſolidæ; hæ ſanguineæ & molles: Albæ ſunt frigidæ, rubrę verò calidę: quęcũque ſunt

duræ, vt ossa, nerui, sunt siccæ: molles verò humidæ.

Quatuor ætates comparantur cum quatuor anni temporibus totidémque humoribus.

CAPVT VII.

ALIVD est constituere totius, aliud partis alicuius temperamentum. Fieri enim potest, vt quispiam sit temperamento calido & sicco, qui tamen habeat partem aliquam nobilem, frigidam & humidam: temperamentũ totius exurgit ex consensu temperamentorum partium omnium, frigidæ enim à calidis, humidæ à siccis, ita cõtemperantur, vt ex omnibus nascatur harmonia illa quæ temperamentum totius constituit, quod omnium partium, coniunctim, non diuisim, temperamentum includit, soláque differunt ratione: Vtrumque annorum decursu variè immutatur. Cum enim vita nostra in calido & humido consistat, calor autem paulatim humorem ab sumat, necesse est per varias mutationes, ad interitum ruere. Quas quidem insignes & ordinarias mutationes, quæ toto vitæ curriculo eueniunt, Ætates appellamus. Quatuor autem manifestas mutationes in temperamento patimur toto vitæ decursu, quibus totidem ætates respondent. Prima ætate homo est calidus humidus, abundat enim vtroque vitæ principio: nam infantium ossa tam sunt tenera, vt quouis duci

& inflecti queant: progrediente ætate fit calidus siccus, postea siccus & frigidus, ad extremum euadit frigidus & humidus, sicque omnes temperamentorum differentias percurrit. Quatuor igitur sunt ætates analogæ quatuor anni temporibus, pueritia similis veri, id est calida & humida: florens seu virilis ætas, calida sicca, similis æstati: tertia decrescens, seu inclinans ætas, similis autumno, frigida & sicca: quarta senectus, frigida & humida, vt hyemps: Pueritia tandiu durat quandiu calidum, & humidum temperamentum manet, tandiu florens ætas dicitur, quandiu calidum nobis inest & siccum temperamentum, & ita deinceps: Singulis ætatibus quæ diximus, temperamenta dominari abundè testantur quatuor humores, qui singulis ætatibus non aliam ob causam exuperāt, quàm quod vnum quodque temperamentum, humorem sibi congenerem producit: pueritia vt ver, sanguinem: virilis ætas, non aliter quàm æstas, bilem: decrescens, vt autumnus, succum melancholicum: senectus vt hyems pituitam: Ita enim singuli humores sub quatuor ætatibus, totidémque anni temporibus vigent, respondéntque quadræ quatuor nostræ vitę, quatuor quadris anni: vnde patet quàm apte octauo Physic. homo dicatur μικρόκοσμος. De veris & sanguinis temperamento, an respondeant pueritiæ disceptatur, quia Galenus ver & sanguinem mauult dici temperata, quàm calida humida, autumnum potiùs inæqualem, aut

intemperatum, quàm frigidum siccum: Verùm latè sumpta pueritia adolescentiã comprehendit, ideóque parum refert, si calidam humidam dixeris an temperatam, quia extrema pars pueritiæ, nempè adolescentia, temperata est: Item calor humidus, non externus quidem, author putredinis, sed internus, quali viuimus, aut est temperatus, aut temperato analogus. Nemo autem miretur si dixerim senectutem esse frigidam humidam, cùm humoris radicalis priuatione, senes sint exucti & extremè sicci: Ea enim est sententia Galeni octauo de Placitis, & in libris de Sanitate tuenda, vbi respexit ad tẽperamentum mixtionis, nõ ad temperamentũ viuentis. Non est prætereundum quod disputat Galenus secundo de Temperamentis sintne pueri calidiores viris. Vbi quæstione vtrimque exagitata, ita distinguit: si substantiam, aut quantitatem calidi innati consideres, pueri sunt calidiores, si qualitatem & energiam caloris, viri: si mauis pueri calore humido, eóque blando & halituoso, sunt calidiores; viri calore sicco eóque acri, & contactu ipso mordaci.

Signa diagnostica temperamentorum.
CAP. VIII.

PARVM prodest differentias temperamentorum constituisse, nisi subiiciantur signa, quibus singula dignoscantur: Imprimis ergo tactu calidos à frigidis, humidos à siccis internosces, qui enim sunt molli habitu corpo-

poris, carne laxa, & rara, humidi: qui densa & dura cute, sicci iudicentur. Excurrendum deinde per actiones tam physicas quàm morales. Physicas appello non tantùm naturales, sed etiam vitales & animales. Morales verò vt animæ concupiscibilis, irascibilis, & rationalis pathemata: Galenus enim vno libello docuit, quod animi mores sequuntur temperamentũ corporis. Naturâ calidis, cor & arteriæ vehementer pulsant, frigidis languidè & remissè: calidi solent esse ad libidinem procliues: frigidi, aut sunt tardi, aut impotentes, fieri tamen potest, vt calidus natura ineptus sit ad venerem, quia genitalia habeat frigidiora. Calidi, sunt proni ad iram, magno & elato animo. Frigidi verò sunt timidi, pusillo & abiecto animo: Calidi sunt solertes, ingeniosi: frigidi, tardi, stupidi, obtuso ingenio: Calidi celeres habent animi motus: frigidi tardos & torpidos spiritus: Item calidis dentes citiùs enascuntur, & celeriùs accrescunt. Considerabitur secundo loco, habitus corporis, sitne, gracilis, an obesus, quia graciles sunt calidi, pingues autem frigidi: Quod intelligendum est, si modò natura, non morbo vt ἀτροφία, aut consuetudine, vt curis, venere immodica, exercitatione vehementiore, & frequentiore, longa inedia, graciles facti sint: Nam otio quoque, & delicatiore vita fieri potest, vt qui temperamento calidus est, nihilominus pinguescat, vicissímque naturâ frigidus, mœrore, curis, inedia, potest vsque adeo corpus macerare, vt

præter naturam gracilescat. Præterea frigidos esse glabros, satis demonstrant eunuchi & mulieres. Calidi verò sunt vilosi & hirsuti, signũ quod sumitur à colore pillorum, est fallax: quia per ætates, pillorum color mutatur, pro humoris rubri, flaui, nigri, aut albi dominatu. Nam prima ætate, capilli qui sunt flaui, aucto per ætatem calore, nigrescunt: tandem eodem languente, atque inde multa pituita collecta, canescunt. Aiuuantibus quoque & lædentibus calidi à frigidis discernuntur, nam calidi calefacientibus offenduntur vt mero, exercitio vehementi, piperatis, faciléque morbos calidos, vt febres à bile, incurrunt: Frigidi verò iisdem iuuantur. Cæterùm temperamenta partium principum, vt cordis, hepatis, cerebri & testium, necnon ad vitam necessariarum, vt ventriculi, & pulmonum propriis signis dignoscere docet Galenus in arte parua, ex quo ferè omnia transcripserunt, & in suas Synopses retulerunt Oribasius & Paulus.

PHYSIOLOGIÆ SECTIO tertia, de spiritu & calido innato.

An sit, quid sit, & quem vsum habeat spiritus.

CAPVT I.

CONSTAMVS anima & corpore, corpus continentibus, contentis, & impellenti-

bus, hoc est partibus, humoribus, & spiritibus: tantùm igitur abest, vt Hippocrates dubitarit, an sint spiritus, cùm eos partes nostri corporis esse iudicarit. Appellauit autem eos ἐνορμῶντα impetum facientia, vt eorum vsum simul demonstraret, omnes enim impetus, vehementésque motus, excitat anima spirituum ministerio: incisa vena sanguis fluit riuulosè, vi spiritus & caloris insiti, secta arteria impetu maiore erumpit, quia sanguis arteriosus est spirituosior & calidior: numquam lotium ad tam distans ferretur, nisi haberet adiunctum spiritum. Capacitates quæ inanes apparent dissecto cadauere, in cordis sinistro sinu, & vẽtriculis cerebri, spirituum in viuentibus necessitatem conuincunt. Natura enim fugit vacuum vt capitalem hostem, quia naturam qui dicit, ens dicit; qui vacuum non ens, ens & non ens, sunt prima contraria, proinde vacuum est primus & summus hostis naturæ: Atqui aut datur in viuentibus vacuum, aut prædicti ventres sunt pleni spiritu: Neruus opticus eiusdem rei fidem facit: nam aut est inanis, aut plenus spiritu visiuo. Arteriarum indesinens pulsatio non potest alteri causæ accepta ferri, quàm calori & spiritui vitali, à corde per arterias quoquouersum influenti. In immodicis euacuationibus, non tantùm benigni excrementi, seminis & menstrui, sed etiam inutilis, vt stercoris, aut puris, succedunt animæ deliquia, propter caloris & spiritus priuationem. Ab hydropicis, qui aquas exhauriunt, inciso ab-

domine, coguntur eas sensim vacuare, ne repentina spirituum dissipatione mors contingat. Arbitrarios motus fieri spiritu per neruos duros à cerebro transmisso, hoc satis indicat, quod obstructo, compresso, aut inciso neruo, dum commeatus spirituum impeditur, pars in quam desinit neruus, motus beneficio priuatur. Quibus quidem argumentis abundè demonstratum existimo, non tantùm esse spiritus, sed etiam quid sint, & quem habeant in nobis vsum, vnumquodque enim optimè definitur suo vsu: quia vsus est pro fine, finis forma & perfectio: Atqui dati sunt spiritus ad eos vsus vt ministrent animę: Sit igitur primum animę in obeundis functionibus instrumentum: si malis finiatur substantia ætherea, calidissima, leuissima, tenuissima, animæ ministrans in ciendis motibus. Talem enim esse expediebat, vt facilè & expeditè quoquouersum excurreret, & imperanti animæ pręsto vbique esset. Quibusdam videtur præter vsus commemoratos, hunc habere primum & præcipuum, vt sit vinculum animæ cum corpore, incorporea enim & immortalis anima, caduco corpori per intermedium spiritum debuit copulari, in eóque à spiritu & calore retineri. Hoc argumento quod tandiu viuimus quandiu caloris & spiritus tantillum superest, vtriusque priuatione mors instat, separatio animæ à corpore. Galenus hac victus affinitate, dubitat, an spiritus sit animæ substantia, potiùs quàm instrumentum. Quam Stoicorum opi-

nionem grauibus rationum momentis confutaui, primo capite commentarij quem scripsi in librum Fernelij de facultatibus animæ.

Spirituum differentiæ.

NATIVVS calor & spiritus tam arctè cohærent, vt vnum sine altero esse non possit, quinimo re & substantia sunt vnum: sola differunt ratione, proinde quot caloris, tot sunt spirituum primæ differentiæ. Atqui est quidam calor fixus, à primo ortu singulis partibus connatus, cuius ministerio anima naturales functiones exercet: attrahit vnaquæque pars calore & spiritu insito proprium alimentum, retinet, coquit, assimilat. Est igitur spiritus quidam à primis natalibus singulis partibus affixus, omnium naturalium functionum minister, à calore influente sola differens ratione: Galenus constituit partis cuiusque triplicem substantiam, solidam, carnosam, & spirituosam, fibras scilicet, fibris circumiectam carnem, & spiritum humori primigenio insidentem. Alibi appellat crassamentum, humorem, & spiritum. In quarum trium substantiarum quantitate & qualitate, facultatis robur constituit. Quot igitur sunt partes substantiis & temperamentis differentes, tot erunt spiritus fixi, distincti specie. Præter hunc spiritum, alius est influens qui à principibus partibus accedit fixo in subsidium. Promptissimè enim euanesceret, nisi subinde ab influente, indesinens illius ia-

ctura repararetur. influunt autem naturalis ab hepate per venas, vitalis à corde per arterias, animalis à cerebro per neruos tam ſenſorios, quàm motorios. Hæ tres partes principes, totius corporis curam gerunt, prouidéntque imprimis ne ſpirituum inanitione viuens moriatur. Animalis ſpiritus quamuis ſit vnus ſpecie, tamen pro varietate inſtrumentorum & functionum, diuerſa accipit nomina. Senſorius enim eſt, qui per neruos molles ab anteriore cerebro influit ad ſenſorium: motorius, qui à poſteriore parte cerebri, per ſpinam deſcendit, & inde per neruos duros, ad mouendum ſingulas partes tranſmittitur. Senſorius rurſum pro quinque ſenſuum varietate, diſtingui poteſt. Opticus, per quem fit viſus, auditorius, cuius beneficio audimus, guſtatorius, quo miniſtro lingua ſapores diſcernit, vt olfactorius odores, tactorius, ſine quo cutis tractabilium qualitatum differentias nunquam perciperet: nam ipſemet neruus, vt ſcribit Galenus quarto de vſu partiũ, non ſentit niſi per ſpiritum. Naturalis ſpiritus, vel eſt genitor procreatricis facultatis primum inſtrumẽtum, vel nutritor, qui ſeruit altrici: Hîc quemadmodum & nutrix facultas, ſingulis partibus inſitus eſt, ille teſtibus (ſunt glandulæ, calore multo & ſpiritu plenæ) qui ab vſu & officio potiore procreator appelletur: Teſtium calore & ſpiritu ſemen fit prolificum, alioquin ſterile: neque enim tantùm exectis teſtibus, homo redditur ineptus ad prolem, aut iiſdem attritis, vel

collisis, sed natura vel accidẽte aliquo, vt morbo, refrigeratis: Residet in testibus cum calore, prolificus spiritus, quamuis placeat Fernelio omnium spirituum ex principibus partibus, ad testes confluentium concursu, vnum conflari cui insidet facultas procreatrix, vnde procreator nominatur.

Naturales spiritus differre specie ex quo, & qua vi fiant.

ARGENTERIVS negat commemoratos spiritus differre specie, perfectionis tantùm gradibus distingui existimat. Animalem quippe vitali, vitalem naturali perfectiorem esse: sed omnium eandem esse formam quia perfectum & imperfectum non mutant speciem. Verum forma & finis in physicis reipsa sunt vnum, sola differunt ratione: In officina cordis naturalis spiritus coquitur vt fiat vitalis, eóque adepto fine cessat motus, quiete inquam iste motus interrumpitur, quia introducta est forma expetita. Differt igitur specie vitalis spiritus à naturali, Animalis à vitali: singulæ partes principes suis spiritibus facultates imprimũt quas singulis partibus illi impertiant. An cerebrum animales spiritus quosdam destinat mouendo, alios sentiendo singulique propriis officiis ab anima in cerebro ipso distinguntur? quidni, quia eodem iure visiui in cerebro ipso videndi vim accipient, auditorij audiendi: An in cerebro confusas habent vires,

quas distingunt definiúntque sensoria, Animalis spiritus ea portio quæ ad oculum transmittitur, affert secum aptitudinem videndi, quam oculus deducit in actum, facítque temperamento suo, vt sit actu, quod poterat esse. Agè verò vt de quæstione faciliùs statuamus, omnium spirituum originem explicemus: Naturalis fit ex benigno alimentarij sanguinis halitu, quem iecur efficit suo parenchymate. Est itaque vt sanguinis, ita spiritus naturalis autor in naturalem spiritum conuertit insiti caloris & spiritus sui ministerio, Sanguinem, qui alioquin contra naturam sursum moueretur, quia grauis. Ad nutriendum partes superas spiritus deducit sanguinem, quem idcirco veriùs ὄχημα τροφῆς vehiculum alimenti dixeris, quàm serum: equidem Ascensum sanguinis facilitat serum, à quo sanguis crassus diluitur; sed serum ipsum alioquin aqueum & graue, leuitate & mobilitate sua vehit naturalis spiritus: Præterea fixo assiduè vanescenti succedit, sicque duos habet vsus manifestos naturalis spiritus influens. Ex naturali fit vitalis hoc modo: Est insignis ramus qui à vena caua ad dextrum sinum cordis fertur, per quem sanguis, & spiritus bona portio eò confluit, vbi excoctus & elaboratus, per arctissimos meatus, sinistrum ventriculum ingreditur: Atque illic extremam manum acquirit, fitque ex naturali vitalis, à solido cordis corpore, caloris & spiritus fixi ministerio: Hic per arterias cum calore vitali discurrit per totum corpus, vt singulis partibus vitam conser-

uet, Aristoteles qui vitalem facultatem non distinxit à naturali, vtrumque spiritum confundit, qui tamen sapientiùs à medicis distinguntur, vnúsque naturali, alter vitali facultati seruire dicitur. Per arterias soporarias ad plexum retiformem ascendit non parua portio spiritus vitalis, vbi propter multos viæ amfractus excoquitur, inde ad ventriculos cerebri transmissus, virtute illius & substantia, caloris tamen & spiritus fixi ministerio, ex vitali fit animalis, animalium omnium actionum vt sensuum & arbitrarij motus, imaginationis quoque, recordationis & ratiocinationis instrumentum, mirabitur fortè quispiam, tam tenuem auram, totam molem corporis agitare, singuláque membra, huc illuc quolibet momento, & tandiu impellere: verum desinet mirari, qui ex Aristotele didicerit materiam esse principium perpessionis, formam actionis: proinde quò quid formalius est eò efficacius, & quò quid materialius eò ad agendum ineptius. Atqui incorporeæ formæ, nihil est tam simile quàm spiritus. Itaque non est mirum si mole paruus, maximus sit viribus, ventus, etiam altissimas turres succutit, euellit, Iouis fulmine vix quicquam potentius, vtrumque tamen spiritus est. Hinc angeli vt sunt immaterialiores, ita efficaciores: Deus verò, vt est omnium simplicissimus, ita actuosissimus, de quo ampliùs in opere de abditis causis.

Quid ſit calidum innatum.

HActenvs de ſpiritu ſupereſt vt de calido innato diſſeramus. Omni autem animantium generi conceſſus eſt à natura calor cuius beneficio viuunt, omnéſque tam naturæ quàm animę functiones obeunt, hic vt ortus, ita nutritionis nobis eſt author. Idem enim debet eſſe ſeruator qui fuit genitor. Calor hic eſt tam affinis ſpiritui vt à Galeno quinto ſimplicium, ſpiritus nuncupetur. Ergo vt ſpiritus ita natiuus calor duplex, vnus fixus, quo nutriuntur & perdurant viuentia, Alter influens qui illius diſſipationem reparat. Calor fixus vnicuique parti proprius eſt, qui actionum omnium naturalium cauſa paſſim à Galeno perhibetur, fluens manat à corde vt foueat & conſeruet fixum: Calor fixus potiſſimum reſidet in ſingularum partium ſpirituoſa ſubſtantia & humore primigenio, qui eſt oleoſus & aërius, non aqueus, quia malè conuenit calori, cum aqua frigidiſſima, cum ab ea quantumuis calida extinguatur: At humido pingui ignis conſeruatur. Itaque vt animalium vita in longum tempus produceretur, non fuit ſatis opifici calorem in aura tenuiſſima & leuiſſima collocaſſe, quæ vix perſtat momento, ſed permanentiùs fundamentum vtrique ſubſtituendum fuit, in quo diutiùs ſeruaretur. Eiuſmodi eſt humidum radicale, pingue ſcilicet craſſum, lentum, multum, quo, veluti flam-

ma ſeuo optimè conſeruatur: Hæc tria calorem dico ſpiritum & humorem ſubſtantificum, vno calidi innati nomine includuntur. Propterea à Fernelio definitur calidum innatum. Humor radicalis ſpiritu & calore perfuſus, ſi mauis, eſt humidum pingue in quo veluti, in proprio ſubiecto vita cum calore & ſpiritu radices agit. Hæc tria quamuis ſint vnum ſubiecto, ratione tamen manifeſtè differunt, quia fieri poteſt, vt vnum pereat, altero permanente; exempli gratia, Xenophontis milites, qui per niues iter faciebant, obriguerunt frigore: extincto calore, permanſit humidum pingue, ſpiritibus denſatis tantùm, & concretis frigore, non reſolutis. Qui tabeſcunt, & febre hectica paulatim conficiuntur, humoris primigenij priuatione moriuntur. Per ſyncopen repentè ſpiritus diſſipantur, humori primigenio nihil deperit: Semper iacturam humidi primigenij caloris & ſpiritus priuatio conſequitur, quia ſublato fundamento quæ ſuper ſtruuntur ruere neceſſe eſt non contrà: quæſitum eſt, & magna doctorum contentione pugnatum, poſſit-ne alibili ſucco ita reſtaurari iactura humidi radicalis, vt vita poſſit perpetuari? Reſponſum tandem cum humidum primigenium nihil ſit aliud, quàm aërea & oleoſa ſeminis portio, quæ in partibus ſolidis reſidet, fieri non poſſe, vt in eius locum, talis & tantus ſubſtituatur: quantumuis naturæ familiari alimento vtamur: Impotētiæ prima cauſa à calore ipſo repetenda eſt. Nam omne finitum agēs

est finitæ virtutis, repatitúrque agendo, proinde vsu atteritur calor, fitque tractu temporis imbecillior, ideóque non potest iacturam humoris, quem ipse absorpsit vt proprium pabulum resarcire, proprium pabulum inquam, eo enim vt flamma oleo nutritur.

An calor natiuus sit cœlestis, An Elementaris.

QVAMVIS hæc quæstio philosophorum magis sit propria quàm medicorum, quia illius scientia nihil confert ad bene medendum, manent enim eadem præcepta medendi, neque mutantur remedia vtrumuis defendas: tamen quia contentione Fernelij cùm Galeno nobilis est: operæ-pretiũ fuerit, illius veritatem breuiter explorare. Galenus initio de sanitate tuenda scribit, vtrumque nostri ortus principium, semen dico, & menstruum, constare quatuor elementis, in semine tamen plus est igneæ & aëriæ substantiæ: In sanguine plus aquæ, & terræ: Atqui in disputatione contra Erasistratum calidum innatum nihil esse affirmat aliud, quàm semen & menstruum. Itaque calidum innatum omnino elementare esse existimat. Fernelius verò cœlestem esse contendit, cuius opinioni, Philosophi melioris notæ videntur fauere, potéstque sensu, & experientia, necnon ratione comprobari, quæ sola sunt inquirendæ veritatis critiria. Zeno constituebat ignem

ignem opificem diffusum per totum mundum, quem Dei titulo honorabat ? quo honore nemo ignem elementarem, incendiarium scilicet & vstulatorem affecerit, Platonici pro igne reposuerunt spiritum mundi, idémque mutatis tantùm verbis docuerunt: Spiritus enim & calor, vt in homine sic in vniuerso re consentiunt, sola differunt ratione: Peripatetici Stoicis & Platonicis longè sapientiores, cognouerunt quidem ignem opificem, & conseruatorem vniuersi, qui tamen non esset substantia permanens, sed qualitas, quotidie noua cœlitus influens: motus enim omnis calefacit, inquiunt, quòd Galenus ipse demonstrat lib. de causis morborum. Quò igitur velocior est, eò calefacit magis: Atqui cœli motus est velocissimus: Itaque eo ipso motu vitalis calor excitatur: Qui vehiculo luminis descendit ad conseruationem mundi, mundanorúmque omnium. Verisimile est à prima causa physica, primum effectum physicum emanare. Atqui primus motus, est prima causa physica, quia omnes effectus naturales acquiruntur motu: Primus motus est orbicularis, primus effectus physic⁹ est prima qualitas, nempe calor: Itaque à primo motu procedit: non est propterea Sol actu calidus, ne inde sequatur habere contrarium, à quo corrumpi possit, sed potētia duntaxat. Ne quis autē miretur, si sol non calidus calefaciat: nam & cos acuit gladium, exors ipsa secandi. Vinum inebriat quamuis non ebrium, causæ homonymæ dant aliis, quod ipsæ non

habent: Sol & homo, generant hominē; Sol vt homonyma; homo, vt ſynonima cauſa. Secundo de ortu animalium, calor opifex, inquit, non eſt ignis, nec quicquam ab igne profectum, ſed aliquid ſtellis proportione reſpondens. Tot Philoſophorum teſtimoniis atteſtatur ipſa experientia: nam ineunte vere dum Sol ad nos redit, arbores incipiunt fronde virere noua: & inſecta, Muſcæ, & Scarabæi, ex ſterquilinio, Solis tepore ſuſcitantur; animalia omnia ſtimulis veneris veluti œſtro percita, ad prolem incitantur. Eodem verò recedente, defrondeſcunt arbores, marceſcunt herbæ, inſecta moriuntur, languet venus. Authoritatem & experientiam inuicta quoque ratio confirmat. Propoſitio eſt apud Galenum frequens, ea differre ſpecie, quæ ſeorſum exiſtunt, quorúmque vno pereunte, alterum manet: Atqui in viuentibus omnibus duo ſunt calores, quorum vno extincto, alter nihilominus manet, nam omnia purgantia ſunt calida, alliotica multa ſunt primo, ſecundo, tertio, quarto gradu calida: At illa caloris præſentia, viuunt: omnéſque tam naturæ, quàm animæ facultates & functiones obeunt, cuius priuatione moriuntur: Tandiu enim viuunt, quandiu vitalis iſtius caloris tantillum permanet. Qui igitur in mortuis remanet calor, tam manifeſtis effectis conſpicuus, alius eſt à vitali, elementaris ſcilicet cum temperamento manet, qui in viuente ſopitus iacebat, meliori, nempe cœleſti mancipatus. Calor cœleſtis immiſtus miſcet: miſceri enim non poteſt, vti-

túrque elementari, vt Phydias cera. Ille opificis & efficientis causæ rationem obtinet in ortu mixtorum, hic materię: contemperatur à frigore, & ad mediocritatem adducitur, quod de cœlesti non dixeris.

PHYSIOLOGIÆ, Sect. IIII. De Humoribus.

Quid Humor, sitne pars nostri?

CAPVT I.

PHYSICI appellant humorem, qualitatem primam, aliena superficie non sua terminatam, cuius dominatu liquida & mollia cedunt tangenti: Medicis est nomen substantiæ non qualitatis. Nam omne liquidum & fluxile corpus, illi appellant humidum, quo generaliore significato semen, chylus, oculorum tres humores, adeps quia fluidam habent consistentiam, inter humores recensentur. Specialiùs & definitiùs humoris nomine significatur à Medicis, liquidum corpus genitum ex alimento, quo modo quatuor humores, qui continentur venis, & totam sanguinis massam constituunt, propriè humores appellantur, non quod omnes habeant vim humectandi, sed quòd omnes habeant fluxilem substantiam. Nam bilis & succus melancholicus sunt humores sicci, humores inquam, propter consistentiam liquidam, sicci propter eam quam

habent à natura vim ſiccandi. Auicenna humorem in genere definit corpus ortum ex prima miſtione elementorum. Sunt enim quatuor humores, quatuor elementorum filij primogeniti, bilis ignis, pituita aquæ, melancholicus humor terræ, ſanguis aëris. Eſt enim calidus humidus, vt aër: Sic meteora ignea, ignis, aërea aëris, aquea aquæ, terrena terræ, naturam ita referunt, vt ferè nihil aliud quàm ignis, aër, aqua, & terra, videantur. Quatuor elementa omnium miſtorum ſunt communia principia, ſed quatuor humores ſanguineorũ animantium propria: Quæri ſolet ſi ſint partes noſtri corporis? Ita placuit Hippocrati, quando noſtrum corpus diuiſit in continentia, contenta & impellentia: tamen ſi nomen partis propriè vſurpetur, prout definitur initio primi de vſu partium, quod habet certam circunſcriptionem, à ſe non aliunde quæſitam, partes omnes aut ſunt ſolidæ aut carnoſæ: Inter quas humores recenſeri non poſſunt. Fernelius eos excludit à numero partium, eò quòd pars omnis debet cohærere toti, vt totum ſit vnum omnium partium continuitate. Atqui humores quia habent fluidam conſiſtentiam, non cohærent toti. Itaque diſtinguendum eſt nomen partis, Aliquando generalius, quicquid corpus conſtituit, aut in quod reſolui poteſt illius pars nominatur. Quo modo humores in partibus haberi poſſunt. At preſſiùs & definitiùs id ſolum partis nomen meretur, quòd à ſe cer-

tam habet circumſcriptionem, quo modo humor non poteſt in catalogum partium referri.

Humorum primæ differentiæ.

CAPVT II.

HVMOR vel eſt naturalis, vel contra naturam. Naturalis vel eſt alimentarius, vel excrementitius. Alimentarius, vel primus, vt ſanguis: vel ſecundus, vt ros, gluten: Excrementitius, vel quantitate ſola excrementum eſt, vt ſemen & menſtruum, vel qualitate: qui rurſum vel eſt vtilis, vt fel, limus & ſerum, vel inutilis vt vrina, ſudor, ſtercus, de quibus ordine diſſerendum eſt. Humores enim contra naturam cum ſint cauſæ morborum, ad Pathologiam pertinent. Phyſiologo propoſitum eſt ea tantùm explicare, quæ inſunt homini ſecundùm naturam: Tamen ne quid inexplicatum relinquamus, atque vt contrarium ſuo contrario oppoſitum magis eluceat, de humoribus contra naturam non nihil ſubiungemus. Sunt qui ex Galeni commentario, in librum de natura hominis, humoris aliam diuiſionem colligunt. In humorem ſcilicet generantem, & genitum: generantem appellant ſanguinem maternum & ſemẽ, ex quibus omnes partes noſtri corporis conſtituuntur: genitum, in venis & arteriis contentos quatuor humores.

An solus sanguis contineatur venis, solúsve nutriat.

CAPVT III.

SCRIBIT Aristoteles secundo de historia animalium solum sanguinem contineri venis, eúmque solum nutrire, cæteros humores esse duntaxat sanguinis excrementa. Medici verò cum Hippocrate & Galeno quatuor humores simul fieri ab hepate existimant, qui distribauntur per venas ad singularum partium nutritionem: ex omnibus commixtis, & iusta proportione temperatis, cõstare massam sanguinis, quâ non aliter continentur quàm elementa in mixto, aut vinum & aqua in cramate: Datis enim medicamentis quæ pituitam aut alterutram bilem definitè trahant, vnumquemque de venis secerni: Quod obiicitur amaram bilem nutrire non posse, quia solis dulcibus nutrimur: Soluitur hoc modo: Bilem quidem per se, hoc est secretam à sanguine, non nutrire, sed permixtam sanguini. Fernelius videtur fauere Aristoteli: Contendit enim venis contineri solum sanguinem, qui tamen partes habeat dissimiles: Constat enim portione quadam tenui, & calida, quæ biliosus sanguis dici debet, non bilis: Altera crassa, & frigida, quæ sanguis melancholicus, veriùs quàm humor melancholicus debet appellari. Parte quoque

magis aquea & cruda, quæ ſit ſanguis pituitoſus non pituita: maxima verò parte temperata dulci mediocris conſiſtentiæ, quæ ſimpliciter & ſine adiuncto ſanguis nominetur. Neque enim cerebrum pituita, ſed pituitoſo ſanguine nutritur, neque pulmo bile, ſed ſanguine bilioſo. Non eſſe mirum ſi dato medicamento, humor peccans vacuetur, quandoquidem per morbum ſanguis bilioſus in bilem vertitur, pituitoſus in pituitã, ſed in venis ſanorum, huiuſmodi humores non ineſſe, hoc ſigno demonſtrat. Quod datum ſanis catharticũ corpus liquefaciat, propterea quòd nõ ſubeſt in venis quod trahat: Inciſa vena, qui pelui excipitur ſanguis, non tam quatuor humores refert, quàm vnius ſanguinis partes diſſimiles: nam portio craſſa & nigra quæ ſubſidet, non eſt humor, ſed ſanguis melancholicus, leuis, tenuis, ſpumans, quæ natat, non eſt bilis, ſed ſanguis bilioſus, niſi vſque adeò à natura ſua receſſerit, vt bilioſus ſanguis in bilem, melancholicus in humorem melancholicum ſit conuerſus: Differre verò bilem, pituitam, & melancholicum humorem, à ſanguine bilioſo, pituitoſo, melancholico, vel hoc indicio cognoſcimus, quòd ſanguis quicunque ſit vbi primum è ſuis venis excidit, concreſcit, humor numquam. Hæc igitur ferè ſunt quæ pro Ariſtotele afferri poſſunt. At Hippocrates cæterorum humorum tantam eſſe neceſſitatem ad vitam exiſtimat, vt quolibet eorum ſublato, animal omne è viuis tollatur,

non minùs quàm si sanguine priuaretur. Quod ergo dicitur solum sanguinem nutrire, non negat, sed quatuor humoribus commistum. Hippocratis sententiam hoc valdè roborat: quod humoris cuiusque suum sit, & naturale excrementum, cuiusque suum serum (est tenuior cuiusque humoris portio) qui serum biliosum cum pituitoso, aut sanguineo confuderit, illum necesse est morborum veras causas & accomodata remedia ignorare. Quòd si bilis mixta sanguini non nutriret propter amarorem, sanguini tamẽ nõ inutiliter misceretur. Facit enim vt sanguis alioquin insipidus bile veluti sale conditus, à singulis partibus auidius appetatur, neque fortassis bilis naturalis, cuiusmodi est in venis, tam est amara atque fel, eius excrementum: Pituita dulcis, permista sanguini, medicorum omnium consensu est alimentaria. Ideo enim pituitosi longissimè omnium inediam ferunt, quod interim calor occupetur in conficienda pituita. Quid multa? vt esset temperatus sanguis, ex variorum humorum mistione constare debuit. Non desunt qui lactis exemplo, nil præter tres humores, bilem dico pituitam, & melancholiam, sanguinis massa contineri contendant. Lac, inquiũt, nihil est quàm sanguis in mammis dealbatus glandularum proprietate: Atqui in lacte triplex tantùm substantia obseruatur, terrestris seu caseosa: analoga humori melancholico, aqueа seu serosa respõdens pituitæ, & aëria seu butyrosa respondens bili, quia facilè in-

flammatur. Itaque tantum abest, vt massa sanguinis tres humores non contineat, sed solum sanguinem: cùm tres humores tantùm includat non sanguinem.

Qua proportione quatuor humores contineantur venis.

CAPVT IIII.

IN tota massa plurimùm inesse sanguinis propriè dicti, qui calore est ruber, sapore dulcis, & consistentia mediocris, hoc indicat, quòd plurimę sũt partes carnosæ, quæ vt ex illo genitæ sunt, sic eodem nutriuntur. Deinde plus inest dulcis & alimentariæ pituitæ, quàm bilis, aut melancholiæ. Est enim ex dimidio coctus sanguis, per inediam nutrit, faciléque propter qualitatis symbolum in sanguinẽ commutatur, De bilis & humoris melãcholici proportione, inter doctos non conuenit: Nam Aphrodisæus secundo problematum existimat plus inesse bilis, quàm melancholiæ: Bilis enim calore, & tenuitate fieri, vt attenuatus sanguis partium intima faciliùs subeat. Mesue secundo aphorismorum in eadem est sententia, eámque confirmat Galeni autoritate. Auicennę tamen interpretes quatuor argumentis demonstrant, minimum inesse bilis, plus humoris melancholici, primo quòd in fundo vasis, plus fæcis subsideat quàm emineat floris, ita enim passim Galenus quatuor partibus musti quatuor

humores comparat, fæces melancholiæ, florem bili, aqueum & crudum humorem sero, seu tenui pituitæ. Secundò quòd ossa sint plura ducentis; quæ vt sunt crassa, frigida, & sicca: ita humore congenere nutriuntur, cum paucissimæ partes sanguine bilioso nutriantur, tertiò quòd expurgando limo, humoris melancholici excremento, natura conceptaculum maius, nempe lienem, destinarit, quàm vesiculã attrahendo & continendo felli, naturalis bilis excremento. Quartò quòd vt dulcia sunt amica vitæ; sic amara eidem ingrata & inimica, pauco felle maxima quantitas, vt lactis, ita sanguinis amarescit: ergo credibile est naturam prouidam, minus bilis in massa sanguinis posuisse quàm humoris melancholici.

Quatuor humores, cum quatuor elementis quatuor ætatibus, & quatuor anni tempestatibus comparantur.

CAPVT V.

CALIDA & sicca bilis respondet igni: frigida & humida pituita, aquæ; melancholicus humor frigidus & siccus terrę, sanguis, quia calidus & humidus, aëri, si tamẽ illius substantiam consideres, aquæ videbitur similior quàm aëri, fortè vt vinum ratione suæ substantiæ aqueum dicitur, quarto meteorωn quamuis energia sit calidum. Ita sanguis materialiter est frigidus, formaliter calidus. Quo

modò dissoluetur quod ab Hipp. lib. secundo De corde, & ab Aristotele, secundo De partibus animalium scribitur, sanguinem esse frigidum: nam carnosę partes, quæ fiunt ex sanguine, quæque illi soli acceptum debent, quicquid habent caloris, satis demonstrant sanguinem suo temperamento esse calidum: si modò effectus sit index suæ causæ. Præterea hepar, viscus calidum, fit ex sanguine, vicissimque chylum in sanguinem commutat: Atqui omne agens conatur sibi assimilare patiens. Hic est scopus omnium naturalium actionum: Itaque non tantùm suo colore tingit sanguinem, sed etiam sui caloris vestigium illi imprimit: Sanè tantum abest, vt Galeno frigidus videatur, cùm secundo de temperamentis calidissimus perhibeatur, quanquam non suo, sed influente cordis calore sit talis, ísque non omnis, sed arteriosus: calidissimus est humidorum, bilis enim est humor siccus. Decimo simplicium, cap. de sanguine; Est quidem, inquit Galenus, vnus sanguis altero frigidior, nullus tamẽ absolutè frigidus, lib. de formatione fœtus in sanguine duplicem agnoscit calorem, vnum proprium, alterum ascititium, quam sententiam confirmat commẽtario quarto in librum sextum epidemiω̃n: At commentario in librũ, Hippocratis de natura hominis, scribit sanguinem esse temperatum: Ergo nunc calidus humidus, nunc calidissimus, nunc temperatus dicitur, nunquam frigidus: quæ sententiæ tam dissimiles, vt inter se concilientur, ex libris, de

plenitudine repetenda est sanguinis omonimia, aut enim significat quatuor humorum congeriem, quo modo est temperatus: nam ex quatuor humorum contrariorum æquali mixtura non aliter concentus exurgit, quàm ex mixtione quatuor elementorum: Immixtus verò est calidus humidus, eóque temperamento dicuntur esse sanguinei, non temperati: inde consequi videtur, vt in pueritia calida humida immistus sanguis dominetur, in adolescentia temperata mistus, humorúmque omnium mistione temperatus. In ætate florente bilis, eadem inclinante melancholicus humor exuperet; in senectute, pituita: equidem senes propter penuriam humoris primigenij, solidis partibus sunt sicci, reliquo corpore humidi propter copiam cruditatis; sicci ergo priuatiuè, humidi positiuè, humidi, inquam, aqueo non aërio humore, excrementitio, non naturali. Sic vere dominari sanguinem, æstate bilem, Autumno melancholicum humorem, hyeme pituitam omnes affirmant. Sed qua acceptione sanguis dominetur vere, non satis constat: nam ver Galeno est temperatum, non calidum humidum: Atqui, vt ætas sic anni tempus producit humorem suo temperamento congenerem: itáque verè sanguis mistus dominatur, id est omnium proportione constans ex quatuor humorum temperie conflatus.

An idem numero calor quatuor ſimul humores efficiat.

CAPVT VI.

CONTRARIORVM effectuũ contrariæ ſunt cauſæ, neque poteſt eadem cauſa contraria ſimul: Atqui bilis vtraque qualitate repugnat pituitæ, vt ignis aquæ, ſanguis melancholiæ, vt aër terræ: itaque non videtur hepar, eodem calore humores tam differentes procreare, ſed à remiſſo humores frigidos pituitam & melancholiam, Ab intenſo, bilem: à temperato ſanguinem. Quæ ſententia eſt Galeni ſecundo de naturalibus facultatibus, hoc argumento confirmata: Si mel exempli gratia bilem produceret, non calor intenſus, in naturis omnibus peræquè bileſceret, atqui in calidis tantùm non in frigidis bileſcit: ergo ab efficiente potiùs quam à materia pendet humorum differentia. Fernelius verò non negat bilem non naturalem fieri ab intenſo calore excrementitiam, & non naturalem pituitam à remiſſo, ſed naturales omnes humores ſimul fieri ab vno & eodem hepatis calore, eóque temperato, aduerſus Galenum contendit. Natiuus enim calor naturalium omnium actionum opifex, aut eſt cœleſtis, aut Analogus cœleſti. Atqui videmus eodem ſolis radio indurari lutum, & ceram liquari: dealbari linteum & cutem denigrari, pro varia aptitudine

patientis. Ergo cum corpus chyli sit hetero-genes, dissimilibúsque partibus constet, ignea scilicet, aëria, aquea & terrestri, quid vetat igneá in bilem, aqueam in pituitam, terrestrem in melancholiam, aëriam & oleosam in sanguinem simul & eadem opera permutari? quòd contrario modo affectum est, habet rationem causæ contrariæ: Idem agens pro dissimilitudine obiecti, quanquam per se sit vnum & idem, dissimile redditur: calori, alioquin vegeto & robusto, si lignum crassum & viride obiiciatur, propter resistentiam, impotens iudicabitur: eidem si offeras paleam, aut aliquid simile quod facilè inflammetur, intensus & vehemens iudicabitur: Atqui portio chyli terrestris & aquea, est instar ligni viridis, contumax & refractaria: Ignea, & sulphurea, est inflammabilis. Itaque cum per se sit temperatus sanguificus calor hepatis, nihilominus ratione patientis, cui variè sese accommodat, intensus aut remissus poterit appellari, modóque dissimili affectus, causæ dissimilis habebit rationem. Quidam præterea obiiciunt quatuor humores non fieri simul, sed pituitam ante sanguinem in ventriculo generari, quam deinde iecur in sanguinem conuertit: Atqui illa in ventriculo est soboles cruditatis, fit igitur ab imbecillo calore. Proinde non omnes humores fiunt à calore temperato. Cui doctrinæ videtur fauere Galenus libro de Atra bile, vbi ita scribit: A nobis demonstratum est pituitosum humorem ex ci-

bis pituitosis oriri prima coctione, vt biliosum & melancholicum in iecore: Et secundo de ratione victus in acutis: pituitæ generatio ex cibis pituitosis, sanguinem perpetuò antecedit, eámque postea calor hepatis in sanguinem transmutat: An pituita excrementitia est quæ fit in ventriculo, Naturalis verò fit in hepate? An quòd est vni excrementum, alteri est alimentum, pituita ventriculo excrementitia, hepati cæterísque partibus est alimentaria? An pituitæ nomine, chyli crudior & magis aquea pars designatur, cuius dulcis portio ab hepate mutatur in sanguinem, Crudior & crassior distribuitur in venas, vbi paulatim cocta fit sanguis?

An solus sanguis nutriat, De quatuor secundis humoribus alimentariis.

CAPVT VII.

SENTENTIA est Aristotelis, solum sanguinem nutrire: qui tamen vt iam docuimus, authore Galeno, non sit omnino purus, sed aliis humoribus permistus: Cui doctrinæ multa videntur aduersari: Iis enim vnumquodque nutritur, quibus constat. Partes quædam sunt spermaticæ aliæ carnosæ, hæ igitur sanguine, illæ semine nutriuntur. Præterea ossa interiore medulla nutriuntur, ventriculus chylo, ergo solus sanguis non nutrit: Respondeo omnes quidem partes nutriri sanguine, ve-

runtamen alias immediatè vt carnosas, alias mediatè vt solidas: Seminalis enim liquor nihil est quàm coctione & partium solidarum alteratrice dealbatus sanguis. Medulla quoque fit ex sanguine: Itaque cùm causa causæ sit causa causati, sanguis autem sit materialis causa medullæ & seminis, non est dubium omnes partes nutriri sanguine, ventriculum nutriri chylo, scribit Galenus tertio de Naturalibus facultatibus. Sed illic abutitur nomine nutritionis, satiat animalem appetitum sua qualitate, vt puta dulcedine, non autem naturalem, sua substantia. Ventriculus infantis dum gestatur vtero, nutritur & accrescit, non chylo, qúia tum nulla fit chylosis, sed sanguine materno quem per vmbilici venas iecur trahit: Itaque ventriculus verè nutritur eo sanguine, quem suis venis plurimum continet, impropriè chylo: Instabit rursum aliquis, Omne agens naturale conatur sibi patiens assimilare, Atqui chylus est opus ventriculi, ergo illum conatur in suam substantiam conuertere, Respondeo sibi quantum potest aut quantum vsus necessitásque postulat assimilare chylum, eodem frui & oblectari, reliquum ad iecur velut onus deponere, vbi conuersus in sanguinem, totum corpus, proinde ventriculum nutrit. Huic quæstioni affinis est altera, si solus sanguis nutrit; quinetiam, Aristotelis opinione, sit vltimum alimentum, quis vsus quatuor humorum alimentariorum qui secundi nominantur? Respondeo, sanguinem

nem priusquam actu nutriat, & in nostram substantiam permutetur variè alteratur quandoquidem natura non fert subitas mutationes. Motus omnis fit à contrario in contrarium per medium. Atqui non viuens à viuente longissimè distat. Priusquam igitur alimentum non viuens fiat pars viuentis, & actu viuat, multis modis elaborari necesse est. Pro diuersis alterationibus, quatuor nominibus appellatur. Cum adhuc effusus est per tunicam venæ, insitus nominatur, inde resudans & instar roris effluens, ros dicitur: cum excidit è venis & ad partem appulit, agglutinatúrque, ex hoc gluten appellatur. Ad extremum cum naturam suam cambit permutátque nostræ, Cambium nominatur. Itaque cùm quatuor humores secundarij, non tam re & substantia, quàm ratione & qualitate differant à sanguine, sit hoc ratum & constitutum solum sanguinem nutrire, si non proximè saltem mediatè.

De Menstruo. Cap. VIII.

HACTENVS de quatuor humoribus alimentariis, tam primis quàm secundis, instat vt de excrementis disseramus, ducto initio à menstruo & semine, quia, vt est tertio de causis symptomatum, duntaxat quantitate sunt excrementa. Nam maleficia quæ menstruo attribuunt Aristot. Plin. & Fernel. aut sunt falsa, aut in menstruum malè affe-

ctum conueniunt, nisi mauis ea de lochiis interpretari. Concepto enim semine subsistunt menses ad nutritionem fœtus: hic instar plantę meliorem partem sugit, impuriorem respuit, quæ statim à puerperio excluditur, mora tam longa nempe nouimestris gestationis spatio, credibile est contractam esse labem, nam vitium capiunt ni moueantur aquæ: Bene habenti mulieri singulis mensibus fluit lunaris purgatio: luna huius periodi causa creditur, manifestum enim in humores habet imperium. Alij sunt contenti causa Physica periodicis omnibus fluxionibus communi, quam explicat Galen. libro secundo de Differentiis febrium. Quoties enim natura quantitate grauatur, vel qualitate, vt acrimonia, stimulatur: toties (nisi quid obstet vt obstructio, densitásque vteri,) menses fiuunt: quòd repetat singulis mensibus iste fluor, menstruus appellatur, quod periodicè secundùm lunæ quadras, lunaris. Cur mulieribus accidit non viris? quia plus crudi sanguinis congerunt, quàm viri, partim quòd sint frigidiores. (Est enim caloris coquere, digerere & superfluum resoluere.) Partim quòd sint densiore cute, & minus perspirabili. Quibusdam viris potissimum melancholicis qui abundant sanguine fœculento, venę sedis stato tempore sese aperiunt, (quæ hæmorroides nuncupantur,) non aliter quàm venæ vteri mulieribus. Cur autem menses virginibus circiter annum pubertatis incipiunt fluere? An tùm auctus calor incipit

dilatare? Est enim caloris dilatare, vt frigoris constringere, sanguis qui priùs in nutritionem & incrementum absumebatur, incipit exuperare, nec tantùm copia, sed qualitate molestus esse. Accedit quòd calore tenuatus sanguis, redditur fluxilior: Cur desinũt fluere aliis quinquagesimo, aliis quadragesimo plus minus anno? quia ea ætate non sanguis tantùm deferbuit, sed parcior gignitur, ísque totus in nutritionem reseruatur, venæ quoque siccitate angustiores redduntur. Nam mulieres cum incipiunt siccescere & refrigerari, sanguis tantus quantus est, per ætatem, vt frigidior & siccior, sic ad fluendum redditur ineptior. Plura cùm de hominis procreatione.

De altero nostræ generationis principio nempe semine.

CAPVT IX.

SEMEN fit ex pinguiore & puriore portione sanguinis: quam testes primo instituto sibi trahũt in alimentũ, secundario ad prolem. Dextra spermatica exoritur à vena caua, vt hauriat de fonte. Aliquando immoderata venere sanguis ruber effluit, in vasis spermaticis præparatus. Quæ de industria natura fecit sinuosa, vt longiore mora diligentiùs elaboretur: quoties enim magnũ aliquod opus molitur, quale est semen, si spectes spumam, excrementum, si spiritum & illi insitas vires, opus planè diui-

num, toties præparantia instrumenta facit sinuosa, talem fecit plexum reti formem, in quo vitalis spiritus elaboretur, antequam in cerebri ventriculos admissus fiat animalis. Hæc opinio est Aristotelis, approbata à Galeno primo de semine, non Hippocrate: nam lib. de genitura existimat materiam seminis vndique in testes deriuari, eámque esse vltimi alimenti, nempe glutinis redũdantiam: alioquin, inquit, nemo dixerit cur nati similes parentibus nascãtur, cur claudi claudos generent, manci mancos, cur plurimi morbi sint hereditarij, cur arthritici arthriticos generent, nephritici nephriticos, phtisici, phtisicos, elephantici elephanticos. Addit totum corpus immodica venere extenuari, & toto corpore voluptatem percipi tempore concubitus, eo quòd materia seminis defluit à toto. Placet mihi sententia Galeni, testes enim sunt magnæ glandulę plenę spiritu & calore, quibus innata est facultas sanguinem in semen transmutandi, vt glandulis mãmarum eundem in lac conuertendi. Aristoteles quidem denegat testibus seminificam facultatem: sed medicorum consensu, hoc tam ratum est, vt propterea inter partes principes referantur. Priuatione cognoscitur habitus: Atqui castratis animalibus, vt bobus, caponibus, eunuchis, cum testibus eripitur facultas procreandi: Perfecta igitur animalia beneficio testiculorum procreant. Si negatio est causa negationis, affirmatio erit causa affirmationis: Perfecta animalia priuata testibus non

generant, ergo generandi facultatem acce-
ptam debent testibus, non tantùm castrati
non generant, aut quibus sunt attriti testes.
Sed neque spadones qui testes quidem ha-
bent, sed natura aut accidente aliquo, vt mor-
bo, exempli gratia, paralysi, perfrigeratos. Ergo
testes facultate seminifica, caloris & spiritus
insiti ministerio, sanguinem in vasis spermati-
cis præparatum, in prolificum semen conuer-
tunt: Hoc est illis cõnatum officium, vt ventri-
culo alimentum conuertere in chylum: hepati,
chylum in sanguinem, mammis sanguinem in
lac commutare. Cur testes seminifici, mam-
mæ lactificæ, ventriculus chylificus, hepar
sanguificum? veteres vno verbo respondebant,
hæc fieri πεφυκότος: non minùs hoc esse illis na-
turale quàm igni calefacere. Similitudinis cau-
sa non videtur materiæ, sed formæ potius ad
scribenda: Atqui à præcipuis partibus tres fa-
cultates concurrunt in testes vectore spiritu,
per venas spermaticas, vnà cum sanguine &
naturali spiritu facultas naturalis affluit ab he-
pate: vitalis per arteiras spermaticas à corde,
animalis à cerebro per neruum, quem ob-
seruauit Vesalius à cerebro ferri ad testes. Ex
triplici illo spiritu fit re & substantia vnus, fa-
cultatibus triplex; qui à diuiniore officio pro
creator nominatur. Hîc omnibus facultatibus
quæ nostrum corpus regunt informatus, quid
mirum si procret simile? An testes imprimunt
semini totius operis exemplar, secundùm quod
natura suos motus regit: illa enim vtitur spu-

ma vt figulus argilla, Phidias cera, est enim instar artificis, tantùm differunt quòd artifex sit extra, natura intra opus suum: semen, inquit Fernelius, defluit a toto, non mole, sed viribus formaliter, non materialiter: Conciliator tamẽ existimat cum Hippocrate semen defluere à toto materialiter, à testibus formaliter, quia illic accipit formam seminis, fitque prolificũ: non obest quod obiicit Fernelius nó posse tam paucum semen quod excernitur vno concubitu, à toto promanare: nam corpus seminis est similare, vnaquæque pars quantumuis exigua, habet easdem, quamuis non pares, vires cum toto.

De chymoseos tribus excrementis, felle, limo & sero.

CAPVT X.

VT sanguis purior distribuatur ad nutritionem singularum partium, prouida natura tria instrumenta fabricauit, quæ trium humorũ totidem excrementa attrahant. Supposuit hepati vesiculam, quę fel sugit, amariorem naturalis bilis portionem, ex aduerso lienem posuit, qui cum sanguine melancholico, quem pro alimento trahit, permistum limum exugit. Renes quoque cum sanguine serum emulgent per venas, quæ inde emulgentes appellantur: Quæ tria, etiamsi sint totius sanguinis excrementa, habent tamen singula suos vsus,

fel enim, vt euphorbium in ouis ventriculo,
innoxium: Imò verò cum voluptate vesicula
diu continetur, tantùm potest naturæ nomen:
vbi quantitate & mora longiore incipit esse
molestum per meatum colidocum ablegatur
in ἔκφυσιν, vt sit veluti clyster naturalis ad sti-
mulādam excretricem, atque etiam vt mucum
intestinis infarctum eluat. Habet enim fel in-
signem vim detergendi: fele tingitur alui
proluuies, quæ alioquin alba redderetur, vt ac-
cidit cùm obstructa felis via non potest in
sentinam ablegari, aut cum refluit in cutem,
vt accidit sub aurigine. Lien viscus rarum &
spongiosum suæ substantiæ congenerem san-
guinem, hoc est admistione succi melancho-
lici crassum & feculentum trahit, quem arte-
riarum motu, (habet enim quàmplurimas,)
attenuat, sibíque tandem assimilat. Limus qui-
busdam per hæmorroides repurgatur, melior
portio in ventriculum ablegatur, partim vt
augeat appetentiam (Acida enim est melan-
cholia, acidis autem famen excitari vulgi ex-
perimento compertum est, qui acidorum vsu
languentem appetentiam excitant, vt aceti,
omphacij, succi limonum vel citri intinctu)
Partim vt ventriculi coctionem adiuuet. Fa-
cit enim, vt inquit Galenus quinto De vsu
partium, vt contractus in se ventriculus arctiùs
cibos complectatur, & meliùs coquat: Serum
priusquam renes emulgeant, anadosim facili-
tat: Alibilis enim sanguis quòd sit crassus &
pinguis vt indicat cremor lactis difficillimè

distribuitur. Propterea diluitur ſero vt faciliùs quoquouerſum peruadat: hinc iam admonuimus vehiculum alimenti ab Hippocrate nominari: hoc officio defunctum per eoſdem ductus relabitur à minoribus venis in maiores, tandem in cauam, vnde à renibus emulgetur ſanguini permiſtum. Renes ſecernunt ſanguinem, ſibique in alimentum retinent: Serum verò in veſicam deponunt. Veſicula igitur trahit fel ſine ſanguine, proinde venas habet quę cyſticæ dicuntur, à quibus accipit ſanguinem alimentarium, lien & renes vnà cum limo & ſero trahant ſanguinem, quem ſecernũt & ſibi aſſimilant. Reliquum aliò veluti onus ablegant, non inutiliter. Propterea vtilia excrementa appellantur ſerum, limus & fel. Inſtat vt de inutilibus paucis tranſigamus.

De triplicis coctionis tribus excrementis ſtercore, vrina & ſudore.

CAPVT XI.

TRIPLEX eſt coctio chyloſis, αἱμάτωσις, ὁμοίωσις, vniuſcuiuſque ſuum excrementum, ſtercus primæ, vrina ſecundæ, ſudor tertiæ: Alimentũ enim ex quo fit primùm chylus in ventriculo, deinde ſanguis ex chylo in hepate: Poſtremo gluten in ſingulis partibus, ex ſingulis eſt miſtum, & ex naturis longè differentibus conſtitutum, plurimo ſicco, pauco humido: Nutrimur autem ſolo humido non

ſicco, humido inquam dulci, non amaro, acri, acido. Itaque cùm ſit caloris homogenea cogere, & ſeparare eterogenea; prouida natura retinet humidum dulce, reliquum tam humidum quàm ſiccum ſeparat, & forâs excludit. Hepar meſenterio veluti manu, chylum etiam ex tenuibus inteſtinis ſugit, eò enim deſinunt venæ meſaraicæ. Quod relinquitur craſſum ſiccum, & inutile excrementum, ſtercus nominatur, quod inter humores refertur, quia fæces ſanorum debent eſſe humidæ & molles, conſiſtentia mellis. Vrina, eſt tenuis ille & aqueus liquor ſanguinis, Analogus ſero lactis concreti, quem renes attrahunt permiſtum ſanguini. Nam retento ſanguine ſerum per vreteras in veſicam effundunt. Proinde ſi materiam ſpectes, vrina fit in hepate ſimul cum ſanguine, quandoquidem cuiuſque humoris ſuum eſt ſerum: Si formam, non eſt dubium quin illam accipiat in renibus, quia incipit illic fieri ſecretio ſeri à ſanguine. Quibuſdam placet vt limus acidus qui regurgitat à liene in ventriculum, ad appetentiam excitandam & coctionem adiuuandam eſt excrementum lienis, ſic vrinam eſſe excrementum renum. Quam ſententiam refellit Galenus primo de naturalibus facultatibus, quia coctione lien ſeparat limum à ſanguine, renes ſerum, partium ſola diſtractione. Excrementum autem dicitur quod coctione ſeparatur ab alimento. Sudoris eadem eſt materia, quæ vrinæ, niſi enim ſerum refluat in venam cauam, hoc mune-

re perfunctum, necesse est resolui à calore aut in sudorem conuerti: hinc fit vt qui multum sudant, parum mejant; qui multum meiunt, parum sudent. Cur hyeme minimum sudamus, plurimum meiimus? quia ambientis frigore cutis densatur, nihílque aut minimùm transpirat: In partibus externis non est tam potens calor, vt serum in sudorem resoluat. Cur æstate plurimum sudamus, minimùm meiimus? quia externus calor relaxat cutem eiusque poros aperit, & materiam sudoris attenuat, dissoluit. Accedat quòd tum plus bibitur, potulenta autem sunt vrinæ & sudoris communis materia: Concludamus ergo stercus primæ, vrinam secundę, sudorem tertiæ coctionis esse excrementa. Non est prætereundum præter sudorem esse excrementum siccum tertiæ coctionis quòd sordes nuncupatur. Cuius copia cutis sordida redditur, vt manuum ablutione quotidie intelligitur: vtrumque excrementum à chirurgis in vlceribus obseruatur. Nam ab excremento sicco vlcus sordidum appellant: ab humido humidũ.

De Pituita non Naturali.
CAPVT XII.

HACTENVS de naturalibus humoribus tam alimentariis quàm excrementitiis, qui omnes in sanis à natura generantur. Sequitur vt propositæ diuisionis vltimum membrum absoluamus, hoc est de humoribus

contra naturam disseramus: Cognosci verò non potest quod est contra naturam nisi priùs intelligatur quod est secundùm naturam. Propterea humoris cuiusque naturalis circunstantias breuiter ob oculos ponam. Requiritur in singulis, substantia, quantitas & qualitas legitima: Ad substantiam pertinet consistentia, ad quantitatem proportio, ad qualitatem sapor, & color: bilis, exempli gratia, debet esse tenuis, melancholia, crassa, pituita, ferè vt sanguis, mediocris: Bilis primis suis qualitatibus debet esse calida sicca, secundis amara & flaua, Pituita, primis qualitatibus debet esse frigida & humida, secundis alba & insipida. Nam fit dulcis coctione, priusquam in sanguinem mutetur, aut permistione sanguinis: Cæterum dulcedinem fieri à calore moderato, demonstrant dulcia omnia, vt sanguis, mel, saccharum; quæ sunt mediocriter calida. Atqui pituita naturalis est frigida, ergo debet dici insipida potius quàm dulcis, melancholicus humor, primis qualitatibus est frigidus siccus, secundis niger & acidus: sanguis est calidus humidus, si temperatissimæ cuti comparetur, si cæteris humoribus, temperatus: Secundis verò qualitatibus, ruber & dulcis: Omnium quatuor debet ea esse proportio, vt bilis sit minimùm: deinde melãcholiæ: sanguinis plurimum, deinde pituitæ: si ista proportio violetur, sitque plus, aut minus vnius, quàm expediat, vel à temperie sua vnus recedat, nascetur inde morborum ferè

omnium parens cacochymia. Pituita igitur, vt ab illa exordiar qualitatis vitio, non naturalis erit, si fuerit acida, aut salsa: dulcis enim est naturali similis. Ratione cõsistẽtiæ, si mucosa, vitrea aut gypsea, mucosa similis est muco, qui quotidie mungitur & expuitur. Ad lubricandam viam fæcibus, natura, mucosa pituita illeuit intestina, quæ, incipiente dysenteria, bilis acrimonia abraditur, primáque excernitur. Huic similis est, & ex ea sæpè oritur vitrea, quæ meliùs albuginea diceretur. Est enim ouorum albumini similior quàm vitro fuso, est crassa & valdè frigida, nam cùm aliquando coli cruciatus intollerabiles excitaret, clystere ex oleo rutæ educta, nihilominus in ipsomet cruciatu frigida sentiebatur. In arthritide nodosa, pituita, gypsea obseruatur, Tophi enim qui in articulis generantur, fiunt pituita à calore resiccata, & in lapidis duritiem concreta. In bronchijs asthmaticorum sæpè reperti sunt lapilli, pituita albuginea per resolutionem lapidescente: Pituita, acida fit inconcoctione sic fructus immaturi sunt acidi, qui paulatim dulcescunt coctione: salsa fit putrefactione aut bilis permistione: Discernuntur contrariis effectis. Nam pituita acida excitat βουλιμίαν famẽ implacabilem, salsa sitim. Cur hydropici perpetuò sitiunt cùm habeant ventrem plenum aqua? quia abundant sero putri & salso, distenditur illis abdomen à copia tenuis pituitæ, quæ putredine salsedinem acquisiuit.

De bile non naturali.

Cap. XIII.

QVOTIES bilis ſimpliciter effertur, toties flaua deſignatur, alioquin cum adiuncto, viridis, nigra ruffa appellatur. Illa duobus modis à natura ſua recedit, alteratione, aut alieni humoris permiſtione vitellinam bilem, ſic dictam, quòd calore & conſiſtentia ſit ſimilis vitellis ouorum, Auicenna exiſtimat fieri in venis, pituita craſſa permiſta bili, Galenus verò per alterationem ſolam, ardore ſcilicet abſorpto ſero: nam priuatione ſui ſeri vnuſquiſque humor craſſeſcit. Videtur verior ſententia Galeni, quia pituitæ permiſtione palleſcit bilis, & refrigeſcit: Alteratione ſola fiunt, bilis porracea, Æruginoſa & glaſtea: Porracea ſimilis eſt ſucco porri, æruginoſa ærugini, vtraque, viridis, longè tamen differunt: nam porracea vtplurimùm gignitur in ventriculo ob ciborum cruditatem: propterea quidam pituitam viridem nuncuparunt, non abſurdè ſanè: nam omnem humorem, crudum pituitam veteres appellabāt. Æruginoſa verò, vtplurimùm fit ventriculo, aut hepate inflammato, éſtque tam calida & mordax, vt diiectiones Æruginoſæ ſint lethales: Propè accedit ad glaſteam quæ colore refert glaſtum. Ad quam pertinet cærulea, eſt humorum omnium peſſimus, ſi atram bilem exceperis: nam ardore tantùm a-

acrimoniam acquirit, vt erodat & exulceret: gignitur in ventriculo, aut circa ipsum. Bilis rubra impropriè vocatur, bilis, est enim potiùs serum sanguinis: Distinguetur tamen hac nota à sanguine, quòd extra vasa non concrescit, vt sanguis, bilis fit rubra quando sero sanguinis humor quidam ruber permiscetur. Fit pallida permistione pituitæ, éstque similis naturali: bilis atra à naturali tam longè recessit, vt iam in aliam humoris speciem degenerarit. De qua nunc pluribus disserendum est.

De atra bile. Cap. XIIII.

SVCCVS melancholicus est similis fæci, atrabilarius verò similis fæci vstæ, vstione enim cuiuslibet humoris nascitur atra bilis. Quæ fit vstione sanguinis mitior est, deinde melancholici humoris: pessima omnium quæ fit à bile vsta: Illa enim non tantùm partes in quibus colligitur, erodit, sed etiam quascumque attigerit vrit, liquat, corrumpit. Hinc dysenteria ab atra bile, lethalis; quia in intestinis vlcus facit cancrodes: tam maligna est, vt aceti acris modò fermentet terram in quam ceciderit: calida est potentia, vt calx, cinis, aut fex vsta, quia in omnibus adustis remanent, ignis reliquiæ, quas Græci vocant ἐμπυρεύματα. Eam vt venenum muscæ & mures refugiunt: Galenus lib. de atra bile scribit se non vidisse vnum qui atram bilem deiecerit & mortuus non sit, potest sine periculo sanguis, aut

ſuccus niger excerni, atra bilis, nunquam: Sanguis vſtus melancholicus humor & atra bilis, effectis manifeſtè diſtinguntur: nam carbunculi fiunt à ſanguine vſto, cancri ab atra bile, ſcirrhi, ab humore melancholico.

PHYSIOLOGIÆ. Sect. V.

De Partibus.

Quid pars. CAP. I.

NATVRÆ componentis imitatione, ducto initio à ſimplicioribus paulatim deſcendimus ad compoſitiora, à communibus ad ſpecialiora: partes enim ſimilares, quamuis nonnunquam coniuncta & ſenſibilia noſtri corporis elementa, id eſt minimæ & ſimpliciſſimæ partes appellentur à Galeno, fiunt tamen ex elementis, humoribus & ſpiritibus, quia ſubſtantia conſtant ſolida carnoſa & ſpirituoſa: Vt autem totius, ita partis nomen ambiguè dicitur: propriè totius & partis nomine, integrans deſignatur, totum vniuerſum, vt genus: & pars vniuerſa, vt ſpecies & differentia, iis nominibus vocantur, propter eam quam habent cum integrante ſimilitudinem, alioquin ſpecies compoſitior genere, quæque illud actu continet, malè illius pars diceretur. Corpus humanum eſt totum integrans, cuius partes quæruntur, Aut ſimpliciter prout corpus eſt, aut quatenus eſt corpus

viuens. Primo modo consideratur à Galeno in libris anatomicis, totum enim integrans in minimas vsque particulas partitur, nulla humorum, aut spirituum facta mentione. Dissectio conquiescit in partibus similaribus tanquam elementis ad sensum simplicissimis: humores qui corpore, non aliter quàm liquor vase continentur, inter partes non numerant dissectores, multominus vagos, neque toti cohærentes spiritus: pars debet à se non ab alio circunscribi: humidum omne aliena superficie non sua continetur. Lac, medulla, sanguis adeps cõtinentur ab alio: equidem concretus adeps à semetipso circumscribitur: sed mediocri calore fusus mox ab alio retinetur: sanguis tamen & spiritus, quia corpus viuens, integrant, neque potest sine illis viuere: sapienter ab Hippocrate inter partes, non corpois simpliciter, sed corporis viuentis recẽsentur, id enim sine quo, aut omnino nõ viuere, aut æquè commodè viuere non possumus, Corporis viuentis partem appellamus. Hinc partes quædam necessitatis, vt cor, hepar, pulmo, ventriculus; Aliæ, commoditatis, vt testes, & oculi: illis enim exectis viuere quidem possumus, non æquè commodè, vngues inter partes commoditatis à Galeno recensentur, quia faciunt, vt minutissima quæque comprehendamus. Preterea Galenus primo de vsupartium scribit partes quasdam datas esse ad ornatum, vt comam & barbam, ita enim ipse eiusdem operis vndecimo; mulieri, sapiens

piens natura facit corpus glabrum, puerorum instar, quia cum non habeat mores æquè venerandos atque vir neque forma erat illi opus æquè veneranda. Pilos verò esse partes, hoc pręter cætera indicat, quòd alopecia, & ophiasis inter morbos partium à medicis numerentur. Dicet aliquis: id solum quod constituit, meretur nomen partis, pili, & vngues adueniunt rei iam constitutæ. Respondeo appellari à Galeno non simpliciter, sed cum adiuncto partes post genitas, vt cristam galli, boum cornua. Attamen de pillis alarum & mentulæ valdè dubito, quia incommodant potius, quàm prosint, neque vllum ornatum afferunt corpori: Theophrastus in opusculo metaphysico, hoc exemplo demonstrat quædam fieri frustrà à natura, dicitur enim frustrà factum quod non habet vsum: mihi videntur totius operis veluti parerga, quę à materiæ excrementis non aliter procedunt quàm fuligo in camino, meliúsque inter excrementa quàm inter partes numerarentur: Si quis instet quòd nutriantur, proindéque viuunt, respondendum; Impropriè, nempè per appositionem nutriri, impropriè inquam, quia nutriuntur fuliginosis excrementis ad radicem appositis, vngues quamuis sanguine (ad radicem enim vena desinit) nutriantur: impropriè tamen nutriuntur, quia ad radicem solam sanguis apponitur. Extrema, quæ resegmenta vocantur, tam longè absunt à radice, vbi sunt vita, sensus, & nutritio, vt veriùs excremēta,

videri possint, quàm partes.

Partium multiplex diuisio, quæ sint similares.
Capvt II.

MEDICVS non est similis Architecto, qui construat ipse domicilium animæ, sed à natura constitutum contemplatur. Od id contrario ordine corpus hominis in simplicissima vsque resoluit, est enim generationis & resolutionis ordo planè contrarius. Natura & ars opus suum ordiuntur à simplicioribus, sensimque ad perfectiora procedunt, dum opus numeris omnibus completūm dederint, Medicus qui iam perfectum opus contemplatur; illud dissoluit primum in compositissima, qualia sensibus primùm obuersantur. Quorum Galen. libro De differentiis morborum quatuor differentias constituit: Primi generis sunt, à quibus incipit partitio: Caput, thorax, venter, & artus: Secundi paulò minus composita instrumenta in quæ illa subdiuiduntur, vt caput in cerebrum, oculos, nares, aures & os: Thorax in pulmonem cor & diaphragma: Venter in iecur, lienem, ventriculum, renes, vesicam, & vterum: Brachium in manum, humerum & propriè dictum brachium, crus in pedem, tibiam, & femur: Hæc instrumenta secundi generis subdiuidi quoque possunt in alia instrumenta, manus in digitos, oculus in musculos, à quibus huc illuc mouetur, septem tunicas, tres humo-

tes, & neruum opticum. Rursum hæc instrumenta tertij generis subdiuidi possunt in alia simpliciora, vt digiti in venas, neruos & arterias, quæ sunt prima, & simplicissima instrumenta, non ampliùs diuidua: Non sunt tamen primæ & simplicissimæ partes. Similares enim & simplices partes non possunt in alias differentes specie resolui. Atqui venæ & arteriæ constant fibris & membranis, partibus specie differentibus. Itaque vt sunt partes instrumentariæ, conformatio enim instrumentum facit, ita compositæ & dissimilares: súntque verè dissimilares, hoc est simplices & informes, tantùm octo: Os, cartilago, fibra, membrana, ligamentum, tendo, caro simplex & cutis: Nec obest quod rudioribus primo obtutu venæ & arteriæ similares simplicésque videantur, quia rem vt est, animo contemplanti, quin etiam sensuum fide veritatem diligentius exploranti constabit esse partes & dissimilares, & compositas, quia ex specie differentibus partibus constituuntur: Syluius aliter Galenum excusat, medici enim, inquit simplex, vel compositum, vsurpant duobus modis absolutè, vel comparatè, nam oxymel diuidunt in simplex & compositum: Cùm tamen oxymel simplex sit compositum, ex aqua aceto & melle. Dicitur verò simplex comparatum compositiori, quo modo Galenus venas & arterias non absolutè, sed comparatè similares nominauit & simplices.

Octo partium similarium quæ sunt simplices & minimè conformatæ Breuis explicatio.

CAPVT III.

Os. OSSA maximè omnium partium sunt terrena, proinde siccissima & durissima, qualia fieri expediebat vt essent totius operis fundamenta. Iis enim veluti columnis, reliqui corporis moles sustinetur. Non oportebat esse vnum os continuum, sed multis partibus distinctum, vt homo quam vellet in partem membra inflecteret, tam arctè tamen cohærent, tantáque arte coniuncta sunt, vt contiguitate si non continuitate, sint vnum: continua dicuntur quorum extrema sunt vnum, contigua quorum extrema sese tangunt. Duobus autem modis ossa sese contingunt, Articulo aut συμφύσει, quorum differentias explicat Galenus in ὀστεολογίᾳ, vnde disces differre ossa magnitudine, vt singula partibus quas fulciunt respondeant, deinde cauitate. Alia enim sunt caua, alia solida, illa interiore medulla nutriuntur, hæc per poros intromittunt crassum sanguinem, vt ex eo conuincitur, quòd fracta vniantur callo, qui ex reliquiis alimentarij sanguinis generatur, tùm quòd in sua substantia pati possunt abscessum, superfluitatibus alimenti in poris putrentibus: Differunt quoque apophysibus & epiphysibus, vt constare potest αὐτοψίᾳ. Cartilaginis eadem

Cartiligo.

est substantia, quæ ossis: est os adeo tenerum & molle vt inflecti possit. Ossa infantis, dum madet adhuc & diffluit humore materno, sunt cartilaginea, aucto per ætatem calore resiccata, osseam duritiem acquirunt: Hinc animalium calidissimi leonis ossa tam dura esse scribit Aristoteles, vt eorum, veluti chalybis & silicis attritu, scintilla excutiatur: Quod reperitur os in corde cerui, est cartilago progressu temporis indurata. Memorabile est quod refert Cardanus, Nebulo quidam Mediolanensis adiudicatus est cruci, cúmque à carnifice non posset strangulari, hoc pro miraculo habuerunt spectatores, ideóque populi fauore liberatus est, & in cœnobium trusus vbi cùm vitam finiisset, Cardanus mortui corpus impetrauit, vt nouitatis causam inquireret, inuenit asperam arteriam osseam, quam idcircò carnifex, laqueo comprimere non potuerat. Porrò differunt inter se cartilagines, quod aliæ ossium extremis hærent, vt in vertebris, naso, sterno, & nothis costis; aliæ non, vt in auribus, epiglottide, laringe, aspera arteria, in cordis basi.

Ligamentū.

Vt cartilago ossis, ita cartilaginis, ligamentum duritiem æmulatur, coniungit & continet ossa, quæ alioquin dissilirent: neruo quidem substantia & calore simile est, duriùs tamen & penitus insensibile, paucis exceptis, quæ aut neruos excipiunt, aut ex membranis sentientibus oriuntur. Accedat quod nerui à cerebro originem habent, aut à spinæ medulla,

ligamentum ab osse ad os procedit, nerui omnes sensum vel motum largiuntur, ligamentum neutrum.

Tendo. TENDO est finis & veluti cauda musculi; arbitrarij motus primum instrumentum, eo enim in partem mouendam inserto, fit motus voluntarius. Dicitur à Tendendo, quia membrum mouendum intendit instar chordę, & versus musculi caput contrahit: substantia constat neruosa, quæ ex fibris neruorum & ligamentorum per musculum dispersis, & inuicem coeuntibus procedit: tanto mollior est ligamento quanto durior neruo, sentit & mouetur voluntario motu, ratione neruorum ex quibus constat, ratione verò ligamentorum musculos ossibus connectit.

Fibræ. FIBRÆ sunt tenuia quædam, attamen firma, & valida, fila singulis partibus, insita quorum ministerio naturales obeunt actiones, trahunt enim rectis fibris, transuersis expellunt, retinent obliquis: adiutæ tamen mutuo auxilio, nam fibrarum omnium contentione melius vnumquodque retinetur. Propterea quædam vt neruosæ sentiunt: aliæ non, vt quæ à ligamentis procedunt: sanguini quoque suæ insunt fibræ, quarum frigore concrescit.

Membrana MEMBRANA & tunica sola differunt ratione. Nam Membrana est nomen substantiæ, tunica nomen officij, quatenus enim membrana partem aliquam inuestit, ex hoc tunica nuncupatur, in quibusdam partibus proprium habet nomen, nam quæ inuoluit

cerebrum μῆνιγξ, quæ costas tetigit & contentis partibus, vt cordi, pulmoni & asperæ arteriæ propriam tunicam largitur, succingens membrana, quę partes naturales continet, dátque singulis propriam tunicam, περιτόναιος appellatur. Ab his partes habent sensum, nam si ossa suo periostio denudaris, poterunt incidi, secari, vri, sine dolore, non obstet quòd Aristoteles scribit pericranium non sentire, sentit enim sed obtusè, propterea quòd caret carne quæ in contactu est medium.

Cutis.

CVTIS est membranarum omnium amplissima, totius corporis tunica, atque etiam emissarium, per eam enim totum corpus excrementis fuliginosis repurgatur, sentit, quia neruosa: accipit enim sensum à neruis qui per illius substantiam sunt dispersi, huius efflorescentia ἐπιδέρμις, cuticula nominatur, tunicam interiorum partium non absurdè internam cutem appellaris, alioquin cutis non est omnium tractabilium critirion. Nam quę assumuntur, aut quæ per anum vel ouretram iniiciuntur, calidáne sint, an frigida non distingueremus, faciamus os detectum, frigoris iniuras sentiet, & dura percipiet. Itaque cutis nomine etiam membranas interiores non absurdè comprehenderis.

Caro.

CARO simplex videri potest in gingiuis, glande & radicibus digitorum: cui similis est, attamen non simplex, caro musculi: In mammis & testibus cum adiuncto, Caro glandu-

losa nominatur: substantia quoque viscerum vt cordis & iecoris, caro sed impropriè, vocatur. Erasistratus distinctiùs parenchyma nominabat: Inest etiam cæteris partibus quamuis spermaticis vt ventriculo, quinetiam ossibus sua caro, vt scribit Galenus decimo methodi. Eo enim sensu eodem authore iam annotauimus, partes omnes constare triplici substantia solida, carnosa & spirituosa, ob id dicitur constare sua carne generali & improprio significato. Plantarum fibris, seu duriori & ligneæ substantiæ quæ neruos refert, adiunctam mollem, & humidam substantiam, Theophrastus appellat carnem plantarum: Quinetiam in ferro rubigine exeso, carnem contabuisse, fibras ob duritiem restitisse, leges apud classicos authores. Carnis & pinguedinis eadem est materia nempe sanguis, verùm caro fit à calore per resiccationem, pinguedo à frigore membranarum per modum congelationis.

De Venis, arteriis & neruis quæ sunt primæ & simplicissima instrumenta.

CAPVT IIII.

Vena. VENÆ omnes oriuntur à iecore, vt arteriȩ à corde, si venam arteriosam exceperis, quæ à dextro cordis ventriculo ortum ducit, sed illa non simpliciter, sed cum adiuncto vena arteriosa dicitur: *Porta.* Vena ab officio, quod a-

limentarium ſanguinem pulmoni diſtribuat. Arterioſa quòd inſtar arteriæ duabus conſtet tunicis, reliquæ omnes conſtant vna tunica triplici fibrarum genere contexta. Duos habet inſignes truncos, vnum per quem veluti per portam chylus confluit ad iecur, inde vena porta dicitur. Alterum per quem ſuperis & inferis partibus nutriendis iam confectus ex chylo ſanguis, diſpenſatur: qui vena caua nominatur, vena porta à parte ſima iecoris originem habet, ibíque radices agit: Venæ caua à parte gibba. Truncus venæ portæ in duos præcipuos ramos diuiditur, ſplenicum qui ad ſplenem fertur: meſentericum qui ad meſenterium plurimos habet ſurculos, quibus imi ventris maior pars nutritur: A partibus quas nutriunt nomen accipiunt, gaſtrica dicitur, quę nutrit ventriculum, inteſtinalis quæ inteſtina, epiplois quæ ἐπίπλοον, cyſtica quæ cyſtin fellis: A ramo meſenterico deſcẽdũt ſurculi ad inteſtinum rectum, qui hæmorrhoidas conſtituunt. Truncus venæ cauę in duos quoque ramos diuiditur, vnum qui ſurſum fertur ad nutritionem ſupernarum partium, alterum qui deorſum ad nutritionem inferarum.

VENARVM nomine veteres medici arterias comprehenderunt: differunt tamen primò quòd arteria conſtet duabus tunicis, ne ſpiritus exhalet, néve perenni motu rumpatur, vena, vnica: Inde arteria per quam ſpiritus tranſmittitur ad cor, venoſa dicitur, quòd

vnica constet tunica, interior est cartilaginea, quintuplò durior exteriore. Secundo differunt quòd arteria assiduè pulset, vena minimè. Tertio quòd arteriæ oriantur à sinistro cordis ventriculo. Vnde emergit Arteria magna quæ ab Aristotele aorta nominatur. Venæ ab hepate. Quarto quòd arteriis contineatur spiritus vitalis, mistus cum pauco eóque tenuissimo sanguine, venis sanguis multus, crassus cum spiritu naturali, qui plurimis nihil aliud videtur, quàm halitus sanguinis. Venæ & arteriæ fibras habent à neruis productas, proinde quamuis repugnet Galenus (vt in phlebotomia, & arteriotomia experimur) sentiunt, Cæterùm rami venæ cauę, arterię per totum corpus dispersæ coniunguntur, vt venæ ab arteriis accipiant spiritum qui calore vitali viuificet sanguinem, vicissimque arteriæ hauriunt à venis aliquantulum sanguinis. Non est prætereundum arteriam, quę cum adiuncto aspera nominatur, alterius esse rationis quamuis olim simpliciter, & propriè arteria diceretur. Notat Galen. decimoquinto De vsu partium. Neruum generaliori significato comprehendere tendonem & ligamentum, propriè tamen corpus quod à cerebro & spinæ medulla, vel rachytide oritur ad sensum & motum à medicis neruum appellari. Cętera duo, corpora neruosa: A cerebro nerui molles oriuntur, qui sensorij nuncupantur, duri à spinæ medulla, qui vocantur motorij, eò quòd motus arbitrarij non sensus sunt instrumenta, hoc est parti-

bus, motum non sensum largiuntur, sensorios oportuit esse molles, quia sensus fit perpessione, mollities autem apta est ad facilè patiendum. Motorij verò sunt duri, quia motus actio est, ad actionis autem robur requiritur durities instrumenti: A cerebro procedunt septem neruorum coniugationes (coniugati enim feruntur, ideóque paria neruorum ab anatomicis appellantur.) A spinæ medulla triginta paria, hoc est sexaginta nerui: illa enim vtrinque per singularum vertebrarum foramina singulos neruos mittit. Atque vt molles in organa sẽsuũ, ita motorij in musculos inserũtur. Cæterùm neruus opticus & pudendi, qui cauus dicitur, manifestã & sensibilẽ habent cauitatem. Cæteri sunt solidi, nullã habent saltem quæ sensu percipi possit cauitatem. Non desunt tamen qui in viuentibus inesse dicant, vt possit animalis spiritus ttansmitti. Verùm per irradiationem motricem facultatem affluere non semel scripsit Galenus. Qua de re aliâs opportunius.

De secundis instrumentis, vt musculis & digitis. Cap. V.

EX tribus primis & simplicissimis instrumentis & octo commemoratis partibus minimè cõformatis, iusta magnitudine, numero, figura, sitis atque connexis, nascuntur secundi generis instrumenta, in quibus primum locum habent musculi, arbitarij motus instrumenta, quamuis Galenus in arte parua vi-

deatur, ad primum genus instrumentorũ eos reuocare, quando scribit propriam substantiam musculi absolui carne & fibris: præterea enim constant venis, arteriis & neruis, à quibus accipiunt alimentum, vitam, sensum & motum: constant quoque tunica, tendone, ligamento, quorum causa, in secundis instrumentis possunt numerari: Tribus partibus distinguntur, principio, medio, & fine, quæ vulgò caput, venter & cauda, nuncupantur. Principium seu caput dicitur, pars ea in quam neruus& ligamentũ inserũtur, cauda, in quã desinunt: nã ex neruorũ & ligamẽtorũ fibris oriri tẽdonẽ, qui est ἀπονέβρωσις & cauda musculi, vt iam admonuimus: Venter est pars musculi carnosior, vtrique extremo interiecta: ministerio musculi, ita pro animi arbitrio mẽbra mouentur: Tendo in partem mouendam inseritur, per neruum verò in caput musculi inseritur, vis animæ motrix, à cerebro influit, inde contractæ fibræ, versus principium partem mouendam trahunt. Contrarij motus fiunt à musculis oppositis, si sphyncterem (musculum qui claudit anum) & septum transuersum excipias. Est musculus rotundus, qui partes vitales, à naturalibus separat. Cæteri inquam habent suum antagonistam, leuator depressorem, clausor apertorem. Cæterùm quamuis Auerroes scripserit Anatomen musculorum esse necessariam chirurgo non medico, tamen vt tanquam Architectus operariis, medicus operatoribus chirurgis prudenter imperet, ne chi-

rurgiam quidem debet ignorare, ſcribit Ga-
lenus decimo method. cum in Aſia faceret
medicinam ſe chirurgiam exercuiſſe, at Ro-
mæ quòd eſſent diſtincti artifices operatio-
nem chirurgis reliquiſſe. Digiti non tantùm
conſtant venis à quibus nutriuntur, arteriis,
per quas ſpiritum & calorem vitalem acci-
piunt, neruis per quos ſentiunt, & muſculis
à quibus mouentur, ſed tribus oſſibus, qui-
bus reliquum fulcitur, & ligamentis, quibus
oſſa continentur, carne & cute, quorum con-
iunctione verum tactus organum conſtituitur,
eorum actio à commemoratarum partium ma-
gnitudine, figura, numero, ſitu, & conne-
xione procedit, quorum ſi vel minimum de-
ſit, illa lædetur, naſcentúrque morbi organi-
ci, figuræ magnitudinis, numeri ſitus conne-
xionis, Ariſtoteles diuiſit digitos in nodos &
internodia. Sunt autem quinque, pollex, index,
medius, medicus ſeu annularis, & minimus.

De inſtrumentis tertij generis, vt manu & corde. Cap. VI.

MANVS eſt inſtrumentum tertij gene-
ris, conſtat quinque digitis, vola, meta-
carpio, & carpo. Ariſtoteles ſcribit naturam
in vola, lineas deſcribere indices breuioris,
aut longioris vitæ, quo fundamento nititur
chiromantia. Idem Ariſtoteles reprehendit
Anaxagoram, quod diceret hominem ſapere
quoniam habet manus. Natura enim, inquit

accommodat instrumenta facultatibus, non facultates instrumentis. Atqui manus est instrumentum sapientiæ, instrumentum inquam instrumentorum: nam ars quælibet, instrumenta facit manuum ministerio. Temerè enim naturam velut nouercam Theophrastus accusabat, quòd cætera animalia vnguibus, cornibus, aut eiusmodi vitæ præsidiis armarit, timidissimos lepores currendi velocitate munierit, hominem verò inermem reliquerit, quandoquidem manus, potentia est omne instrumentum: Homo inquam non sapit, quia manus habet, sed quia naturæ primæ instituto est animal plenum consilij & rationis, idcirco accepit manus, vt essent sapientiæ instrumenta. Pergendum ad cætera tertij generis instrumenta: hoc est partes organicas, quæ capite, thorace & ventre continentur, si mauis, in quos vltima illa & compositissima instrumenta primum resoluuntur, in quibus cor primum occurrit, eam enim habet ratione͂ in microcosmo, qua͂ sol in vniuerso. In corporis œconomia non aliter præest, quàm Rex in republica: cuius admirabilem structuram qui didicerit, minimo negotio reliquarum partium minùs operosam, faciliorémque structuram animo & oculis concipiet: tenet medium non rei, sed perfectionis & commoditatis. Illud est mathematicum, hoc physicum medium, vtriusque medij meminit Aristoteles quinto Ethic. quando dicit iustitiam commutantem in contractibus seruare medium rei,

quòd æqualiter distat ab extremis, iustitiam verò distributiuam in dispensandis honoribus & pœnis pro cuiúsque merito, tenere medium rationis: manifestiùs in libris cœli, vbi docet terram esse medium mathematicum, seu centrum mundi, solem verò occupare medium physicum, quod est commoditatis & perfectionis: Atqui cor eò modò se habet in nostro corpore quo sol in vniuerso. Perenni motu necnon caloris spiritúsque lucidi influxu, vt sol mundum, sic corpus nostrum viuificat, propterea ab Homero sol cor mundi nuncupatur: Itaque cor in corpore tenet medium perfectionis, vmbilicus est medium rei: nam si in hominis decussati vmbilicum cyrcini pedem vnum defigas, alterum circunferas, describes circulum, à cuius circunferentia ad vmbilicum ductæ omnes lineæ erunt æquales: natura igitur tam nobilis visceris sollicita, illud capsula conclusit, quæ impedit ne dum dilatatur, costarum, aut vertebrarum duritie offendatur, non tangitur à pericardio, vt possit liberè in sua pyxide sese dilatare, Continet nonnihil aquæ ne motu & calore desiccetur: carne constat prædura in qua sunt duo sinus septo diuisi, dexter amplior, sinister, vt corpulentior, ita angustior: est autem solidior & crassior ne vitalis spiritus, qui in eo elaboratur, exhalet: in dextro sinu, duo sunt, vasa, ramus venæ cauæ, per quem cor excipit sanguinem ab hepate, vena arteriosa, per quam sanguinem iam coctum & attenua-

tum ad pulmones transmittit, in sinistro totidem, aorta per quam vitalem spiritum quoquouersum demittit, & arteria venosa per quam aërem à pulmonibus recipit, sunt enim pulmones veluti folles, & flabella cordis: fibras habet rectas & obliquas, adeò solidas, vt verisimile sit Aristotelem, eas habuisse pro neruis, quando scribit cor esse principium neruorum. Vtrinque habet auiriculas, à quibus vena arteriosa & ramus venæ cauæ fulciuntur, ne vehementi motu cordis rumpantur, simplicissima enim constant tunica, hæc structura potest vnumquemque rapere in admirationem. Mirandum quoque quod pinguedo illic concreuerit, cùm adeps concrescat frigore nihil tamen se offert admirabilius vndecim valuulis: Sunt quinque in dextro; sex in sinistro ventriculo. Vasa quæ excipiunt habent valuulas introrsum patentes, quæ excludunt extrorsum.

PHYSIOLOGIÆ Sect. VI

De facultatibus animæ.

Quid Anima. Cap. I.

QVÆ præcesserunt propria sunt corporis, quæ sequuntur pertinent ad animam, quam immediatum principium, facultatum omnium corporis viuentis,, aut formam corporis animati possis definire,

ita

ita enim sese. consequuntur, functio facultas & forma, vt quemadmodum à facultatibus functiones, ita facultates à forma tanquam à proximo principio procedant, materia enim cum sit principium perpessionis, illius causa vnumquódque patitur. Forma verò principium actionis, per quam corpus omnes suas functiones exercet, nihil autem fit quòd fieri non possit, semper in caducis potentia præcedit actum Itaque non est dubium à forma tanquam à principio immediato omnes agendi vires emanare: quæ vel informat peruficítque corpus similare & informe, vel dissimilare & conformatum, quæ sunt Physicorum corporum duæ primæ differentiæ, forma corporis similaris siue illud sit simplex, vt elementa: siue compositum vt fossilia, lapides & metalla, natura nominetur. Forma verò corporis conformati, seu vt ita loquar, organisati anima: sic enim duabus primis physicorũ corporum differentiis totidem formarum physicarum primæ differentiæ respondebunt, erítque natura forma physici similaris & informis: anima verò forma physici conformati, organici, dissimilaris. Aristoteles secundo De anima, animam duobus modis definiuit: primo, perfectionem corporis organici potentia viuentis: secundo principium vegetandi, sentiendi & ratiocinandi. Posterior definitio est causa prioris, nam quærenti cur anima sit perfectio corporis organici potentia viuentis, respondetur, quia est principium

vegetandi, ſentiendi, & ratiocinandi, ſic igitur demōſtratio, conficiatur: quod eſt principium vegetandi in plantis, ſentiendi in belluis & ratiocinandi in hominibus, Id qualecunque ſit, in vnoquoque eorum eſt cauſa perfectionis. Nam ſi quid habent perfectionis plantæ, id totum acceptum debent ei, cuius vi nutriuntur, accreſcunt & procreant ſimile, belluæ ei per quod ſentiunt, homines ei per quod raciocinantur. Atqui vegetant plantæ anima vegetante quæ altrix à Galeno nominatur, à quibuſdam φυτικὴ, plantatiua ſeu plantarum propria, belluæ ſentiunt anima ſentiente, homines diſcurrunt anima ratiocinante. Eſt igitur anima rationalis, forma hominis, ſentiens forma belluæ. Vegetans forma plantæ: Anima verò, Vegetandi, Sentiendi & Ratiocinandi principiū: Forma corporis viuentis.

Animæ præſertim humanæ phyſica & realis Eſſentia perquiritur, eáque tandem diuina conſtituitur.

CAPVT II.

DVPLEX eſt eſſententia animę, vna logica quæ definitio dicitur: omnia enim definiuntur ſub ratione ſpeciei, indiuidua circunſtantiis materiæ, loci & temporis deſcribi poſſunt, ſolum vniuerſum definitur: Atqui vniuerſum, eſt ens rationis, quia ſola ratione comprehenditur, vt ſingula ſenſu: Præmiſſa eſt igitur animæ, vniuerſalis, proindéque logica

definitio, singularis perquirenda est, etiam si Galenus scribat non oportere medicum valdè illius esse sollicitum, quia eius scientia ad bene medendum non confert: inquirenda inquam diligenter, propterea quòd quæstio est digna physica contemplatione: Galenus multis in locis fatetur ingenuè realem animæ substantiam sibi esse ignotam, tamen secundo De prædictione ex pulsibus, Hactenus inquit dubitaui, quę esset animæ substantia, nunc ætate & rerum vsu sapientior ausim affirmare, eam nihil aliud esse, quàm temperamentum: quòd etiamsi de anima vegetante, & sentiente probabiliter dicatur, de rationali tamen dici non potest, quia vtitur temperamento, vt instrumento. Instrumentum verò cum vtente natura vel artifice, nemo prudens confuderit: Ad actiones vegetantis, & sentientis animæ, quamuis concedam, requiri legitimam temperiem, ad ratiocinandum tamen minimè necessaria est: definitur enim philosophia animæ abstractio à corpore, duabus causis. Primò quòd certior sit contemplatio quo à materiæ, loci, temporis, personæ circunstantiis remotior: qua causa Mathematicæ scientiæ sunt certiores Physicis, Metaphysica certissima. Secundò quòd corpus sit impedimento philosophanti, hinc σῶμα quasi σῆμα sepulchrum animæ dictum esse, scribit Plato in Cratillo: Anima igitur neque corpus est, neque quicquam corporis. Præterea temperamentum est accidens, qualitas nata ex

elemẽtorum mistione: natura fortassis eadẽ est cùm tẽperamento, nam Galenus passim videtur vnum pro altero vsurpare, sed anima est forma præstantior quàm natura, consentaneum igitur est vt illius quoque substantia melior iudicetur: enimuero si natiuus calor sit cœlestis, quo iure anima (quæ vtitur calore, natiuo tanquam instrumento,) elementaris erit, non potiùs cœlestis, aut supra cœlestis? plantis plantarúmque partibus, necnon belluarum & hominum, nónne post mortem relinquitur temperamentum? Viuebant igitur priùs beneficio alicuius principij à temperamento distincti. Galenus libro de substantia facultatũ naturaliũ dubitat an facultatis formatricis substãtia simul cum semine traducatur, quia tanto cum ordine omnes partes nostri corporis cõformat dispo-nítque, vt consilio & ratione omnia videatur agere. At anima humana per se naturáque sua rationalis est, longè melior & diuinior conformatrice, quia conformatrix facultas est pars animæ vegetantis: Ergo si propter opus planè diuinum conformatrix Galeno diuina videatur, non est quòd dubitemus animam intelligentem diuiniorem affirmare. Propterea vt res artificiales exterior figura exornat, pulchriorésque dicuntur, quæ sunt artificiosiùs figuratæ: Sic opera naturæ pręstantiora sunt quæ præstantiorem habent formam. Atqui rationalis anima, omnium formarum physicarum est præstantissima: Non est igitur dubium quin sit valdè diuina illius essentia, su-

præcœlestis, potiùs quàm celestis: minimè verò elementaris, à Deo Deorum immediatè creata substantia, Dei soboles & delibatio.

Animarum primæ differentiæ.
CAPVT III.

ANIMA est genus, notio quippè vniuersalis ex multis rebus animatis differentibus specie, plantis, belluis & hominibus collecta: quibus non tantùm nomen, sed etiam definitionem vnam, & eandem æqualiter impertit, non minus enim anima vegetans est forma & perfectio summa plantæ, quàm sentiens belluæ, aut rationalis hominis. Nec refert si vna sit prior altera: nam binarius est prior ternario, traingulus quadrato, nihilominus peræquè sunt species numeri: nam aut species inter sese comparantur, aut cum suo genere: Si ad suum genus referantur, omnes æqualiter eius nomen& rationem participant, si inter sese, nihil obest quin vna multis modis origine, ordine, perfectione, causa, sit prior altera; differre autem specie animam vegetantem à sentiente, & hanc à ratiocinante, potest hoc argumento demonstrari: Propter quod vnumquodque tale & illud magis, plantæ, belluæ, & homines propter animam differunt specie: animas igitur quibus vegetant plantæ, sentiunt belluæ, & homines discurrunt, specie differre necesse est. Soli Stoici huic doctrinæ videntur repugnare: Animæ

enim & naturæ vnam eadémque substantiam constituunt, nempe spiritum: differre tantùm quod naturalis spiritus sit humidior, animalis siccior: Ideóque formam plantarum appellant naturam non animam, quia spiritu constet humidiore. Addunt id solum animatum esse quod potest mouere semetipsum, proprium enim est animæ corpus quod informat secundum omnes loci differentias mouere, dextrorsum, sinistrorsum, sursum, deorsum, ante, ponè, plantas autem humo affixas in eodem loco necessariò permanere: veruntamen si duabus primis corporum physicorum differentiis, totidem naturalium formarum primæ differentię respondeant: forma corporis similaris, informis, natura, cõformati verò & heterogenei anima nuncupetur: extra controuersiam est, plantas, cùm sint conformatæ, animatas esse, adde quòd viuunt, quia nutriuntur, crescunt & procreant sibi simile, Atqui vita est primus actus animæ, tótque sunt animatorum, quot viuentium genera. Sit igitur hoc cum Aristotele ratum & constitutum, animarum tres esse primas differentias seu species, vegetantem, quæ est forma, & perfectio summa plantarum: sentientem, per quam bellua est id quod est, interior enim seu communis sensus est belluarum perfectio summa, quemadmodum ratio hominum.

Animæ humanæ primæ facultates constituuntur Cap. IIII.

ANIMA hominis est totum potestatiuum, hoc est facultatibus tanquam primis partibus diuiduum; vna enim cum sit simplex & incorporea animæ substantia, impartilis quoque sit necesse est. Plato ethicas duntaxat illius vires, quę sunt principia actionum moralium, explicauit: quod satis fuit morali philosopho. Concupiscibilem enim in iecore collocauit, irascibilem in corde, rationalem in cerebro: quibus differentiis nemo existimet omnem animam diuidi: nam differentiæ quę sunt generis diuisiuæ, sunt alicuius speciei constitutiuæ. Atqui nulla est species rerum animatarum, quam informet, & ab aliis separet anima concupiscibilis, nulla cui irascibilis sit pro forma. Sunt igitur humanæ animæ tres facultates, non tres animæ, quandoquidem vnius rei vnica est forma: Doctè, me iudice, notauit Ficinus, imponi Platoni à peripateticis quòd tres animas specie differentes in nobis posuerit: Aristoteles vnam & simplicissimam animę nostræ substantię constituit, quę sit in toto & in qualibet parte tota, hoc est omnibus facultatibus instructa: non operari tamen vbique, neque omnes suas vires omni in parte exercere, defectu instrumentorum: quia enim sentire non potest, sine neruo, in parte destituta neruo

ſentire non poteſt, non formę quidem, ſed inſtrumenti vitio: nam videret extremo digito, ſi haberet illic oculum: in calcaneo ratiocinaretur, ſi haberet illic omnia ad diſcurrendum neceſſaria. Denique vbique potens agere, non agit tamen, inopia inſtrumenti, quod ſi daretur ſeni oculus iuuenis, videret vt iuuenis: Anima igitur rationalis vbique tota, Innumeris facultatibus prædita eſt, quæ tamen omnes ad tres primas reduci poſſunt, vegetandi, ſentiendi, & ratiocinandi: inferiores enim ſuperioribus continentur, vt binarius ternario, triangulum quadrato. Nam vt duo ſunt in tribus potentia, & indefinitè, ſic vegetantis animæ facultates omnes ſentiens includit, rationalis, tam vegetantis, quàm ſentientis. Quando ergo ſcribit Ariſtoteles hominem in vtero viuere, primùm vita plantæ, deinde belluæ, poſtremò hominis non ita intelligi debet, ac ſi vellet dari aliquod tempus in quo homo ſit planta. Aliud in quo bellua, atque per hos veluti gradus ad animam rationalem perueniri, neque enim habet tres animas, ſed cum vna & continua motione genitrix facultas inſita ſemini procedat ad vnam formam, qua adepta, conquieſcit: vnica eſt & ſimplex anima ſolis facultatibus diſtincta, ſi eſſet motus quietè interruptus, non continuus, ſi adepta forma vegetante natura ab agendo aliquandiu deſiſteret, haud dubiè eſſent tres animæ: Sed cum à primo conceptionis die, ad quadrageſimum, quod

est conformationis tempus longissimum, quo
tempore Hippocrates cum Aristotele agno-
scit ex trinsecus aliquid aduenire: natura per-
gat cõtinenter, & ad vnum finem aspiret, Ani-
ma hominem informat tribus primis facul-
tatibus distincta: quarum ea est consequiutio,
vt postrema includat priorem, quæcumque
ratiocinantur eadem sentiunt, & quæ sen-
tiunt, vegetant, non contrà, quia plantæ ve-
getant sine sensu, belluæ sentiunt, sine ratio-
ne: quid ergo vult Aristoteles, dices, cum
scribit hominem primum viuere vita plantæ,
deinde belluæ, tandem hominis? fœtum pri-
mum nutriri sugendo ex vtero matris san-
guinem per vmbilicalem venam implantatam
iecori, eo modo quo plantæ radicum fibris
de terra sugunt alimentum. Est enim vterus
fœtui, id quod terra plantæ, promptuarium
alimenti: deinde verò iam perfectis sensuum
instrumentis incipit sentire, ad extremum fit
capax rationis. Hæc fuit de tribus physicis a-
nimæ nostræ potestatibus, Aristotelis senten-
tia, pro quibus medici totidem reponunt,
naturalem, vitalem, & animalem: naturalis
eadem est cùm vegetante, nomina tantùm sunt
diuersa: At sentiens & rationalis, animalis
facultatis ambitu continentur. Vitalem Gale-
nus nonnunquam comprehendit naturali, vt
in libris de causis symptomatum, quando scri-
bit duas tantùm esse facultates animæ, natura-
lem & animalem: est enim vitalis similior natu-
rali, quia nobis dormentibus, atque etiam in-

uitis, cor & arteriæ pulsant.

An constitutæ facultates animæ distinguantur sedibus. Cap. V.

NON placet Aristoteli, quia animam totam esse in toto & in qualibet particula corporis existimat, si vbique potens est, & omnibus instructa facultatibus non debet hîc nutriendi, illic sentiendi, alibi ratiocinandi facultas collocari. Quod si vt Deus supra cœlos æuum agens beatissimum, existénsque formaliter in cœlo empyreo, nihilominus potentialiter vbique est, quia ibi est vbi operatur, si animæ substantia aliqua in parte corporis sit collocanda, vnde suis vtens facultatibus totum regat, vbi potest meliùs quàm in corde collocari? Est enim medium commoditatis & & perfectionis. Cur Deus dicitur in sole domicilium suum posuisse? quia ibi potissimum esse creditur, vbi eius potestas manifestiùs resplendet. Atqui cor eam habet rationem in homine quàm sol in vniuerso: primariæ actionis animæ, nempe vitæ, fons ab omnibus perhibetur. Itaque si cui parti formaliter anima insideat, maximè cordi, cæteris partibus inest potestatiuè: Quæ quidem omnes potestates ab isto fonte manant: Nam verisimile est ibi esse principium radicale facultatum & functionum omnium vnde exoriuntur prima earum instrumenta. Atqui facultatum, & functionum animæ, nutritionis sensus, & vitę in-

strumenta, nempe nerui, & arteriæ, si Aristoteli creditur, originem habent à corde, de arteriis non est controuersia: Fibras verò densas quibus conspersa est substantia cordis, ille habuit pro neruis, similitudine decept⁹: Venas ab eo ramo qui à dextro ventriculo cordis fertur ad iecur, ortum habere, hoc argumento existimat, quòd minora maiorum sunt principia, cùm ab imperfectis ad perfecta, à simplicioribus ad compositiota natura progrediatur. Flumina nónne vides paruis de fontibus orta? hæc ferè sunt quæ pro Aristotelis opinione afferunt Peripatetici: Medici verò cum Galeno tres partes principes constituunt, totidem facultatum sedes & principia, cor vitalis, iecur naturalis, cerebrum animalis, ipsiusmet Aristotelis hoc subnixi fundamento: Vt actiones obiectis distinguntur, ita facultates instrumentis: Atqui venæ sunt altricis facultatis instrumenta: Arteriæ vitalis, nerui animalis, sine quibus facultates oriantur. Vbi igitur natura posuit originale principium instrumenti, ibi credibile est eam posuisse radicale principium facultatis, si mauis propè facultatem ponit instrumentum quo possit operari, Atqui iecur esse principium venarum declarat vtérque truncus, venæ portæ, & cauæ, qui ab vtraque parte iecoris exoriuntur: Venarum enim soboles & propago, arbori perbellè comparatur, cuius radix sit in iecore à quo truncus exurgit, à trunco rami, à ramis surculi: Neruos oriri à cerebro, arterias à cor-

de ipse sensus manifestè conuincit. Esto igitur iecur principium facultatis naturalis, cor vitalis cerebrum animalis. Accedat quòd vena vmbilicalis, perquam fœtus trahit alimentum, inseritur iecori, vt arteria vmbilicalis, perquam respirat, cordi: Item iecur mesenterio chylum sugit, quem sua carne in sanguinem transmutat. Atqui in officina alimentarij sanguinis residere facultatem nutricem verisimile est, quem quidem sanguinem ab hepate confluere ad dextrum ventriculum cordis, non à corde ferri ad iecur demonstrant valuulæ quæ patent foris intrò ad excipiendum, non intus foras, non extrorsum, ad excludendum. Præterea Archigenes quamuis esset iuratus Peripateticus nihilominus ad curationem phrenitidis nobiscum admouebat capiti topica remedia, pestilentes & venenatos morbos dum admotis cardiacis oppugnabat, iísque facultatem vitalem roborabat, ea ad regionem cordis applicabat, quando corpus atrophia languebat, iecori consulebat: ergo præstat in facienda medicina sentire cum medicis, de primis facultatum animæ principiis, vt actionis læsæ primo principio consulatur.

Facultas naturalis minutiùs diuiditur.

CAPVT VI.

DICTVRVS de tribus animæ nostræ facultatibus à quibus totum corpus gu-

bernatur exordiar à naturali, quia viuentium esse, viuere est: Vita autem à nutritione est inseparabilis, propterea quòd quæcumque nutriuntur viuunt, & vicissim quæcumque viuunt nutriri necesse est. Illa autem nihil est aliud quàm animæ vis, qua actiones naturales perficiuntur: subdiuidi solet in tres facultates, altricem, auctricem & procreatricem: nutrix est ea vis animæ, quæ appositum alimentum in corporis substantiam conuertit, cui quatuor aliæ ministrant: Attractrix, retentrix, assimilatrix, & expultrix: quandoquidem, vt docet Galenus tertio De naturalibus facultatibus aduersus Erasistratum & Asclepiadem, alimentum à singulis partibus trahi necesse est, deinde retineri, retentum coqui & assimilari, priusquam actu nutriat. Ad extremum alimenti reliquias excerni: Altricem, auctrix sequitur: Nutritur enim corpus substantia alimenti, eiusdem quantitate augetur: Procreatrici inseruiunt duæ facultates, alteratrix & cõformatrix, quia corpus humanum procreatur materia primùm variè immutata, deinde conformata: alteratione suam temperiem partes similares consequuntur, conformatione perficiuntur instrumenta ad vsum vitæ necessaria. Altricis maior quidem est ad vitam necessitas quàm auctricis & procreatricis, quia nutritur animal, quandiu viuit, non semper augetur, neque perpetuò procreare potest similè, vt prima & extrema ætate: Verùm procreatricis dignitas & perfectio maior est.

Illa enim ſola, inquit Ariſtoteles, nos facit immortales, nam cùm tranſmutabilis materiæ neceſſitas ſingulos homines mortales reddat, ſucceſſione tamen ſingulorum conſeruantur ſpecies, ſuccedit vnus alteri & veluti ſuccenturiatur beneficio procreatricis, quę propterea videtur eſſe facultas princeps, eo argumento quo teſtes inter partes principes recenſentur: Non enim ſunt partes principes, niſi quia procreatrix facultas illis vt primis & pręcipuis generationis inſtrumentis inſidet: Ad conſeruandum indiuiduum tres tantùm facultates requiruntur. Ad conſeruationem ſpecies quatuor. Quidam hoc argumento concontendunt procreatricem non eſſe partem naturalis facultatis: Naturalis enim facultas, inquiunt, tota addicta eſt indiuiduo conſeruando, cum natura ſit inſitum principium motus: Genitrix verò facultas conſeruandæ ſpeciei deſtinatur, eiúſque motus eſt in alio & ad aliud. Veruntamen vegetantis animæ quę plantas informat, facultas procreatrix pars eſt: Atqui vegetans anima non poteſt eſſe alia quàm naturalis: naturæ enim tam ſimilis eſt, vt Galeno & Stoicis, natura potiùs videatur quàm anima: Itaque cum medicis vis procreandi naturali facultate comprehendatur, ſitque membrum ſubdiuiſionis non primæ diuiſionis.

De Nutrice facultate. Cap. VII.

CVR omne animal quandiu viuit neces-
se est nutri? quia triplicis substantiæ, so-
lidæ carnosæ, & spirituosæ perennis fit dissi-
patio, partim ab insito, partim ab externo ca-
lore: Marcessit enim calor inopia pabuli, quod
quidem indesinens effluuium, nisi assumpto
alimento repararetur, breui animal marcore
interiret. Hanc iacturam facultas nutrix resar-
cit. Si quis obiiciat animalia φολεύοντα, quæ de-
gunt in latibulis, vt glires, totam hyemem dor-
mire, toto illo tempore non nutriri: respon-
dendum pituitosum sanguinem qui contine-
tur venis languido eorum calori esse sufficiens
pabulum, non esse opus extrinsecus assumpto
alimento, cùm habeat calor intus quod agat.
Calor natiuus est naturalis facultatis primum
& præcipuum instrumentum, siue enim na-
tura vt in senibus, siue accidente vt aliquo
morbo, imbecillus fuerit: siue contagione in-
fectus quòd accidit phtysicis ab vlcere pul-
monum, corpus atrophia cõtabescet: Alimen-
tum altricis facultatis est obiectum, quod pri-
mo dissimile caloris ministerio variè coctum
& præparatum tandem redditur simile, quia
assimilatur, túmque alimentum actu ab Hip-
pocrate nominatur: quandiu est dissimile, im-
propriè & potentia duntaxat est alimentum,
vel proxima vt ros, sanguis, chylus, vel remota,
vt panis, caro, vinum: illud quasi nutriens, hoc

nutriturum alimentum Hippocrates appellat: nutriuntur partes solidę & carnosæ alimenti assimilatione. Spirituum indesinens iactura reparatur aëre inspirato: Spiritus tamen non propriè dixeris nutriri, quia manere oportet quod nutritur, sed in locum dissipati nouum reponi, quòd veriùs generatio est quàm nutritio. Quæ duę mutationes etiamsi plurimum consentiant, differunt tamen quòd generatione, noua quædam substantia producitur, nutritione, quæ iam existit, conseruatur.

De quatuor facultatibus quæ ministrant nutrici, ac primùm de attractrice.

CAPVT VIII.

TRIBVS causis fit attractio, calore, substantię similitudine, aut fuga vacui. Calorem attrahere demonstrant frictiones, exercitatio, emplastra calida, vt dropaces & sinapismi, quibus natiuus calor auctus, attrahit ad partem alimentum, quo modo singulæ partes illud attrahunt. Similitudo substantiæ est proprietas quædam inexplicabilis formam consequens, qualis in magnete, succino, aut catharticis facile cernitur, qua quidem causa trahitur à parte alimentum, non promiscuè & indifferenter, sed definitè, & cum delectu, amicum scilicet & familiare: necesse est enim nutrientis cum nutrito intercedere similitudinem: Pars ergo calore trahit alimentum

tum substantiæ similitudine trahit hoc alimétum, vt cerebrum, pituitosum sanguinem; pulmo biliosum, os melancholicum: hac vi iecur trahit chylum, renes serum, vesicula fel, lien limum: Omne enim trahens eo fine trahit vt fruatur tracto, cystis fruitur felle, ex eóque capit voluptatem propter substantiæ similitudinem: Neque enim verisimile est, quæ natura trahunt propter ipsam trahendi functionem trahere, sed spe alicuius commoditatis trahunt. Postremum trahendi genus fit fuga vacui, cuius vitandi causa corpora naturalia, vt repleant locum inanem, mouentur preter naturam, leuia deorsum, grauia sursum: hoc trahendi genere cor, arterię & pulmo trahunt aërem, temperandi caloris natiui causa, Arteriæ ex venis quibuscum habent per anastomoses commercium, tenuem sanguinis portionem trahunt: Venæ quę intestinis inseruntur, chili benignã portionem sugunt. Hoc tractionis genere nullæ partes corporis vtuntur ad sui nutritionem, sed calore tantùm & substantiæ similitudine attrahunt: Galenus quartum quoddam genus tractionis videtur posuisse commentario ad eum Aphorismum sexti epidemiωn, carnes ex ventre & partibus externis trahunt. Ibi enim scribit Rusticos itineris labore & ardoribus solis resiccatos balneo aquæ dulcis à siti liberari, quia partes resiccatæ magna vi humiditatem trahunt, sic quarto de ratione victus in acutis scribit resiccatas pulmonum venas ex partibus infernis tenuem bilem attra-

here, ſed hoc tractionis genus referri poteſt ad fugam vacui, quia ſiccitas eſt vacuitas humoris proinde in locum vacuati, neceſſariò nouus ſuccedit: Non eſt prætereundum quaſdam partes corporis vt cerebrum, oſſa & cartilagines trahere alimentum ſine fibris, calore ſolo & ſubſtantiæ ſimilitudine: Alias verò rectarum fibrarum auxilio, ventriculus exempli gratia, nullo voluntario motu, ſed naturali, contractis fibris œſophagi ex ore trahit alimentum, tanta violentia interdum, vt vix dum præmanſum deglutiatur: deglutitio verò non tãtùm fit rectis fibris quæ ſunt in gulæ interiore tunica, ſed etiam tranſuerſis, quibus exterior tunica contrahitur. Iis enim contractis alimentum deorſum protruditur.

De facultate retentrice.

Caput IX.

Pars non poteſt frui alimento quod attraxit niſi aliquandiu retineatur, quia omnis actio fit in tempore, idcirco opifex natura vnicuique parti adiunxit retentricem, quæ alimentum tantiſper contineat vſque dum fuerit aſſimilatum, quædam partes, vt dixi, ſine fibris, caloris tantum inſiti miniſterio retinent, vt cerebrum, ſpinæ medulla, oſſa, ligamenta, aliæ verò retinent fibris obliquis, præſertim partes publicæ, ventriculus, vterus, veſica. Ventriculus enim cibum donec perfectè ſit

conuersus in chylum tam arctè complectitur,
vt nullum spatium inter ventriculi tunicas &
cibos intercedat: vterus nouem totis mensi-
bus, ita fœtum comprehendit, vt omnino
eius inferius orificium conniueat: venis, quã-
uis obscura, inest tamen vis retentrix, san-
guinem enim continent fibrarum obliquarum
opę quibus constant: qui alioquin totus rueret
in partes inferas. Obscurior est cæteris in par-
tibus retentio alimenti: quia tamẽ morari opor-
tet, & hærere in parte aliquandiu alimentum
vsquequo sit conuersum in substantiam par-
tis, illa necessariò in vna quaque parte animo
fingenda est. Cæterùm retentrix siccitate ro-
boratur, humiditate debilitatur. Hinc aluo
sicca, pigra est excretrix: contrà, iuuatur humi-
ditate: nam aluus humida, est lubrica & flui-
da, pueri cum sint humidi, aluo sunt facili
& crebrò vomunt, retinendi imbecillitate &
excernendi facilitate.

De coctrice. Cap. X.

NVTRITIONEM præcedunt tres co-
ctiones, quibus alimentum præparatur,
vt in partis nutriendæ substantiam faciliùs con-
uertatur, prima coctio fit in ventriculo, à
chylifica facultate est ventriculo congenita
vis conuertendi alimentum in chylum; hoc
est in substantiam similem cremori: chylifica
ista facultas vtitur ministerio caloris, non tan-
tùm ipsius ventriculi, sed etiam partium cir-

cunſtantium, vt hepatis omenti, vaſorum ventriculo ſubiectorum, puta arteriæ magnę & venæ. Ineſt quoque inteſtinis vis quædam chyli procreatrix, ſed imbecilla, vt docetur quarto de vſu partium, quod patet ex alimentariis clyſteribus; quorum materiam inteſtina conuertunt in chylum, ex quo ſanguis in hepate generatur: Ariſtot. quarto meteῶn chyloſim comparat elixationi, quia fit à calore humido & vaporoſo, cuius ſententiam approbat Galenus: Secunda coquendi facultas vulgò ſanguiſica nominatur, eſt vis inſita iecori per quam chylum in venis meſeraicis præparatum in ſanguinem tranſmutat, ſanguinem hîc cum nomino, quatuor humores comprehendo. Tertia vis concoquendi ineſt ſingulis partibus per quam ſanguinem attractum, appoſitum & agglutinatum tandem aſſimilāt, ſuámque in ſubſtantiam conuertunt. Ad aſſimilatricem pertinet mammarum vis lactifica, vt teſtium ſeminifica.

De expultrice. Cap. XI.

NVLLVM eſt alimentum tam ſimile noſtræ naturæ, quod non habeat aliquid diſſimile; hoc, miniſterio caloris, cuius eſt cogere homogenea, & ſeparare heterogenea, facultas excretrix per conuenientes ductus expellit, facultas ſanè ad vitam & ſanitatem conſeruandam maximè neceſſaria, quia à copia excrementorum immunerabiles mor-

bi contingunt. Estque, cum calore depascente, fatalis interitus causa ineuitabilis, prouentus excrementorum. Quoties igitur vel qualitate, vel quantitate vel vtróque simul, excrementa incipiunt esse molesta naturæ: Illa, excretricis robore amandat, aliquando fibrarum transuersarum ope, aliquando sine fibris. Hæc facultas omnibus quidem partibus congenita est, quibusdam tamen robustior, vt partibus principibus, aliis imbecillior, vt glandulis, articulis & partibus quæ noxam aliquam à natiuitate, aut post natiuitatem acceperunt, propter quam expultricis imbecillitaté, magis sunt morbis obnoxiæ, quemadmodum partes nobiles in his depellendis robustę minùs idoneæ. Hac vi intestina siccum excrementum & humores alios ibi congestos, vel aliunde transmissos forâs expellunt opera fibrarum transuersarum. In criticis quoque vacuationibus huius facultatis robur manifestè relucet, quas tanto impetu nonnunquam expellit, vt se sistere nequeat: Idémque illi propemodum accidit quod iis qui per locum decliuem decurrentes inchoatum cursum cohibere non possunt: simili ferè impetu per vasa deferentia & meatum communem in vterũ semen eiaculatur: vesica vrinam excludit. Eadem facultate vterus nouem mensium curriculo completo appetente die natali, magno impetu fœtum foras excludit, fundo ipso ferè ad orificium descendente, ac lateribus vehementer contractis: Propellentis vteri tantus est conatus,

vt vinculis quibus alligatur ſpinæ, relaxatis ſæpe procidat, illíque idem accidit quod luctatoribus qui cùm alios proſternere nituntur, ipſi vnà concidunt. Porrò non tãtùm fœtum & excrementa tam benigna, vt ſemen, quàm inutilia, vt lotium, natura vi & robore expultricis propellit, ſed etiam alimentum: ea enim facultate ventriculus à ſe confectum chylum in inteſtina deponit, & vomitu excludit, hepar ſanguinem in venas protrudit, quin ipſę venæ nonnunquam ſanguinem in inteſtina abiiciunt, vnde ſequitur dyſenteria cruenta, in iis qui aliqua corporis parte mutili ſunt. Sic mulieribus ſingulis menſibus defluit ſanguis: ſic cor ſanguinem in ſuo ventriculo contentum, ad pulmones nutriendos per venam arterioſam tranſmittit: denique expultricis triplex eſt obiectum, excrementum, fœtus & alimentum.

An ſit facultas quædam ſecretrix à ſuperioribus diſtincta. Cap. XII.

FREQVENS eſt vſus ſecretricis in operibus naturæ, primùm in generatione, quia partes noſtri corporis fieri non poſſunt, quin earum materia à maſſa ſanguinis ſecernatur: vt enim ex quolibet ligno non fit mercurius, ita neque indifferẽter ex qualibet materia: pulmones ex tenuiore, oſſa ex craſſiore: cerebrum ex aquoſiore ſanguine generãtur, quod fieri nõ poteſt, ſine facultate ſecretrice, vt docet Auicenna, prima ſectione primi canonis. Secun-

dò, cernitur in nutritione, quia non potest trahi alimentum, quòd sit nutriendæ parti cognatum, quin secernatur. Tertiò in crisibus morborum, quia enim fiunt primùm cocta, deinde vacuata materia morbifica, necesse est humorem excernendum secerni, vt quod vtile est retineatur, inutile verò forâs eiiciatur. Quartò in medicamentis purgantibus apparet vis secretricis, trahunt enim cum delectu; vt rheum bilem, agaricus pituitam: Iis argumentis motus Auerrois, secundo collectionum reprehendit Galenum, quòd secretricem prætererit, neque inter facultates naturales numerarit, veruntamen Galeno non fuit ignota, illius enim meminit lib. de differentiis symptomatum, vbi scribit auriginem fieri vitio secretricis, sed illam partim tractrice, partim retentrice comprehendit. Quando enim partes amicum & gratum alimentum attrahunt substantię similitudine, trahendo secernunt: quando per crises natura expellit noxium vtiléque retinet, retentrice simul & expultrice crisim absoluit. Itaque cum possit prædictis contineri, iustè præterita est à Galeno, neque necesse est addere quintam facultatem quæ ministret naturali.

De auctrice facultate.
CAPVT XIII.

NVTRICEM sequitur auctrix est naturalis facultas quæ partes solidas corporis

uiuentis, in longum latum & profundũ simul extendit seruata eadem specie & continuitate: qua definitione excluduntur tres modi accretionis improprij: per additionem, per rarefactionem, & repletionem: Additione crescit aceruus, crescit & vinum affusa aqua: rarefactione crescit aqua in vaporem resoluta, quia ex vno pugillo aquæ fiunt decem aëris: repletione crescit venter hydropicorum, quò pertinet inflatio, cum vesica flatu impletur, aut cum oceanus multo tumet spiritu, tum enim mare dicitur creuisse: quæ vt euidentiùs pateant, singulæ partes definitionis sunt explicandæ, cur solæ partes solidæ definitione continentur? quia ad eas solas pertinet vera & naturalis accretio, quæ vbi iustam magnitudinem consequutæ sunt, corpus cessat augeri, quin Galen. lib. de optima corporis constitutione videtur solis ossibus tribuere veram rationem incrementi. Ibi enim scribit tum sisti corporis incrementum, cum ossa robur & firmamentum adepta sunt, vnde colligi potest spirituum & humorum incrementum, nõ esse propriè accretionem: quinimò ad adipem & partes carnosas propriè non pertinet accretio, quia toto vitæ tempore, ante & post vigorem ætatis, possunt crescere & decrescere, vt in tabidis, macris, aut valdè obesis, aut conualescentibus quotidiana experientia cerni potest. Hoc igitur sit constitutum: corpus accrescere tantum secundùm partes solidas, quæ tandiu crescunt, quandiu habent multum hu-

midi radicalis, habent autem plurimum vsque ad ætatis vigorem, quo tempore facultas auctrix dominatur, humida enim sola extendi possunt, non sicca: tum illi ministrant nutrix & alteratrix. Inclinante ætate cessat ab opere, propter partium solidarum siccitatem. Cur additur corporis viuentis? quia inanimata, vt metalla & lapides, vt non nutriuntur, ita non crescunt, nisi per additionem. Sed cur accesit definitioni, manente eadem specie? quia quod augetur, in aliam rei speciem verti non debet, quod accidit aquę rarefactæ. Cur additur pręterea seruata eadem continuitate? quia cum mammæ multo lacte tument, aut membrum in tumorem attollitur, augetur quidem, sed impropriè, quia neque manet parti sua continuitas, neque naturalis crassities. Denique solius est naturę non artis secundùm omnes dimensiones corpus augere, eius non mutata specie necnon eiusdem seruata continuitate.

De alteratrice & conformatrice quæ seruiunt procreatrici.

CAPVT XIIII.

MOTVS definitur à Galeno prioris habitus mutatio, diuiditúrque in simplicem & compositum. Motus simplices sunt duo, alteratio & delatio, totidem compositi ortus & accretio. Nam ortus constat altera-

tione & formatione, accretio mutatione quantitatis & loci, Alteratricem igitur & formatricem includit procreatrix: Aristoteles definit alterationem, mutationem accidentariæ qualitatis. Galenus verò cum Stoicis non tantùm aduentitiæ, sed etiam essentialis qualitatis, eámque diuidit in accidentariam vt calidi in frigidum, albi in nigrum mutationem, & specificam, hoc est mutationem ex vna specie in aliam vt panis, in chylum. chyli, in sanguinem sanguinis, in semen vel carnem: qua quidem alterationis differentia continentur chylosis, αἱμάτωσις & ὁμοίωσις, formatrix informat materiam, nec tantùm aduentitiis, sed etiam specificis qualitatibus immutat: Vtráque constat procreatrix.

De Facultate vitali. Cap. XV.

ANIMA tribus facultatibus nostrum corpus regit, naturali, vitali, & animali: de naturali hactenus, de vitali paucis transigamus. Ea est facultas vitæ conseruatrix: vita consistit in copula animæ & corporis, vt mors in vtriusque separatione: animam continet in corpore natiuus calor (firmum vtriusque vinculum,) quo permanente, quantuluscumque sit vita perdurat, eodem extincto, cessat, nulláque postea functione anima sese manifestat. Hinc Aristoteles definit vitam insiti caloris permansionem, verùm spiritus & calor insitus perpetuò disipantur, proindéque animal non

potest diu viuere, nisi subinde nouus in sub-
sidium accedat, propterea à sinistro cordis vē-
triculo per arterias perpetuò nouus influit,
qui congeniti iacturam reparet. Natiuus enim
calor similis est flammæ, flammam nisi foueat
nouus aër, breui extinguitur: itaque nisi calor
& spiritus aliunde transmittantur, qui dissipati
locum suppleant, citò animal è viuis tollitur.
Iam docuimus vbi natura posuit instrumenta
facultatis, ibi quoque illius originem pri-
mam seu radicale principium posuisse. Atqui
præcipua vitalis facultatis instrumenta sunt ca-
lor & spiritus influens, necnon vtriusque de-
ferentes arteriæ, ergo prima facultatis vita-
lis sedes & origo sita est in sinistro cordis
ventriculo, cuius quidem facultatis partes sunt,
vitam in singulis partibus conseruare; conser-
uatur calore eóque medioccri, excessu enim
& defectu caloris corrumpitur: Atqui duobus
modis calor contemperatur, attracto aëre fri-
gido, & expulsis fuliginosis excrementis: nam
obruitur calor omnis & marcessit priuatione
aëris, vt si loco aliquo ita concludatur ignis,
vt non habeat spiraculum liberum: vtrúmque
præstat pulsus; aërem trahit, & fuliginem ex-
pellit, propterea definitur cordis & arteria-
rum motus sensibilis ad temperandum calo-
rem natiuum comparatus, cuius duæ sunt par-
tes, systole & dyastole, per diastolem aër attra-
hitur, per systolen fuliginosa excrementa va-
cuantur, quamuis autem pulsus totus ad vi-
tæ conseruationem referatur, & proficiscatur

à facultate vitali, differunt tamen quod pulſus certis partibus inſit, vt cordi, arteriis & cerebro. Solæ enim iſtæ partes pulſant, facultas vitalis omnibus peræquè communis eſt, nulla eſt quæ illius benigno influxu, vel momento carere poſſit, notabitur obiter vitam patere latiùs, quàm facultatem vitalem, quia viuunt plantę ſine facultate vitali, ſolo calore & ſpiritu fixo conſeruantur, non habent opus influente, hinc fit vt plantarum abciſſæ partes viuant, non animalium perfectorum.

Facultas animalis primùm diuiditur, deinde ſentientis & mouentis prima ſedes inquiritur.

CAPVT XVI.

TERTIA facultas animæ per excellentiam animalis nominatur: cuius tres ſunt differentiæ, ſentiens, mouens, & princeps: ſentiens, exterior, aut interior: ſentiendi facultates exteriores ſunt quinque, videndi, audiendi, guſtandi, odorandi, & tangendi, ſeu tractabiles qualitates diſcernendi. Totidem inſtrumentis diſtinctæ, oculis, auribus, naribus, lingua, & cute, vt earum actiones totidem obiectis, colore, ſono, ſapore, odore, & tractabili qualitate. Singuli ſenſus particulares ſuorũ obiectorum ſpecies, immaterialéſve qualitates tantùm percipiunt: neque enim lapis in oculo eſt, ſed ſpecies lapidis vndique velut à circun-

ferẽtia ad centrum, transmittunt ad cõmunem sensum: Ille solus dissimilium obiectorum dissimilitudines cognoscit, vnusquisque enim sensus externus in proprio obiecto totus versatur, visus duntaxat colorum differentias discernit, auditus sonorum quo differunt colores à sonis & à saporibus, solus interior seu communis sensus dignoscit. Præterea oculus videt, sed non cognoscit se videre, quia vt est in veteri axiomate, sensus in seipsum reflecti non potest. Hæ duæ causæ Aristotelem impulerunt ad constituendum sensum interiorem. Facultas mouens ea est qua animal de loco ad locum mouetur, vt fugiat nocitura, persequatúrque salutaria, quæ etiamsi sit omnibus animalibus communis, tamen animalibus imperfectis obscurius inest, veluti ostreis, minutulis conchiliis, quæ in eodem loco mouentur, dilatando se & constringendo. Aristoteles nonnunquam negat ea moueri, eò quòd motu progressiuo non mutant locum, instar animalium perfectorum: principes facultates quarum dominatu homo regitur, sunt tres, imaginãdi, recordandi & ratiocinandi: de quibus disseremus, si primùm hanc quæstionem mouerimus, An cerebrum sit motus & sensus principium, sanè si nomine cerebri non tantùm medullam, sed partes omnes, quibus constat, vt membranas quibus inuoluitur, comprehenderis, nulla erit inter medicos de hoc controuersia, sed Fernelius de proposita quæstione ita statuit, vt medullam, propterea

quòd assiduè, vt cor, mouetur non sentit, velit esse principium motus, non sensus: meningas verò, quia exquisitè sentiunt, non mouentur, esse principium sensus, non motus: verisimile enim est quòd aliis est causa sensus & motus id ipsum magis sentire, & moueri: veruntamen pro Galeno responderi potest: quod iã annotaui, causas omonymas dare quod non habent. Preterea cerebrum per se, neque sentit neque mouet, sed cum neruo molli sentit, cum duro mouetur. Colores videt per oculum, gustat lingua, nisi malis cerebrum ipsum neque videre, neque audire, sed animã quæ insidet cerebro, videre per oculum, audire per aures, mouere & sentire per neruos.

An tres facultates principes locis distinguantur. CAP. XVII.

HVIVS quæstionis explicatio videtur necessaria in facienda medicina. Quia plurimum refert cui parti capitis applicetur topicum remedium: nam si, vt Aëtio placet & Auicennæ, ita discluduntur sedibus, vt vis imaginandi sita sit in anteriore parte cerebri: vis recordandi, in posteriori, raciocinandi in medio. Haud dubiè læsa memoria, occipiti, vitiata imaginatione syncipiti, offensa ratiocinatione, vertici externum & particulare remedium admouendum erit: Galenus tamen ad suturam coronalem solet applicare quæcumque actio prin ceps læsa sit, vt per mea-

tus patentiores vis medicamenti interiora ſubeat, penetrétque faciliùs. Tam denſum enim eſt occiput, vt non ſit credibile qualitatem remedij illud peruadere. Agę ergo, quæſtionis veritatem rationum pondere ſubducamus, ſi per totam cerebri ſubſtantiam diffuſæ ſint facultates principes. Neque hîc imaginetur animus, illic recordetur, alibi ratiocinetur, ſed promiſcuè vbique, in vna eadémque particula omnes iſtas functiones anima exercebit. Atqui diuerſorum effectuum diuerſæ ſunt cauſę, vna cauſa non profert tam differentes effectus. Reſpondeo vnum & idem diuerſo modo affectum diuerſæ cauſæ rationem habere. Atqui facultas animalis inſita cerebro vtitur caloris, ſpiritus, & temperamenti miniſterio ad edendas ſuas actiones, calor & ſpiritus vtuntur rurſum qualitatibus, patientibus, humiditate & ſiccitate tanquam inſtrumentis, nónne vides vt in qualibet parte calor trahit, & expellit, retinet, ſiccitatis & humiditasis opera? vt ergo ſępe accidit vnam iſtarum facultatum naturalium lædi aliis integris, ita nihil vetat quin in eadem cerebri parte vna facultas princeps offendatur, aliis intactis. Fernelius aliter pro doctrina Galeni reſpõdet, Quod potentius eſt, inquit, tam externis quàm externis morborum cauſis melius reſiſtit, imbecillius faciliùs ſuccumbit. Atqui fieri poteſt, vt quidam ſit infirma & labili memoria, ratiocinatione verò, vel imaginatione firma & ſolida: fieri ergo poterit, vt illi per delirium me-

moria pereat, saluo iudicio & imaginatione integra. Quod ita esse variis historiis Galenus demonstrauit, & nos quotidie in facienda medicina obseruamus: In pomo diuersæ qualitates insunt: Odor, sapor, color, quarum vnam perire, alia incolumi quid vetat? saporem retinet, perdit odorem, & contrà.

An facultas mouendi & sentiendi influant vectore spiritu à cerebro per neruos, an per modum irradiationis.

CAPVT XVIII.

FACVLTAS animalis non est insita, tota influit, quo modo placet Galeno septimo de placitis: vt radius solis vno & eodem temporis momento totum aërem simul illustrat, sic facultatem animalem quocumque voluntas impellit, per neruum ferri in instanti. Est enim neruus transparens, vt vitrum, quamuis igitur, facultas sit accidens, neque possit sine aliquo subiecto existere, tamen cùm primum influit, cum transparente neruo excipiatur vt valdè proprio & accommodato subiecto, non videtur opus habere spiritu: nerui perspicuitatem si obturet humor crassus & caliginosus impeditur facultatis tam motricis quàm sentientis commeatus non aliter quàm affluxus radij solaris interiecta nube opaca inter solem & aspectum nostrum: mouet igitur & sentit anima de cerebro neruorum ministerio per modum

modum irradiationis hoc est, facultate per transparentem neruum instar radij confluente: Verùm natura nihil facit frustrà, ventres autem cerebri pleni sunt animali spiritu, cui gignendo continenter à corde per arterias soporarias, noua materia suggeritur, ad quem vsum nisi vt seruiat animæ ad mouendum & sentiendum? Præterea quamuis solius nerui optici cauitas sit manifesta, cæterorum sensu imperceptibilis, quia post mortem frigore cōprimuntur meatus, tamen aliquis in viuentibus ab anatomicis fingitur, cui bono nisi, vt spiritu vectore facultas influat, quàm huc illuc ferri momento ad nutum voluntatis, vectore spiritu quid vetat, cum sit ætherius? hoc tantùm obstare videtur, quòd quoties, quando, & quandiu volumus manum, pedem, quin totum corpus mouemus. Interim videmus simul, audimus, gustamus quibus functionibus simul obeundis opus esset incredibili copia spirituum: An idem spiritus sufficit multis impulsionibus cum habeat coctione temperatam & crassam, proindéque permanentem substantiam, insita igitur facultate hic spiritus sentit, ille mouet, videt visiuus visiua, auditorius auditoria: quas definitas vires singuli accipiunt in propriis sensoriis: confusæ enim sunt in cerebro, distinguntur in sensiteriis.

Ad quam facultatem pertineat respiratio.

CAPVT XVIII.

De hac quæstione non conuenit Galeno cum Aristotele : nam Aristoteles existimat eam ad naturalem facultatem pertinere, quia motus est necessarius, cuius beneficio si vel momento priuetur animal, decedit è viuis, tum quòd dormientes sine vllo consensu voluntatis respirent. Accedat fieri instrumentis vitalibus, pulmone, thorace, facultatem autem vitalem ad naturalem illius opinione referri. Galenus verò eodem argumento demonstrat esse animalem : Actio, inquit, est voluntaria quæ fit musculorum & neruorum ministerio, sunt enim duo prima, & præcipua arbitrarij motus instrumenta. Atqui horum instrumentorum beneficio respiramus, quandoquidem facultas animalis influit per neruos à cerebro in musculos inter costales, quibus neruis incisis, vel obstructis, respiratio manifestè læditur, quòd facultas motrix commeatu prohibeatur. Accedat quòd diaphragma musculus rotundus, sit instrumentum lenis respirationis, quemadmodum intercostales musculi vehementis : internis enim dilatatis inspiramus, quia tum attolluntur pulmones cum thorace, externis contractis expiramus. Appello internos, qui replent costarum interstitia, externos qui illis incumbunt : Præterea

vt est secundo de motu musculorum, vbi ex professo hæc quæstio disputatur, est voluntarius motus quem excitare possis, & sedare quãdo volueris, quinetiam celeriorem, vel tardiorem efficere: Atqui possumus respirare, & non respirare, celeriùs vel tardiùs, cum volumus, vt declarat Galenus exemplo serui Barbari, qui retento spiritu semet ipsum suffocauit. Auerroes vt conciliet Galenum Aristoteli, existimat respirationem esse motum mixtum ex naturali & animali, similem esse naturali, quòd necessaria sit ad vitam respiratio, fiátque nobis dormientibus sine voluntatis imperio: similem verò esse animali quòd & fiat neruorum & musculorum ministerio: & quòd eam excitare atque sistere possimus, quando volumus. Est quidem libera, non omnino, quia etiam dormientes quinetiam inuiti expiramus.

De moralibus animæ facultatibus.

CAPVT XIX.

FACVLTATES animæ primùm distinximus in tres physicas, de quibus adhuc tractauimus, & in totidem ethicas concupiscibilem, irascibilem & rationalem, de quibus restat, vt paucis disseramus, quia non tantùm sunt principia virtutum, aut vitiorum, sed etiam perturbationum, quę vtplurimùm sunt externæ & euidentes causæ morborum. A-

ristoteles distinguit animum in intellectum, & appetitum, appetitus verò, vel est naturalis, vel animalis, singulæ partes nostri corporis inanitæ, naturaliter appetunt repleri, trahúntque de proximis venis alimentum instar plantarum, ventriculus non tantùm appetit sibi, sed in communẽ vsum totius corporis quoties partium inanitionem sentit. Eam verò percipit quoties à suis venis inanitis sugitur: Iste sensus communis indigentiæ inditus est stomacho, in quem propterea è cerebro desinunt insignes nerui, quæ causa fortassis mouit Mesuen & Actuarium, vt in ventriculo naturalis facultatis primam sedem reposuerint: Nam Galenus promiscuè naturalem, nutricem, & concupiscentem vsurpat. Ibi autem est sedes cupiditatis, proinde naturalis facultatis: Veruntamen vt iecur veri & proprij alimenti, nempe sanguinis principium est, ita nutricis facultatis, ibi igitur τὸ ἐπιθυμητικὸν residere verisimilius est, vnde in testes deriuatur. Est enim ἐπιθυμία, concupiscentia, non tantùm cibi & potus, sed etiam veneris appetentia, qui potest moderari gulæ temperans, qui libidini continens appellatur: qui in potu & cibo nullum tenet modum intemperans, qui veneri succumbit incontinens nominatur. Libido & amor animæ concupiscibilis sunt παθήματα, tãtarum sæpe virium, vt alioquin sapientem, mente & consilio priuent. Sequitur irascibilis: cuius materia etiamsi in corde sedẽ habeat, nempe feruor sanguinis & spirituum,

formalis tamen cauſa, nempe appetitus, vindictæ videtur à cerebro proficiſci, quia appetitur vindicta propter opinionem illatæ iniuriæ, quod eſt opus phantaſiæ, aut rationis. Animoſa enim facultas ab opinione iniuriæ commouetur, quantíque iniuriam quis exiſtimarit, tantum vis iraſcendi concitabitur. Eam ob rem mulieres ſunt iracundiores, quàm viri & appetentiores vindictæ, propter inopiam conſilij & rationis, non quòd ſint calidiores, & illis citius ferueat ſanguis. Ad hanc facultatem pertinent alia multa animæ pathemata quæ naſcuntur ex opinione boni, vel mali præſentis, aut futuri. Ex eo quod bonum præſens æſtimatur, lætitia & inuidia. Ex bono ſperato, ambitio, potentiæ & honoris appetitus: ex opinione mali præſentis, miſericordia & triſtitia, ex opinione mali futuri timor, pauor, deſperatio, quibus tumultuariis & turbidis, animæ motibus, alij leuiùs, alij grauiùs afficiuntur, prout anima obiectum bonum, aut malum, leuiùs aut grauiùs apprehendit: hinc fit, cùm pauci res cum iudicio & ratione quales ſunt æſtiment, plurimi ſola regantur opinione, vt multi læuiſſima occaſione magnopere perturbentur, quidam celeriùs, alij tardiùs, quidam leuiùs, alij vehementiùs: quæ quidem manifeſtè conuincunt animoſæ facultatis παθήματα, meterialiter fieri in corde, formaliter in cerebro: Fiunt, inquit, Auerroes ſecundo collect. omnia à vi cognoſcente. Propterea Galenus octauo de placitis iraſcibilem

facultatem adiungit rationali, non sentienti.

Vt facultates mutuis stent auxiliis, omnésque ad conseruationem totius conspirent.

CAPVT XXI.

PHYSICÆ facultates tribus partibus principibus insident, in quibus ita quæque suum opus perficit, vt ad hoc nõ egeat alterius auxilio, iecori quæ inest alendi facultas, caloris & spiritus insiti, necnon temperamenti opera, ex chylo sanguinem facit, cum sanguine naturalem spiritum. Cor vitali facultate iisdem adiutum præsidiis, ex naturali, spiritum vitalẽ efficit. Cerebrum ex vitali animalem, non aliunde quæsitis auxiliis: nulla cogitur ad confectionem sui operis, aut ad eiusdem distributionem, alterius præcariam opem implorare, sed ad conseruationem vitæ omnes facultates, ita conspirant, vt vna alterius ope destituta concidat. Potest quidem vni parti facultas eripi aliis integris, quia diuersis instrumentis opus absoluitur, potest inopia alimenti membrum tabescere. Cum nihilominus viuat, sentiat, & moueatur, quia solus ductus venarum impeditur, vicissimque potest membrum aliquod perbellè nutriri, nihilominus resolui, sensu & motu priuari, quia soli nerui patiuntur. At non potest vna facultas toti eripi planéque aboleri, quin cæteras trahat in societatem ruinæ. Faciamus non leuiter naturam lædi in suo fonte, totum corpus ἀτροφίᾳ, cõtabescet,

quin-cor & cerebrum alimento destituta ma-
crescent. Sanguinem & spiritum naturalem,
nisi cor à iecore accipiat, inanis erit facultas
vitalis, neque poterit vitalem spiritum gene-
rare, quemadmodum neque cerebrum ani-
malem, nisi materiam à corde accipiat: finge
animalis facultatis beneficium omnino eripi,
vt accidit apoplexia forti, sublata respiratio-
ne, mox vitam eripi necesse est, quia facultas
vitalis animali carere non potest. At facultas
vitalis, caloris & spiritus influxu, singulis par-
tibus vitam conseruat. Proinde si lædatur in
suo fonte, istóque viuifico influxu totum cor-
pus priuetur, repentè vires omnes concidunt.
Omnium igitur facultatum tantus est consen-
sus, tanta ad seruandam vitam vnio & con-
spiratio, vt vni grauiter offensæ cęteræ com-
patiantur. Ea tamen consequutione vt quæ
vicinior & similior est, citiùs & grauiùs
patiatur: naturali priùs condolet vitalis,
quàm animalis, vitali prius animalis, quàm
naturalis, hæc vt origine est prima, ita om-
nium abiectissima: animalis vt est ortu po-
strema, ita perfectissima, quia natura ab imper-
fectis procedit ad perfecta, primùm viuimus
vita plantæ, deinde animalis, postremò ho-
minis: hæc vita vt est postrema origine, ita pri-
ma perfectione: de facultatum enim, vt de ar-
tium ordine & dignitate statuendum est. Ar-
tes sunt effectiuæ, practicæ, aut contem-
platrices, effectiuæ cum sint ad vitam imprimis
necessariæ, ante cæteras inuentæ sunt, quas ab-

iectissimas esse non est dubium. Secutę sunt deinde morales disciplinæ, vt ratio familiæ, necnon ciuitatis regendæ: atque etiam sui ipsius institutio: quæ valdè sunt vtiles ad vitæ societatem, non omnino necessariæ: Contemplatrices sunt pulchræ quidem & honestæ, minimè omnium necessariæ. Proinde postremò excogitatæ, omnium tamen præstantissimæ.

PHYSIOLOGIÆ Sect. VII.

De functionibus animæ quæ præcedunt nutritionem, appetitu, triplicicoctione, appositione, agglutinatione, assimilatione.

CAPVT I.

VT ANIMA facultatum, ita facultates functionum sunt proxima principia. Proinde quot sunt facultatum, totidem sunt functionum primæ differentiæ: Naturales scilicet vitales aut animales. Actiones naturæ sunt nutrire, augere & procreare simile: De quibus eodem ordine disseremus: à nutritione ducto initio, quæ à Galeno definitur repletio vacuati. Ideo enim nutrimur vt quod vacuatum est, & à natiuo calore dissipatum reparetur. Definitur quoque conuersio alimenti in substantiam partis nutritæ: Alimentum enim primò dissimile variis coctionibus præparatum, tandem assimilatur parti: eo or-

dine, vt primùm appetatur, deinde coquatur, postremò vniatur: Appetitus calidi & sicci, fames, frigidi & humidi sitis appellatur, appetitus naturalis præcedit animalem, quia partes aëri proximæ exinanitæ, dum repleri cupiunt, de venis proximis alimentum familiare trahunt, perseuerátque trahendi impetus, donec ad ipsum ventriculum peruenerit, qui dum à venis meseraicis sentit se sugi, tùm appetitus animalis excitatur, orificij superioris ventriculi proprius. Neque enim vlla pars nostri corporis sensum habet eius quod deficit, sed omnes stirpium more appetunt & nutriuntur, vt copiosè explicat Galenus quarto de vsu partium: quamquam idem scribit libello de substantia facultatum naturalium, Platonem plantas animalia appellasse, propter sensum quendam naturalem, quo quæ iucunda sunt persequuntur & auersantur contraria, sed iste sensus idem est cum appetitu naturali: Animalem appetentiam sola qualitas alimenti satiat, naturalem sola substantia: Non enim quiescit nisi adepto fine: finis verò nutritio: Præter appetitum, triplex coctio præcedit nutritionem: prima, esculenta, & potulenta conuertuntur in chylum ventriculi chylifica facultate adiuta calore circunstantium partium: Secunda, chylus mutatur in sanguinem, insita iecori proprietate sanguifica. Tertia sanguis mutatur in gluten, eáque fit in singulis partibus ab assimilatrice facultate, propterea nomine quidem generali, sed certa

prærogatiua, aſſimilatio nuncupatur: Vnaquæque enim coctio, aſſimilatio dici poteſt; quia omne agens conatur ſibi aſſimilare patiens: Aſſimilationem immediatè ſequitur nutritio, id eſt alimenti aſſimilati vnio. Itaque opus chyloſεως chylus, αἱματόσεως ſanguis ὁμοιώτητος gluten, vt autem ſingulis coctionibus nutritioni præparatur alimentum, ita ſingulas coctiones certa præparatio antecedit: A dentibus enim anterioribus duriuſculum alimentum inciditur, deinde à molaribus atteritur, poſtea ſaliua perfunditur, vt molleſcat non tantùm vt deglutiatur, ſed etiam vt coquatur faciliùs: Mollia enim & diuiſa minùs reſiſtunt coquenti calori quàm ſolida & dura: In venis meſenterij, chylus præparatur, iecori, ibi enim videtur cum rubore, inchoati ſanguinis argumentum, in venis tam magnis quàm paruis ad aſſimilationem præparatur. Nam venis ineſſe vim perficiendi ſanguinem hoc demonſtrat, quod per longam inediam pituitam dulcem in ſanguinem conuertant, quamquam vim ſanguificam, ſi quàm habent, non habent à ſe, ſed à iecore vt explicat Galenus quarto de vſu partium, ſanguis conſeruatur in venis, vt locatum in ſuo loco, quandoquidem extra venas, mox corrumpitur: Cæterum nutritionem præcedunt appoſitio, agglutinatio & aſſimilatio, quia priuſquàm alimentum actu nutriat, apponi debet parti nutriendæ, poſtea agglutinari, tandem aſſimilari; ſi quid horum deſit manca & vitio-

sa erit nutritio, vt explicat Galenus primo de facultatibus naturalibus, exempli gratia, sub Anasarca totum corpus est καχέκτικον, pessimé-que nutritur, quia sanguis quidem apponitur, sed non agglutinatur: Cur non? dices, propterea quòd refrigeratum iecur nihil facit præter serum, ex quo, singularum partium vi assimilatrice, fieri non potest gluten, quandoquidem insigne vitium antecedentis coctionis consequens non potest emendare, vt explicat Galenus quarto De sanitate tuenda. Sub leuce seu lepra alba, apponitur sanguis & agglutinatur, sed non assimilatur: non enim facit carnem rubram, sed qualem cancrorum, quia totus sanguis est pituitosus, incisa carne, non alius humor effluit, quàm mucus, similis saliuæ limacum.

Triplicis coctionis modus.

CAPVT II.

PRÆMANSVM & deglutitum alimentum petit fundum ventriculi, vbi debet quiescere non natare, & fluitare, vt vndique comprehendatur: tam arctè verò comprimitur à ventriculo, vt nullum inane spatium relinquatur donec conuersum sit in chylum, alioquin vel exiret incoctum, vel fluctuantis humoris sonitus velut ex vacuo audiretur, ipséque ventriculus grauaretur toto illo tempore quo à vaporoso calore circunstante ali-

mentum elixatur. Pylorus, ventriculi inferius orificium interim clauditur: Chylo perfecto satiatur primùm, expletúrque vẽtriculus. Mox eum per apertũ pylorum velut onus in intestina deponit, vnde paulatim à iecore per venas mesenterij quæ eò desinunt exugitur fæcibus relictis, quæ in sentinam deturbantur. Benignum hunc succum venæ meseraicæ præparant iecori, præparatum, & per suas capillares venas diffusum carne sua conuertit in sanguinem, vt in historia hepatis demonstrat Galenus quarto de vsu partium: deinde per venas toti corpori distribuit, non aliter quàm hortulanus irriguam aquam per tubos dispergit: ἀνάδοσις fit partim expultricis, partim attractricis robore, postquam enim iecur à se confecto sanguine expletum est, reliquum velut excrementum amandat (nil enim vetat quod vni est excrementum, aliis esse alimentum) singulæ enim partes portionem naturæ suæ congenerem alliciunt, adiuuant distributionem spiritus, calor, & serum, quo sanguis diluitur. Erasistratus existimabat distribui sanguinem per compressionem venarum: Quibusdam placet non trahi, sed potiùs sponte moueri ad partem vt ad perfectionem suam, fit enim ex mortuo viuens, cùm primùm incipit actu nutrire: Distribuitur autem sanguis defœcatus & inquinamentis omnibus, fele, limo, & sero repurgatus, sic attrahitur, & attractus affigitur parti. Appositio enim est finis tractionis, deinde retinetur: retentionis autem

finis est agglutinatio. Ad extremum, assimila-
tur vt nutriat, fiátque vnum cum parte nu-
trienda, qui est non tantùm assimilationis, sed
etiam antecedentium omnium mutationum
extremus finis. Porrò cùm apud Hippocratem
triplex sit differentia alimenti, nutriturum, qua-
si nutriens, & actu nutriens. Hoc solum verè
& propriè est alimentum de quo Theorema
medicum intelligitur, omne alimentum esse
calidum & humidum, nec obest quod scribi-
tur tertio de Temperamentis, omne alimen-
tum augere calidum innatum. Quamuis enim
sit temperamento frigidum: multiplici tamen
coctione redditur calidum, nisi mauis, omne
alimentum, etiam frigidum, vt lactucam, sem-
per augere substantiam & quantitatem cali-
di innati, non semper augere qualitatem.

De Accretione. Cap. III.

VNICVÍQVE rerum generi præscripta
est à natura certa magnitudo quam vi-
uentia in ætatis vigore consequuntur. Omne
enim corpus physicum esse finitum, & finiti
partes omnes esse finitas, tam numero quàm
magnitudine, Aristoteles in Physicis demon-
strauit: Alimenti substantia corpus nutritur,
eiusdem quantitate à facultate auctrice quo-
quouersum producta, augetur. Ad hoc requi-
ritur multum humidum radicale, cuius quan-
diu suppetit copia, partes solidæ facilè exten-
di & dilatari possunt: Scribit Galénus libro

de optima constitutione: corporis humiditatem omnibus aliis animæ functionibus nocere præterquam nutritioni & accretioni, hinc pueri lacte & humidis alimentis enutritij, iustum capiunt incrementum: Siccis verò impeditur naturalis accretio: hinc mulieres quæ in vtero tardiùs conformantur quàm mares propter caloris impotentiam, vbi in lucem prodierunt, citiùs crescunt propter humiditatem & mollitudinem corporis, qua masculos superant, vt scribit Hippocrates sexto ἐπιδημιῶν: hinc mare longè proceriora animalia profert quàm terra per se arida, proinde sterilis & infœcunda, nisi imbre vitali perfundatur. Galenus primo De facultatibus naturalibus scribit accretionem esse motum compositum ex alteratione, & loci mutatione, quia quod augetur, primum alterari, vtpote nutriri debet, deinde amplificari. Quod autem accreuit, spatium maius requirit, quo contineatur vt locus æqualis sit locato: Alij ita hoc interpretantur: accretionem sequi nutritionem, nutritionem autem non fieri nisi alteratum alimentum distribuatur, distribui autem non potest sine mutatione loci: dignum est quæstione quid sit apud Aristotelem, augeri res secundùm formam non secundùm materiam: nam accretio est motus quantitatis; quantitas verò sequitur materiam non formam. Respondetur eodem authore, vnumquódque accrescere secundùm id quod manet, quia manere oportet id quod nutritur, & quod augetur.

Atqui res manent ſecundùm ſpeciem, non ſecundùm materiam. Hæc enim in continuo eſt fluore, manent os & caro, talia autem ſunt per ſuam formam, quamuis eorum materia aſſiduè fluat: Ergo ſecundùm formam fit accretio, non ſecundùm materiam. Illuſtrat hoc Ariſtoteles aquæ maris ſimilitudine, quæ concurſu fluuiorum augetur, materia continenter fluente. Vix enim aqua eadem numero manet vnico momento, manet tamen aqua ſecundùm ſpeciem: Igitur mare accreſcit ſecundùm formam non ſecundùm materiam, quò pertinet ſententia Heracliti, qui negabat quidquam ſciri poſſe, quia nihil eſſet conſtans in vniuerſo, ſed inſtar labentis aquę omnia fluere, adeo vt nihil idem bis videri poſſet. Addidit Cratilus eius auditor, ne ſemel quidem, idem videri poſſe, quia eo ipſo momento quo aſpicitur, immutatur. Ariſtoteles in metaphyſicis reſpondet ſecundùm materiā aut materiæ qualitates vnumquódque aſſiduè immutari, ſecundùm ſpeciem idem permanere. Quæritur præterea ſi accretio ſit actio vel paſſio. Diſtinguendum ſi ſpectetur prout manat à facultate auctrice, eſt actio. Si verò vt in corpore quod creſcit recipitur, tum paſſio appellatur, non eſt prætereundum accretionem eſſe naturalem: decretionem verò præter natutam: ita enim Ariſtoteles ſexto capite, ſecundi de Cœlo, Omnis imbecillitas corporis præter naturam eſt, cuiuſmodi ſunt ſenectus, & decrementum quod in partibus ſoli-

dis vt ossibus & ligamentis non cernitur, sed in carne paulatim succrescente atque tabescente: non est tamen dubium ætate inclinante cor & iecur in sua substantia magnam quoque pati iacturam. Cutis ita senio exarescit, vt instar cribri, aut ruinosi ædificij, post mortem plena rimarum videatur. Vt ergo corporis augmentum sequitur copiam humidi radicalis, ita decrementum eiusdem inopiam: ætas consistens media est inter augmentum & decrementum.

Generales modi, efficientes causæ generationis viuentium.

CAPVT IIII.

PROCREATIONIS modi propemodum sunt infiniti qui tamen tribus primis differentiis comprehendi possunt, nam aut viuentia omnia, stirpes, belluę homines sponte nascuntur, vt plantæ quæ sine cultu & semine de terra erumpunt, iniussa virescunt gramina: Infinita quoque animalcula de rebus putridis excitantur, vt apes ex tauro, scarabæi ex asino, vespæ ex equo, pulices, pediculi, cimices, vermes ex sudore. Alia nascuntur, ex semine, vt hortenses & satiuæ plantæ, necnon animalia perfecta, quæ maris & fœminæ congressu generantur, alia & sponte & coitu nascuntur, vt mures, qui lambendo salem, sine coïtu concipiunt, vt plurimùm tamen congrediuntur.

diuntur. Physici magna contentione perquirũt
genitricem causam animalculorum, quæ sine
semine nascuntur: Platonicis qui fingunt animã
mundi diffusam per vniuersum, facile est opi-
ficem causam assignare: Illa enim vbique est
fœcunda, scitum est illud Heracliti, nullum es-
se angulum mundi destitutum numinè, illic
enim Deus est vbi operatur, in sterquilliniis e-
tiam generat: Auicenna hanc vim formarum
dispensatricem Arabicè Colcodean appella-
bat, quàm Latini naturam naturantem nun-
cuparunt. φύσις enim dicitur à φύω genero, ac
si nihil sit aliud natura primo & generali si-
gnificato, quam vis quædam diuina subluna-
rium omnium opifex dispersa per vniuersum.
Materiarij Physici πανσπερμίαν, hoc est natu-
ralium omnium formarum seminarium, in si-
nu materiæ collocabant, omnésque formas
physicas inde emergere existimabant: Sed Al-
bertus magnus ex Aristotelis doctrina demon-
strat primum formarum omnium sublunarium
seminarium collocandum esse in sole, cuius
motricem intelligentiam veteres Iouem à iu-
uando nuncuparunt, quia singularum perenni
generatione conseruat mundum: Siquidem
species sunt primæ partes mundi, quæ indesi-
nenti indiuiduorum successione perdurant, A-
lij calorem putrem putridorum animalium o-
pificem esse contendunt, quia sit calidus hu-
midus: A calido autem & humido omnis ge-
neratio: hinc veteres σῆψιν pro πέψει, putredi-
nem pro coctione vsurpabant, vt est quarto

meteorων: triticum, aut aliud quoduis ſemen quòd terræ mandatur, putrere prius oportet, quàm ſimile producat: experimento conſtat, quod ſi putris caſeus exponatur lunæ, verminabit, totúſque ferè in vermes abibit, quia, inquit Athenæus, luna plena ſuo tepore putrefacit, ex putredine vermes, quia putredo à calore humido. Ariſtot. placet in cadaueribus perfectorum animalium, quinetiam in eorum excrementis, occulta permanere caloris antecedentis veſtigia, cuius partes cùm ſint generare & genitum ſeruare, ne otietur, vt eſt ſolito imbecillior, ita imperfectiora animalia producit, cuius quidem quæſtionis fuſiorem explicationem phyſicis reliquo quorum eſt omnis ortus primas & generales cauſas exponere. Medicus intra fines ſui ſubiecti conſiſtat, contentus, vt homo procreetur explicare..

An mulier cum menſtruo contribuat ſemen ad hominis procreationem.

CAPVT V.

ORTVS noſtri duo ſunt ſenſibilia & coniuncta principia, ſemen, & mẽſtruũ: hoc vt materia, illud vt efficiens: mulier confert materiã, vir efficiens: nam ab Ariſtotele mulier comparatur viro, vt materia formæ. Dicitúrque appetere marem vt materia formam, turpitudo pulchritudinem, imperfectum perfe-

ctionem. An non illa præter sanguinem semen etiam contribuit? Negat Aristoteles, primo de ortu animalium: tamen cum habeat testes, natura autem nihil faciat frustrà; cúmque sæpenumero à retento semine suffocetur: quo excreto, mox ab histerica passione resurgat: non dubium quin emittat semen. Verùm fortassis quod compatatum virili, habeat rationem materiæ: sic enim manebit vera sententia Aristotelis, mulieres ad procreationem, solam materiam conferre, vt explicat Galenus in libris de semine. Sed huic quoque excusationi repugnat Hippocrates lib. de genitura, scribit enim, nonnunquam contingere, vt à muliere masculum semen emittatur, à viro fœmininum, quia fieri potest, vt quædam mulier, quodam viro sit calidior. Cur ergo, dices, requiritur seminis vtriusque parentis concursus, ad prolem? Cur mulier sine viro non concipit? An quòd à semine, prima & rudia lineamenta totius operis ducuntur, delineationi autem operis tam excellentis, alterutrius parentis semen, non est satis, sed vtriusque coucursus desideratur? An quòd mulieres, quibus semen est masculum, sunt præcalidæ, vt viragines: tales autem, non concipiunt, quia paucum habent, aut nullum menstruum. Nam vt figulus absque argilla operari non potest: Ita neque semen procreare sine sufficiente copia sanguinis. An semen ipsum, materiam, & formam continet? Nam excrementum spumosum, materia est partium so-

lidarũ, quę inde ſpermaticæ nominantur, ſpiritus verò conformator, eſt opifex, vtitúrque ſpuma & menſtruo, vt figulus figlino: Hoc ad partium carnoſarum, illa ad ſpermaticarum generationem. Atqui à ſolo viro, genitor ſpiritus dimanat: qui ſolus, cum propriè dicatur ſemen, reliquum materia ſeminis: cur non licebit, hoc modo ſententiam Ariſtotelis interpretari? quod ſolus vir emittat ſemen: hoc eſt genitorem ſpiritum, cui inſita eſt vis procreandi? Neque enim conſentaneum eſt, duos ſpiritus concurrere ad operis vnius fabricam: duas facultates conformatrices. Quòd autem vis procreandi, inſita ſit ſpiritui à quo materia ſeminis (nempe teſtium proprietate dealbatus ſanguis) in ſpumam vertitur: declarat illa definitio ſeminis, cuius Laertius perhibet authorem Zenonem. Semen eſt ſpiritus calidus ſemetipſum mouens, potens generare ſimile: notandum tamen ab Ariſtotele primo de ortu animalium ſemen diſtingui à genitura, duobus modis: Primò, quod ſemen ſit ens completum, vt hordeum, triticum, & cætera: genitura ens incompletum, & potentia tantùm ens. Secundò, quòd ſemen propriè ſit plantarum, & animalium imperfectorum: genitura animalium perfectorum, quæ ſexu diſtinguntur. Id enim generationis principium, quod mas in vterum immittit, Ariſtoteles appellat genituram, ſed medici vtrũque nomen promiſcuè vſurpant: obſeruat tamen Galenus, primo de ſemine, ſex primis die-

bus gestationis, quod conceptum est vtero, ab Hippocrate nondum appellari fœtum, sed genituram, quo tempore, non videtur semen posse nuncupari: cum iam appareant principum partium lineamenta, vt Hippocrates psaltriæ exemplo eo libro declarat.

De testibus, & vasis spermaticis, vtque partes principes, ad hominis constitutionem aliquid contribuant.

CAPVT VI.

TESTES sanguinem, seminis materiam, de vena caua sibi primùm trahunt in alimentum, quod habent cum cęteris partibus commune: quod redundat iam præparatum in vasis spermaticis ea vi & proprietate conuertunt in semen, qua ossa sanguinem vertunt in medullam, aut glandulæ mammarum eundem in lac commutant. Testes, mammæque, magnæ glandulæ, tertio de alimentis, à Galeno perhibentur. Confectum semen, natura velut onus & excrementum excludit: necessarium quidem excrementum ad conseruationem speciei, non indiuidui. An testes, ad suscipiendam prolem sunt necessarij? distinguo, si hoc in genere, & indefinitè quæratur, non videntur necessarij: quia serpentes, pisces, & multa animalia perfecta generant absque testibus: nisi fortè habeant aliquid illis analogum. Si verò definitius, & in specie, quæratur an sint,

ad hominis procreationem necessarij: tantum abest, vt in medicorum schola, quæstio quicquam habeat controuersiæ: cum testes, ob vim seminificam, & procreatricem, inter partes principes doctiorum consensu referantur: non sunt quidem omnino, sed secundùm quid necessarij ad conseruationem indiuidui, quandoquidem isto fonte caloris priuati, in muliebrem naturam degenerant: sed ad conseruationem speciei absolutè sunt necessarij. Quid adferunt vtilitatis ad vitam, dicet aliquis? respondeo partibus omnibus spermaticis à testiculis influere vim quandam seminificam per quam alimentarium sanguinem priùs commutant in semen, quàm eo nutriantur. Inde fit vt qui testes habent frigidos, frigido quoque sint corporis habitu, imbecilli & morbis obnoxij. Cum enim solidæ partes sint basis, & fundamentum totius corporis, eæ autem malè nutriantur: necesse est, totum corpus infirmum esse: & morbis obnoxium. Faciunt ergo testes non vt viuamus, quemadmodum tres partes principes, sed vt meliùs & commodius viuamus. Vasa spermatica sunt duæ venæ, & totidem arterię. Vtrinque vna vena, dextra spermatica nascitur à trũco venæ cauę descẽdentis, vt testes materiam seminis hauriant de fonte: Sinistra ab emulgente, vnde serũ quod permistum est semini, excitat in pudendis pruritum. Arteria sinistra spermatica, oritur de trunco magnæ arteriæ descendentis, vnde multus spiritus vitalis influit à corde, omnes tam venæ,

quàm arteriæ, in viris dico, non in mulieribus
in propriam tunicam testiculorum absumun-
tur. Sunt autem quatuor, scrotum, duæ com-
munes, & quæ illis subest δάρτος, totidem pro-
priæ ἐρυθροειδὴς, sic dicta quòd à vasis, & à
gracili musculo testium rubescat, tum quæ illi
subiicitur ἐπιδιδυμὶς, inuolucrum proprium, &
immediatū testis, quæritur cum vasa spermatica
non perueniant, vsque ad substantiam testium,
sed absumantur in propriam tunicam, Actio
autem physica fiat per contactum, quî fieri
possit, vt semen conficiant: An insitæ facultatis
irradiatione efficiunt semen prolificum? tan-
gúntque physicè, id est vi, & qualitate sua, vt
magnes ferrum, non quantitate? An humor
pinguis tunicas permeat, non aliter quàm o-
leum vestes? an potius epididimidi inse-
runtur quidem vasa, sed multi ex his ramuli ad
substantiam testium feruntur, per quos illi su-
gunt materiam seminis. Præterea in glandem
desinunt duo neruuli, eximij sensus, quibus
titillationis sensu neruus cauus impletur mul-
to spiritu, vnde tentigo: qualitate igitur, non
tantùm quantitate, semen naturam stimulat
ad excretionem. Cur mulieres, cum sint fri-
gidiores viris sunt salaciores, & appetentiores
veneris? quia semen habent serosius, à seri au-
tem acrimonia, pudendorum pruritus, à quo
veluti œstro percita cætera animanti stato
tempore in furias ignémque ruunt, [a] furor
omnibus idem, sola mulier, non habet congre-
diendi statum tempus: sed omni tempore ad-

mittit marem. Ex his colligi potest, vt partes principes, cor, per arterias spermaticas: Iecur per venas, cerebrum per neruos contribuant aliquid ad hominis generationem.

De conceptione & illius antecedentibus.

CAPVT VII.

VT conceptionem sequuntur fœtus conformatio, conformati motus in vtero, deinde partus: sic eandem præcedunt, penis arrectio, intromissio, & seminis eiaculatio. Quemadmodum enim natura hominum genus distinxit sexu: ita generationis instrumentis, vt fœmina generet in se, non in alio: mas in alio, non in se. Arrigunt multi, non intromittunt: quia mox flacescit penis: quidam arrigũt simul & intromittunt, non eiaculantur, expultricis imbecillitate aut spirituum inopia: quorum opera, omnes impetus & vehementes motus ciet natura. Quibusdam lachrimante veluti pudendo semen effluit. An in vteri capacitatem vsque eliditur? non videtur Oribasio, illi enim placet ad internum os vteri, vtriusque parentis semen consistere: ibique commisceri & commistum, veluti suaue pabulum attrahi: quod si retineatur Hippocratis sententia, mulier, dicetur concepisse. Est enim conceptio, seminis retentio, ita enim ille, lib. de genitura si mulier sit perita partus, & sciat quod genitu-

ra permanserit, sciet diem cōceptionis. Verùm
quia sæpe ad tempus semen retinetur, quod
deinde effluit: Auicennæ & Fernelio placet
conceptionem, non esse simpliciter retentio-
nem seminis, sed retenti promotionem ad a-
ctum. Neque enim vterus duntaxat instar ter-
ræ cui mandatum est semen, alimentum sugge-
rit virili semini, seruit enim nutrix facultas con-
formatrici toto tempore conformationis, sug-
gerit illi materiam ad singularum partium
conformationem & incrementum. Sed præ-
terea calore suo illud fouet & conseruat, vím-
que prolificam excitat, & in actum deducit:
Vt retineatur fœcundum semen, miraberis,
quam arctè claudatur vterus, Graphij mucro-
nem, vix intromittas, inquit Hippocrates. Quo
igitur modo, potest mulier superfœtare, dices?
Id est, iam grauida, nouum semen suscipere?
respondeo imprimis, super fœtationem multis
quidem animalibus, vt leporibus, & cuniculis
esse familiarem in hominum specie, esse de
numero eorum quæ rarò contingunt: si ta-
men contingat, vel dicendum est cum Hip-
pocrate os vteri, nō fuisse exactè clausum post
primam conceptionem: vel instar ostreorum,
aliquo temporis momento sese aperire, vt
admittat nouum, vel vtriusque parentis com-
mista semina quæ in orificio interiore consi-
stunt, exugi. Porrò non est simile prodigio,
quod autores meliores notæ in historiam retu-
lerunt, quasdam mulieris mutatas fuisse in
viros: præsertim geniali die, quo tempore au-

ctus calor quę latebant virilia forâs extulit. Mulier enim si non eadem, saltem habet nobis analoga generationis omnia instrumenta: nam vterus respondet scroto, testes testibus, colum vteri peni, muliebre pudendum, præputio: nisi quod viri, pendulos habent testes eósque maiores, quos fœminæ reconditos gerunt. Viri extrorsum emittunt semen, mulieres introrsum.

An partes principes simul conformentur.

CAPVT VII.

TANTA necessitudine & societate partes nostri corporis coniunctę sunt, vt sit clipeus Mineruæ, si quid adiicias aut detrahas vniuersum ruiturum sit opificium. Neque enim iecur sine ventriculo conficit alimentum: neque cor sine pulmone vitalem spiritum. Omnes conspirant in vnum: nec potest vna alterius auxilio carere. Si pes aut manus ventri suam operam denegarent: breui periret homo alimento destitutus. Quo argumento, quidam contendunt simul partes omnes conformari: quarum omnium vsus, ad vitam sit necessarius. Verùm partes quædam sunt necessitatis, sine quibus viuere non possumus, cuiusmodi sunt principes, aliæ duntaxat commoditatis vt testes: aliæ tantùm datæ, ad ornatum vt pili: Proinde, falsò nituntur fundamento, omnes scilicet necessarias esse ad vi-

rea iam in lucem editis quædam partes sunt necessariæ, vt ventriculus, pulmo, quæ contentis vtero sunt inutiles. Neque enim tum pulmonis beneficio fœtus respirat: sed per arterias vmbilicales quę illius cordi inseruntur ducit spiritum à matre ad refrigerationem: Inutilis quoque toto illo tempore ventriculus, quia fœtus non capit ore alimentum, sed ab vtero matris per venam vmbilicalem, quę implantatur iecori sugit sanguinem instar plantæ: Renum & vesicæ non est maior necessitas, quia per ouracum vrina deponitur, in allantoidem, vt sudor in amnium. Ouracus à vesicæ fundo in partem allantoidis capaciorem inseritur, vbi vrina effunditur. Quidni per vesicam meiit fœtus? ne circunfusa vrina eum acrimonia sua exulceret. Constat igitur non omnes partes esse ad vsum vitę necessarias: proindéque non omnes simul conformari, sed neque trium partium principium videtur par & æqualis ad vitam necessitas. Nam cùm fœtus primùm viuat, vita plantæ: deinde animalis, vt primo gestationis tempore, non habet opus animali facultate: Itaneque cerebro. Reliquum est vt eodem fundamento, perquiramus si cor ante iecur conformetur. Hoc enim solum inter medicos controuertitur: Aristoteli videtur cordis maior necessitas: quia sit primum viuens & vltimum moriens, vitalem spiritum, & calorem toti corpori impertiens, sine quo iecur sanguinem cō-

ficere non poteſt. Ariſtoteli fauet Auicenna: Galenus verò cum Hippocrate, exiſtimat iecur primum conformari: quia homo primùm viuit vita plantæ, quæ non eget calore à vita influente. Addit cor, ſpiritus & caloris influentis, materiam accipere à iecore: quia distribuit cordi cum ſanguine ſpiritum naturalem, ex quo fit vitalis. Medici hanc diſſenſionem ſic componunt: Partes principes ſimul inchoari, ſed non ſimul perfici: Simul inchoari demonſtrant ex Hippocrate, lib. de genitura. Pſaltria enim, quæ illius conſilio, in terram inſilijt, excuſſit genituram ſex dierum, in qua tres bullæ trium partium principum rudimenta apparebant: non ſimul perfici, ſed iecur primò, deinde cor, poſtremò cerebrum, non tantùm ex hoc demonſtrant quòd primis diebus hepatis maior ſit neceſsitas, ad vitã quàm cordis: Aut ex eo quòd ordo perficiendarum partium ſequatur ordinem facultatum: Atqui naturalis origine eſt prior vitali, vt vitalis animali: Ergo iecur, corde; cor cerebro prius: ſed ex eo potiſſimum quòd facilior ſit, ideóque prior perfectio iecoris, cùm nihil ſit aliud, quàm ſanguis concretus. Longa verò & difficilis ſit cordis fabrica. Obijcitur quòd vmbilicalis vena, origine eſt prior iecore, quia ſemen per eam maternum ſanguinem trahit, ad generationem iecoris: Reſpondeo aut fibras iecoris ex ſemine priùs oriri quæ ſunt operis inchoationes: Aut venam vmbilicalem non eſſe partem integrantem, quia non ma-

net fœtu edito in lucem, sed in ligamentum vertitur.

De Mutationibus quæ sequuntur conceptionem, nempe conformatione, motu, & partu.

CAPUT VIII.

TRes hæ potissimum mutationes contingunt fœtui, dum gestatur vtero, conformatio, motus & partus: Primùm partes principes, cùm suis instrumentis conformantur, venæ cum iecore, nerui cum cerebro, arteriæ cum corde, mox partes quæ necessariò illis ministrant, vt pulmo cordi. Minus necessariç posteriùs conficiuntur. Conformationis hic est modus: concepto semine, genitor spiritus, totus concurrit in centrum. Propterea enim Pythagorici Deum in medio mundi collocabant, quòd inde facilius toti prouideret. Quod probabilius existimo, quàm cum Aristotele totum semen verti in spiritum: externa eáque crassior pars seminis vteri calore non aliter concrescit in tunicam quàm panis aut placenta furni calore incrustatur: quod fit ne diffletur spiritus. Hac membrana velut pixide totus fœtus concluditur tempore gestationis, quæ inde χόριον, domicilium fœtus appellatur. Adhęret vtero per ora venarum, quę cotiledones, seu acetabula nuncupantur. Constat duplici membrana plurimis venulis, & ar-

teriolis contexta, per quas maternus ſanguis transmittitur ad generationem fœtus. Venulę omnes tandem coeunt in vnam magnam, quę vmbilicalis dicitur, vt arteriolæ in duas magnas arterias, ex quibus & ouraco constituitur vmbilicus. Præter χώριον, ſunt aliæ duę tunicæ, allantoidis & amnios, priore lotium, posteriore ſudor excipitur: ex his tribus tunicis conſtat δευτέριον, vulgò ſecundina. Ecce vt prouida natura operi ſuo domicilium ædificat: Conformationis tempus breuiſſimum triginta dies. Quidam enim trigeſimo quinto die, alij quadrageſimo abſoluuntur, quod eſt mulieribus tempus breuiſſimum, quia ſunt naturæ frigidioris: Quædam non ante quinquageſimum diem conformantur. Auicenna conformationis motus & partus, hanc proportionem conſtituit, vt tempus motus, ſit duplum, ad tempus conformationis: Tempus verò partus, triplum ad tempus motionis: verbi gratia, Si fœtus fuerit conformatus, omnibúſque partibus completus die trigeſimo, incipiet moueri die ſexageſimo, completis centũ & octoginta diebus, id eſt in principio mẽſis ſeptimi, excludetur: Septimeſtres enim partus eſſe vitales, docet Hippocrat. lib. de partu ſeptimeſtri: in principio inquam menſis ſeptimi, Solaris autem mẽſis cõputetur, qui eſt triginta dierũ. Nam ſi menſis lunaris ſpectetur qui eſt viginti ſeptem dierum, naſcetur in fine ſeptimi. Si fortè non ante diem quinquageſimum perfectus fuerit fœtus, propter caloris

& virium imbecillitatem, non mouebitur, ante diem centesimum: nec exibit in lucem, nisi euolutis diebus trecentis, id est non ante decimum mensem. *Matri longa decem tulerunt fastidia menses.* Neque tamen hoc est pariendi tempus longissimum: nam vndecimo & duodecimo, quin si Auicennæ creditur decimo quarto mense parere potest mulier. Nec septimus mensis est pariendi tempus breuissimum: nam Montuus scribit se nouisse pincernam Henrici secundi, qui natus mense quinto, robustus & sanus viuebat, iis tamen historiis nescio an fides sit adhibenda. Sanè vt monstra non sunt opera naturæ, quia sunt rara & præter ordinem. Aristoteles enim ea sola appellat opera naturæ, quæ vel fiunt semper, vel vtplurimùm, ita prodigiosa sunt exempla, quę præter communem ordinem eueniunt. Leges medicinæ in natura ipsa suum habent fundamentū. Itaque in hac doctrina Hippocratica permanendum, non ante septimum, nec post decimum mensem partum edi vitalem, quod enim decreuerat Adrianus imperator vndecimo mense partum legitimum edi posse, propter authoritatem & reuerentiam Hippocratis, Iustiniamus abrogauit, neque post decimum mēsem legitimum esse partum edicto constituit. Hominibus vt & cæteris animantibus, quinetiam stirpibus nascendi præfixus est terminus à natura, qui tamen, vt in plantis mutatur pro cœli & soli clementia, vel inclementia, ita accelerari & tardari potest in hominum

ſpecie pro caloris & virium robore & imbecillitate, necnon humoris aptitudine, aut ineptitudine: vtplurimùm eſt nouimeſtris partus, poteſt tamen eſſe & ſeptimeſtris, & decimeſtris propter cauſas nunc dictas. Cur verò octimeſtris non ſit vitalis, diffusè à nobis explicatum eſt, commentario in librum Fernelij, de hominis procreatione: multa hîc prætereo, quia illic ſunt copioſè explicata.

De cauſis, modo & ordine partus.

Capvt IX.

Cavsæ partus partim à fœtu, partim ab vtero repetendæ ſunt: fœtus enim cum inſtat tempus pariendi, non tantùm quia iam maturus & perfectus eſt, exitum quærit eo modo quo poma matura ſponte cadunt: ſed ſpiritus & alimenti neceſſitate coactus: iam enim grandior vt plus habet caloris: Ita ampliùs refrigerari poſtulat. Spiritus quem ducit à matre per arterias vmbilicales ardorem cordis abundè contemperare non poteſt, propterea aërem externum appetit, quem per pulmones inſpiratum tranſmittat cordi, requirit præterea copioſius & paulo ſolidius alimentum: Ideo enim torſiones ventris quibus ſæpiſſimè laborant primis diebus natiuitatis, pulticula demulcentur: Vterus verò iſta mole & excrementorum copia grauatus, expultricis ſuæ robore onus excutit. Ecce ſunt

causæ partus: Sequitur modus. Fœtus calcitrando tunicas (quibus continetur) disrumpit, vt in lucem prodeat: quibus ruptis quæ continentur aquę mox effluunt, ex quibus hoc commodum accidit, vt via lubrica & facilis reddatur, χώριον interea à cotyledonibus diuellitur: Singularum venarũ distractiones, puerperę dolorem afferunt, adeò vt cùm de nouo dolore illa conqueritur, suspicio sit nouæ distractionis: Mulieres quibus acetabula sunt mucosa & infirma, quia non possunt sustinere fœtum primis mensibus abortiunt. Coccyx miro naturæ artificioso retrò flectitur, vt liberior via pateat: Eo igitur ordine tota res peragitur. Primùm effluunt aquæ quibus via humectetur, deinde fœtus procedit in caput, (qui in pedes exeunt Agrippæ nominantur,) consequitur fœtum secundina, mox lochia, quæ non differunt à menstruo, nisi quòd sanguis qui ante conceptionem singulis mensibus excernitur, menstruus appellatur: Retinetur verò concepto semine vsque ad diem partus, cuius meliorem portionem fœtus trahit in alimentum, reliquum quod effluit statim à partu Gręci λοχεια, Latini purgamenta vocant, de quibus interpretari possis maleficia, quæ Plinius & Fernelius attribuunt menstruo.

De Vitali functione, nempe cordis & arteriarum pulsatione. Cap. X.

HACTENVS de naturæ functionibus: vitalis opus est singulis partibus vitam cõseruare. Conseruatur autem pulsu seu cordis & arteriarum indesinenti motu, cùm vita ipsa nihil sit aliud quàm motus actiuus, idem enim de corde (quod Plato in Theæteto de sole dici potest:) si vel momento quiesceret totius opificij syntaxis solueretur. Pulsus duę sunt partes duplici quiete distinctæ, Diastole & Systole: tres proximæ & coniunctę causæ, facultas vsus & instrumenta: Facultas vitalis similior naturali quàm animali, quia vt dixi nobis dormientibus, quinetiam inuitis cor & arteriæ attolluntur & deprimuntur: instrumenta verò cor & arteriæ, vsus vnicus, nempe conseruatio vitę, quæ consistit in natiui caloris permansione: pulsus partes erunt hoc præstare: quod facit duobus modis excretione fuliginũ quarum copia alioquin obrueretur: & mediocri refrigeratione, neque enim vita nostra consistit in exuperãti, sed moderato calore: Ad mediocritatem illam adducitur, mediocri ventilatione, pulmones sunt flabella cordis. Per Systolem fuligo excluditur, attrahitur aër frigidus per Diastolem. Systole ergo est constrictio cordis & arteriarum, vt foras excrementa fuliginosa excludantur. Diastole verò est cordis & arteriarum dilatatio, vt calor vitalis contempe-

retur. Quo modo fit, dices, quando cor dilatatur vt ſpiritum vitalem ab arteriis non attrahat? Quia tùm valuulæ arteriæ magnæ clauduntur. Hinc tanta contentione diſputata quæſtio, an ſimul cum corde dilatentur arteriæ? Galenus capite ſexto, libri quarti de differentiis pulſuum reprehendit Eraſiſtratum, qui exiſtimabat corde dilatato arterias conſtringi, eodem conſtricto dilatari: ſimul enim dilatari & conſtringi ex eo imprimis demonſtrat, quòd arterię inſerãtur cordi, deinde quòd ſi vna manu cor, altera arterias tetigeris, ambo ſimul moueri obſeruabis. Eraſiſtrato tamen ſe mauult fauere Auicenna, ídque in diſſecto cane viuo obſeruatur: Addit rationem, quòd ſi conſtricto corde arteriæ conſtringantur, fieri non poſſe vt tùm à corde vitalis ſpiritus in arterias effundatur. Accedit valuularum ratio & vſus, nam quæ ſunt in arteria magna contracto corde ſubmittuntur, ne ſpiritus, & ſanguinis motum in arterias impediant. Dilatato corde diſtenduntur, ne qui effuſus eſt ſanguis cum ſpiritu per arterias in cor refluat: De iſto tamen problemate liberum ſit cuique iudicium propterea quòd ad bene medendum non refert quam partem defendas.

De functionibus animalibus ac primùm de reſpiratione. Cap. XI.

RESPIRATIONIS vt pulſus tres ſunt cauſæ cõtinẽtes: facultas, vſus, & inſtrumẽta, hanc

ad facultatem animalem referendam esse iam demonstraui, quo loco respirandi instruméta commemorata sunt, vsus idem est qui pulsus nempe conseruatio vitæ & caloris in suo fonte. Respirationis duæ partes: quæ totidem partibus pulsus respondent: Inspiratio enim cum diastole consentit, expiratio cum systole. Dilatatis motu diaphragmatis & thoracis pulmonibus, fuga vacui inania asperæ arteriæ, & pulmonum spatia subit aër, in quibus vbi conuenienter præparatus est, à dilatato corde per arteriam læuem in sinistrum ventrem attrahitur, vt temperies natiui caloris conseruetur: Quemadmodum verò contractis arteriis fuligo per cutem insensibiliter repurgatur ita expirando, per asperam arteriam, & hæc, & circumfusi aëris inquinamenta: (neque enim purus est qui nos circumstat aër, sed multis vaporibus infectus) quibus repurgatur à pulmone priusquam ad cor transmittatur. Respirationis vicem nonnunquam supplet transpiratio: quando enim exiguus est calor, vt hystericis mulieribus, sola trãspiratione ardor cordis abundè temperari potest. Sic Galenus in opere de locis affectis scribit animalibus quæ in cauernis latitant transpirationem esse loco respirationis. Quo modo soluitur quæstio an omne animal necessariò respiret. Insecta enim propriè non respirant, sed perspiratio est illis loco respirationis, quia aëre per cutem subeunte abundè refrigerantur: quæ verò pulmones habent: om-

nia propriè respirāt. Pisces respirant per bronchia, nisi fortè pulmones habeant, vt delphini. Ab aëre inspirato cor recipit duas commoditates, refrigerationem à qualitate, materiam vitalis spiritus à substantia. Hinc fit, vt homo breui intereat, nisi frigidum inspiret, vt experiuntur qui in balneo calidiore diutiùs moranrur, aut qui angustiore loco concluduntur. Quemadmodum enim ignis cucurbitulis, aut aliquo vase conclusus, extinguitur: Ita nisi noster calor cum ambiente communicet, si vel omnino cohibeatur spiritus, vel aër quidē inspiretur, sed calidus, animal suffocatur. perspiratio calorem externarū partium conseruat, aëre per cutis meatus attracto, dilatatis arteriis quæ desinunt in cutem: iisdem constrictis earundem partium fuliginosa excrementa insensibiliter vacuantur: propterea sensu imperceptibilis euaporatio à medicis appellatur. Hyeme minimùm corpus per cutem difflatur: quia ambientis frigore meatus occluduntur: plurimùm verò æstate. Cæterùm respirationis duæ sunt primæ differētiæ: vna enim est naturalis & cuiusque propria, quæ pro variis temperamentis, ætatibus, anni partibus & regionibus immutatur. Altera præter naturam quam morbi & morborum causæ accersunt: cuius variæ species commemorantur à Galeno lib. de difficultate respirationis.

De Voce & Sermone. CAPVT XII.

HÆc tractatio cum antecedente coniuncta est, quod vtrique respiratio sit necessaria de quibus scriptus est liber à Galeno qui quoniam nõ extat, de his breuiter transigemus: Aristoteles secundo de anima definit vocem sonum ab ore animalis profectum rei alicuius significandæ gratia: qui fit ex aëre expirato & ad guttur repercusso. Definitur à Galeno quarto, de locis affect. cap. septimo actio vocalium instrumentorum: cuius tres causas constituit, materiam, efficientem & finem: materiam duplicem, vnam generalẽ, quę expiratio dicitur, alteram magis propriam & specialem, nempe exsufflationem. Est spiritus confertim emissus per guttur: per guttur inquam, quia si per aliam viam, foras emittatur, vt in thoracis vulneribus, mutum animal redditur. Efficientes causæ variæ sunt, primaria, facultas motrix: nam à corde vocem non oriri, pluribus disputat Galenus secundo de placitis. Instrumenta larinx, & potissimum eius pars quæ epiglottis nominatur, deinde musculi mouentes laryngem & nerui recurrentes, Aspera arteria, expirati spiritus deferens instrumentum, & gargareon, quod plectrũ vocis dicitur. Finis, est rei alicuius significatio, neque enim brutæ animantes, temerè vocẽ edunt, sed ad aliquem vsum vitæ vtilẽ, eo fine pipiũt passeres, mugiunt boues, hinc ars οἰωνιστικὴ interpretãdi voces animę, Platonis scriptis tantopere celebrata. In qua excelluisse dicitur Apo-

lonius, & nostro sæculo in Germania Dauid quidam tertius. Sermo est vox propriæ cogitationis interpres, homini peculiaris: nam Psitaci, Graculi, dant sine mente sonum, imitantur quidem hominis vocem, sed sine delectu & iudicio. Lingua est primarium instrumentum sermonis, cui non parum conferunt dentes, labia, narium foramina, palatum mediocre, hoc est neque elatum nimis, nec depressum. Si quid horum desit, aut vitio aliquo laboret, multa in sermone vitia consequuntur. Primæ differentiæ vocis sunt lenis aut aspera: quæ differentiæ sumuntur à membrana interiore asperæ arteriæ: Illa enim bene læuigata vocem edit læuem, exasperata asperam: eadem membrana, si multo humore imbuatur (vt accidit catarrho decumbente in pulmones) fit vox rauca: Clara verò & sonora si moderata siccitate prædita sit: vbi enim immoderata est, eius siccitate fit vox clangosa qualis est animalium, quæ habent longum collum, vt gruum. Asperę arteriæ magnitudo & angustia aliam vocis diuisionem parit, in grauem & acutam, quibus enim aspera arteria ampla, est voce sunt graui, quibus angusta, acuta: His si vehementer impulsis, spiritus copia aut paucitas accesserit vox magna aut parua efficietur. Nam ad magnam vocem edendam, non solùm asperæ arterię amplitudo necessaria est, verùm etiam vehementer impulsi aëris copia: Quemadmodum ad vocem paruam contraria requiruntur.

De Sensuum obiectis & instrumentis.
CAPVT XIII.

SVNT quinque sensus externi obiectis & instrumentis differentes, duo necessitatis quibus solis constant animalia imperfecta, tactus & gustus: tres perfectionis sine quibus nullum animal perfectum esse potest, visus, auditus & odoratus. Visus distinguit colores, auditus sonos, gustus sapores, olfactus odores, tactus tractabiles qualitates, quæ etiamsi differant specie vt calidum frigidum, durum molle, non constituunt tamen sensus speciem differentem, quia vniuntur in hoc omnes quòd sui tangendi faciunt copiam: multò potiùs quinque sensibilia communia, magnitudo, numerus, figura, motus & quies, sensus constituunt à quinque commemoratis specie differentes: ad vnum tamen genus referuntur, quia à multis, non ab vno solo, vt colores à solo visu, soni à solo auditu, dignoscũtur. Nam rerum obiectarum magnitudinem, numerum & figuram, ego non tantùm visu, sed etiam tactu possim percipere, earumdem motum vel quietem, vtroque: præterea auditu: Singuli sensus de suis obiectis sincerè & integrè pronuntiant; si hæc tria concurrant, organum bene temperatum, medium non impeditum, legitimè distans obiectum, quorum vnum si desideretur, sensus non potest æquus esse iudex eorum quę percipit: Nam oculus flauo

colore suffusus omnia flaua iudicat, & lingua alieno sapore imbuta, de saporibus integrum iudicium ferre non potest. De sensoriorum temperamento non conuenit Aristoteli cum Platone: Ille enim existimat instrumentum visus esse aqueum, quia humore crystallino, veluti speculo animato, rerum obiectarum imagines excipiuntur. Auditus aërium, quia aura tenui, membranula inclusa, communicans cum aëre externo, sonos excipit. Odoratus partim igneum, partim aëreum, quia exhalatio vtriusque materiæ est particeps, cui affinis omnino est odor. Tactus terrenum, est autem gustus tactus quidam. Platoni placet organum videndi esse igneum, quia spiritus visiuus (cuius fulgore & irradiatione res aspiciuntur,) est igneus. Gustus aqueum, quia sine humore aqueo nihil gustatur. Odoratus, particeps esse ignis, aëris & aquę, quia sensorium est analogum suo obiecto; Odor autem est halitus qui ex re odorabili fertur ad nares, halitus verò fit aqua in aërem ab igne resoluta. Platoni, in omnibus fauet Galenus. Cętera quę ad particularem sensum pertinent ex secundo de anima & libro Aristotelis de sensu repetenda sunt.

De Somno & Vigilia. Cap. XIIII.

SOMNVS & Vigilia sunt animæ sentientis affectus, vigilia vt habitus, (quia sensus & motus functionibus definiuntur) Somnus vt

priuatio: quia vtriúsque absentia dignoscitur, de quibus hic locus postulat vt paucis disseramus: definitur somnus, primi sensitiui, seu communis sensus, ab actione cessatio, veluti feriæ quædam à natura concessæ, ad spiritus & caloris iacturam resarciendam, virésque recreandas. Nullum enim animal diu superstes esse potest, nisi habeat quietis & actionis vicissitudines. Quod caret alterna requie durabile non est, hæc reparat vires, fessáque membra leuat: Definitur ab Aristotele impotentia primi sensitiui, ob excessum vigiliarum. Sensus enim omnes & motus sopiuntur somno, excepto pulsu & respiratione, sine quibus animal viuere non potest. Somnus est duplex naturalis qui à causis naturalibus excitatur, & præter naturam, qui à causis violentis: vtriusque idem primum subiectum. Quod Aristoteles existimat esse cor: (Quia videtur illi esse primum sensitiuum.) Galenus verò vt in cerebro primum sensus principium collocat, Ita somni & vigiliæ: cui experiētia consentit. Nam siue somno contra naturam, vt lethargo, quispiam laboret, siue præter modum vigilet (quod accidit, phreneticis) topica adhibentur capiti non cordi: Atqui contraria nata sunt afficere idem subiectum: Est igitur cerebrum somni quoque & vigiliæ naturalis primum principium. Naturalis somni causa efficiens est vapor benignus ab alimento & sanguine in caput sublatus: Fumi enim acres, (quales excitantur in febre ardenti & in vigore febrium

putridarum) vigilias, non somnum, pariunt. Caloris fluxus & refluxus non videntur causæ efficientes somni & vigiliæ, sed vtrumque potiùs consequi. Nam per somnum calor, spiritus & sanguis concurrunt in centrum, per vigilias recurrunt à centro ad circumferentiam. Propterea Hippocrat. sexto epidemiων Vigilans inquit intus frigidus, foris calidus dormiens contra. Hinc naturalis somnus calefacit & humectat propter sanguinis ad interiora regressum, qui calidus & humidus est. Si tamen immoderatus fuerit refrigerat, & exsiccat, quia cùm non suppetit calori natiuo alimentum, in quo conficiendo occupetur, conuertit se ad partium solidarum humiditatem absumendam. Sic Hippocrates sexto epidemiων: Galenus sexto simplic. eadem causa docet longiore somno corpus emaciari & extenuari.

De motu arbitrario. Cap. XIIII.

ARISTOTELES octauo physicæ definit motum, libera inchoatione & terminatione, scilicet quem nos & inchoare & sistere possumus quando volumus, celeriorem, vel tardiorem, frequentiorem, vel rariorem reddere, cuius multæ species in corpore humano à Galeno memorantur in libris de motu musculorum: extensio, inflexio, conuersio, motus sursum, vel deorsum, & obliquus. Cuius præcipuum instrumentum est

musculus: qui contractus suis fibris partem mouet, non per facultatem mouendi sibi congenitam, quemadmodum arteriæ mouentur, sed aliunde, nempè à cerebro per neruos influentem. Vnde contractio Galeno secundo de motu musculorum, propria actio musculi dicitur, eius verò relaxatio duntaxat per accidens: atque vt dicitur, ex consequenti. Aliquando neruus instrumentum motus appellatur, sed non est primarium instrumentum. Aristoteles tertio de anima motus causas definitiùs inquirés, constituit vim imaginandi ab ipso appetitu impulsam, primum principium voluntarij motus, quia non priùs animal mouetur rei alicuius consequendæ, vel fugiendæ gratia, quàm vis imaginandi apprehensa boni & mali specie, facultatem motricem ad mouendum impulerit. Quæritur cùm Aristoteles non esset anatomes ignarus, cur in explicandis caussis & instrumentis arbitrarij motus spiritus duntaxat meminerit, musculos & neruos prætererit: quia non sunt omnia motus voluntarij in vnoquoque animalium genere instrumenta: quandoquidem insecta, vt muscæ, apes mouentur solo spiritu sine neruis & musculis. Ille vt decebat physicum primas & communes causas omnis voluntarij motus perquirebat. A medicis dicuntur instrumenta motus voluntarij, in animalibus perfectis, vt in hominibus. Si quis instet quasdam partes moueri sine musculis, vt linguam, penem, palpebram, respondeo illas partes esse musculosas. Auer-

roes præterea obiicit vomitu ventriculum subuerti, qui tamen neruosus est non musculosus: respondemus vomitum esse motum violentum, neque esse motum perfectum.

De tribus principibus functionibus animæ, ac primùm de imaginatione, ac illi annexis insomniis.

CAPVT XV.

PHANTASIÆ officium est species & formas rerum per sensus cognitarum recipere, eásque intellectui repræsentare, vnde natum est illud Aristotelis, intellectum hominis sine phantasmate non intelligere, quandiu in corpore continetur. Phantasia igitur circa relictas in communi sensu species versatur, vt eas interdiu componat, aut diuidat: Ita tamen vt nullus inde assensus, vel dissensio consequatur. Aphrodiseus phantasiam distinguit à sensu: primò quòd motus phantasiæ sint liberi, quia imaginamur non tantùm absentia, sed etiam quæ nec sunt, nec esse possunt. Sensus tātùm quod adest quódque pręsens est apprehendit. Secundò quod sentimus vigilantes, imaginamur potissimùm dormientes, ad phantasiam enim pertinent insomnia: de quibus medico disserendum est, quoniam ab his humorum conditiones, & affectus corporis peti solent, vt docet Galenus libello ea de re scripto. Repetendum verò ex superiori sectione,

cetur honestè viuere, œconomicis instituitur pater familias arte regendæ familiæ. Politicis magistratus administrandæ ciuitatis arte informatur: vnus & idem has omnes personas sustinet, sola ratione differens. Solet aliter diuidi in agentem & patientem, dicitur intellectus patiens prout est capax omnium notionum: Accedit enim in corpus similis tabulæ nudæ in qua nihil est depictum, est tamen omnia potentia, id est omnium rerum imagines potest excipere quam vim ipsemet promouet in actum, in hoc enim cum materia prima consentit. Quod vt materia est capax omnium formarum, sic intellectus patiens, omnium notionum, dissentiunt verò, quòd materia non formet se, sed abaliovt à calore cœlesti, informatur & perficitur, intellectus vi congenita notiones efformat ex longa & frequenti rerum obseruatione per sensus, ad quas dum se conuertit, actúque intelligit: tùm intellectus agens appellatur. Quidam inuentorem animum interpretantur patientem intellectum, iudicatorem verò agentem. Præterea est simplex quidam intellectus ad quem pertinet rerum simplicium, vt categoriarum cognitio, in quibusnequeverum, neque falsum: Alter coniunctus qui res & notiones simplices componit, cuius est affirmare vel negare, verum aut falsum dicere veritas est adæquatio mentis cum re: nam enunciatio vera est si consentiat cum re, si dissentiat falsa.

Finis Physiologiæ.

SECVNDA PARS MEDICINÆ QVÆ ΥΓΙΕΙΝΗ, DIÆTA SANORVM APPELLATVR.

Quid sit Ὑγιεινὴ. CAPVT I.

TOTA medicina in tribus primis capitibus consistit rebus naturalibus, nō naturalibus, & contra naturam. Scientia rerum naturalium physiologia nuncupatur: rerum non naturalium Ὑγιεινὴ. Pars medicinæ quæ mediocritate rerum non naturalium sanitatem conseruat: earum, quæ sunt contra naturam, si Theoriam spectes, Pathologia, si praxim, therapeutice. Est autem sanitas prior morbo, quia sanitas est affectus secundùm naturam, primò per se actiones per-

ficiens: morbus verò affectus contra naturam primò per ſe actionem lædens: non poteſt autem cognoſci quod eſt contra naturam niſi priùs quod eſt ſecundùm naturam probè cognoſcatur. Itaque de ſanitate priùs quàm de morbo tractandum eſt: Res non naturales mediæ ſunt inter naturales, & eas quæ ſunt contra naturam: Neque enim naturam noſtram conſtituunt, vt res naturales, nec eandem lædunt, vt affectus contra naturam: ſed ſunt promiſcuę & indifferentes. Bene vtenti. bonæ: malè, vtenti malæ. Eiuſmodi ſunt aër, cibus potus, ſomnus vigilia: Motus quies: perturbationes: excreta retenta: Aër & aqua prout ſunt partes corporis, ad phyſiologiam pertinent, & in numero naturalium rerum habentur: prout verò extra nos ſunt, inſpiratúrque aër ad calorem temperandum & regenerandos ſpiritus, potatur aqua vt humidæ ſubſtantiæ iacturam reparet, ſunt res non naturales, quemadmodum ſi horum duorum alterum quantitate vel qualitate peccans aſſumatur, erit tùm contra naturam, fiétque morbi cauſa, quo modo in pathologia, de iis diſſeretur: Ita enim ſæpe aliâs docuimus, vnum & idem contrario modo affectum habere rationem cauſæ contrariæ, & ad diuerſa rerum genera pertinere.

An Ὑγιεινὴ ſit pars medicinæ ad vitam neceſſaria. CAP. II.

MEDICINA ſcripta eſt ægris, non ſanis, omnia enim ſunt ſana ſanis. Idém-

que est mederi, quod accommodatis remediis morbos depellere. Misere viuunt qui medicè viuunt. Plato solam gymnasticem conseruandæ sanitati vtilem esse iudicabat. Firma valent per se, nullúmque Machaona quærunt: Ad medici dubius confugit æger opem. Mihi verò tantùm abest, vt persuadeam artem valetudinis tuendæ esse inutilem, cùm therapeutica esse antiquiorem, præstantiorem, & vtiliorem existimem, vt enim prior est sanitas morbo, sic ars seruādæ sanitatis, arte depellendorum morborum. Fortassis qui firmam corporis constitutionem sortiti sunt à natura, in victu non delinquunt, cùm naturam sequuntur ducem, quia non plùs appetunt, quàm coquere possint: omnibúsque morborum iniuriis exquisitè temperatum corpus potenter resistit. Verùm paucissimi sunt bene & fœliciter nati, cœteri quorum lubrica est sanitas & morborum iniuriis opportuna, nisi certis vitæ legibus morbos præcaueant, eos incurrunt: sanitatis enim maxima est latitudo, duobus extremis veluti finibus circunscripta, actionum omnium integritate, & actione aliqua manifesta: Integritas actionum non est in omnibus par & æqualis, qui corpus habent partibus similaribus exquisitè temperatum & dissimilaribus optimè conformatum absolutè & semper sunt sani, Intemperati verò vt natura calidi, frigidi, humidi sicci: vel calidi humidi, calidi sicci, frigidi humidi, frigidi sicci, cuiusmodi sunt sanguinei, biliosi, pitui-

tosi melancholici, leuissima occasione morbo prehendũtur. Temperati quia absolutè & semper sunt sani, non admodum opus habent vitæ & victus legibus: Qui verò sunt sani vt nunc, hoc est ad tempus tantùm sani, vt dubiam & inconstantem habent valetudinem morborúmque causis obnoxiam; Ita egent periti medici consilio, vt in viuendo certum teneant modum: nam temperati gaudent similibus neque contrariis admodum læduntur. Intemperati verò similibus citò faciléque offenduntur, iuuantúrque contrariis, quas vitæ leges vnicuique præscribit Ὑγιεινὸς, est medicus conseruator sanitatis, diætæ præceptor.

Salubrium in quibus Ὑγιεινὴ tota vertitur distinctio. CAP. III.

MEDICINA à fine definitur ars seruandæ aut restituẽdæ sanitatis, præsentem seruat Ὑγιεινὴ absentẽ restituit, therapeutice: A materia subiecta definitur ars salubrium insalubrium & neutrorum: Ars salubrium ὑγιεινὴ nuncupatur, insalubrium therapeutice, neutrorum prophylactice aut analeptice: Illa enim est ars neutrorum decidentiæ: hæc neutrorum conualescentiæ. Salubre dicitur tribus modis, vt corpus, vt causa, vt signum: Salubre corpus dicitur quod præsenti fruitur sanitate, illúdque vel semper tale, vel vt plurimùm, vel vt nunc: Salubre semper appellatur, quod firmam habet sanitatem: Salubre

vt nunc quod mobilem & inconstantem, salubris causa, vel est efficiens sanitatis, vel eiusdem conseruatrix. Efficiunt sanitatem imprimis quatuor humorum & spirituum bona constitutio, vt est apud Hippocratem libro de natura hominis, deinde partium similarium bona temperies, organicarum legitima structura, quæ consistit in iusta magnitudine, numero, situ, & conformatione: omnium denique vnio & continuitas: Eandem conseruat sex rerum non naturalium moderatus vsus. Qui duobus modis definiri potest, absolutè & per se, vt si simpliciter, quis aër sit salubris, quæ alimenta salubria explicetur: aut comparatè, quæ sunt huic, aut illi salubria. Habita ratione proprij temperamẽti, ętatis, sexus, temporis. Prior docendi modus, est artis proprius. Posterior prudentiæ, sanatur enim Socrates, sed præcepta tam seruandæ quàm restituendæ sanitatis de homine sanando in genere & indefinitè traduntur, vsus generalium præceptorum artificis prudentię relinquitur, qui illa indiuiduis accommodat, spectatis vt dixi, personæ, loci, temporis circunstantiis. Signa salubria omnia sunt diagnostica. Præsentem sanitatem actionum omnium naturalium vitalium & animalium integritate dignoscit, ille enim sanus iudicatur, qui omnes habet integras. Tantùm appetit quantùm potest coquere, perbellè nutritur, pulsum habet moderatum qui vitalis facultatis robur demonstrat. Integros habet omnes sensus, liberum motum,

respirationem non impeditam : deinde ab excretorum & retentorum symmetria argumentum sanitatis sumitur. Ille enim sanus est qui excrementa tam primæ quàm secundæ coctionis, qualia, quando, & quantùm oportet excernit, iustóque tempore retinet : Tertium signum ducitur ab affectu simplici, seu qualitatibus naturalibus non immutatis, vt puta si cui sit viuidus color corporis, habitus non admodum obesus aut macilentus: in quo spectandum erit quantùm quisque à propria & naturali constitutione recesserit : Nam etiamsi sanitas in abstracto, neque recipiat magis neque minùs, attamen in concreto intendi plurimùm atque remitti potest. Valdè biliosus natura, quamquam minùs quàm temperatus, attamen est sanus, quandiu naturalem suam constitutionem retinet, actionésque habet integras non absolutè, sed naturæ suæ congruenter : Qui valdè sunt obesi natura aut macilenti, qui facie sunt rubicunda, non desinunt esse sani. Itaque iubet passim Galenus vt medicus ἰδιοσυγκρασίαν, propriam indiuidui naturam perquirat. Ars semper proponit perfectum vt sit cæterorum exemplar.

An sanitas perpetuò sit conseruanda similibus. CAPVT IIII.

SINGVLARE est præceptum apud Platonem in Cratillo vt imprimis in cuiusque

artis principiis constituendis diligenter labo-
remus, quia leuissimus error commissus in
principio, maximus tandem euadit. Ex vno e-
nim falso principio, sequuntur innumerabiles
conclusiones falsæ: vnde illud Hesiodi, qui be-
ne cœpit, habet iam dimidium facti: Imo in-
quit Plato, plusquam dimidium. Artis quam
meditamur fundamentum in eo consistit, vt
quemadmodum morbi contrariis depellun-
tur, Ita sanitas similibus conseruetur: cuius
principij veritati plurima resistunt non præ-
tereunda, nã pueris, natura calidis, interdicitur
vino: Senibus verò temperamẽto frigidis, con-
ueniunt calida, nocent refrigerantia: Natura
biliosis, inquit Hippocrates sexto epidemiων
conueniunt balneum, quies, & aquæ potus,
nec dubium est mero, sinapi, alliis, porris, cæ-
pis, piperatis, offendi plurimùm eos qui sunt
temperamento calido sicco. Itaque falsum est
perpetuo sanitatem seruandam esse vsu simi-
lium: respondet Galenus in arte parua ὑγιεινῆς
duas esse partes vnam seruatricem, alteram
correctricem sanitatis, quia custos bonæ va-
letudinis duos habet scopos, aut sanitatem præ-
sentem qualiscunque illa sit conseruare, aut
eandem corrigere & ad meliorem reducere.
Correctrix contrariorum moderato vsu, na-
turalem intemperiem paulatim emendat, ser-
uatrix similibus eandem retinet. Appello si-
milia quæ distant à medio pari gradu, vt na-
turalis intemperies quæ sit ad secundum gra-
dum calida, seruetur alimentis pari gradu cali-

dis, quæ longè recessit à bona temperie, & iam vergit ad morbidam, non debet conseruari, sed potiùs quanta arte fieri poterit emendari. Sola temperata natura aut quę ab ea non longè abest seruari debet, vsu similium: cæteræ contrariis emendari.

Quis aër sit salubris sanitatique seruandæ conueniat. CAPVT V.

EXPLICATVRVS mediocritatem sex rerum non naturalium qua sanitas conseruatur, exordiar ab aëre, quem inspiratu, & perspiratu continenter attrahimus. Is enim ad vitam vsque adeò necessarius est, vt vix momento eo carere possimus: Deligatur verò ad sanitatem conseruandam, qui sit purus & clarus, nullis stagnorum, cadauerum, cloacarum expirationibus conspurcatus, sed ab omni & qualitatum & substantiarum vitio planè alienus, qui ventis salubribus perfletur: qui enim tetris & corruptis vaporibus, ex aqua aut stagnis expirantibus, ex inquinamentis in eo genitis vel de cœlo demissis inficitur, qui montibus conclusus non perflatur, tuendæ valetudini non est accommodatus, quemadmodū nec is qui nimio vel calore, vel frigore affectus est, aut repentinas habet mutationes. Aër qui omnes bonitatis dotes adeptus est, omni naturæ ad conseruandam sanitatem vtilis est: qui verò vna vel duabus qualitatibus affectus est, intemperatis corpo-

ribus contraria qualitate præditis salutaris est. Vnde Hippocrates scribit tertio Aphorismorum nonnullos quibusdam in regionibus, vel anni temporibus bene vel male habere, vt senes æstate salubriter degere: hyeme contra. Quæret aliquis quomodo morbos naturæ suę congeneres euitabunt? qua arte frigidij frigido cœlo, morbos frigidos, quales fiunt à pituita, effugient: calidi calidos aëris constitutione calida? Respondet Galenus in arte parua, excessum qualitatis in aëre, cæterarum rerum non naturalium contrarietate corrigendum esse: Quando æstuat cœlum, valdè calidi refrigerantibus alimentis vtentur: Aërem liberum præsertim meridianum fugient, domesticum, consperso pauimento, foliis vitis, salicis lactucæ, aut posca temperabunt.

De Ventis salubribus. CAP. VI.

AD aërem pertinet ventus, quia si creditur Stoicis nihil est aliud quàm aër commotus seu fluxus aëris: Aristotelis opinione fit ab exhalatione sublata Solis calore, quæ mediæ regionis frigore repulsa, obliquè mouetur circa terram: propterea ab eodem Sol dicitur ventos excitare & discutere, qui eorum materiam oriens & occidens è terris suscitet, eosdem sedare, quia meridianus præsertim media æstate, eorum materiam absumit. Hippocrates verò secundo de diæta, existimat eorum materiam esse vaporem non exhala-

tionem. Propterea origine seu materialiter omnes ventos esse frigidos humidos, à locis quos percurrunt, alias qualitates acquirere. Vt vt sit, plurimùm refert ad sanitatem conseruandam an regio perfletur Austro, an Aquilone, quia auster cùm sit calidus humidus & morbosissimus, quandoquidem à calido humido putredo, inde ventus pestilens nuncupatur. Aquilo verò cùm sit frigidus siccus, & causis putredinis vtráq; qualitate resistat, est saluberrimus. Obseruatum est à septentrione exoriri cum canicula ventos, qui ethesiæ nominantur. Qui quidem non tantùm ardorem cœli contemperant, sed etiam aërem inquinamentis omnibus repurgant, inde scoparij dicuntur, quòd aërem scoparum in modum verrunt. Pestis si quæ sunt seminaria fugant, quoties flant liberè. Hippocrates libro De aëre locis & aquis, scribit Asianos esse molles & imbelles quòd perflentur Austro, Circius ventus, Narbonẽsibus est infensissimus. Plurimùm igitur refert quibus vẽtis afletur regio, vt salubris vel insalubris iudicetur: excelsa loca quòd liberè perflentur, sunt salubriora profundis, & campestribus, illícque non tantùm salubriùs, sed etiam diutiùs viuitur: Nocentissima sunt loca palustria. Plato quinto de Legibus scribit varietate & frequentia ventorum, homines reddi proteruos & difficiles, vt obiter inde colligamus non tantùm corpus, sed animum à ventis immutari.

De Salubri aqua. Cap. VII.

TRIPLICIS substantiæ indesinens ef-
fluuium triplici alimenti genere repara-
mus, spirituosæ, spirituoso, vt aëre inspirato,
& odoribus: humidæ, humido: vt potu, po-
culentis, solidæ solido, vt carne & pane, de
aëre cùm sit disputatum, instat vt de humi-
dis alimentis disseramus, in quibus aqua pri-
mas tenet, quia ad vitam tanti momenti
videtur Aristoteli in problematibus, vt ab ea
magis quàm ab aëre, aut alio quouis alimen-
to corpus immutetur. Ob ídque iubet Hip-
pocrates, vt medicus bonitatis aquarum im-
primis sit sollicitus: quæ dignoscetur multis
modis, colore, odore, sapore, hypochōdriorū
leuitate, facili caloris & frigoris impressione,
carnis & reliquarum rerum in ea prompta faci-
líque coctione, Incolarum, & vtentium sanita-
te. Aquæ color albus tribuitur, non quòd lactis
modo, aut calcis candescat, sed medio inter
album & nigrum colore. Itaque aqua quæ
alium colorem præ se fert, lacteum, nigrum,
aut viridem, laudabilis esse non potest. Aquæ
suus est sapor, aquæ potoribus longa experien-
tia cognitus, vulgo tamen dulcis dicitur, non
quòd mellis, aut sacchari dulcedinem habeat,
sed iucūdum saporem qui ἄποιος dicitur, pro-
inde quæcunque alium præ se fert saporem,
vt sulphureum, repudianda est. Odor in aqua
debet esse eiusmodi, vt non sit ingratus, cu-
iusmodi est, aquæ putris, aut sulphureæ. Leui-

tas aquæ deprehendi poteſt ſtatera, vel hypochondriis hominis. Aquæ enim leuiores meliores, vt quæ in hypochondriis non diu morantur, ſed citò diſtribuuntur: leuitatis comes eſt tenuitas, quam nonnulli explorant, cylindro in aquam proiecto: hanc enim ſi celeriùs ſubeat tenuior cenſenda eſt: tenuitatem aquæ certiùs indicat frigoris & caloris facilior impreſſio: nam tenuis vt eſt apud Galenum in libris ſimplicium, alteratur faciliùs quàm craſſa. Incolarum ſalubritas inquit Gal. ad ſextum aphoriſmorum eſt certiſſimum argumentum bonitatis.

De aquis ſimplicibus.

CAPVT IX.

AQVARVM varia ſunt genera pluuia, fontana, fluuialis, putealis, ſtagnans, niuea glacialis, omnes verò ſunt ſimplices, vel compoſitę: ſimplices, vbi nihil noſtra arte acceſſit, quas Galenus ſponte naſcentes appellat ſexto epidemiωn: compoſitæ, quæ arte aliqua mutationem, aut mixtionem acceperunt, quas ille artificioſas appellat: de ſimplicibus primùm diſſeramus, in quibus pluuia primum obtinet bonitatis gradum, quia inquit Hippocrates Sol de aquis omnibus tenuiorem & ſuauiorem portiorem reſolutam in vapores attollit ſurſum, venturæ pluuiæ materiam. Eius tamen bonitas pro diuerſis anni partibus

variat: nam vernæ & hybernæ ſunt meliores, quia terra citiùs euaporat æſtate & autumno aër tum multas habet ſordes, quibus pluuiæ conſpurcantur, vt docet Galenus cap. tertio, lib. de bonitate aquarum. Aquæ pluuiæ in ciſternis laudabili ſtabulo inſtratis, diu integræ ſeruantur, non debent tamen per tubos plumbeos defluere, quia plūbo admiſta ceruſa mordacem habet qualitatem, à qua diarrheæ & dyſenteriæ frequentes. Secundum bonitatis gradum obtinet aqua fontana, præſertim quæ ſpectat orientem, quas dotes tum poſſidet, cùm motu, inſolatu, & longa in aëre calido mora, natiuum frigus remiſit. Sunt quædam aquæ fontanæ non probandæ, vt quę per venas ſulphureas, bituminoſas, vel metallicas feruntur, earum enim rerum per quas deſcendunt, ſaporem, odorem, & facultatem mutuantur. Tertium bonitatis gradum obtinet fluuialis aqua, propter ſolis in eam agentis radios, tum quia motu tenuior euadat, niſi rerum aliarum mixtione inquinetur, vt accidit fluuiis populoſam aliquam vrbem præter labentibus: quę ſi turbidæ limoſæque fuerint, tantiſper ſunt ſeruandæ, dum quod craſſum eſt ſubſederit, vt in aqua Tyberis turbida fieri ſcribit Galenus in libris ſimplicium: vel ſi ea ſtatim vtendum, leuiter percolanda eſt, marinarum in potione nullus eſt vſus niſi quis ex iis aquam dulcem eduxerit: quod fieri poſſe ſcribit Ariſtoteles in meteoris, nautæ enim dulcis arenæ dolia ſemiplena ſemper habent, vt cùm

ex alto mari petenda est aqua, hanc per sabulum colatam potabilem reddant. Putealis aqua bonitate longè est cæteris inferior, ea enim crassa est & grauis: tum quòd motus sit expers, tum quòd à Sole non illustretur, cuius vitium leui coctione emendari potest: nam coctione tenuior redditur, calore ea quæ sunt heterogenea separante. Quæ plurimùm coquitur crassior tandem euadit, exhalante tenui portione, & interdum salsedinem acquirẽte, vt docet Galenus tertio de alimentis. Pessimæ omnium sunt stagnantes, si aquam Nili exceperis: Vitium enim acquirunt quiete, vnde limosæ & liuidæ apparent. Quare, aut illis abstinendum est, aut si aliarum penuria iis vti cogamur, priùs coctione, pauci vini, aut panis mistione, vel incocta oxalide corrigantur. Aqua niualis & glacialis, in deliciis olim fuerunt imperatoribus Romanis, vt scribit Galenus septimo Methodi, ad sitim & refrigerationem. Earum tamen vsum summopere damnat lib. de alimentis boni & mali succi, quæ dum congelantur, si quas habeant partes tenues, frigus exprimit: ingrauescente propterea ætate, affectus inducunt neruis, articulis, visceribus, exitiales: fiunt etiam gutturosi qui iis crebro vtuntur, quia quod in illis est crudum & terrestre musculis & glandibus faucium adhærescit, tandémque concrescit.

De aquis compositis. Cap IX.

QVÆ ab arte aliquid accipiunt coctione vel mixtione artificiales aquæ nuncupantur, miscentur aquæ, mel, sacharum, acetũ, aut aliquid tale, incoquũtur hordeum, passulæ, glycyrrihza, & cætera eiusmodi, vnde potiones à medicis conficiuntur tam sanis, quàm ægris vtiles: ptisana exempli gratia, ad sitim restinguendam sanis est admodum familiaris potus, quæ paratur ex hordeo, ad crepaturam cocto, addendo sub finem glycyrrhizam. Quando sputum maturare, & ad excreandum promptius reddere volumus, præterea adiicimus pruna damascena, passulas, iuiubas dactylos, ficus, fitque ptisana, quæ vulgò magistralis appellatur. Interdum in aqua solum cinamomũ coquitur, interdum aqua saccharo dulcoratur, quæ hydrosacchar, vulgo aqua Hippocratis appellatur, aquæ saccharatæ si tãtillum cinamomi incoxeris, facies bouchetũ. Ex duodecim partibus aquæ, & vna mellis simul coctis, dum mel despumarit, fiet hydromel. Oxycratũ, seu posca, fit pauci aceti, & multæ aquę permistione, potio ad leuandam sitim in ardentibus & malignis febribus vtilis: nam acetum vtraque qualitate causis putredinis resistit. Item tenuitate partium aquam, frigidam humidam, ad singulas corporis partes citissimè perducit. Zithum fit ex aqua in qua hordeum, frumentum & interdum auena in-

coxerit, recens paratum ex hordeo ardorem vrinæ affert, tormina, pręsertim vbi negligentiùs coctum est. Hinc obstruendi vis illi tribuitur, quæ tātò maior est, quantò Zithum calidius fuerit, quale est quod ex solo frumento paratur. Quod idcirco Dioscorides scribit inducere elephantiasim. Verùm cùm nostrum zithũ multum recipiat lupulum, qui ad defecandum sanguinem plurimùm valet, hoc non potest nostro conuenire nisi in acorem quendam degenerarit. Ferit potenter caput, vnde grauior ex eo ebrietas, quàm ex vino, quippè quæ difficiliùs discutiatur: qua oppressi potiùs in posticam partem decidunt, quàm in anticam, ex vini potu ebriis, contra accidit. Vt Flandri, Angli, Picardi, Cereali isto vino vtuntur pro ordinario potu, Ita Normani vino fructuario, quod illi ex pomis & piris conficiunt. Illud pomaceũ, hoc piraceũ nominatur succ⁹ torculari expressus dolio asseruatur, qui quidem initio cùm constet multa excrementitia humiditate, minùs salutaris est, posteaquam eius magna portio percocta est, potest esse illius commodus vsus ad refrigerandum & humectandum, multi frequentiore eius vsu in leucem, lepram albam, inciderunt, refrigerato nimium iecore. Huius vini tot sunt genera, quot pomorum & pirorum ex quibus exprimitur, Atque easdem facultates habet, si enim ex acerbis malis fiat, erit acerbum, idem de cæteris esto iudicium.

De

De Vino Cap. X.

GALENVS quarto simplicium in vino quatuor substantias agnoscit, vnam simplicem, quę initio cum toto succo ex vuis expresso permiscetur, tandem fex subsidet quę quòd magnam habeat vim in vino conseruando, à Gallis valdè accommodato nomine, lie, nuncupatur, altera flos vini appellatur, initio superum locum occupans, tandem residens cum fece. Tertia est aqueum quoddam excrementum, quod toti vino permiscetur, quod initio cùm sit copiosum, vinum reddit debile & minùs gratum. Postrema est ea quæ vinosa nuncupatur, quæ quò maiore calore prædita fuerit, eò diutiùs perdurat vinum, quò verò imbecilliore, celeriùs corrumpitur, cuiusmodi sunt vina nostratia, quę insolatum, motúmque vehementem ferre non possunt. Quibus causis, destituta natiuo suo calore, facilè in acetum permutantur. Vinorum differentię petuntur à colore, consistentia, ætate, sapore, odore, natali solo, à colore quædam alba dicuntur, alia nigra: à consistentia quædam dicuntur crassa, alia tenuia, ab ætate recentia vetera, mediæ ætatis: à sapore, acerba, acida, exacido dulcia. Alia acrem quēdam habent saporem, & linguam pungentem: cuiusmodi sunt vina generosa, quæ in multos annos integrè asseruantur, & quæ à Sole diligenter percoctasunt, Odor respondet sa-

pori. Vina alba facilè venas permeant, modò non ſint dulcia. Nigra magis nutriunt citóque in ſanguinem mutantur, ſed obſtruunt & in hypochondriis conſiſtunt: vtplurimùm ſunt craſſa: ſingulis ſuus eſt ſapor pro varia cœli, & ſoli natura & vitium cultu. Ex diuerſis ſaporibus diuerſas acquirunt facultates: nam dulcia omnia obſtruunt, quę ſunt acerba aſtringunt: vino recenti etſi Galenus in libris ſimplicium calorem tribuat in ſecundo gradu, id tamen non poteſt vinis noſtratibus conuenire, ſed Græcis, aut Cretenſibus. Hoc Maluaticum appellatur: Græci & Romani pro varietate locorum ſua vina diſtinxerunt, vt explicat Galenus ſexto de ſanitate tuenda: Galli habent ſua vina Græcis & Romanis non ceſſura, nigra & craſſa ſunt, cum aſtrictione, Burgundiana, ſine aſtrictione Vaſconiana, Aurelienſe, bonitate non cedit Falerno, quod eſt Romanis optimum, verùm caput tentat, & iecur nimis calefacit, vt calx ad radicem arboris poſita, ſpiritus quidem tenuiores & animi motus alacriores reddit, ſed accelerat mortem, humoris radicalis conſumptione. Iſanciana, Aïſiana & Pariſina, ego omnibus prætulerim, non tantùm quòd ſint ſuauiora, ſed quòd ſint media colore, conſiſtentia, & viribus: iuuant enim non tantùm coctionem, ſed etiam ciborum diſtributionem quòd eſt craſſis: vt Burgundianis, & Vaſconianis denegatum nec vinoſis fumis caput tentant: at Aurelianum vinum, frigidis naturis, phlegmaticis, &

qui imbecilliori sunt ventriculo confert, quia iuuat coctionem: calidis verò & biliosis, potissimùm quibus iecur est calidum, nocet, necnon iis quibus caput est imbecillum, nerui infirmi, iis inquam omnibus, aut interdicendum est vino, aut vtendum dilutissimo. Cæterùm ex vino generoso & melle, paratur oinomel, ex vino saccharo & cinamomo, paratur vinum aromatites, vulgò Hippocraticum, quod confert refrigerato ventriculo, coquendis cruditatibus & flatibus discutiendis. Aliòquin vitandum, quòd fluxiones excitet. Item ex herbis, seminibus, radicibus cùm in musto deferbuerunt, parantur multa vinorum genera, sic paratur vinum absinthites & elleborites, quorum meminit Dioscorides, extátque de iis liber Villanouani.

Alimentorum primæ differentiæ, atque imprimis quæ sunt temperata quæ intemperata.

CAPVT XI.

HACTENVS de potu, priusquam de singulis cibis seorsim disseramus constituẽda sunt alimentorum summa genera ad quæ illa reduci possint: omnia verò sunt temperata vel intemperata: Boni aut mali succi: facilis aut difficilis coctionis: temperatum appellatur, in quo nulla qualitas manifestè vincit, quod omni hominum generi præsertim ve-

rò temperatis confert, cuiusmodi creditur panis ex tritico confectus, vt autem pauci extant homines temperati, ita pauca sunt alimenta à natura temperata. Intemperata sunt ferè omnia, hoc est manifesta aliqua qualitate nos immutant, illa simpliciter alimenta dicuntur, hæc cum adiuncto medicamentosa: quatenus enim mutatum alimentum, nos immutat, medicamentosum appellatur, siue nos immutet qualitate prima vt calefaciendo vel refrigerando, siue alia quauis, vt obstruendo vel aperiendo, aluum subducendo, vel cohibendo: mouendo menses, vel vrinas, lac, vel semen generando: manifestè calefaciunt vinum, sinapi, allia, porra, cæpe, nasturcium: iuscula, calidis herbis hyssopo, thymo, pulegio alterata. Refrigerant panis ex hordeo, fructuaria vina, acetum, iuscula herbis frigidis vt oxalide & lactuca alterata: cucumeres, pepones, fructus Horarij: obstruũt vinum dulce, zythum lac bubulum, liborum omne genus, panis azymus, polenta, pultes, ficus, pręsertim recentes, palmulæ quæ fugienda sunt omni hominum generi, quia omnes ferè morbi fiunt ab obstructione: præsertim verò iis qui sunt calculo, iecoris aut lienis obstructionibus obnoxij. Obstructa liberant incidendo & aperiendo, decoctum cicerum omnis generis, asparagi, acetaria ex capparibus aut crista marima, serum lactis: in quo ad obstructum lienem dissolui poterit trochiscorum de capparibus ℨ j. ad obstructum iecur trochiscorum de

absinthio, vel de rhabarbaro tantundem, vel electuarij triasandali tabella vna.

De Alimentis euchymis & cacochymis.

CAPVT XII.

EVCHYMVM dicitur quod bonum sanguinem generat, in quo quatuor humorum quantitas, qualitas & proportio legibus naturæ conueniens, seruatur. Cacochymum ex quo vitiosus sanguis generatur, iusto calidior aut frigidior, crassior aut tenuior: salsus, denique aliena qualitate præditus. Inde quædam alimenta dicuntur pituitam gignere, alia bilem, alia melancholiam quædam serum: laudabilem sanguinem gignunt vinum rubrum, lac, oua sorbilia, phasiani, pulli gallinarum capones. Auium caro pręferenda est carni quadrupedum, etiamsi hædina, & vitulina vt pulli, bonum succum gignant; in summa animalium quę in aëre libero viuunt, caro, melior est quàm eorum quæ domi educantur, eorum quæ media & florenti sunt ætate, quàm senum aut lactantium, pinguium quàm macrorum. Mali succi sunt vina nigra & crassa, caro bubula, caprina, hircina, pessima taurorum, vulpium & asinorum. In Alexandria, inquit Galenus, multi sunt elephantici, quià vulgus vescitur carne asinina, non aliter quàm hic bubula, aut suilla salsa. Simili causa quidam fieri putant vt in Hispania nulli videantur leprosi, in Gallia plu-

rimi, quòd illi abstineant suilla nostris familiari. Senioris leporis caro est melancholica: Pituitam verò gignunt vina cerealia & fructuaria, poma, præsertim immatura, fructus fugaces, pisces: bilem dulcia omnia, vt mel & saccharum, præsertim in biliosis naturis, pinguia quoque bilescunt: pituitosa verò melancholica & biliosa alimenta, quamuis omni hominum generi noceant: potissimùm tamen vitanda sunt pituitosa à pituitosis, biliosa à biliosis, melancholica à melancholicis, quia omnis intemperies similibus læditur & contrariis iuuatur.

De Eupeptis & Dispeptis. Cap. XIII.

SCITVM est illud Auicennæ si quis amat suam vitam vtatur cibis boni succi & facilis coctionis, eósque diligenter mandat, neque vnquam solidos deglutiat: Vita enim consistit in permansione natiui caloris, calor autem quia repatitur agendo, vsu paulatim atteritur, quò igitur illi minùs resistet alimentum, eò diutiùs permanebit, dispepta resistunt magis, eupepta minùs, itaque volucribus potiùs quàm quadrupedibus vtendum: vitulina potiùs quàm bubula, hædina potiùs quàm caprilla. Animalium seniorum & macrorum caro, quia difficiliùs coquitur, quàm iuniorum, & pinguiũ, postponenda: ex animalium quoque partibus, aliæ aliis faciliùs coquuntur intestina, vterus, cor, renes, testes, (exceptis gallinaceis) ægrè

coquuntur, ventres quoque animalium in dis-
peptis haberi debent, falsò enim quidam mer-
gi & stuthiocameli ventrem commendant,
vt ciborum iuuent coctionem. Multi quo-
que laudant ad eundem vsum puluerem in-
terioris tunicæ ventriculi gallinarum sumptum
cum vino. Notandum verò est in faciendo de-
lectu ciborum facilis, vel difficilis coctionis
habendam esse rationem personæ, & generis
vitæ: nam oportet coquenti calori offerre ali-
mentũ proportionatum, rusticis enim, vt agri-
colis & messoribus robustis, qui continuè ex-
ercentur, & viuunt in aëre libero si tenellas car-
nes, vt alaudarum, perdicum offeras, cor-
rumpentur à potenti calore: bubulam, aut sui-
lam meliùs conficiunt: Aristoteles scribit qui
sunt vẽtre calidiore salubriùs vti bubula quàm
cibis delicatioribus, quia insignis calor eupe-
pta edulia corrũpit, assat, torret, in bilem vertit.
duobus autem signis vnusquisque coniiciet an
alimentum quo v tetur sit boni succi, & faci-
lis coctionis, primò ex sapore dulci & volup-
tate quam ex eo percipit, secundò ex prauo
aliquo accidente, vt ructu acido, vel nidoru-
lento, ex humore contra naturam genito in
ventriculo, vt pituita, vel bile.

Theoremata ex lib. Gal. de alimentis de-prompta. CAP. XIIII.

ACERBA & austera, vt mespila & corna ventriculum roborant & appetentiam

excitant. Eadem primis mensis sumpta aluum cohibent, postremis laxant: Gal. cap. de piris, idem scribit de cydonio & cydoniato. Dulcia aluo mouendæ conueniunt, verùm lieni & iecori, inflammatione obsessis, nocent cap. de ficubus. Pinguia, vt lenta cibaria, statim vt sumpta sunt, celeriter implent & appetentiam deiiciunt, vnde oleosa ad vomitum prouocandum à medicis imperari solent. Eadem vim habent aluum subducendi, si primis mensis sumantur, vt humida & lubrica omnia Gall. cap. de melle, quæ si sumantur postremis mensis vna secum omnia alia corrumpunt Gal. cap. de persicis & moris.

HVMIDA alimentum exiguum afferunt corpori, quòd celeriter per vrinas & sudores vacuantur, hoc tamen habent commodi quòd facilè coquantur, dura verò & terrestria diuturnum quidem & copiosum, sed quod ægrè à calore natiuo coquitur, Gal. cap. de lupino, quod exemplo piscium duræ carnis fusiùs explicat tertio de alimentis.

ALIMENTA suauia stomacho sunt gratiora, insuauia, ventriculum subuertunt, & ad vomendũ incitant, vt quàm celerrimè quod infestat abiiciat: quod quidem, facit per conuenientem viam: nam quæ vergunt deorsum, per aluum deturbat, quæ sursum, vt quæ fluctuant, vomitu eiicit, ea autem in cibis suauitas tanti facienda est, vt cibus suauior, & qui auidè expetitur, quamuis deterior, meliori, sed insuauiori, sit præferendus, Hippocr. secun-

do aphorismorum.

CONSVETA minùs nocent, quia consuetudo est altera natura, quin venena ipsa consuetudine longa fiunt alimenta, vt docet Auicenna exemplo puellæ quæ paulatim aconito assueta, eo tandem vsa est pro alimento. Profecit poto Mithridates sæpe veneno, toxica, ne possent sæua nocere sibi. Consuetudine sibi tam familiare reddidit venenum, vt cùm sibi mortem inferre vellet sumpto veneno, ne veniret in manus Pompeij, exitiale venenum innoxiè sumpserit.

De Pane fermentato, vt azymo & huic adiunctis edulijs.

CAPVT XV.

DICTVRVS sigillatim de cibis, exordiar à pane, cuius facultas ex seminum cerealiũ natura & apparatu petenda est, quæ cùm sint plurima, tribus tamen potissimùm vtimur, tritico, hordeo, secali, vel eorum miscella, neque enim milio, aut auena vtimur, nisi in horum seminum summa penuria: triticum optimum, quod densum est, & graue, colore flauo, sapore & odore grato, ex quo cõuenienter mollito, & in formam redacto, panes fiunt duorũ generum, fermẽtati & azymi, fermentati panis Gal. quatuor differentias cõstituit. Primus dicitur siligineus qui fit ex optima farina, quæ flos dicitur, cui primam palmam in alendo Paulus

tribuit, secundus similagineus dicitur, quia constat similagine id est farina pura, furfure per setaceum diligenter secreto, qui secundum bonitatis gradum obtinet, apud Plinium. Tertius αὐτόπυρος confusaneus, qui non est castratus, fit ex integra farina, à qua non est secretum furfur. Quartus furfuracens dicitur qui fit ex solo furfure, qui quòd solis canibus alendis conueniat, panis canicarius appellatur, huic si parum farinæ addatur, fiet panis ater, quo pauperes vtuntur, qui nutriendi modicam habet facultatem: ex Secali panes fiunt rusticis familiares, qui ægrè coquuntur, & in ventriculo grauitatem quandam relinquunt, multò minùs nutriunt quàm panes ex tritico, quòd si secali misceatur triticum, ex æquis partibus fiet panis laudabilis, qui mediocriter alit, & optimum succum gignit. Panes hordeacei, si ex sola hordei farina fiant, succum pariunt detergentem, corpus siccant, minimúmque nutriunt, itaque hordeum secali & tritico misceatur. Ad panem azymum referuntur omnia placentarum genera quæ à pistoribus dulciariis, ex farina triticea cum aqua subacta & aliis rebus admixtis, vt caseo vitellis ouorũ, fructibus, vt cerasis, prunis, fieri consueuerunt. Quorum omnium descriptionem potissimùm quę apud nos in deliciis habētur, explicat Ruellius, cap. de tritico. Commune est omnibus placentis crudos succos gignere & obstruentes, cùm iis frequenter vsus fueris: Si cobelia, vel nebulæ appellatæ, quæ fiunt ex farina mixto sac-

charo, vel melle: Ad idem genus pertinent e-
dulia cerealia, quæ hîc frequenter vsurpantur,
vt panatella, polenta, hordeatum, marcipanes:
panatella melior esset, si ex mica panis bene fer-
mentati cõficeretur: ex hordeo paratũ hordea-
tum mixtis amygdalis, & saccharo, est cibus val-
de commodus ad detergendum & refrige-
randum, addi potest caro capi, vel perdicis
multùm concisa, vt magis nutriat. Marcipanes
laudantur à medicis ad analepsin, corporis
emaciati refectionem: parantur ex amygda-
lis, passulis, pistaciis & saccharo in aqua ro-
sarum dissoluto. Inde fit pasta regia, de qua
fiunt panes qui ab inuentore Marco medico
marcipanes vocantur.

De Leguminibus, pisis, fabis, oriza, ciceribus.

CAPVT XVI.

GALENVS secundum inter esculenta tribuit locum, leguminibus quòd cum cerealibus plurimùm conueniant, eiusmodi sunt fabæ, pisa, cicera, Oriza, quibus omnibus commune est, vt flatum gignant, & longo vsu, succum melancholicum, de quibus singulis breuiter dicendum est: Fabæ vel sunt virides, vel siccæ: virides, frigidæ humidæ, multa enim constant humiditate quæ si frequenter à nobis vsurpentur, sanguinem gignunt crudum & serosum, flatus quoque, qui vix admixtis aromatis, vel herbis calidis, vt saturteria, saluia,

hyſſopo, corriguntur, ſed pauciores excitantur: ſomnia turbulenta & venerem excitant. Auicenna, & poſt eum Rhaſis, non ſolùm illis tribuunt vim conturbandæ imaginationis verùm etiam epilepſiæ excitandæ, quod propter flatus multos à ſe genitos præſtant potiùs quàm occulta proprietate, fabæ ſiccæ temperamento ſunt frigido ſicco, vim magnam habent detergendi, earum farina frequenter vſurpatur in cataplaſmatis vbi refrigerandum eſt & ſiccandum, vt in inflammationibus mãmarum. Piſa fabis proximam habent naturam à quibus ſuperantur facultate detergendi & flatuum generatione, viridia pariunt ſuccum ſeroſum, aluúmque ſubducunt detergendo, quemadmodum & ſiccorum decoctum. Piſorum & leguminum vſu frequenti ſcribit Hippocr. gigni tumores pedum qui ægrè euaneſcunt, & mulierem quandam in ipſo partu magno in vitæ diſcrimine fuiſſe, quod per annonæ caritatem multis leguminibus vſa fuiſſet. Oriza ſuo cortice ſpoliata ad nos defertur, quòd in eius cortice venenatum quid inſit. Seritur procul ab vrbibus quòd eius flos malè oleat, ea calida eſt & ſicca, mediocrem habet vim aſtringendi, ideóque in clyſteribus dyſentericorum parum torrefacta à medicis vſurpatur. Craſſum ſuccum gignit, venáſque obſtruentem, ſi quis frequenter vtatur: ex ea cum lacte cocta, ieiunij tempore, paratur orizatum: Cicer frequens eſt in medicina, vtuntur rubro ad mouendas vrinas, necnon ad calcu-

lum in renibus frangendum. Dioſcorides tamen nigro maiorem ad hunc effectum vim attribuit, coquuntur cum radice graminis apij, fœniculi, biſmaluæ, eringij, cum melle aut butyro paratur decoctum. Sed eo frequenter vtendum non eſt, quòd tandem ſanguinem ex renibus eliciat, Iiſdem vlceratis, valde nocet: nam magis exulcerat, vt eſt apud Dioſcoridem: flatus gignunt & venerem prouocant, quo fine dantur admiſſariis equis.

De Fructibus. Cap. XVII.

TERTIVS locus inter eſculenta fructibus tribuitur, qui ſunt duorum generum, vel enim ſunt fugaces qui nimirum ſuæ durationis breue tempus obtinent, niſi melle aut ſaccharo condiantur. Cuiuſmodi ſunt pruna, ceraſa, mora, cucumeres, pepones. Alij ſunt diuturni, quales autumnales, qui in totum fere annum ſeruari poſſunt integri, ſine vlla conditura: omnibus fructibus mollem & ſeroſam ſubſtantiam habentibus commune eſt, ſeroſos & tenues ſuccos gignere in corpore, qui aſſeruati magnis ſæpe morbis dant initium, niſi priùs per vrinas, aut aluum vacuentur: fructus fugaces ferè expeti ſolent, ad feruorem bilis, & ſanguinis edomandum, aluum ſubducendam, partes internas humectandas, in quorum vſu ea cautio eſſe debet, vt primis menſis aſſumantur.

De Ouis. CAPVT XVIII.

IN OVO duæ ſunt partes alibiles, albumen & vitellus, albumen ſuccum craſſum gignit glutinoſum & calculo gignendo opportunum. Vitellus temperatus eſt, & boni ſucci, minimè excrementoſus, ſi mediocriter coquatur: ex eo paratur oleum valdè anodynum. Tremula expeti debent, dura vitari: etiamſi vulgus illis in aceto induratis vtatur ad dyſenteriam: meliora ſunt ſuffocata, vel in aqua bulliente cocta, exempta teſta, deinde ſucco acetoſæ conſperſa.

De Carne. CAPVT XIX.

AB animalibus greſſilibus & volatilibus petendum eſt alimentum quod ſit boni ſucci & facilis coctionis quale non tantùm à ſpecie animalis deligetur, ſed ab ætate, ſexu, corporis habitu, pabulo: Ab ætate quòd tenella animalia, quę non multùm diſtant ab ortu, victis ſunt meliora, nam agni caro veruecinæ præferenda eſt, Vitulina bubulæ: ſic pipio columbum anteit, capreolus caprã, hinnulus ceruum. In piſcibus diſpar eſt ratio: Senioris enim caro præferenda. Caſtrata animalia, ſunt pinguiora, & melioris ſucci, quia ſeminis & pinguedinis communis eſt materia, quod decedit vni alteri accedit: vt capi gallis, boues tauris pręferendi ſunt. Maſcula quoque animalia tetrum

habent odorem ex feruore libidinis contra-
ctum, illorum sanguis & hepar libidine adu-
runtur, fiúntque strigosa, portione sanguinis
alimentarij in semen abeunte. Pabuli genus,
salubriorem quoque vel insalubriorem car-
nem reddit, nam boues, quia herbam gran-
diorem depascunt vere & ineunte æstate
sunt meliores quàm hyeme: capræ, germinăti-
bus arboribus sunt melioris succi: sic de verue-
cibus iudicandum, quibus cùm herba sicca sit
vtilior, æstate summa: maiorem habent gra-
tiam quàm quouis alio tempore: cæterùm de
tortiuo iure quod ex carnibus assis torculari
exprimitur, & consummatis quæ à carnibus
elixis ad putrilaginem, & per linteum cola-
tis educuntur, necnon de distillatis, opportu-
niùs cùm de diæta ægrorum.

De Piscibus. CAPVT XX.

OMNES pisces per se humidum & fri-
gidum alimentum prebent, pituitā mul-
tam gignunt, facilè corrumpuntur in ventri-
culo, sitim pariūt & interdum venenatam qua-
litatem acquirunt. Recens enim elixi, si inter
duos discos sinantur, venenati euadunt, vt
affirmant qui de venenis disputarunt: Non
omnium tamen par est ratio, nam alij alijs
sunt salubriores, de quo vt certum iudicium
ferre possis, multa adhibere oportet in con-
silium: Considerandus imprimis locus, in quo
degunt, deinde substantia Præterea odor

& sapor consideranda sunt, non neglecta præparatione. Considerandus, inquam, locus vt degant ne in aqua marina, fluuiali, lacustri, vel stagnante. Quantò enim purior fuerit aqua, minùs limosa & cursu concitatiore feretur, eò pisces erunt salubriores, hinc aqua fluuiatilis in nutriendis piscibus stagnante multò melior. Aqua marina tres piscium differentias continet. Quæ enim longiùs à littore remota est, vt medium mare, pelagios pisces profert, vt scombros mugiles, & capitones, dracones: littoralis, quæ terræ proxima est, atque saxis multis obruta, saxatiles habet pisces, inter littorales, meliores quòd magis exerceantur & meliore alimento vtantur: Substantię ratio multiplex: quædam enim dura, quædã mollis, quædã mediocris, Item friabilis vel lenta, quædã pinguis, quædam lenta: sicci & friabiles pisces longè meliores, quàm molles, & glutinosi: Dura caro vt ostreorum, mitulorum crassum gignit succum, & ægrè, coquitur, quanquam eorum decoctum subducendi aluum vim habeat. De odore & sapore hoc habeto, eos pisces salubriores iudicari qui gratum saporem & odorem habent: qui verò tetrum, & virus olent fugiendi sunt: Quod ad præparationem attinet, assati, frixi, succius & salubrius; elixi, humidius alimentum præbent: qui condiuntur sale, si duram habent carnem vt sulmones saliti, Ichtyocola, ægrè coquũtur, succósque crudos gignunt. Lege Rondeletium de piscibus,
qui

qui post Aristotelem & Appianum, hac de re scripsit accuratissimè.

De Quantitate alimenti.

CAPVT XXI.

IN alimentorum vsu consideranda est imprimis substantia sintne boni succi, & facilis coctionis, deinde qualitas, sintne temperata, vel intemperata: Tertiò quantitas, scilicet, vt parcè & tenuiter viuatur: quo pertinet quotitas, vt quoties in die sit edendum. Postremò spectari debet ordo, vt an liquida solidis sint præmittenda. De substantia & quantitate hactenus, de quantitate & ordine restat vt paucis transigamus. Intemperantia est nutrix medicorum: Plures enim occidit gula quàm gladius. Plato intemperantem ciuitatem hoc signo coniiciebat, quòd aleret multos medicos: Maiores nostri, inquit Galenus, paucioribus morbis laborabant, quia frugaliùs viuebant, mulieres & eunuchi, Hippocratis temporibus podagra non laborabant, hodie propter ingluuiem frequenter his morbis vexantur. Scitum est illud Socratis, esse oportet vt viuas, viuere nõ vt edas. Sanitatis tuẽdæ duo sunt prima præcepta: nunquam satiari & impigrum esse ad laborem: inædia ex accidenti vacuat & leuioribus morbis à repletione succurrit, quia calor non occupatus in conficiendo nouo alimento operam conuertit ad coctionem

cruditatum & superfluitates expellendas. Verùm vt est in prouerbio μηδὲν ἄγαν ne quid nimis: grauius est enim peccatum inanitionis, quàm repletionis: magis in defectu delinquitur, quàm in excessu, quia facilius est causis replentibus subuenire, quàm exhaustum humidum primigenium, & exuctas partes solidas alimento reficere: Denique morbi ab inanitione sunt longiores & periculosiores quàm à repletione: cæterùm quoties in die sit comedendum, non potest absolutè definiri, quia vt pituitosi facilè inædiam ferunt, ita semel tantùm debent comedere, biliosi vt inędia grauiter lęduntur, ita debent parum & sępe comedere, ientare, prandere, cœnare, sed parcè. quæsitum est an veteres Græci & Romani, quotidie semel duntaxat comederent, quia mirabatur Plato Siculos bis in die saturos fieri. Respondeo Romanis in more fuisse leuiter prandere, liberaliùs cœnare, ientaculum & merendam esse antiqua Latinorum nomina, non temerè, sed ad res ipsas significandas inuenta: Hippocrates secundo de ratione victus in acutis explicans quantùm possit consuetudo, si prandeat inquit, qui consueuit tantùm cœnare, sentiet se grauari, quòd si consueuerit ter in die cibum sumere, ista consuetudo nihil afferet illi molestię. Galenus quinto de Sanitate tuenda vult in pręscribenda mediocritate habendam esse rationem ætatis, quia senes quotidie ter, pueri quater cibandi sunt.

De Ordine. CAPVT XXII.

DE ORDINE sic statuit Galenus secundo de facultatibus alimentorum, capite decimo: præposterè sumunt alimenta qui εὐυπόχωρα δυσυπόχωροις non præmittunt, humida siccis, lubricantia astringentibus: quæ facilè descendunt, jis quæ tardè permeant: cui sententiæ subscribens Aëtius: humida, inquit, lubrica, & quæ facilè aluo secedunt, quæque facilioris sunt coctionis alimenta, primis mensis assumenda sunt, vt enim faciliùs coquuntur, ita citùs descendunt, aliísque viam parant: quæ si postremis mensis sumerentur, alia corrumperent, & ante coctionis legitimum tempus secederent. Ad ordinem pertinet altera quæstio huic valdè affinis: An incipiendum sit à potu, ita videtur, si modo liquida sint præmittenda. Accedit quòd prius humida substantia dissipatur quàm sicca, Atqui potu humida, cibo sicca substantia reparatur. Item coctio similis est elixationi, atqui in ollam primùm aqua, deinde caro immittitur, ergo in ventriculum potulenta, ante esculenta iniiciēda sunt: Inde illud scholæ Salernitanæ: A potib⁹ incipe cœnam: quod Vilanouanus de potulentis, vt iusculis interpretatur: Ea consuetudo inualuerat, inquit Plinius, vt potus cibos præiret quamquidem consuetudinem, posteriores medici multis causis repudiarunt, Quia vinum primò sumptum grauiter neruos offendit, &

arthritidem generat, secundò quòd ita fluctuet cibus in ventriculo, nihil autem tam interturbat coctionem quàm fluctuatio. Hinc Galenus libro septimo methodi, existimat priùs edendum quàm bibendum, ego vicissim bibendum & edendum puto, vt fiat cibi & potus exquisita permistio: neque placet Asclepiadis sententia, qui existimabat primum cyathum bibendum esse ad necessitatem, secundũ ad voluptatem, tertium ad ebrietatem, quartum ad insaniam. Potus enim definitur ab effectis: liquor qui sedat sitim, alimenta permiscet, & permista distribuit: haustus Germanicus facit vt fluctuet cibus, præstat parum & sæpe bibere.

De Somno & Vigilia.

Cap. XXII.

HACTENVS de aëre, & alimentis, cætera rerum nõ naturalium summa capita, quorum mediocritate sanitas conseruatur, instat vt absoluamus, à somno & vigilia ducto initio: vigiliis somnum succedere oportet, qui dissipatos spiritus reparet & vires reficiat: Nobis enim vigilãtibus animales facultates, vt sensus, motus, discursus, vigẽt: tum magna fit dissipatio animalium spirituum. At nobis dormientibus functiones naturales meliùs fiunt: calore in viscera recurrente, quibus quidem vt pura alimenti triplici coctione, spirituum & vi-

rium iactura resarcitur, in vtroque tenere oportet modum, quia vigiliæ immodicæ corpus desiccant & attenuant, somnus longior humectat, tandémque refrigerat, nec non caput opplet vaporibus, vnde catharri, & frigidi morbi, vt apoplexia, lethargus, paralysis, obliuio, dormientes quippe nihil aut minimùm excernunt. Nam omnes fluxiones sistit somnus excepto sudore. A retentis omnes ferè morbi: Mediocritas multis circonstantiis limitanda est: Senibus enim & pueris longior somnus conuenit, senibus, vt siccitas emendetur, coctio iuuetur, & vires roborentur: pueris vt fluor immodicus sistatur: Magna enim fit dissipatio per cutem laxam & mollem, à calore humido, retentrix imbecilla, excretrix robusta: Biliosis quoque, natura peruigilibus, concedendus est somnus longior, vt humectentur & bilis acrimonia temperetur. Pituitosis verò, somnolentis, humoris dominatu, imperandæ vigiliæ ne longior somnus augeat frigidam & humidam intemperiem, eámque in morbidam conuertat: gracilibus & extenuatis longior somnus concedendus est, quia pinguefacit, partim quòd adiuuet coctionem, partim quòd impediat difflationem. Obesis præscribendæ vigiliæ, quia desiccant & attenuant. Porrò noctu dormiendum & interdiu vigilandum.

Lux est taurus arat, nox est requiescit arator,
Liberat emerito feruida colla boui.

Lux quippe propter similitudinem, spiritum

& calorem foras trahit, non aliter quàm ignis maior minorem: Tenebrę verò, silentium, & quæ diurnas vigilias sequitur lassitudo, suadent potiùs noctu quàm interdiu dormiendum, Cur hyeme somni longiores? quia noctes longiores & aër frigidior: Cur in locis obscuris citiùs & longiùs dormitur quàm in claris? quia in iis est quod sensus mouet, in illis minimè: Somnus verò est animalium functionum, pręsertim sensuum, cessatio. Quæret aliquis nunquámne licet interdiu dormire? In genere enim hoc præcipitur somnum fuge meridianum. Respondeo meridianum somnum valdè senibus & infantibus conuenire, cæteris nocere, nisi fortè consuetis, quandoquidem consueta quamuis deteriora, insuetis minùs molesta esse solent. Sed cur somnus meridianus fugiendus est? primò quia tempus somni breuius est, quàm vt perfectæ coctioni possit sufficere: Proinde cibi manent incocti: Secundò quia diurnus somnus impedit nocturnum: Tertiò quia fit motus violentus & naturæ contrarius. Nam vt diximus lux diurna calorem & spiritum foras trahit, vtrumque somnus in interiora retrahit. Licere verò senibus statim à cibo dormire, docet Galenus Homeri testimonio, qui de Nestore ita scribit,

Vt lauit sumpsitq́ue cibum, dat membra sopori.
Námque hæc iusta seni.

De Motu & Quiete. Cap. XXIIII.

ARS QVÆ explicat modos exercendi corporis, Gymnastica nuncupatur: in qua præsertim tuendæ valetudinis rationem veteres Gymnastæ collocabant, vt scribit Galenus libro ad Thrasibulum: vbi definitur exercitatio, vehemens corporis motus, quem anhelitus mutatio consequatur. Etenim articulorum motu auctus, calor per venas & arterias cordi communicatur, vnde maiorem velociorem & celebriorem fieri respirationem necesse est: Eos qui sola deambulatione cōtenti sunt, Galenus scribit in libro de Euchymia in otio viuere, mediocris exercitationis hæc sunt commoda, vt ferrum quiete rubiginem contrahit, animus torporem, minuitúrque memoria si non exerceatur, sic totum corpus otio refrigescit, pituitam multam & excrementa congerit, quæ omnia ille idem exercitio auctus dissipat, meliùs coquit & nutrit, Sensus omnes vegetiores reddit, alacriores spiritus, denique omnes tam animæ quam naturæ functiones meliùs obeuntur. In quo vt tenere possis modum, consideranda est, imprimis temporis opportunitas, nam intempestiua exercitatio plurimùm nocet sanitati, quia crudum alimentum trahitur in habitū corporis, si statim à cibo exerceatur. Vnde morbi cutanei, pruritus, scabies. Exercen-

dum itaque corpus ante cibum, depositis priùs alui & vesicę excrementis, habenda quoque est ratio temperamenti in definienda mediocritate: Nam vt est sexto epidemiων, calidis naturis quies, aquæ potus, balneum: Præterea non parum refert quo quisque vtatur exercitij genere, quia quædam est exercitatio totius corporis, quæ generalis dicitur, vt lusus pilæ palmariæ, saltatio: altera particularis, qua dũtaxat pars vna roboratur, vt incessu tibiæ, brachia pugilatu, ventriculus equitatione, pulmones vociferatione: Exsufflata enim fuligine repurgantur. Hinc fit sæpenumero, vt cantores, & concionatores, professores, intermissa ista consuetudine, peiùs habeant. Cauendum tamen ne statim à pastu magna vocis & laterum contentione loquamur, quia à coctionis officinis, ventriculo & iecore, assurgit multus vapor ad superiores ventres, thoracem & caput, à quibus sæpe ferina destillatio excitatur: quæ illos omnes ad interitum pręcipitat. Sed quis erit tandem exercitationis modus, quousque corpus exercendum est? respondet Hippoc. secundo de diæta: desistendum cùm lassari, sudare, aut dolere corpus incœperit, idem scribit Galenus secundo de sanitate tuenda.

De Frictione Corporis. Cap. XXVI.

AD exercitationem pertinet frictio, quia in his qui propter imbecillitatem exer-

ceri non possunt, frictio supplet vicem exercitationis, veteres gymnastæ iubebant fricari corpus antequam exerceretur, vt blando calore ex frictione quæsito, partes solidæ remollirentur, viæ laxiores redderentur, & excrementa attenuarentur. Quod genus frictionis preparatorium appellebant, Alterum genus ἀποθεραπευτικὸν, siue recreatorium nuncupabant, quod excipiebat exercitationem, corpus humectabant oleo, vt partes solidæ exercitio desiccatæ, remollirentur, foràsque excrementa si quæ restarent, faciliùs excluderentur. Sunt autem apud Hippocratem frictionum quatuor genera. Pro variis eorum effectis distincta, dura, mollis, multa, mediocris: dura frictio corpus indurat, mollis remollit, mediocris, mediocrem habitum inter durum & mollem efficit, multa, extenuat & gracilitatẽ affert: A mediocri carnis incrementum: quod efficitur sanguine attracto à calore robusto, & vegeta facultate.

De Perturbationibus. CAP. XXVI

A Stoicis hoc primùm requiritur in sapiente, vt sit ἀπαθὴς, vacuus & liber à perturbatione: Peripatetici verò pro ἀπαθεία μετριοπάθειαν reponunt, quia homo cũ sit, humani à se nihil alienũ putare debet: natura fel animalibus ingenuit quo ad iram incitantur: armauit quædam vnguibus, alia cornibus, alia dentibus, vt his mediis & instrumẽtis iniurias

depellant : irascibilem animam in corde, concupiscibilem in iecore posuit : appetitum denique brutum, sensualem, omnium perturbationum fontem, nobis adiunxit, vnde quisque intelligat impossibilem esse ἀπάθειαν : imò verò non tantùm sunt ineuitabiles perturbationes, sed vtiles ad seruandam sanitatem. Pituitosos enim ad iram prouocare confert, vt iracundia auctus calor, naturæ, & animæ functiones meliùs obeat, nec dubium est moderato gaudio corpus & animum meliùs habere. Aristoteles docet quarundam perturbationum, vt verecundiæ, laudabilem esse mediocritatem & virtutibus moralibus affinem, nascuntur autem perturbationes ex opinione boni, vel mali, præsentis, vel futuri, ex opinione boni præsentis, lætitia, inuidia, maleuolentia : ex opinione futuri boni, spes, amor, & ira: ex opinione mali præsentis, mœror tristitia, misericordia : ex opinione futuri mali, timor pudor, desperatio, quæ omnes, sunt vehementes & violenti motus animæ irrationalis, quibus tamen ratio possit modum statuere, data enim nobis est, vt velut sessor effrænem equum, aut gubernator ventis & procellis agitatam nauem, sic illa appetitum ferocientem comprimat & intra fines mediocritatis contineat: in μετριοπαθείᾳ igitur consistit animi & corporis tranquillitas, quæ est humanæ vitæ summa fœlicitas, erit autem tranquillus animus, si tibi persuaseris rerum irrecuperabilium fœlicissimam esse obliuionem, Deos ipsos, non ha-

bere ius in præterita, præterquam obliuionis. Agatho apud Aristotelem.

De Excretis & retentis, ac primùm de venere.

CAPVT XXVII.

SI excernenda retineantur fient morborum causæ. Propterea tuendæ bonæ valetudinis hoc est primum præceptum, vt corpus excrementis grauatum exoneretur: sunt autem excrementa quædam benigna, quæ sola quantitate sunt excrementa, vt semen, & sanguis menstruus, alia planè inutilia, quæ non tantùm quantitate, sed etiam qualitate sunt excrementa, quorum alia sunt generalia, vt triplicis coctionis totidem excrementa: alui proluuies, lotium, & sudor: alia particularia, vt mucus cerebri. De singulis dicturus suo ordine, quantùm necesse est ad sanitatem conseruandam, exordiar à seminis excretione, in qua tenere oportet modum, quia retentum semen putret, & veneni vim acquirit, qua causa iuuenes viduæ, sæpe suffocantur ab vtero. Quò, inquit Galenus, quid perfectius est, cùm integram naturam seruat, eò fit deterius cùm ab illa degenerat, quia mutatio omnis fit à contrario in contrarium, ab optimo in pessimum. Immoderata autem illius profusio plùs nocet vitæ, quàm si eò plùs sanguinis centies effluxisset, hinc omnia animalia salacia, sunt vitę breuioris. Ea causa passeres vix vnquam duos

annos excedunt, & mares quia femellis sunt salaciores, citiùs moriuntur. Olim gymnastæ suos Athletas venerem exercuisse coniiciebāt, si ad cursum, saltum, pugilatum, solito segniores se præberent: ergo quisquis suæ sanitati bene consultum cupit, venerem non exerceat nisi vt satisfaciat naturæ, hoc est ad necessitatem non ad voluptatem. Semen enim cùm sit benignum excrementum, duntaxat cùm quantitate incipit esse molestum excernendum est, hac cautione & prudentia excretum, cor exhilarat, respirationem liberiorem reddit, melancholiam sedat, & tristitiam, iracundiam mitigat, peruigili conciliat somnum: Non est prætereundum in definienda mediocritate habendam esse rationem temperamenti, quia melancholici, & biliosi venere magis læduntur, quàm sanguinei & pituitosi: Nam morbis à pituita venus medetur, vt est sexto epidemiωn, quia motu auctus calor, pituitam fundit. Obseruandā quoque ætatē memineris: nam qui sunt in ætate florenti, minùs læduntur, quàm senes, exucti, frigidi sicci: immodicæ autem veneris hæc incommoda memorantur, virium & spirituum exolutio, obliuio, visus hebes, fœtor oris, neruorum & articulorum morbi, vt tremor, paralysis, arthritidis omne gen⁹, Podagra, Chiragra, Gonagra, Ischias: præterea Gonorrhęa, mictus sanguinis & vrinæ stillicidium, vt mittam luem veneream, & illius pręcursores, cariem pudendi, virulentam

gonorrhæam, & bubonem venereum.

De Menstruo fluore. CAP. XXIX.

MENSTRVA purgatio non tantùm vterum, ſed etiam totum corpus & ſanguinis maſſam repurgat, neque tantùm copiam ſanguinis minuit, ſed etiam impuritatem. Crudior enim & fæculentior ſanguinis portio per vterum à natura excluditur, quę retenta magnos ſępe morbos adfert, quia ſanguis retentus putret, quibus imminentibus, vt prouideatur, imperanda ſunt quæ menſes mouent, primùm leuiora, vt decoctum cinamomi, vel ſyrupus capilli veneris, cum decocto radicum aperientium, vel hydromel in quo hyſſopi pugillus vnus bullierit, vel pillulæ de hiera, cùm inſtat tempus ordinariæ fluxionis, vt naturam habeamus adiutricem: quibus fruſtra tentatis imperanda ſunt potentiora, In methodo medendi opportuniùs explicanda. Quia vehementiora ægris potiùs quàm ſanis conueniunt.

De medicamentis, an conueniant ſanis.

CAPVT XXX.

HACTENVS de vtroque excremento vtili, ſemine & menſtruo: de inutili dicturus, hanc primùm queſtionem explicabo, ſi in tuenda valetudine locum aliquem habeāt medicamenta. Quæſtioni occaſionē dedit Hip-

pocrates, qui tertio aphorismorum scribit eos, qui sano sunt corpore ægrè ferrè medicaméta, de quo sic statui potest, medicamenta quædam esse ὑγιεινὰ, quę Galenus plurimùm commendat, cuiusmodi sunt quæ succos crassos tenuant, viscidos detergunt, & quę mouent vrinas, qualia multa commemorat quarto de sanitate tuenda, vt oxymel, diacalamintes, diatriumpipereum, & alia quamplurima, ad roborandum ventriculum & discutiendos flatus accommodata, neque iis tantùm locus est in seruanda sanitate, sed etiam medicamentis blandis, quę vulgò minoratiua appellantur, cuiusmodi sunt eccoprotica, quę fæces deturbant, in eò genere sunt cassia, catholicum manna, syrupus rosarum pallidarum, hiera picra, pillulę ante cibum, clysteres blandi, quibus, contenta prima regione excrementa, vacuantur, καθαρτικὰ vehementiora, vt scammoniata, minimè imperanda sunt iis qui integra sunt valetudine, de quibus aphorismus Hippocratis intelligendus est: fortassis iis quibus grauis aliquis morbus imminet, nō omnino repudianda ad præcautionem: nam vt est doctissimè scriptum à Galeno, quæ remedia præsentibus morbis, eadem imminentibus conuenient. Eadem sunt therapeutica, & prophylactica, dummodo à perito artifice præscribantur

De Vomitu. CAPVT XXXI.

SCRIBVNT Diodorus Syculus & He-
rodotus, Ægyptios & Caldæos ter quoli-
bet mense vomere consueuisse pro conser-
uanda sanitate, aut clysteribus aluum prolue-
re, à qua quidem consuetudine non recedit
Hippocrates: Nam libr. de Insomniis, scribit
salubre esse vomere bis in mense, & tertio de
diæta, humidiores, inquit, debent vomere ter,
sicciores, bis. Hanc tamen consuetudinem im-
probat Galenus ad tertium Aphorism. quia
vomitus est motus violentus: subuertitur & re-
supinatur ventriculus & fumis replet caput.
Proinde, inquit Auicenna, vomitus iis nocet
qui proba vtuntur victus ratione: Iis solis pro-
dest, quibus malè coquuntur cibi, & in ven-
triculo corrumpuntur. Accedat quòd tam mul-
tæ requiruntur conditiones ad vomendi con-
suetudinem, vt non mirer à nobis neglectam.
Stomachicis enim nocet, & capitis dolori ob-
noxiis, valdè gracilibus, alatis, & qui sunt an-
gusto depressóque thorace. Soli qui sunt am-
plo thorace & firmo capite apti sunt ad vo-
mendum: si nihil impediat, nauseanti ventri-
culo & cruditatibus multis grauato, præscri-
batur leue vomitorium, vt aqua tepida cum
oleo: Omnia enim tepida, & omnia pinguia
ventriculum subuertunt.

De ijs quæ vrinas & sudores mouent.

CAPVT XXXII.

DISSERVIMVS paucis de excrementis primæ coctionis quæ vomitu, aut deiectione excluduntur, secundæ & tertiæ coctionis excrementa nisi liberè fluant, diureticis & hydroticis vacuentur: diuretica quædam sunt calida, quæ sanguinem attenuando & liquando, quinetiam serum à tota massa secernendo, efficiunt, vt renes id totum emulgendo, vrinæ magnam copiam in vesicam effundant: eiusmod isunt quinque radices aperientes, Asparagi, fœniculi, dauci, petroselini & & apij, quibus non est vtendum sanis, nisi ad præcautionem imminentis morbi, quia frequenti vsu iecur & sanguinem resoluunt, Alia sunt diuretica frigida, vt radix graminis, quatuor semina frigida maiora, cucumeris citrulli, cucurbitæ, & melonum: quibus minore sanitatis incommodo vti possumus. Dicuntur autem diuretica, non quòd sanguinem fundant. Hoc enim est proprium caloris, sed quòd sanguinem serosum, & insipidum reddant, qualem ob naturæ fam iliaritatem renes attrahunt: De sudore contr ouertitur, an sit naturæ excrementũ: nam D iocles, qui iunior Hipp. ab Atheniẽsibus vocab atur: negabat esse

secundùm

secundùm naturam, quia nemo perfectè sanus sudat, nam perfectè sani non plùs appetunt quàm coquere possint. Integra coctio nihil aut minimum relinquit excrementi. Sanos tamen sudare, quinetiam vtiliter exercitio sudorem prouocare ad sanitatem conseruandam, experientia quotidiana testatum habemus. Præterea sudoris & vrinę communem esse materiam in physiologia demonstratum est. Quòd si vt Diocles existimabat, sudor fieret ex reliquiis tertię coctionis, non ob id sani contra naturam sudarent: quia impossibile est quin calor, separando heterogenea, vnaquaque coctione quædam relinquat excrementa: Cutis est commune receptaculum, præsertim excrementorum tertiæ coctionis, quam de industria natura peruiam effecit, vt sudori, & difflationi liber esset exitus. Proinde sanis hydrotica non inutiliter præscribi possunt. Iis qui sunt sicca, & dura cute, denso corporis habitu, tepidum aquæ dulcis balneum imperatur, vt per cutem laxiorem sudor faciliùs diffluat. Humidioribus verò, laconicum, decocto cinæ, salsę parillæ, aut ligni sancti, catarrhosi fœlici successu vtũtur. De balneo hoc adiiciã Græcis & Romanis illius vsũ ferè tã fuisse familiarẽ, quàm nobis manus abluere: exoleuit tamẽ ista consuetudo quia corpora reddit mollia & effeminata: liberat quidem corpus ab internis causis malorum, quia transpirationem adiuuat, & fuliginis excretionem, sed externis iniuriis vt aëris mutationibus illud obiicit: nihilomi-

nus, ſicci, graciles, melancholici, balneo vti debent, ea tamen cautione ne impuro aut plethorico corpore balneum ingrediantur, ſed blandè repurgato, ne calor externus, ſaburram ad cutem trahat & cutaneos morbos inducat. Ea etiam lege, vt ſi pars quædam interna vel externa imbecillitate laboret, ne vndique ad partem afflictam balneo liquati humores confluant, caueatur.

MEDICINÆ PARS TERTIA QVÆ PATHOLOGIA DICITVR.

Sectione prima tractabitur de Differentiis & cauſis morborum.

Inſtituti ratio, quid Morbus.
CAPVT I.

TOTA medicina trium rerũ explicatione concluditur, naturaliũ, non naturalium, & quę ſunt cõtra naturam: rerum naturalium ſcientiam, deinde non naturaliũ iam abſoluimus: Reliquum eſt vt earum quę ſunt contra naturam primùm theoriam, deinde praxim explicemus res contra naturam ſunt morbus, cauſa morbi, & ſymptomata: quarum ſcientia pathologia, quaſi τῶν παθῶν theoria

affectuum contra naturam ſcientia nuncupatur, præceptorum vſus θεραπευτικὴ, Ars depellendi quæcunque naturæ incommodant Pathologiæ ſubſunt αἰτιολογικὴ & σημειωτικὴ illa cauſas morborum exponit, hæc ſigna, tam diagnoſtica quàm prognoſtica: Diagnoſticis præſens morbi ſtatus dignoſcitur. Prognoſticis euentus morbi præuidetur, ſitne conualiturus æger an moriturus: Vt autẽ morbi ſunt generales aut particulares: Generales, vt prima genera morborum, Particulares, vt morbi ſingularum partium proprij, ophthalmia oculi, hepatitis hepatis, peripneumonia pulmonis: Ita cauſæ & ſigna. Particulares cauſæ morbos partium efficiunt, eoſdem indicant particularia ſigna, quorum doctrinam referemus in therapeuticem, quia videntur mihi ſingulorum morborum remediis coniungendæ cauſæ & ſigna, vt ex eodem fonte omnia promat therapeutes. Ergo hîc generalium duntaxat morborum, generales cauſas & ſigna meditamur, à definitione morbi ducto initio: definitur autem à Galeno: Affectus præter naturam, actionem primò lædens: quia contrariorum contraria eſt ratio. Sanitas eſt affectus ſecundùm naturam, actiones primùm perficiens. Intereſt tamen quòd vt ſanus quiſpiam dicatur, requiritur actionum omnium integritas. Valetudinarius verò dicitur vnius duntaxat partis actione læſa. Affectus nomen generaliùs hic vſurpatur, prout diſpoſitionem ſimul & habitum includit: Sunt enim morbi

quidam schetici alij verò hectici: illi, ad separabilia accidentia pertinent, hi ad inseparabilia: Galeno non refert, si præter, an contra naturam dixeris. Auerrois tamen docet ignem naturaliter moueri sursum, violentia deorsum, in orbem præter naturam: causa morbi actionem quoque lædit, non proximè & immediatè, sed interiectu morbi. Cur dicitur proximè actionem lædere nō facultatē cùm actio à facultate procedat? quia vt quies tollit motum non facultatem mouendi, ita morbus eripit actionem, manente facultate. Obstructione tollitur vsus instrumenti, illæsa facultate: Argenterius obiicit vulneratæ partis actiones integras manere, quia nutritur, nutritione vulnus repletur: respondendum, sanguinis attractionem, retentionem, & assimilationem, fieri à parte sana, quæ subest aut vicina est ægræ.

Differentiæ morbi similaris.

CAPVT II.

VT sanitas consistit in partium similarium bona temperie, dissimilarium iusta magnitudine, numero, situ, & conformatione, conformatio in figura, meatu, læuitate & asperitate, præterea in ambarum vnione & continuitate, tùm enim similaris pars sana est, & probè suam actionem edit, cùm temperiem naturæ suæ conuenientem seruat. Instrumentum suo vsu & officio defungitur, cùm iustam obtinet magnitudinem, partes nec plures, nec pauciores habet quàm decet, eásque bene

sitas & cohęrentes, denique quando commoderatum est: Ita morbus similaris seu intemperies dicitur, quando pars similaris, natiuam suam temperiem perdidit: instrumentarius quando instrumentum maius est, vel minus, quam conueniat. Partes habet iusto plures, aut pauciores, eásque malè sitas, aut conformatas, propterea similaris morbus definitur, Intēperies prǽter naturam, actionem partis similaris primò per se lædens. Organicus qui instrumenti vsum peruertit: morbi similares tot sunt quot intemperies, totidem verò intemperies, quot temperamentorum prima genera, quatuor simplices, calida, frigida, humida, & sicca: totidem compositæ, calida humida, calida sicca, frigida humida, frigida sicca; intemperies calida dicitur, quando in toto, vel in parte, vsque adeo est auctus calor, vt actionem lædat: Atque ita de cœteris sentiendum est. Præterea intemperies tam simplex quàm coniuncta, vel est nuda, & immaterialis, vt phlogosis & congelatio, vel cum materia sāguine, pituita, aut alterutra bile: Item ęqualis, vel inęqualis, æqualis vt febris hectica, quæ est sicca intēperies totius corporis. Inęqualis, vt febris lipyria & epiala, sub illa vruntur interiora, rigēt exteriora, quod accidit inflāmato aliquo viscere, sub epiala verò, vna pars frigore obrigescit, altera æstuante, Fernelius præter intemperiem, similaris morbi nouas differentias excogitauit, immoderationem materiæ, & morbos formæ: materiam appellat immoderatam,

quando iusto mollior est, aut durior, laxior, aut astrictior, tenuior, aut crassior, rarior, aut densior, quas quidem materiæ qualitates, non morbos, sed morborum effectus Galenus appellaret: intemperiem enim humidam sequuntur mollities & laxitas materiæ, siccam, durities & astrictio. Verùm de morbis materiæ & formæ quid sentiam copiosè explicaui commentario ad librum secundùm Fernelij de abditis causis.

Morborum organicorum differentiæ.

CAPVT III.

MORBVS in numero dicitur, quando aliquid redundat, aut deficit quod sit necessarium ad obeundam functionem partis organicæ, vt puta si manus quatuor, aut sex digitis constaret, malè apprehenderet, siquis vnicum haberet testiculum, aut plures duobus, esset ineptus ad prolé: scribit Fernelius sibi notam in hac ciuitate familiam, cui gentilitium est habere tres testes. Noui ego, qui habet quatuor, sed tam exiles, vt sit sterilis, quia materiam seminis non possunt coquere. Item quæ præter naturam connascuntur, vel adnascuntur parti, vt polypus naso, caruncula in vrinæ meatu, calli, verrucæ, condylomata, suffusio in oculo, sunt morbi in numero, qui ad exuperantiam pertinent: si membrum aliquod ex toto, vel ex parte abscissum

fuerit, est morbus in defectu, huc pertinent quæ toto genere sunt contra naturam, vt calculi & vermes, si Galeno credendum sit, libro de differentiis morborum: nam Scaliger commentario ad librum Hippocratis de insomniis, contendit calculum ad obstructionem potiùs pertinere: Non modò si totum instrumentum, vt brachium fuerit longius, aut breuius quàm conueniat, sed etiamsi illius vna particula ad obeundam functionem necessaria supra modum aucta vel imminuta sit, erit morbus magnitudinis, vt enim vnicuique rerum speciei, certa magnitudo definita est à natura, ita vnicuique particulæ, supra quam, aut infra nescit consistere rectum. Nicomacho Smyrnæo, totum corpus vsque adeò intumuerat, vt se loco mouere non posset. Morbus erat auctæ magnitudinis in toto. Quòd si mammæ, testes, aut abdomen adeò crescant, vt eorum actio lædatur, erit morbus auctæ magnitudinis in parte, cui penis iusto lõgior, aut breuior fuerit, talis ineptus est ad generationem: Aut si lingua tam magna, aut breuis fuerit, vt loquutio impediatur. Præter numerũ partium & iustam magnitudinem, requiritur, vt instrumentum propriũ & naturalem situm obtineat, atque etiam vt partes omnes ex quibus constituitur, bene cohæreant. Proinde si membrum aliquod luxetur, si intestinum aliquod in inguen, aut in scrotum deciderit, si anus aut vterus prociderint, morbus est in situ, si testes sint penduli relaxatis ligamentis, vel si eadem causa lingua

promineat forásque exeratur, morbus quoque erit in situ. Ad hanc morbi speciem pertinet coalescentia labiorum, digitorum, palpebrarum, sedis & pudendi muliebris, siue ab ortu, siue ab vlcere fuerit.

PRÆTER numerum, magnitudinem, & sitũ requiritur & cõformatio instrumenti, quę in quatuor consistit, figura, meatu, siue cauitate, læuitate, & asperitate: faciamus alicui nares esse natura, ictu vel casu, depressas atque resimatas, morbus erit in figura: caput quod debet esse è fastigio depressum, si fuerit acuminatum, vel rotondum: vitium est in figura: callus qui insigniter articulis eminet, figuram partis peruertit: luxatione quoque, aut fractura malè curata, sæpe contingit, vt naturalis figura membri vitietur, item pedes vari, qui introrsum flectuntur, & vaccij, qui extrorsum ad morbum, figuræ referri debent.

SI meatus vt pori cutis, oureteres, ouretra, venæ, arteriæ, nerui nimiùm pateant, vel coalescant, si obturentur ab humoribus multis, crassis viscidis, vel comprimantur à vicina parte, humore vel flatu tumida, vel contrahantur, vt accidit resiccata partis substantia, morbus erit in meatu, cuiusmodi affectus si ventriculo, aut intestinis, adueniant, eorúmque cauitas obstruatur, vel constipetur, morbus erit in cauitate, vtrumque Auicenna morbum in via appellat: Quando pars quæ natura debet esse læuis exasperatur: Vt aspera arteria, cuius interior tunica debet esse læuis, si acri distil-

latione asperior reddatur, aut pars quæ debet esse aspera, vt ventriculus vterus, intestina, ad meliùs continendum, si læuigentur, quod accidit intestinis lienterico fluore vexatis, & grauidis, quæ abortiunt, propter vteri læuitatem, morbus erit læuitatis, aut asperitatis.

Morbi communis differentiæ, qui solutio continui dicitur. Cap. IIII.

INTEMPERIES, partis tantùm similaris actiones lædit, quales sunt naturales quæ seruiunt nutritioni: organicus verò morbus, instrumenti duntaxat vsum peruertit, vt obstructio venæ, distributionem sanguinis, compressio nerui, vel arteriæ, animalis spiritus, aut vitalis commeatum. At solutio continui, vt vlcus, vulnus, fractura, luxatio, & tumores cõtra naturam, tam similaris partis functiones, quàm vsum instrumentorum interturbant, vnde communes morbi nuncupantur. osse fracto non tantùm malè fit nutritio, sed etiam corporis moles malè fulcitur, incidantur nerui, venæ, arteriæ, vsum simul cum actionibus naturalibus amittent. Itaque solutio continui non potest referri ad morbum similarem, vt Auerrois contendit, sed genus morbi à similari, & organico distinctum constituit, cuius propriæ differentiæ sumũtur à partibus affectis solutio enim continui in osse, fractura dicitur, in neruo conuulsio, in ligamento, diuulsio, in cute excoriatio, in carne vulnus, vlcus, ruptio,

contusio: ruptio est carnosæ partis, vt musculi, nonnunquam venæ aut arteriæ solutio sine vulnere, vulnus est solutio continui in parte carnosa, à causa externa: vlcus à causa interna, vt humore, acrimonia sua erodente, Auicēna antequam pus factum sit propriè vulnus dici vult, facto purè vlcus.

Aliæ differentiæ morborum, quæ sumuntur ab accidentibus. CAPVT. V.

PRÆDICTI morbi sunt longi, vel breues, longi, si vltra diem quadragesimum perdurent, breues, si ociùs finiantur, vt febris diaria, quiquidem si cum vehementia sua tempora celeriter percurrant, acuti nominantur: Acutorum terminus decimusquartus dies. Peracutorum septimus: perperacutorum seu acutissimorum quartus, saltem die quarto in melius aut in peius terminantur: Qui excedunt diem decimumquartum, acuti ex decidentia nominantur. Omnes quidem acuti morbi, sunt breues, non contra, quia diaria est breuis, non acuta: Item morbus est magnus aut paruus: magnus vel per se, vel ratione partis affectæ: nam morbus alibi paruus, est magnus in corde: vel malitia causæ, nam dysenteria ab atra bile, est lethalis, aut vehementia symptomatum vt doloris, vigiliæ, inquietudinis. Præterea morbus omnis est benignus, vel malignus: Omnes maligni sunt magni non contrà; Ad malignos pertinent contagiosi, ve-

nenati & pestilentes: contagiosi dicuntur, qui maligno aliquo effluuio, quod morbidam excretionem vocat Hippocrates, cominus aut eminus obuios afficiunt: non omnes tamen peræquè, quia requiritur patientis aptitudo: peste citiùs corripiuntur quibus corpus est impurum, quia humorum putredo est præparatio ad pestem, cominus inficiunt qui vel contactu contagionis seminarium communicant, sic lues Indica, & elephantiasis serpunt: vel fomite, vt scabies: Scabiosus enim in linteis in quibus dormierit, relinquit fomitem, cuius contactu inficietur, qui in iisdem post eum decubuerit. Eminus inficiunt, contagionísque seminarium, vt auram pestilentem, in alios transmittunt peste correpti, dum in ambientem efflant: Tetro enim halitu aërem contaminant, quem qui inspirat, simili morbo prehenditur, præsertim si iam adsit corporis præparatio. Venenati morbi, partim fiunt à veneno intus genito, nam menstruum & semen longiore mora putrent, putredine veneni vim & qualitatem acquirunt: nec dubium est humores vstione, aut putrefactione, venenatam qualitatem acquirere: huc pertinent morbi, qui à vermibus, à grumo sanguinis, aut à cœco quodam humorum vitio excitantur. Partim ab assumptis venenis fiunt, partim ab admotis, vt puta à morsibus venenatorum animalium, vt scorpij, serpentis, canis rabidi. Ab Hippocrate, vt iam notaui, diuiduntur morbi in dispersos & communes, hi subdiuiduntur,

in endemios & epidemios: endemij vocantur, aliquibus incolis familiares, aëris aut alimenti vitio, vt Iudęis lepra, Indis lues venerea, phtisis Lusitanis, strumæ Hispanis, broncocele Alpinis. Epidemij verò appellantur qui passim in vulgus grassantur: quorum alij sunt pestilentes, alij non: Nam popularis catarrhus, vulgo cocluche, quanuis à communi causa, vt aëre crasso excitatus, tamen habet aliquid malignum: Cuius causa non cedit ordinariis remediis, non est tamen pestilens & contagiosus, Idem de pleuritide & dysenteria populari dixeris, habent quiddam cacoëthes, mitius tamen peste. Addi possunt aliæ partitiones morborum sumptę à partibus anni, ab ætatibus, ab humoribus, vnde morbi quidam dicuntur æstiui, hyberni, verni, autumnales: morbi quidam pueriles, alij seniles, quidam pituitosi, alij biliosi, quales Hippocrates in aphorismis describit: Alij quoque sunt aduentitij, alij naturales, vt hæreditarij, alterutrius parentis vitio à prima conformatione contracti. Nam liberi paternorum malorum vt bonorum sunt hęredes: Item alij simplices, alij compositi, simplices vt vlcus, fractura: compositi vt fractura cum vlcere, vlcus cum intemperie vel cum phlegmone, quid multa? Diuisiones quamplurimæ occurrent inter legendum Hippo. & Galenum, quas obseruabis, & in vnum locum omnes reuocabis. Non est æquum eam præterire, qua morbus omnis primarius dicitur, vel per consensum. Nam

maximi est vsus, in exercenda medicina, de qua initio Therapeuticæ.

De Causis morborum. CAPVT VI.

HACTENVS primas & generales differentias morborum exposuimus sequitur vt eorundem causas explicemus. Omnia autem fiunt ex materia, per formam, ab efficiente, aliquo fine: Itaque quatuor causarum genera physici constituerunt. Subiectum inquo morbus existit habet locum materię, nam materia quæ committit morbum, vt humor morbificus, habet rationem efficientis, definitio morbi est illius forma, finis nullus, si modo bonum & finis reciprocentur, vt est apud Platonem in Philæbo: quo argumento reprehenditur Euripides ab Aristotele secundo physicorum quòd scripsisset mortem esse finem rerum omnium. Non enim quicquid agit habet ertum finem suæ actionis, sed quicquid agit naturaliter: vt vt sit, hic solam morborum efficientem causam inquirimus. Nam sola, propriè & sine adiuncto causa nominatur. Galenus in libro de causis morborum & symptomatum, non alias explicat causas quam efficientes. Efficiens verò causa morbi omnis est externa vel interna, illa euidens & præcedens, nominetur. Hæc à Celso abdita dicitur, quòd ex nobis ipsis profecta sit, & in nobis ipsis delitescat: Hæc diuiditur in antecedentem & coniunctam: Coniuncta dicitur quæ proxi-

mè & immediatè facit morbum vt sanguis, qui phlegmonem committit. Antecedens verò quæ primum fecit & fouet morbum. Inter quam & morbum, aliæ sunt causæ interiectæ, eiusmodi sunt plethora & cacochymia. Has omnes causarum differentias medicus debet cognoscere antequam cogitet de morbo depellendo, quia curantur morbi primùm remouendo causas antecedentes, deinde coniunctas: externis verò etiam si nihil præscribatur, tamen quia mouent internas, corpúsque variè immutando, morbos procreant. Idcirco præcognoscendæ sunt, summáque diligentia perquirendæ, vt nos deducant in interiorum & abditarum cognitionem: Externæ verò, vel sunt necessariæ, necessariò ferendæ, & sine quibus viuere non licet, quales sunt aër, cibus potus, motus quies, somnus vigilia, excreta retenta, & perturbationes: non necessariæ, sunt fortuitæ, vt belluarum occursus, vulnus à gladio, aut lapide inflictum: quæ cum arte vitari non possint, frustrà de illis præciperetur: At aër quidem est ineuitabilis, aliquis enim necessariò viuenti inspirandus est, nec potest animal vllum viuere, sine alimento, sed hic aër, vt qui Lutetiæ est pestilens, deuitari potest. Meminimus libro superiore rerum non naturarum prout salubres sunt causæ, & sanitatis conseruatrices, deinceps verò explicabuntur, prout sunt insalubres morborúmque efficientes. Efficiunt sanitatem moderato vsu, morbum verò immoderatione Cæterùm ex phy-

ſica oportet medicum huc appellare ſex modos cauſarum: per ſe per accidens: Actu potentia: priùs poſterius: Vniuerſale ſingulare: Solum coniunctum: proximum & remotum: nam Rhabarbarum exempli gratia, calefacit per ſe, ex accidenti refrigerat, quia calidos humores euacuat. Plethora, & cacochymia quandiu eſt morbus in fieri, ſunt cauſæ potentia, proxima, vel remota: iam morbo exiſtente, ſunt cauſæ actu: Aër eſt cauſa morbi vniuerſalis, indefinita, vt & alimentum: hic aër, hoc alimenrum, eſt cauſa particularis.

An ſit cauſa continens in morbis.

CAPVT VIII.

NOMEN cauſæ continentis Galenus lib. contra Iulianum ſcribit à Stoicis in medicorum ſcholas introductum: ignem quippe diffuſum per vniuerſum Zeno continētem hoc eſt efficientem & conſeruatricem mundi cauſam appellabat, quo præſente perdurat, eodem abſente mox diſſolueretur. Ariſtoteles tamen in politicis ſcribit animam continere, id eſt regere & conſeruare corpus: Idémque ſcribit de natiuo calote quarto meteorων, cuius præſentia viuimus, eiuſdem priuatione morimur. Medici magna contentione diſputant, an talis cauſa in morbis ſit conſtituenda, qua poſita ponatur morbus, eadem ſublata tollatur. Equidem eſt aliqua morbi cauſa coniuncta &

cta & immediata: veruntamen omnis causa continens est coniuncta non contrà, quia intemperies cum materia, vt sit hoc pro multis exemplum, habet causam coniunctam, nempe humorem impactum parti qualiscunque ille fuerit, qua sublata, nihilominus manet intemperies in parte. Itaque humor affixus parti, est coniuncta, non continens causa morbi: At humor obstruens, aut partem in tumorem attollens, præsens facit & conseruat morbum, absens eundem secum tollit: faciamus lapillo oureterem obstrui, quo tempore cœpit obstruere, incœpit morbus in via, cùm primùm sublatus est, desiit morbus: sanguis qui ad partem appellit, phlegmonem committit, tandiúque manet phlegmone, quandiu sanguis illic subsistit, eodem missione sanguinis, aut resoluentibus vacuato, statim disparet inflammatio. Itaque non est dubium quosdam, non omnes, morbos habere causam continentem.

Vt aër sit causa morbi. CAP. IX.

QVEMADMODVM Sol præsens calefacit, sic absens refrigerat, calefacit autem vicinia, longiore mora, & directo radio, hyeme recedit à terra longiùs, nec admodum diu nos illuminat, radiósque obliquos emittit non perpendiculares, proinde hybernum cœlum frigidum, æstiuum calidum, ver temperatum est, autumnus intemperatus, propter caloris & frigoris inæqualem vicissitudinem,

hinc æstiui morbi, hyberni, verni, & autumnales: mutationes enim temporum pariunt morbos, natura non fert subitas mutationes quales potissimùm autumno, & singulis anni quadris, aër non tantùm inspiratus, sed etiam transpiratus qualitate sua nos immutat, vel manifesta, vt calore & frigore, siue illam à cœlo contraxerit, siue à ventis: Aquilonibus enim perflatus refrigescit, Austro incalescit: vel occulta, vt pestilenti, siue seminarium pestilens quietè, non perflatus, contraxerit. Siue aliunde, vt ab Austro, aut à maligna constellatione, à terris concitata Memphyti, exhalante de specu tetro halitu. Quantùm verò potest purus & temperatus aër ad seruandam sanitatem, tantùm impurus, & intemperatus ad producendos morbos: nónne vides quamplurimos sola aëris mutatione graues morbos incurrere, aliis contra, vt longis morbis defungantur à medico aëris mutationem imperari? profectò tales sunt spiritus, qualis est aër qui inspiratur. Nam ex aëre crasso crassi, ex tenui & perlucido, clari generantur. Atqui sunt primi, & præcipui facultatum & functionũ animę ministri, itaque ab intemperato & impuro aëre infiniti morbi, id est functionum naturæ, & animæ læsiones. Frigidus aër densat cutem impedítque perspirationem: à suppressis excrementis fuliginosis, innumerabiles morbi: prętęrea externum frigus comprimendo cerebrum, distillationem excitat, multorum morborum parentem, calor verò externus, qualis

sentitur diebus canicularibus spiritus primùm, deinde humores, postremò totum corpus calefacit, inflammat, quinetiam exhaurit spiritus, humores vrit & liquat. Hinc morbi calidi, illinc frigidi.

Vt corpus ab alimentis immutetur.

CAPVT X.

TALES sumus quales humores qui toto corpore dominantur, tales sunt humores quale est quod quotidie sumitur alimentum, Vt ergo ab alimentis temperatis quæque sunt boni succi facilisque coctionis, & minimè excrementosi, sanitas conseruatur, dummodo in eorum vsu teneatur modus, ita ex iisdem intemperatis mali succi, vel difficilis coctionis omnes ferè morbi oriuntur: neque enim sine causa scribit Hippocrates morbos omnes ab aëre aut victu proficisci, quia vix ab aliis causis, vt perturbationibus animi, aut exercitio vehementiore inuadunt morbi, nisi præcedat præparatio ad morbum, ad quem tùm corpus inclinat cùm subest repletio, aut impuritas, Vtrumque verò à prauo victu Intemperies alimentis excitantur. Congeneres morbi: calefacientibus, vt mero multò, eóque generoso, alliis, porris, cæpis, piperatis, calidi: vt morbi à bile, refrigerantibus, vt multo zytho pomacio & frequenti vsu piscium frigidi, vt pituitosi: quæ sunt crassi succi, vt bubula, panis azymus, obstructionem pariunt omnium ferè morborum parentem, quæ dif-

ficilè coquuntur, cruditatem. Sanitati nihil tam incommodat quàm immodicus vsus cibi & potus. Ideo enim plures occidit gula quàm gladius, quòd pauci ſobriè & temperanter viuant. Appetitus non tantùm veneris, & vindictę ſed etiam cibi, & potus, tantum exercet in nos imperium, vt vulgo dicatur primos motus appetentiæ non eſſe in nobis, Venter bene monenti rationi non auſcultat, quia non habet aures. Quantitate igitur qualitate & ſubſtantia ſua nos immutat alimentum. A repletione: habitus qualis athletarum, venæ vſque adeo copia tenduntur, vt niſi vena ſecta materia minuatur, rupturæ immineat periculum: quæſitum eſt, ſintne grauiores morbi ab aëre an ab alimento: reſponſum, ab aëre acutiores eſſe, ab eſculentis & potulentis longiores. Aër enim qualitate ſua manifeſta & occulta, citò & potenter nos afficit, alimentum tardiùs quidem, ſed contumaciùs: Cæterùm non tantùm peccatur in exceſſu ſed etiam in defectu alimenti, vt inædia longiore. Morbi verò ab inanitione ſunt periculoſiores & curatu difficiliores: quàm à repletione quia humidi primigenij iactura difficillimè reparatur. Illud autem potiùs abſumit calor, quàm ocietur, ſi non habet intus quod agat, niſi ſubinde nouum pabulum illi offeras, ad proprium ſubiectum conuertetur.

Vt excreta & retenta sunt causæ morborum. CAPVT XI.

INEVITABILIS est excrementorum prouentus, quia nullum est alimentum tam simile nostrę naturæ, quod non habeat aliquid dissimile, caloris est separare heterogenea, ab homogeneis, vt hæc retineat, illa excernat: triplicis igitur coctionis tria excrementa, foras excludi debent vt salubriter viuatur: si subsistant, pariunt morbos. Idem de menstruo & semine sentiendum est. Cùm primùm enim quantitate incipiunt esse molesta, nisi vacuentur, mora putrent, putredine prauã acquirunt qualitatem, vnde hysterica symptomata. De particularibus excrementis, vt muco & sputo, idem esto iudicium: nam qui liberè non mungunt, sunt obnoxij morbis cerebri à retento muco, qui non spuunt, morbis pulmonum, vt autem si retineantur excernenda excitantur multi morbi, ita si excernantur retinẽda. Nam sanguinis & seminis immoderato profluuio dissipantur spiritus, virésque concidunt, inde morbi ab exhausto. Nec refert vnde sanguis erumpat, ab vtero, pulmone, hæmorrhoidibus, vel à naribus, quia immodica illius vacuatione perpetuò, vires deiiciuntur. Multo magis seminis: quinimo, inutilis excrementi vacuatione immoderata, cum spiritibus vires fatiscunt, mórsque tandem consequitur. Quod cõtingit cùm imperitus Chirur-

gus, de magno abſceſſu totum pus confertim & ſemel exhaurit infanti, aut de ventre hydropicorum omnes aquas. Ergo ab excretorum, & retentorum immoderatione morbi. Rogabit aliquis cur alimenta, & excrementa inter cauſas externas numerentur, cùm in corpore lateāt: An eo ſenſu vocantur externę cauſæ morborum! quo calor febrilis externus, hoc eſt alienus à natura nuncupatur? alimentum enim non eſt cauſa morbi, niſi cùm à natura, aut quātitae receſſit. Nec exerementum, niſi contra naturam excretum, aut retentum. Vel alimentum dicitur externum, quòd extrinſecus primùm acceſsit. Excrementum verò dicitur quod ſit excernendum quamuis ex alimentis ortum ducat.

Vt motus & quies ſint cauſæ morborum.

CAPVT XII.

QVEMADMODVM mediocri exercitatione veluti flabello commotus calor intenditur, omnéſque ſuas functiones exercet meliùs, Ita quiete torpet, agítque omnia languidiùs: Immoderato motu degenerat in febrilem: Nam quæcunque mediocritate ſeruantur, exceſſu & defectu corrumpuntur. Lōgo & vehementi motu auctus calor, ſpiritus & humores inflammat, vnde morbi calidi: exercitatione verò neglecta ignauum corpus

redditur, languidior calor, inde cruditas frigidorum ferè omnium morborum parens. Offendit præsertim biliosos, & quotquot sunt calidioris temperamenti motus vehemens, quies pituitosos, nisi forte ex accidenti vehemens motus refrigeret morbósque frigidos exsuscitet, quia spiritus exhaurit: Calidos morbos efficit, positiuè frigidos, priuatiuè: calidos per se, frigidos per accidens: Præterea impurum corpus qui exercuerit statim à pastu, attrahet incoctum alimentum in habitum corporis, vnde cutanei morbi, tubercula, pruritus, scabies: Deinde vt moderato motu sanitas conseruatur: sic immoderato, calidi morbi, vt febres oriuntur. Otio frigidi, vt catarrhus, apoplexia & epilepsia. Hinc Galenus libro de εὐχυμία vt vitam à morbis securam traducas mediocriter corpus exerceto, si modum excedas toto corpore calidi humores succrescent atque inde morbi calidi, si infra modum subsistas frigidi humores, atque inde frigidi morbi emergent.

Vt perturbationes sunt causæ morborum.

CAPVT XIII.

PATHEMATA sunt irrationalis animæ motus non naturales, quibus etiamsi anima priùs potiúsque commoueatur, ex ea tamen in corpus redundant, quia vel calorem & spi-

ritum à centro ad circunferentiam educunt vel à circunferentia ad centrum reuocant. Hinc Auicennæ tristitia refertur inter causas morbificas, quòd coctionem & distributionem impediat, nam dum cor constringit & impedit ne spiritus & calor in habitum corporis effundatur: naturales facultates debilitantur, corpus refrigescit, & paulatim desiccatur: Tristia solo auditu horrorem, aspectu animæ deliquium sæpe afferunt. Nam, vt inquit Aristoteles, in problem. plurimi cùm alios laqueo strangulari viderent, ipsi defecerunt. Morbificus quoque est metus, vtrumque, propter affinitatem hoc Aphoris. coniunxit Hippocrates, si metus & tristitia perseuerent non tantùm atra bilis iudicatur, sed etiam inducitur: subito metu multi exanimãtur, extincto scilicet calore: nam timore dum anima concutitur, repentè sanguis confluit in cor, atque ibi incuneatur, vt explicant Aphrodiseus in problem & Galen. secundo de causis symptomatum. Contraria causa multi immoderato gaudio perierunt, sanguine scilicet cum calore, & spiritu interiora deserente: nam vt metus & tristicia ista retrahunt, in suos fontes, ita gaudium foras euocat: Insano amore multi animo & corpore ægrotant. Iracundia vsque adeo feruet sanguis in præcordiis, vt non sit mirum facilè inde febrem accendi, cùm nihil aliud sit, qua auctus calor in corde. Ergo perturbationes plurimorum morborum sunt causæ.

Vt somnus & vigilia si modum excedant sint causæ morborum.

CAPVT XIIII.

VIGILIIS immoderatis alterantur vires præsertim animales, vt sensus & motus arbitrarius, spiritúsque exhauriuntur, quos somnus reparat. Propterea inquit Auerroes, secundo collectionum, nisi vigiliis somnus succederet perirent sensus ex consequenti vita. Corpus vigiliis exciccatum & attenuatum, humectat somnus: quia iuuat coctionem, quam sequitur tandem copia humidi alibilis. Verùm si longior fuerit, refrigerat, & excrementitio humore corpus replet, imò verò somni præter naturam, vt Lethargus, fiunt ab intemperie cerebri frigida humida, excitatúrque somnus arte iis quæ refrigerant & humectant. Ergo longioris somni hæc sunt incommoda: corporis grauitas, & animæ ignauia, transmissis, ad cerebrum vaporibus, quia per somnum astricta & densata cute, dum transpirare non possunt excrementa fuliginosa, cerebrum replēt, inde frigidi & humidi morbi, Hebetiores reddi pueros longo somno corúmque iustum & naturale incrementum impediri ex Varrone notauit Gellius. Ergò vt somni & vigiliæ vicissitudine sanitas seruatur, sic ab alterutro immoderato morbi. Prodigio enim simile est quod scribit Muntuus se vidisse mulierem quæ

triginta quinque annos insomnis vixit, sine vlla noxa & detrimẽto sanitatis, probabilius est quod scribit Seneca lib. de prouidentia mœcenatem tres annos insomnes traduxisse, excitatum tandem illi somnum harmonia.

De Internis causis morborum.
CAPVT XV.

MORBORVM causæ ad quatuor prima capita reduci possunt, inanitionem, repletionem, alterationem, simplicem & corruptelam, corrumpere dicuntur quæ specifica, eáque inexplicabili qualitate substantiam partis, vel totius labefactant: quo pertinent morbi formæ: contagiosi, venenati, & pestilentes, fiunt enim à causis corrumpentibus, quę basim primùm impetunt, & cõuellunt. Nos simpliciter immutant quæcunque qualitate manifesta, vt calefaciendo, vel refrigerando, relaxando, vel astringendo corpus alterant. Ad inanitionem pertinent omnes immodicæ vacuationes, tam vtilium vt sanguinis, seminis & spirituum, quàm inutilium, vt exerementorum: Vtilia vacuantur vehementi motu dissipatis spiritibus, sanguinis, aut seminis immoderato profluuio, inædia longiore: Illa enim sanguini materiam substrahũt. Inutilia verò, diarrhœa longa, pure confertim educto: Ad repletionem pertinent quæcũque prima, secunda, aut tertia regione corporis contra naturam continentur, in prima regione subest, cruditas à crapula, helluo-

nibus familiaris, qui vomitu clystere aut eccoprotico depleti, ab eminente morbi periculo liberantur, ita à saburra, qua mesenterium inquin abdomen totum sæpissime oppletur, infiniti morbi emergunt, iique longi, & difficiles. Quorum causa à medicis hęc imputatur. Venæ mesenterij sunt exiguæ, quas crudus chylus liberè permeare non potest, inde obstructio, innumerabilium morborum parens. Secunda regio venoso genere circunscribitur, humores autem quatuor qui continentur venis, vel peccant quantitate, vel qualitate, si omnes peræquè exuperent, seruata tamen ea proportione vt plurimùm sit sanguinis, deinde pituitæ, minimùm bilis, plethora nuncupetur, omnium humorum æqualis redundantia: si vnicus, vt pituita, vel alterutra bilis exuperet, aut tota massa, manente iusta quātitate, solius qualitatis vitium contraxerit, incaluerit, si placet, hoc vitium cacochymia nuncupetur: vitiosi alicuius humoris redundantia, in venoso genere: qui permistus sanguini efficit, vt non ampliùs simpliciter sanguis appelletur: sed cum adiuncto pituitosus, biliosus, aut melancholicus. Plethora est duplex, vna ad vasa altera ad vires, plethora ad vasa dicitur, quando sanguinis copia vsque adeò tument, & distenduntur venæ, vt immineat periculum rupturæ. Ad vires, quando maior est copia sanguinis, quàm vires ferre possunt, illa absolutè dicitur hęc comparatè pro cuiusque viribus, vt enim eadem sarcina robusto adolescenti

leuis est, imbecillo puero, aut seni grauis, ita eadem sanguinis-quantitas imbecillas vires aggrauat, neque à natura regi potest, qua causa putret & graues morbos excitat, naturis robustis alioquin leuis. Cacochymia pro dominatu humoris distingui potest, in biliosam, pituitosam, & melancholicã, biliosa dicitur, cùm bilis redundat, pituitosa, cùm pituita: non potest autẽ bilis redundare nisi per intensionem natiui caloris, vicissímque, redundans bilis, totam massam, atque adeò totum corpus recalefacit: pituita fit à calore remisso, illáque aucta vicissim natiuus calor remittitur. Itaque non debet cuiquam esse mirum, si plethora quantitatis, cacochymia qualitatis vitium passim à medicis finiatur, etiamsi sub cacochymia vnus humor præter naturam redundet. In morborum quoque causis interioribus habentur ea quę tertia regione corporis, nempe toto habitu, pręter naturam continentur, vt obstruentes calculi, humores qui de venis in partem aliquam internam, vel externam, aut in capacitatem aliquam effusi, morbos efficiunt: vt tumores contra naturam, hoc vitium cacochymiam particularem vocare possis, vt eam quę est in venis generalem: hanc antecedentem. Illam coniunctam causam morbi, sac phlegmone, aut erysipelate tentari partem aliquam interiorem, vt pulmonem, ventriculum, aut exteriorem, vt brachium, femur, humor impactus parti, est coniuncta causa morbi, qui continetur venis, primúmque efficit & fouet

morbum, antecedens, omnes istæ causæ vno repletionis nomine continentur, proinde vt paucis concludam morborum causæ, quædam sunt replentes, vt plethora & cacochymia, quædam inanientes vt inædia & immodica effluuia, quædam corrumpentes, vt venenatorum animalium morsus, quædam simpliciter alterantes, vt calor & frigus externum, quibus quatuor primis differentiis omnes tam internæ, quàm externæ causæ morborum concludi possunt. Inanientes & replentes ad materiales morbos pertinent, vt humorales: Alterantes & corrumpentes ad immateriales, vt spiritales, & intemperiem nudam.

Causæ morborum similarium.

CAPVT. XVI.

QVAS in genere & indefinitè proposuimus morborum causas instat vt ad singula morborum genera accommodemus, ducto à similaribus initio. Intemperiem calidã efficiunt quæcunque valdè calefaciunt sumpta, vt alimentum medicamentum, venenum: admota, vt circunstans aër, admotum emplastrum causticum, facienda: vt vehemens tam animi, quàm corporis motus, educenda: vt retenta excrementa: His enim quatuor capitibus, assumendis, admouendis, faciendis & educendis, plurimi omnes morborum causas concludunt: Malim per constituta causarum genera, tam externarum quàm internarum.

Medicum tacita mente excurrere, & de singulis ægrum vel assidentes, sigillatim percontari. Calidos enim morbos efficiunt aër iusto calidior inspiratus, vel transpiratus: alimentum plus satis calefaciens. Quo in genere censeri possunt, medicamenta & venena calida. Calefacit autem alimentum, non tantùm qualitate, sed etiam quantitate, quia ex copiosiore alimento nascitur plethora, propter quam calfactus, nec liberè difflatus sanguis putret à putredine morbi calidi. Item retenta, vt astricta cute suppressa fuligo, aluus subsistens, à qua calidi, & acres fumi: vehementior, & longior exercitatio, perturbationes quædam, vt iracundia: quibus quidem causis euidentibus nascitur cacochymia biliosa, morborum à bile, vt tertianæ, aut ardentis febris interior causa: sic enim iam admonuimus non tantùm commoueri, sed etiam suscitari interiores causas ab externis: Frigidos morbos efficiunt aër frigidus, alimenti refrigerantis vsus nimius: Imo verò alimenta calida immodicè sumpta refrigerant, vt crapula, ebrietas, quia obstruunt & suffocant calorem: Preterea somnus longior nec non vigiliæ immoderatæ, propter dissipationem spirituum, vita otiosa, & sedentaria: Nam vt motus calefacit, Ita quies refrigerat. Quinetiam vehementior motus refrigerat, quia dissipat spiritus: Vt enim mediocri ventillatione flamma conseruatur, sic extinguitur immodica: quiete verò marcescit: Refrigerant quoque tam inutilia, quàm vtilia, supra

modum excreta vtilia, vt venus immodica, insignis hæmorrhagia: inutilia, vt longa diarrhęa, aut dysenteria. Perturbationes quædam, vt motus & tristitia, hinc cacochymia pituitosa, morborum à pituita interior causa. Morbos melancholicos hæc quoque proferunt, sed imprimis alimenta crassi succi, vt bubula, leporina, intemperiem siccam excitant aër siccus, alimenta & medicamenta desiccantia, cuiusmodi sunt hydrotica, decoctum guaiaci, ligni sancti, radicis cinæ, salsæ parillæ: desiccant quoque inædia, vigiliæ, tristitia, vita sollicita & curarum plena. Plurima quoque admota vt balnea aluminosa, nitrosa, sulfurea. Intemperiem humidam efficiunt aër humidus, alimenta & medicamenta humectantia, potus plurimus, genialis & otiosa vita, somnus, gaudium, frequens vsus balnei aquæ dulcis, præsertim post cibum, quod erat tam frequens veteribus, ac nobis manuum ablutio: Atque hæ sunt causæ similarium morborum simplicium. Compositorum verò compositæ sunt causæ, nam calida humida intemperies, fit à rebus non naturalibus quæ calefaciunt simul & humectant. Calida & sicca ab iis quæ calefaciunt & siccant: Non admodum diu manet nuda & simplex intemperies, quia perseuerans calor, siccitatem inducit: frigus, humiditatem siquidem ab imbecillo calore inconcoctio, ab inconcoctione humoris excrementitij copia.

Morborum organicorum causæ.

CAPVT XVII.

HACTENVS similarium morborum tam internas quàm externas causas paucis conclusimus, sequitur vt organicorum, deinde communium causas explicemus. Morbus numeri, vt inde exordiar, vel est in excessu, vel in deffectu, deficit, quod necessarium est vt secundus testis, quintus digitus, aut amputatum membrum multis causis: inopia materiæ, facultatis imbecillitate, præterea sectione, vstione, perfrigeratione, putrefactione: putrefaciunt medicamenta septica, excrementa, transpiratio prohibita: redundat verò partim naturale, vt tertius testis, sextus digitus, partim non naturale vt verrucæ, polypi, propter materiæ copiam & facultatis robur. Materiæ inquam vel vtilis & alimentariæ, ex qua tertius testis, sextus digitus: vel inutilis & excrementitiæ, ex qua verrucæ & polypi. Magnitudinis vltra modum auctæ eædem sunt causæ quæ exuperantis numeri, copia materiæ, & robur facultatis, Imminutæ verò eædem, quæ deficientis numeri, nempe inopia materiæ & imbecillitas facultatis. Præterea sectio, vstio, perfrigeratio, putrefactio. Mutati sitùs causæ sunt humida intemperies, aut vehemens aliquis motus, vehementiore motu, vt saltu, articuli confertim rumpuntur, peritoneum quoque: Intemperie

temperie humida paulatim relaxantur, atque inde membrum loco dimouetur. Sic relaxato aut rupto peritoneo, omentum in inguen intestinum aliquod in scrotum, sensim delabitur. Omenti prolapsus in inguen, bubonocele dicitur, quemadmodum intestini alicuius in scrotum, enterocele: Idem de ani, aut vteri procidentia iudicium esto, Ruptis enim vel relaxatis ligamentis, accidit: Morbi conformationis consistunt in vitiata figura, meatu, asperitate aut læuitate: Figuræ morbus aut est à natura, aut ab aliquo accidente: naturalis est, si à prima conformatione, vt seminis aut menstrui aliquo vitio, videlicet impotentia seminis, materni sanguinis excessu, defectu, aut aliena qualitate, contractus sit: exempli gratia, si quis nascatur simus, claudus, varus, alatus, aut tabulato pectore: Accidente, si in partu ipso obstetrix tenella membra, & in omnem partem ductilia contorserit, vel nutrix infantem malè inuoluerit, fractura quoque, collisione, paralysi, aut conuulsione, pars figuram suam perdit, quod accidit conuulsione canina, quæ vulgò oris tortura nuncupatur. Elephantico facies talis est, qualis satyri, nares simæ, labra dura, callosa, inuersa, tabidis facies est cadauerosa, nares acutæ, oculi caui, collapsa tempora, peruersa denique faciei figura. His inopia vtilis, illis copia inutilis materiæ: idem efficiunt tumores contra naturam. Morbi in via multæ sunt causæ, constipatio, constrictio, obstructio à callo, gru-

mo, lapillo, humore crasso, viscido, apertio vasorum, eorumdémque residentia, coalescentia: Aperiuntur verò laxitate instrumenti, expultricis robore, retentricis imbecillate, alimenti vel medicamenti alicuius acrimonia: resident in sese astringentium aut exsiccantium vi. Coalescunt caruncula, tuberculo, abscessu, tumore, exulceratione. Astringuntur aliquo externo, vel interno comprimente: externo, vt arctiori ligatura, interno vt calculo, abscessu premente vicinam partem.

LÆVITATIS causa est humor pinguis viscidus, à quo interior superficies instrumenti læuigatur, vt accidit sub lienteria, cùm alimentum tale redditur, quale sumptum est. Asperitatis causa est humor aut vapor mordax, qui abradendo superficiem reddit asperam & inæqualem: Sic asperæ arteriæ, interior tunica, quæ debet esse læuis, exasperatur destillatione acri, vnde raucedo: Idem efficiunt alimenta acria, vt venena, in arteria & in intestinis.

Causæ morbi communis. Cap. XVIII.

QVAMVIS communes morbi pro varietate partium distingui soleant, tamen à Chirurgis quinque primis differentiis concludi solent, vlceribus, vulneribus, fracturis, laxationibus, & tumoribus, quorum causas in pauca contrahemus. Vlceris primarij quod non succedit vulneri, abscessui aut tumori contra naturam, causa, vel est interna

vel externa, vt acre medicamentum, cauterium, ignis: vulneris causa semper est externa, nempe vel quod incidit vt gladius, vel quod pungit vt acus, quod genus vulneris definitiùs punctio nominatur, vel quod mordet, vt canis, morsus non est vulnus, sed eius causa, vel quod contundit, vt lapis fracturæ: fracturæ causa est vis magna, vt calcitrãtis equi vngula. Luxationis causa vt plurimum est externa, vt casus, intorsio, aut motus aliquis violentus, aliquando interna vt musculorum, aut ligamentorum, articuli, laxitas: relaxantur autem humectatione: Idem contingit eorumdem extensione, aut si sinus articuli humore repleatur. Tum enim necesse est os suo loco dimoueri: Tumores contra naturam, sunt calidi vt phlegmone, & erysipelas, aut frigidi, vt œdema, & scirrhus: omnes fiunt duobus modis fluxione, aut congestione: Calidi fiunt fluxione, frigidi congestione: Nam humor frigidus est crassus & ad motum ineptus: congeritur humor, & paulatim aggregatur partis imbecillitate, nam quod relinquitur excrementum post tertiam coctionem, quæ fit in singulis partibus, nisi expultricis roboreex trudatur, aut per insensibilem transpirationem discutiatur, sensim partem in tumorem attollit: Manet autem plurimum excrementum si pars propter aliquam intemperiem, proprium alimentum perfectè coquere sibíque assimilare non possit, aut si plùs attrahat quàm conficere possit. Fluit verò humor tenuis & cali-

dus, vt humor acrimonia sua carnem erodens: vel à parte robustiore ad imbecilliorem transmittitur, expultricis robore: Quoties enim quantitate grauatur, vel qualitate vt acrimonia, irritatur: Toties illum excutit & velut onus in alteram imbeciliorem deponit. Retentricis imbecillitate vt plurimum fluxiones fiunt in glandulas, quia sunt laxæ & molles, proinde fluxionibus excipiendis opportuniores? Sunt glandulæ ponè aures in quas, veluti ad emissaria, cerebrum excrementa deponit quoties opprimitur, vnde parotides. Inguinis glandulæ sunt emunctoria iecoris, vbi fiunt bubones venerei, quia primò & præcipuè iecur sub hoc morbo laborat, sub alis sunt cordis emissaria, vbi fiunt bubones pestilentes. Adiuuant fluxionem humoris, tenuitas & viarū laxitas: nam humor crassus per vias angustas rarò & difficillimè fluit: cutis plurimis morbis tentatur, eò quòd sit totius corporis commune receptaculum.

PATHOLOGIÆ, Sect. II.

De differentiis & causis symptomatum.

Quid symptoma, quot illius primæ differentiæ & quot modis lædatur actio.

CAPVT I.

TRES sunt affectus contra naturam, causa morbi, morbus & symptoma: causa

præcedit morbum; eundem ſymptoma comitãtur non aliter quàm vmbra corpus: proinde etiamſi generaliore ſignificato, quicquid nobis accidit contra naturam, ſymptoma nuncupetur, ſiue illud ſit cauſa, ſiue morbus, propriè tamen quæ morbo præter naturam adueniunt, ſymptomata, quaſi morborum ἐπιγεννήματα nuncupantur: ſi malis affectus contra naturã qui nec ſunt cauſæ, nec morbi: Accidentia critica quæ naturæ vi & excretricis robore adueniunt de critico præcedentibus ſignis coctionis, propriè non dixeris ſymptomata, ſed ea duntaxat quæ ſunt à morbo profecta: Poſtea enim demonſtrabitur ſymptomata omnia, ſi non proximè, ſaltem mediatè ab aliquo morbo ortum ducere. Ea autem quanquam propemodũ ſint infinita, tamen ad tria ſumma genera reduci poſſunt. Actionem læſam, immoderationem in excretis & retentis, & affectus ſimplices, ſeu qualitates præter naturam immutatas: Actiones omnes tribus modis lædi poſſunt, abolentur, minuuntur aut deprauãtur. Argenterius obiicit, actionem lædi non tantùm ſi minuatur, ſed etiam ſi vltra modum augeatur. Quandoquidem appetitus quatuor modis lædi poteſt: aboleri, minui, deprauari, vel augeri, nam βουλιμία & appetentia canina, ſunt appetitus immoderati, vt vigiliæ immodicę & veternum: An aucta actio contineri poteſt ſub imminuta, vt contrarium ſuo contrario? An potiùs ad deprauationem pertinet, quia fit à deprauata facultate? opor-

tet enim facultatem appetendi deprauatam esse quę nullum in appetendo tenet modum. Quæri solet an dolor primo genere symptomatum, nempe actione læsa comprehendatur, nec ne, in ea quidem opinione fuit Galenus, dum illum definit sensum tristem, si modo tristis sensus sit actio læsa, alij enim negant dolorem sentiri, sed causam dolorificam, vt diuellens frigus, vrentem calorem: Dolorem verò esse affectum dolorificæ qualitatis consequentem. Quando enim dico me sentire dolorem, inquiunt, significo me grauiter affici à re aliqua dolorifica. Veruntamen siue dolor sit sensatio rei tristis, siue qualitatis dolorificæ perceptio, ad actionem læsam referri debet, ad quem sensum? an ad solum tactum an verò ad omnes pertinet? Equidem vt veneris voluptas omnes alias longè superat, deinde gulę, est enim gustus quidam tactus. Ita acutissimi sunt dolores, qui tactu percipiuntur. Non est dubium alios quoque sensus à suis obiectis immoderatis, grauiter affici, nam fulgore immoderato læditur visus, sono immodico vt tonitrui, multi surdastri, quinetiam surdi euaserunt, odore putido, & sapore alieno, odoratum & gustum contristari quotidie experimur. Itaque cùm tactus sit effusus per totum corpus, nullúmque sensorium illius sit expers, singula sensiteria duplici dolore affici possunt, proprio, à suo obiecto immoderato: Altero communi, à communi obiecto, nempe alterante, aut illius continuitatem dissol

uente, prout tactu participant: Nam alio loco demonstratum est cutem, contextam ex carne & neruo, esse proprium instrumentum tactus: Cutis autẽ nomine tam internas quàm externas membranas comprehendi, in physiologia notauimus: Proinde non debet esse mirum si oculi tunicę acribus humoribus aut fumis irritentur, vel punctus oculus doleat: Idẽ de aure, nare, & lingua sentiendum est. In summa dolor est leuis, qui excitatur in singulis sensoriis à proprio obiecto, multò acerbior, qui fit vel in communi cute, vel iisdemmet sensoriis, exempli gratia, à frigore diuellente, aut mucrone pungente.

Actiones tam animæ, quàm naturæ tribus modis lædi inductione demonstratur.

CAPVT II.

EX physiologia repetendum est actiones omnes esse naturales, vitales, aut animales, naturales, nutrire, augere, procreare: nutritioni seruire appetitum alimenti: eiusdem attractionem, retentionem, coctionem, & inutilium excretionem, procreatione alteratione̅ & conformationem contineri. Functione vitali, pulsum: & animali sensum, motum, respirationem, & tres actiones principes, discursum, memoriam, & imaginationem. Sensum vel esse internum, vel externum, ad interiorem pertinere somnum & vigiliam. Exteriores esse quinque, visum, auditum, odoratum, gustum,

& tactum. Has omnes actiones tribus modis lædi sigillatim demonstremus à naturalibus sumpto exordio: communis attractio aboletur, cùm ventriculus nihil omnino appetit, minuitur cùm vix & longo tempore: Deprauatur cùm inter trahendum palpitat, aut conuellitur. Retentio aboletur cùm ventriculus nihil omnino retinet, vt accidit in lienteria, minuitur cùm vel non comprehendit cibos, vel si complectatur non retinet donec sit perfecta coctio. Inde fluctuatio, inflatio, corruptio, deiectio festina, macies: deprauatur, quando ventriculus comprehendit cibum cum saltu, tremore, conuulsione, inde singultus frequens, & ructus. Aboletur coctio cùm cibus non mutatur, ἀπεψία, seu cruditas nominatur. Minuitur cùm tardè & imperfectè coquitur βραδυπεψία dicitur, deprauatur. Cùm in alienam qualitatem, vt in pituitam aut atram bilem permutatur. Inde leuce & elephas, lepra alba & nigra: Excretrix aboletur, cùm nihil omnino excluditur, vt fit in colico dolore: Minuitur cùm tardè excrementa secedunt, deprauatur si ante perfectam coctionem excretrix operetur. Abolita & diminuta nutritio, ἀτροφία dicitur vt deprauata, κακοτροφία inde καχεξία: Abolita appetentia ἀνορεξία appellatur: Deprauatur κίττα seu μαλακία, alieni, vt calcis aut carbonis, appetentia. Quo referri debere βουλιμίαν & caninā appetentiam nunc nunc demonstraui: Ecce vt nutritio, & quę illi seruiunt actiones tribus modis læ-

duntur: Abolita procreatio ſterilitas nominatur. Mola eſt imperfecta, aborſus, deprauata generatio, quo pertinent monſtroſi partus à copia, aut inopia materiæ: Pulſus abolitio ἀσφυξία, vt abolita reſpiratio ἄπνοια, tarda βραδύπνοια difficilis & deprauata δύσπνοια. A naturalibus & vitalibus, pergendum ad animales actiones: Abolita ratiocinatio, ἄνοια, imminuta, mentis torpor, deprauata delirium, abolita memoria obliuio dicitur. Imminuta torpor memoriæ, deprauata, vocetur delirium: neque enim ſuppetunt propria nomina. Quinetiam imaginationis læſæ differentias torporis & delirij nomine cogimur exprimere, Abolitus motus παράλυσις dicitur, imminutus, ſtupor: deprauatus, multas habet ſpecies, conuulſionem, tremorem, palpitationem, rigorem, horrorem, tuſſim, ſternutamentum, pandiculationem, oſcitationē: quo referre etiam poſſis ſingultũ, vomitum, ructum. Cæcis viſus aboletur, luſcioſis minuitur, deprauatur ſtrabis, & iis quibus ſuffundũtur oculi rubro aut flauo colore. Illi enim exiſtimant quicquid vident eſſe rubrum, hi flauum: παρόρασις ſeu hallucinatio propriè nominatur: ita ſurdo abolitus eſt auditus, ſurdaſtro imminutus: Ei verò cui perpetuò tinniunt aures deprauatur, Idem de cæteris ſenſibus eſto iudicium, etſi deſint propria nomina, quibus ſingulorum actiones læſæ deſignentur. Ergo actio omnis vel omnino non fit, vel malè fit: Malè inquam quia imperfectè vel deprauatè.

De Excretorum & retentorum immoderatione. CAPVT III.

EXCRETORVM retentorúmque ἀμετρία consistit in eorum substantia, quantitate, aut qualitate. Vitium est in substantia excreti cùm per dysenteriam intestinorum ramenta deiiciuntur, aut caruncula exit de pulmonibus, vel de renibus vlceratis: huc pertinet sanguinis immoderatum profluuium, quod fit aperta, rupta, aut exesa aliqua vena, aut retentricis imbecillitate. Exempli gratia, qui de pulmone tussiendo, aut de ventriculo vomendo excernitur, non ratione excrementi, sæpe enim sanguis laudabilis excernitur, sed excretionis, quia excernitur substantia retinenda, affectus est contra naturam: Idem de profluuio seminis dicendum est, vtriusque excretiones immoderatæ, vt hęmorrhagia, quæ plethoram deplet, venus tempestiua, quæ seminis copia grauatam naturam leuat, in symptomatibus non habentur, quemadmodum nec excretiones aliæ naturales quæ sanis contingunt, vt aluum, aut vesicam quotidie exonerare: At vitium est in substantia retenti, cùm calculi, arenulæ, aut vermes, quæ omnia expedit excerni, retinentur. At in quantitate excreti peccatum est, siue vtilia, siue inutilia excrementa supra modum exeant: vtilia vt semen in gonorrhæa, sanguis in mensium, aut hæmorrhoidum immodico effluuio: inutilia vt vrina

ſub diabete, ſtercus in diarrhœa, ſudor in Anglico ſudore, quo totum corpus veluti colliquatum in ſudores reſoluitur. Peccatum eſt in quantitate retenti, quando illa ipſa cùm excerni debent, incipiúntque naturæ eſſe moleſta, retinentur. Quo pertinent Iſchuria, vrinæ ſupreſſio, & dyſouria, meiendi difficultas, vitium eſt in qualitate excrementorum, cùm præter naturam fœtent, vt ſudores & vrinæ graueolentes, aut cùm alieno colore prędita ſunt, vt puta ſi vrina, aut deiectiones ſint nigrę, vel virides, ſi ſudor rubore tingat linteum, quod aliquando accidit per diapedeſim. Hoc eſt ſeroſo ſanguine de venis reſudante vulgò dicuntur ſanguinem & aquam ſudare. Plura exempla ſuggeret therapeutice.

De affectu ſimplici. Cap. IIII.

QVALITATES præter naturam, non in excrementis, ſed in corpore ipſo immutatas, Galenus pro quinque ſenſuum varietate quibus percipiuntur, diſtinxit in viſibiles, audibiles, guſtabiles, olfactibiles, & tractabiles: Viſibiles appellat quæ viſu, Audibiles, quę auditu ſentiuntur: In aſpectabilibus habentur omnes colores qui toti corpori ægrorum, aut illius partibus, præter naturam adueniunt, vt flauus color, qui ſub aurigine totum corpus fœdat, aut pallidus, quo contaminatur cutis iecore, aut liene obſtructo: quò pertinent virginum fœdi colores.

Per ardentes febres, cùm lingua nigricat, est affectus simplex vnius duntaxat partis, ísque aspectabilis cutis liuet sub carbone, aut gangrena, rubet sub phlegmone, flauescit sub erysipelate. Auditu percipiuntur, intestinorum rugitus, stertores, tinnitus, stridor dentium, crepitus denique soni omnes, qui accidunt ægris præter naturam. Ad odoratum pertinet fœtor, non excrementorum, sed corporis totius, vel vnius partis, vt anhelitus, putidus: narium fœtor sub ozœna, quo referri debent ructus acidi, nidorulenti, graueolentes: gustabiles sunt, sapores ingrati, qui palatum, & linguam inficiunt, vt oris amaror à flaua bile sapor acidus à melancholia, salsus à salsa pituita. Ad qualitates tractabiles pertinent, affectus simplices cutis, vt laxitas, durities, asperitas, quæ duplici nomine tractabiles dicuntur, primò, quia cutem immutant, & afficiunt tactus sensorium, secundò quia à medicis contactu percipiuntur.

De causis symptomatum, an omnia ab aliquo morbo procedant.

CAPVT V.

GALENVS lib. de diff. symp. hoc argumento demonstrat omnia symptomata ab aliquo morbo proficisci. Affectus simplices & immoderatio excrementorum procedunt ab actione læsa: nam exempli gratia, coctionem

aliquam minui, aut deprauari necesse est, vt nascatur excrementitiæ bilis pituitæ, aut melancholici humoris magna copia: à redundante bile ictericorum flauus color, ab exuperante succo melancholico spleniticorum cutis nigra. Atqui actio omnis læditur ab aliquo morbo, definitus enim est morbus affectus cōtra naturam actionem primò, lædens, ergo cuiuscunque generis symptomata, si nō proximè saltem mediatè procedunt ab aliquo morbo: Accedat quòd immoderatio excretorum & retentorum ferè nascitur ab impotentia excretricis, aut retentricis, atqui facultas non læditur, nisi malè affecto temperamento, quia in illius integritate suam habet essentiam. Ergo ab aliquo morbo, excretorum, retentorúmque ἀμετρία. Item affectus simplices, sunt secundæ, aut tertiæ qualitates. Secundæ, vt laxitas astrictio, durities, asperitas cutis: tertiæ, vt odores, & sapores ingrati, soni non naturales: Atqui omnes à primis oriuntur, calore, frigore, humore aut siccitate: à similari igitur morbo, nempe intemperie, primùm originem trahunt affectus simplices. Hanc Galeni demonstrationem, multi aliquot argumentis tentarunt conuellere. Fœtor inquiunt corporis, & excrementorum nascitur ex putredine, ictericorum fœdus color à redundante bile. Ergo non omne symptoma ex morbo. Respondeo humorum putredinem sequi obstructionem, & impeditam difflationem, atqui obstructio est morbus organicus: exuperantia bilis in

ictericis, ardorem, aut abstructionem iecoris, vel cystis felis comitatur, Atqui calida intemperies & obstructio iecoris sunt morbi, itaque si causas ex causis persequamur, tandem apparebit, morbum aliquem, esse primam omnium symptomatũ causam. Quod præterea obiiciunt à cacochymia biliosa nonnunquam sanis rigorem aduenire & à crapula vomitum, Galenus ipse dissoluit, accidentia enim inquit à morbo non profecta nõ propriè dixeris symptomata, vt neque accidentia critica.

Quibus causis contingat lædi naturales Functiones. CAP. V.

ETIAMSI specialem scientiam singulorũ symptomatum reseruem in therapeuticẽ, vt causas & signa singulorum morborum suis remediis coniungam, quò faciliùs intelligat lector, vt causæ morbi accommodari debeat remedium, non erit tamen alienum hoc loco de causis vniuscuiusque generis symptomatum paucis disserere, vt superioris demonstrationis veritas pateat euidentiùs: Corpus non nutritur: vel quòd partes dicatæ nutritioni, ventriculus & iecur: aut singulæ aliæ partes nutriendæ, malè trahant, peiùs retineant, coquant, neque alimenti reliquias conuenienter expellant. Istæ naturę functiones, & in suo fonte, & in singulis partibus abolentur, & minuuntur intemperie frigida: vtplurimùm verò deprauantur intemperie calida: nisi euidens

sit causa, vt assumptum alimentum, quod sit substantia, quantitate, aut qualitate vitiosum, aut morbus aliquis organicus, vt obstructio venarum, propter quam impeditur distributio sanguinis: Cur ventriculus omnino non trahit, non retinet, non coquit, saltem diminutè has naturæ functiones exercet: quia laborat intẽperie frigida: cur deprauatè, quia intemperie calida: illam pituitosa, hanc biliosa cacochymia comitatur. Illam acidi ructus demonstrant, hanc nidorulenti: cur in parte aliqua, vt in brachio, istæ functiones minuuntur? propter frigidam. Cur deprauatur? propter calidam intemperiem, nisi causa sit manifesta, vt vitiosum alimentum, aut excremẽtum, quod propter crassitem & lentorem ab expultrice, quamuis robusta, foras ablegari non potuit, causas læsæ procreationis tum exponemus, cùm de causis sterilitatis, molæ, aborsus, & monstrosi partus disseremus, de læsa functione vitali ex professo proximo libro disseremus cùm de pulsu.

De Causis læsæ actionis animalis.
CAPVT VI.

ACTIONES animæ, quæ in cerebro exercentur, vt ratiocinatio, imaginatio, & recordatio, vtplurimùm læduntur subiecti intemperie, aut obstructione, quemadmodum enim actiones naturales abolentur & minuuntur frigida & humida, deprauantur calida &

ſicca intemperie, ſic animales Cur quidam natura, alij accidente ſunt fatui? quia illi à natura cerebrum habent frigidius, & humidius, Alij morbo. Cur memoria minuitur ſenibus, illíque ſub finem vitæ repueraſcunt: nam vt eſt in prouerbio: Bis pueri ſenes: quia vt infantes propter cerebri humiditatem, illis enim adhuc madet humore materno cerebrum, neque diſcurrunt, neque reminiſcuntur: ita neque valde ſenes, propter copiam humoris excrementitij, & frigus: quod paulatim ſuccedit priuatione caloris natiui. Cur phrenetici, paraphrenetici, maniaci, & melancholici delirant? quia eorum cerebrum inflammatur. Eſt enim phrenitis delirium cum febre, ab inflammato cerebro. Paraphrenitis, eſt delirium temporariũ ſuperueniens febrium exacerbationibus, dum à calidis & acribus fumis cerebrum offenditur. Maniaci ſunt furioſi à bile vſta, melancholici delirant ſine febre, obſeſſo cerebro humore melancholico, qui naturæ fines jam exceſſit, niſi fiat per conſenſum, vt in melancholia hypochondriaca, cui tum demum delirium ſuccedit, cùm cerebrum trahitur in conſenſum: A rectricibus animæ functionibus, ad minùs principes, nempe ſenſum & motum arbitrarium, pergamus. Vtraque fit, facultate cum ſpiritu per neruos influente à cerebro: nam ad ſentiendum influit in ſingula ſenſoria per neruos molles, qui inde ſenſifici nominantur. Ad mouendum accurrit in muſculos per neruos duros: Itaque ſæpius pereunt motus &

ſenſus

ſenſus iis inſtrumentis malè affectis, quàm cerebro ipſo: ſi alicuius partis, vt brachij, vel digiti obſtruantur nerui, aut ita comprimantur vt facultas motrix cum animali ſpiritu affulgere non poſſit, reſoluetur: ſi aliquantulùm obſtruatur vel comprimatur, tantúmque impediatur ſpirituum commeatus, non omnino tollatur: naſcetur ſtupor, via ad paralyſim: vt enim ſunt affectus, intenſione duntaxat & remiſſione differentes, ſic eorum cauſæ differunt tantùm intenſione & remiſſione: deprauatur motus conuulſione, rigore, horrore. Conuulſio id eſt inuoluntaria contractio neruorum verſus ſuum principium, fit à cauſis contrariis, inanitione aut repletione: Siccitate enim diſtenduntur nerui, eo modo quo aridæ chordæ rumpuntur: repletione molleſcunt, relaxantur. Rigor eſt inæqualis & vehemens totius corporis ſuccuſſio, fit dum partes ſentientes. vt neruoſæ, humoris confertim & vehementer impulſi acrimonia vellicantur: Eſt præcurſor tertianæ, quia bilis mordax initio à centro ad circunferentiam truditur, quæ ſub finem acceſſionis reſoluitur in ſudorem.

Horror & rigor tantùm differunt intenſione & remiſſione: Eſt enim horror exiguus rigor, vt rigor vehemens horror: Cæterorum motuum vt palpitationis, tuſſis, ſternutamenti, vomitus, ructus, ſingultus pandiculationis, oſcitationis cauſas, eo loco exponemus quo ex profeſſo cuiuſque ſenſus aboliti imminuti, aut deprauati cauſas explicabimus. Hoc loco ſatis

fuerit causas doloris demonstrare, & quæ in controuersiam reuocantur, dissoluere: Est enim dolor frequentissimum & maximi momenti symptoma in morbis, cuius placandi oportet medicum imprimis esse sollicitum, quod non possit causis ignoratis.

Quòd duæ sunt causæ doloris alteratio & solutio continui: An humor & siccitas dolorem faciant.

CAPVT VIII.

GALENVS libro de inæquali intemperie, interpretans illud Hippoc. Omnis morbus est vlcus, scribit cùm nondum essent solutæ continuitatis differentiæ propriis nominibus distinctæ, vlceris nomine solutionem continui ab Hippocrate designatam. Háncque fuisse illius mentem, dolorem omnem fieri à solutione continui, neque enim quę alterant aut permutant nos, dolorem faciunt, nisi continuitatem partis dissoluant, à qua sententia planè dissentit Auerrois: Existimat enim omnem dolorem fieri ab alteratione, non quauis, sed vehementi & repentina. Quia quæ dissoluunt vnionem partis, vt incidentia, contundentia non faciunt dolorem nisi temperiem partis dissoluant. Est enim dolor tristis sensus, nihilque facit dolorẽ nisi molestum sensibus. Cùm igitur perfectio sensus consistat in bona temperie sensorij, hanc priùs im-

mutari necesse est quàm dolor sentiatur: Sanè quemadmodum moderatis obiectis, vnusquisque sensus oblectatur, vt auditus, harmonia, ita iisdem immoderatis offenditur veruntamen alterando simul & vnionem sensorij dissoluendo sensibile immodicum dolorem facit. Cur exempli gratia splendor aut candor immodicus corrumpunt visum? quia spiritus visiuos dissipant: congregare & disgregare visum, non minùs ad solutionem continui pertinent quàm ad alterationem, immodici soni contristant auditum, diuellendo sensorium, insignis fœtor ingratus est odoratui, quia illius dissoluit sensiterium, sapores valdè acres & amari gustum erodendo, valdè acerbi, & austeri astringendo & comprimendo dolorem faciunt. Proinde non est dubium à duabus causis dolorem excitari, alteratione & solutione continui: quanuis enim vix solui possit continuitas quin simul temperies dissoluatur, vicissimque vix possit lædi intemperies, vnione partis salua & integra permanente. Nihilominus duæ sunt causæ dolorificæ, non tantùm ratione, sed re ipsa differentes: Cæterùm non quæuis alteratio, est dolorifica, sed vehemens tantùm & quæ fit confertim, vt explicat Galenus ex Platone in Timæo, quæ fit sensim est indolens. Vehementes quippe & repentinas mutationes non fert natura, sine molestia, sed iis quę paulatim fiunt facilè assuescit: Quæret hic aliquis, cùm Aristoteles quarto meteorωn, ex quatuor primis qualita-

tibus duas tantùm constituat efficaces, calorē & frigus, totidem patibiles humorem & siccitatem, posśintne omnes dolorem efficere? Respondeo Aristot. loqui comparatè non absolutè, quando duas tantùm qualitates agnoscit energiticas, totidem pathiticas: Reuera enim humor humectat, & siccitas desiccat, sed tam remissè & languidè operantur, vt si caloris & frigoris actionibus comparentur, meritò inefficaces iudicari possint: dolorem igitur inferunt, sed tam exiguum vt comparatus dolori quem calor & frigus efficiunt, doloris loco haberi non debeat. Alij respondent humorem non per se & absolutè dolorem facere, sed ratione quantitatis, aut qualitatis, ratione quantitatis, inquam, dum copia partem distendit, inde tensiuus dolor. Ratione qualitatis, dum acrimonia, partes sentientes, vt membranas, pungit, inde punctorius dolor, At siccitas, diuellendo dolorem facit, nam aridæ membranæ, non aliter contrahuntur, quàm corium ardore exsiccatum. Itaque totam disputationem ita concludamus, dolor est symptoma primi generis, nam ad actionem læsam pertinet, actionis lęsæ morbus est coniuncta & immediata causa. Proinde dolor omnis à præcedente aliquo morbo excitatur, quo? similari vel communi, hoc est intemperie vel solutione continui. Quidni ab organico? quia obstructio, verbi gratia, non facit dolorem, nisi forte pars obstructa rei obstruentis quantitate distendatur, vel eiusdem qualitate vellice-

tur. Ita de cæteris ſentiendum, tum enim incipiunt dolorem facere, cùm vel intemperiem habent coniunctam, vel ſolutionem continui. Soluitur autem continuum multis modis, incidendo, pungendo, contundendo, conuellendo, quo pertinet diſtenſio, rumpendo, erodendo.

Cauſæ ἀμετρίας in excretis & retentis.

CAPVT. IX.

IN excretionibus contra naturam, recenſuimus imprimis ſanguinis profluuiũ, vomitũ, diarrhoeam: in retentis, ſuppreſſionem, & difficultatem vrinæ, quorum ſymptomatum cauſas, exempli tantùm gratia, breuiter exponemus. Sanguis immodicè fluit, vena aliqua aperta, rupta, aut eroſa, aut ſanguine reſudante: per anaſtomoſin, hoc eſt apertis venarum oſculis, tum fluit ſanguis, cùm adeo redundat, vt venarum capacitate contineri ampliùs non poſſit, aut cùm à venis propter intemperiem, atque inde natam impotentiam, retineri non poteſt. Quod accidit quoties venæ laborant, intemperie humida, inde enim laxiores & molliores redditæ, nihil retinent: nam vt retentrix ſiccitate roboratur, ita humiditate debilitatur. Aperiuntur etiam humoris acrimonia expultrice irritata. At cacochymia increſente eroditur vena, ſiue acris humor venis ipſis concludatur, ſiue aliunde adueniat, vt

à cerebro in pulmones distillet, à ferino enim & acri catarrho nonnunquam in pulmonibus vena eroditur. Rumpitur externa quadam & violenta causa, vt ictu, casu, saltu, vociferatione: sanguinis profluuium à soluta continuitate venæ, siue fiuat illa erosa, siue rupta διαίρεσις appellatur. Quanuis propriè profluuium sanguinis, ab erosione διάβρωσις siue ἀνάβρωσις appelletur: duabus causis, fit διαπήδησις aut enim transcolatur sanguis è venis, quia ipse sit valdè tenuis, & aquosus, aut quia sint rariores tunicæ venarum: Sic videor causas hæmorrhagiæ in pauca contraxisse, sequuntur causæ immoderati vomitus, imprimis alienum quidpiam in ventriculo contentum: siue enim quantitate grauetur, siue qualitate, aliqua assumpti alimenti, medicamenti, aut veneni irritetur, siue malignus, & ventriculo molestus aliquis humor, vt pituita excrementitia, aut alterutra bilis, in eo genitus sit, siue eò aliunde, vt à capite, defluxerit, aut à iecore regurgitarit, resupinatur, vt noxium excludat, quibus causis fiunt tussis, & sternutatio. Est enim tussis, motus pulmonum, sternutatio, cerebri: vt expurgent quod noxium est. Aluus nimium facilis & cita redditur, vel quod ventriculus pluri alimẽto grauetur, præsertim humectante, aut quòd humoris alicuius acrimonia ad excretionem irritetur, sitque retinẽdi impotens: Aut sphynctere resoluto, qui affectus paralysis ani nuncupatur: difficilis verò & pigra redditur (quod vitium est in retento) si quis, alimento paucio-

re præſertim ſicco vtatur, aut ſit obtuſus ſenſus inteſtinorum, aut muſculorum abdominis imbecillitas, denique retentrix aucta, augetur autẽ ſiccitate, expultrix debilitatur: Simili cauſa vrina, vel plane ſupprimitur, vel cum difficultate redditur. Excernere autem non poteſt veſica, potiſſimùm tribus cauſis intemperie aliqua, obſtructione, aut anguſtia: obſtruitur pituita viſcida, grumo, arenulis, lapillo, caruncula, quæ ſuccedit frequenter virulentæ gonorrhoeæ malè curatæ, plura libro ſequẽte.

Cauſæ affectuum ſimplicium.

CAPVT X.

VT copia & impuritas excrementorum, aliquam actionem, vt coctionem læſam, conſequuntur: ſic affectus ſimplices à copia, aut vitioſa qualitate excrementorum, vtplurimùm proficiſcuntut: cur flauo colore ictericorum cutis, præter naturam inficitur? quia exuperans bilis ad cutem, vt emiſſarium commune effunditur. Cur ſpleniticorum & elephanticorum cutis denigratur? quia illi humore melancholico, hi atrabilario abundant, qui humores ad cutem effuſi eam ſibi concolorem efficiunt. Cur multis aures tinniunt? à copia flatuum, qui leuitate ſua ſurſum aſcendunt, flatus verò fiunt ex pituita ab imbecillo calore. Cur icterici quæ guſtant, quantumuis dulcia ſint, iudicant amara? quia linguam habent

felle perfusam, nihil autem refert si obiectum ipsum re vera tale sit an sensorium: nam oculus sanguine suffusus omnia rubra existimat, denique ex copia excrementorum, ferè nascuntur affectus omnes simplices, quemadmodum immoderatio excrementorum, ab actione aliqua læsa, actio læsa, ab aliquo morbo.

PATHOLOGIÆ Sect. III.

In qua Σημειωτικὴ explicatur, ars insalubrium signorum.

Multiplex signorum diuisio.

CAPVT I.

SIGNA sunt salubria, vel insalubria: sanitatis demonstratiua in arte tuendæ bonæ valetudinis iam sunt explicata: insalubria dicuntur quæ partem affectam, morbi causam speciem, & euentum demonstrant: vt pars affecta, species, & causa morbi, dignosci possint: primus liber therapeuticæ explicabit. Galenus reponit medicinam inter artes quas Plato in Philebo appellat στοχαστικὰς, quæ στοχασμῷ, artificiali coniectura, veritatem inquirunt, eo quod inter medicos, qui meliùs nouit coniicere perfectior iudicatur, neque enim tam difficile est curare, & accommodatum morbo remedium inuenire, quàm partem affectam, morb. speciem, causam, & euentum dignoscere:

medicina enim ad ſingulos morbos remedia innumerabilia proponit, quibus tamẽ prudenter, vti non poſsis ignorato morbo, iuxta illud. Non intellecti nulla eſt curatio morbi: Medicus, qui ignoto morbo præſcribit remedium, oculis clauſis pugnat, Andabatarũ more: Itaque in hanc Pathologiæ partem, ſine qua perfectè nemo mederi poſsit, diligenter incumbendum eſt. Philoſophi conſtituunt ſigna quædã neceſſaria, quæ vocant τεκμήρια, ex quibus conſtat demonſtratio quæ ab Ariſtotele appellatur τεκμηριώδης ex ſignis neceſſariò concludens. Actionum omnium integritas eſt certa nota ſanitatis, vt actio aliqua manifeſtè læſa morbi: nam quicunque habet actiones omnes integras, eſt ſanus, cùm verò aliqua manifeſtè læſa eſt, haud dubiè ægrotat, huius generis ſigna medici appellant παθογνωμονικὰ perpetuò morbum concomitantia, cum eo incipiunt & cum eo deſinunt. Philoſophi habent ſingularum rerum ſummas proprietates, vt riſibile hominis, hinnibile equi, ex quibus ſolis ſpeciem neceſſariò concludunt: Nam quicquid ridet, homo eſt: & quicquid hinnit equus. At Medici non habent morbi propria accidentia, ex quibus ſolis morbi ſpeciem demonſtrent, propterea cogũtur, vti collectione multorum ſignorum, quam ſyndromen appellant, vt ex iis, coniunctis, non diuiſis, morbi ſpeciem neceſſariò conuincant. Non enim quicunque delirat, protinus phreneticus eſt, quia etiam melancholici delirant, ſed quicunque delirant

cum febre sunt phrenetici, qui verò sine febre melancholici, non est pleuriticus quicunque sentit in latere dolorem punctorium, sed si præterea febricitet, tussiat, & cum difficultate respiret, certò pleuriticus iudicatur. Præter hęc signa, Logici verisimilia quædam agnoscunt, quæ illi appellant εἰκότα, medici cum Galeno nomine generis σημεῖα, ad quæ pertinent συνεδρεύοντα. Assidentia, quæ non semper, nec necessariò, sed vtplurimùm morbis accidunt, illa sunt propria & inseparabilia, hæc communia & separabilia morborum accidentia, vt in ardente febre, sitis, vigiliæ: in pleuritide dolor ad iugulum ascendens, aliquando enim ad hypochondria descendit, tam hæc quàm illa vel sunt diagnostica, vel prognostica: ἀναμνηστικῶν enim rarior est vsus, nisi fortè quę pręcesserunt morbum, vt res non naturales, de quibus medici debent ægros sollicitè percontari, ad hoc signorum genus referantur. Sunt enim signa & causæ morbi, non tantùm mouent, sed etiam indicāt internas: τεκμάρσις, dignotio partis affectę, morbi, & causæ morbificæ (quibus capitibus ferè tota diagnosis cōcluditur) initio therapeuticæ, vbi prædictionum summa capita explicabuntur. Hîc signa tam dignostica, quàm prognostica quæ petuntur à pulsibus & vrinis explicare consilium est, si priùs de crisi pauca præmisero.

Vt interior seu abdita causa morbi dignosci possit. CAPVT II.

MIHI satis erit exemplo causę morbificę vim signorum diagnosticorum declarare: morborum materialium, quales sunt humorales, duæ sunt primæ & communissimæ causæ, plethora, & cacochymia: cacochymia, inquam, biliosa, pituitosa aut melãcholica: plethora indicatur tumore & tensione venarum, inde spontaneæ lassitudinis ea species quæ tẽsiua nuncupatur, sub qua præ pondere corpus moueri non potest, vix manus pugnum potest facere. Pulsus enim vehemens & plenus, quia ex plenioribus venis aliquid semper per anastomosin in arterias effunditut: propterea arteriæ non tantùm in carpo, sed aliis quoque in partibus, vt in temporibus & in capite vehementer: pulsant, non sine molestia respirant cum difficultate, præsertim à motu. Certior erit coniectura, si vita genialis præcesserit: Res enim non naturales sunt signa simul & causæ morborum: cúmque ab externis non tantùm moueantur, sed etiam generentur internæ, de singulis sollicitè medicus ægrum, aut assidentes interrogabit, vt euidentium commemoratione, ducatur in cognitionem latentis causæ. Exempli loco faciamus ægrum valdè calefacientibus & siccantibus alimentis vesci solere, vt mero, sinapi, porris, piperatis, corpus vehementiùs exercere, vigi-

liis sese conficere, excanduisse, suppressi vomitus biliosi consuetudinem desiisse, aut diarrhœam biliosam. Ex iis coniiciemus bilis dominatũ, quibus si attestentur, vlcerosa lassitudo calor ipso etiam cõtractu mordax, pulsus velox ob refrigerationis necessitatem, vrina flaua, flammea, in qua nihil aut minimum subsidet, multò certiùs cacochymiam biliosam, vt parentem morbi, accusabimus.

SIMILI modo si æger fateatur, se frequenter vsum alimentis quæ refrigerent & humectent, vt aqua cruda, zytho, piraceo, pomaceo, vitam se degisse ociosam, aut se somnolentum agnoscat, præsertim à cibo, vomitus pituitæ consuetudinem suppressam, aut alui fluorem pituitosum accuset: Erunt argumenta pituitosæ cacochymiæ, quibus si consentiant pulsus paruus & tardus, vrina alba cum multo sedimento, certior erit coniectura: nunquam negligenda erit consideratio ætatis, sexus, temperamenti, & temporis anni, quia vt in physiologia didicimus, prima ætate sanguis dominatur, secunda bilis, tertia melãcholia, ad extremum pituita excrementitia: súntque vt frigidiores viris fœminæ ita pituitosiores. Quatuor anni quadræ, quatuor ætatibus ita respondent vt vernos morbos probabile sit esse sanguineos, æstiuos biliosos, autumnales melancholicos, hybernos pituitosos, nec dubium est pituitosos morbis à pituita magis esse obnoxios, biliosos morbis à bile, quia morbum naturæ suæ congenerem, faciliùs quisque *incur-*

rit: humoris exuperantiam præterea indicabũt vſus frequens craſſi aut terreni alimenti, cuiuſmodi ſunt bubulæ, ceruinæ, leporinæ, carnes: vina craſſa, nigra, metus quoque & mœror ſine manifeſta cauſa, ſolitudo, ſuppreſſa vacuatio ordinaria, quæ per aluum aut vomitum, aut hæmorrhoidas, aut ſedem fieri conſueuerat, inſomnia turbulenta, ex quibus omnibus, aut pleriſque, tacito mentis diſcurſu, medicus interiorem & quę ſenſum effugit, morbi cauſam, deprehendet.

De Signis Prognoſticis. Cap. III.

Σημειωτικῆς duæ ſunt partes διαγνωστικὴ quæ partem effectam, morbum & illius cauſam indicat & προγνωστικὴ quæ non tantùm euentum morbi prædicit, hoc eſt ſítne conualiturus æger, an moriturus: ſed etiam quæ ventura ſunt, vt deliraturum ęgrum, præcognoſcit: Item ſítne futurus morbus breuis an longus, quando ſit futura criſis, & ſi illa bona vel mala, ſalutaris an exitioſa expectanda ſit. Hæc ſigna criſima nuncupantur, quemadmodum quæ breuitatem aut longitudinem morbi oſtendunt peptica, quia coctione præſertim, aut cruditate humoris morbifici, breuitas aut longitudo morbi indicatur. Quæ prænuntiant euentum morbi propriè & quadam nominis prerogatiua prognoſtica nuncupantur: mortis aut ſalutis ſigna, magna ex parte conſiſtunt in comparatione morbi, & naturæ: Nam ſi mor-

bus intendatur, vires minuantur, coniectura est ægrum moriturum: si verò naturæ victoria ex virium robore declaretur, breui conualiturum. Naturam cùm dico, vires dico, seu facultates tres à quibus nostrum corpus gubernatur. Itaque medicus certantis naturæ cum morbo spectator: Animalis primùm facultatis, vitalis & naturalis robur, aut imbecillitatem diligenter explorabit, animalium facultatum robur obseruatione singulorum sensuum, motus arbitrarij & principum actionum. Ad interiorem sensum reuocabit somnum & vigiliam, in quibus si æger teneat modum, bonum, si verò sit peruigil, aut somnolentus, malum: si per morbum, sensuum maneat integritas, sapores & odores benè discernat, bonum, alioquin malum: Item in omni morbo bene spirare aut sese in lecto facilè mouere bonum, malè spirare, neque sese in lecto erigere posse, malum: constantia mentis, & placida insommia bonum quiddam promittunt, delirium verò, & terrifica insomnia sinistri sunt ominis: vitalis facultatis robur, aut imbecillitatem, pulsus indicabit moderatus quique à naturali non admodùm recessit: æqualis, ordinatus, robustæ vitalis est index. Quo verò à naturali recessit longiùs, eiusdem imbecillioris fidelis est nuntius: robur facultatis naturalis coniicitur potissimùm ex appetentia & alimenti coctione, de coctione verò ab excrementis, vt vrinis, deiectionibus, sputis, sumitur coniectura. Vt ergo inappetentia & fasti-

dium ciborum, in malis habetur sic mediocris appetentia in bonis: nam vt est in Aphorismo, bene habere ad ea quæ offeruntur in omni morbo, semper bonum est: facultatum robur, aut imbecillitatem, cùm ex singularum actionum integritate, vel læsione, prudens medicus, tacita mente diligenter expenderit, vnde morbi exitum posit præuidere. Considerabit cuiusmodi sit pars afflicta, princeps ne an ignobilis, quia in parte principe, corde, cerebro, hepate; Aut ad vitam necessaria, vt ventriculo, pulmone, est morbus grauior, quā in alia parte: morbi quoque species ad prædicendum magni est momenti: nam quidam sunt incurabiles, vt apoplexia fortis, marasmus, cancer, elephantiasis: alij longi, vt quartanæ autumnales. An desperati non sunt attingendi? Ita placet Galeno, ne infamentur præsidia, quæ multis fuere saluti, neve videatur medicus eum occidisse, quem sors ipsa peremit: Attamen Celsi consilio præstat anceps remedium experiri, quàm nullum: videtur inhumanum sine artis vllo auxilio ægrum relinquere. Respōdeo insanabilis morbi non esse promittendam sanitatem, quod faciunt Empirici, sed prænuntiata morte, aggrediendam esse curationem, non quæ tollat morbum, sed quę leniat, & demulceat: hoc saltem commoditatis afferet ęgro curatio, vt minori cum dolore moriatur, erigendus ipse æger in bonam spem, vltimum per fugium miserorum, interea parentibus & amicis mors prædicenda est. Nonnunquam accidit

vt derelicti, veluti reuiuiscant, præter spem & expectationem medici, superueniente humoris morbifici insigni vacuatione, per sudores, diarrhœam, hæmorrhagiam, Cęterùm cùm morbus est in principio, nec dum coctionis vllum apparet signum suspendendum est iudicium, quandiu enim humor est in motu, metuendum est ne ruat in partem nobilem, propterea nihil triste inquit Galenus prædicendum est, neque lætum, nisi simul adiiciatur, dummodo nihil superuenerit, & si æger bene monenti medico paruerit: nam sæpe ęgri non tam morbi magnitudine pereunt quàm propria culpa. Appetunt quidam noxia, vt febrientes vinum, quidam refugiunt salutaria, vt pharmacum, venæ sectionem, saltem tempestiuè præscripta, negligunt.

De Crisi, & causis dierum criticorum.

CAPVT IIII.

ALIQVANDO non tantùm acuti, sed etiam chronici morbi, quomodolibet facta solutio ab Hippocrate crisis appellatur. Quinetiam naturales excretiones, quæ non tãtùm ægris, sed etiam sanis contingunt, vt mẽses, hæmorrhoides, partus, impropriè crises appellantur. Propriè est humoris morbifici à natura repente facta excretio. A foro videtur translatum nomẽ. Vt enim coram iudice actor & reus disceptant, ita spectatore medico, morbus

bus & natura, in morbis acutis: Cùm natura de morbo triumphat, materia morbi subitò vacuata, bona crisis appellatur, quæ fit ad salutem ægri. Cùm verò materiæ morbificæ copia aut violentia contingit repentina euacuatio in ægri perniciem, mala crisis dicitur: neque critica, sed veriùs symptomatica dicitur, quæcunque fit vi morbi secretio. Ea sola quę fit victoria naturæ, & excreticis robore, critica dici meretur: Est quædam crisis perfecta, quæ omnino tollit morbum, planè vacuata materia morbifica. Quædam imperfecta, quãdo portio tantùm humoris morbum committentis excernitur, quam sequi solet recidiua. Nam quæ relinquuntur in morbis recidiuas faciunt: modico fermento tota massa acescit. Ad perfectam crisim tria requiruntur: primum vt cocta sit materia morbi, & pepticis signis indicata: Secundum vt die critico non ex parte, sed tota vacuetur: Tertium, vt æger se manifestè leuatum sentiat, dispareántque simul omnia symptomata, hoc modo quæ iudicantur sinere oportet, neque medicamentis natura tum irritanda est. Verùm si imperfecta sit crisis, neque satis natura moueat, adiuuandus est illius conatus, nec tantùm roboranda erit alimentis, sed dato cathartico, reliquiis materiæ morbificæ exoneranda, metu recidiuæ: hinc obiter patere potest quo tempore morbi fiat perfecta crisis: Omni enim die bona vel mala crisis fieri potest, sed optima & perfecta, tantùm fit in vigore mor-

bi: Primò quia natura, coctum excernit non crudum, principio autem cruda sunt omnia, in incremento fit coctio, perfecta est tantùm in statu: secundò, quia in vigore morbi, magna fit cõmotio morbi & naturæ: Atqui tum fieri crisim probabile est, cùm nihil sit aliud, quàm subita mutatio in peius, aut melius ergo ferè semper in statu morbi fiunt perfectæ crises. Sequitur vt causas dierum criticorum paucis explicemus. Causa videtur eadem quæ periodicæ omnis fluxionis. Quoties excretrix, vel copia grauatur, vel qualitate, vt acrimonia, irritatur: hæc quidem est generalis, & indefinita causa crisis, sed cur septimo potiùs, quàm sexto die fœlicior fiat excretio, hoc modò non explicatur, Galenus dierum criticorum causam refert in motum lunæ: illam enim in humores manifestum habere imperiũ hoc manifestè conuincit, quòd inde sit, oceani fluxus & refluxus, ostrea, mituli, & cõchilia omnia cum luna simul implentur & cũ ea deplentur, sicut & medulla in osibus, sic cerebrum ipsum luna crescente augetur, eadem decrescente minuitur, propterea vulnera capitis luna plena aut crescente sunt funestiora. Atqui luna singulis quadris insignes accipit mutationes, quando enim congreditur cum sole dies sunt illunes, túmque noua dicitur, & silens: die septimo à nouilunio cùm iam à sole aliquãtulum recessit, & medio orbe illustratur, luna crescens appellatur: decimoquarto die, *toto* orbe illustratur, & plena tum dicitur. *Vigesi-*

mo decrescens. Vigesimoseptimo redit nouilunium. Atqui vix fieri potest, vt immutata luna, quæ illius subsunt imperio humida corpora, simul nõ immutẽtur. Proinde non est mirum si morbi humorales, qui soli crisim admittunt, per septimanas, si malis per lunæ quadras iudicentur: non defuerunt tamen, vt Asclepiades, & Celsus, qui vno potiùs, quàm altero die, fœliciùs morbos terminari audenter negarunt, dies critici, inquit Auerroes Hippocratis tantùm authoritate, & experientia nituntur, nulla firma & solida ratione possunt confirmari. Sed Galenus non tantùm criticos dies vult obseruari, sed etiam criticorum indices, quos propterea appellat contemplabiles. Quartus enim, inquit, est index septimi, vndecimus decimiquarti, denique quaternarius quisque sui septenarij: si septimo die futura sit perfecta crisis, præcedent signa coctionis die quarto, & contra, si quid triste appareat quarto die, futura est crisis mala die septimo, equidem omni die fieri potest crisis, non æquè bona: nam Hippocr. metuit à recidiua, nisi morbus die impari iudicatus sit.

Quot modis fiat crisis, & quot modis indicatur? CAPVT V.

MORBI duobus modis terminãtur λύσει aut κρίσει, chronici finiuntur λύσει, acuti κρίσει: nã morbi longi, aut soluũtur cocta paulatim, aut vacuata, aut insensibiliter resoluta ma-

teria, acuti iudicantur insigni & repentina aliqua euacuatione, vt hæmorrhagia superueniente, diarrhœa, sudore, vomitu critico, mensibus, hæmorrhoidibus, Aut alio translata materia, vt à parte nobili ad ignobilem, hæc crisis per abscessum, vel κατὰ μετάστασιν, per translationem dicitur. Illa verò κατ᾽ ἔκκρισιν per excretionem. Quæ fit per abscessum, non est optima, quia est imperfecta, neque omnino morbum soluit: priori quippe nouus morbus, etiam si leuior, succedit. Exempli gratia: si peripneumoniam terminet parotis, à pulmonè ad glandulas quæ sunt ponè aures, translata materia, erit parotis critica & salutaris, quia morbo alioquin funesto ægrum liberabit: crisis tamen imperfecta, quia perfectam sanitatem nõ restituit. Perfecta crisis, planè tollit morbum & morbi symptomata. Est crisis per decubitum quando παραπληγία, succedit apoplexiæ: à cerebro decumbente materia in brachium. Superest vt de signis crisim indicantibus paucis disseramus. Horum, alia tantùm sunt signa, vt colli dolor, vertigo, dolor capitis, vigilia, veternum, sitis, nausea, delirium: alia sunt signa simul & causæ, vt vomitus, sudor, diarrhœa, profluuium sanguinis, horum enim aliquod si die contemplabili apparuerit, euidentiúsque redeat die critico, erit crisis theoritico die iudicata. Hippocrates, futuræ crisis præcipuum signum existimabat, quando nox quæ præcedit crisim ægro est valdè molesta, dolore, delirio, vigiliis, difficultate spirandi, inquietudine, quę

quidem vt ſunt plena periculi ſi morbo crudo appareant, ita ſi morbo iam cocto, vt in ſtatu morbi, adueniant: ſunt ſecura, breuíque futuram criſim pollicentur. Quorum quidem ſymptomatum vehementia vulgus terretur, at prudens medicus in bonæ valetudinis certam ſpem erigitur: ſed cur moleſtior eſt nox quæ præcedit criſim? quia tũ maiore conatu natura certat cum morbo. Ad modũ criſis prædicẽdũ, & definiendã ſpeciem: conſiderare oportet res naturales non naturales & contra naturã: naturales vt ætatem, temperamentum, conſuetudinem: non naturales, vt victus modum: contra naturam: morbi genus, cauſam, & ſymptomata: nam ſi morbus ſit à ſanguine, vt ſynochus veriſimile eſt, quòd hæmorrhagia iudicabitur. Augebitur coniectura ſi æger fuerit ſanguineus, adoleſcens, conſueuerit illi per nares, aut per venas hæmorrhoidales multus ſanguis effluere, ſi lautè & opiparè vixerit, vitámque genialem egerit. Si verò morbus ſit à bile, vt febris ardens, vel tertiana, ægrotus ſit iuuenis, calido ſicco temperamento, gracili habitu, conſueuerit bilem vomere, aut ſudare, aut alui fluore bilioſo frequenter corripiatur, ſi vſus ſit cibis bilem procreantibus. Credibile eſt horum trium modorum aliquo, eóque magis conſueto, morbum iudicatum iri: Sic morbos melancholicos, vt quartanam, hęmorrhoidali, aut menſtruo fluore terminãdos, aut alui fluore feculento, aut vrinis nigris prædicere poſſis. Quorum quidem mo-

dorum vnum ægri consuetudo indicabit, hæc qui præuiderit, habebit ægrum obsequentiorem, indéque sibi gloriam & quæstum comparabit.

PATHOLOGIÆ, Sect. IIII.

Simiotices ea pars quæ sphygmice dicitur, ars diuinandi ex pulsu.

Sitne coniectura certior à pulsu an ab vrina?

CAPVT I.

AD DIAGNOSIN & prognosin actiones omnes oportet medicum contemplari, sed maximè omnium vitalis facultatis robur, diligenter obseruata arteriæ pulsatione ad carpum, ea enim parte cùm homo sit excarnis, pulsationis differentia meliùs percipitur & ægri istā partē quàm aliā quāuis, faciliùs ferūt à medico contrectari: Vt vrina est secundæ coctionis, quæ fit in hepate & venis, excrementum, ita coctionis aut cruditatis quatuor humorum morbos committentium fidelis nuncia. Quamobrem medici in depellendis morbis ad hæc duo potissimùm animum ac cogitationem conuertunt: quæritur sintne potiora signa à pulsu an ab vrina? Rhasis sexto Aphorismorum plus fidei & certitudinis tribuit pulsui quàm vrinæ, in qua opinione videtur fuisse Galenus, qui hanc medicinæ par-

tem ab Hippocrate neglectam dilige͞ter excoluit. Hippocrates enim vrinarum potiùs quàm pulsuum obseruatione de morbis iudicabat: ego ne fidam pulsui inquit Celsus rei fallacissimæ? læuissima enim occasione pulsum immutari quotidiana experientia testatur. Dissensionem hac distinctione quidam componunt, ex vrinis certiora signa diagnostica petuntur, quibus morbi species, causa & tempus dignoscantur. Prognostica verò quibus præuidemus, sítne moriturus æger an conualiturus certiora sumuntur à pulsu: Alij aliter contentionem dirimunt, partium naturalium affectus & quotquot sunt in genere venoso, ex vrinis veriùs deprehendi: Vitalium verò seu spiritalium partium affectus, arteriæ pulsatione: Vt vt sit, non est dubium vtrumque in curatione morborum maximi esse momenti, siue exitus morbi prædicendus sit, siue dignoscenda causa, siue species morbi naturales aut vitales partes occupantis. Accedat quòd generalia quatuor te͞pora morborum, humoris morbifici coctione aut cruditate distinguntur: Principio enim cruda sunt omnia, tandiúque morbus in principio est quandiu humor morbificus incoctus manet: in incremento incipit coqui, in statu perfectè coctus est, si modò morbus fœliciter sua tempora percurrat. Tempora verò particularia, quæ sunt singuloru͞ paroxysmorum propria, discernu͞tur pulsu. Nam in principio febris, pulsus est paruus, arteria contrahitur, calore in præcordia confluente,

qui in incremento paulatim intenditur, calore per habitum corporis effuſo, in vigore æqualis manet. Vt enim intenditur in acceſſionis augmento: In declinatione verò remittitur, & ad naturalem paulatim redit. Ita in ſtatu conſiſtit, & aliquandiu æquabilitatem ſeruat.

Quædam præcognoſcenda priusquam ex pulſu de morbo iudicium feras.

CAPVT II.

MEMINERIS pulſum non tantùm rebus contra naturam, vt morbo & ſymptomate immutari: ſed etiam rebus naturalibus & non naturalibus: naturalibus, vt ętate ſexu, temperamento: non naturalibus, vt anni conſtitutione alimento, exercitatione, perturbationibus: Viri enim velocior eſt pulſus quàm mulieris, iuuenis quàm ſenis, bilioſi quàm pituitoſi, æſtate quàm hyeme, adeo vt ſi pulſum iuuenis bilioſi æſtate obſerues, eúmque cum pulſu vetulæ, pituitoſæ, hyeme, conferas, iuuenem quãuis ſanum, febricitare iudicabis, quia vetula febricitans non habet pulſum velociorem quàm iuuenis ſanus: quod exercitio, propter calorem auctum, pulſus velocior ſolito reddatur, non eſt dubium: metu quoque paruum effici, triſtitia languidum, iracundia velocem, notum eſt experientia. Item pulſus dormientis minor & tardior eſt quàm vigilantis. Propterea cùm primùm æger à ſomno excitatur, pulſus à medico obſeruari non debet,

quia tùm pulſus ex paruo fit magnus, ex tardo velox, nam qui erat per ſomnum retractus calor in viſcera, excitato ęgro, repente in habitum corporis effunditur. Quo quidem refluxu arteria vehementiùs, & celeriùs pulſat, eam ob rem iubent medici vt in aliquod tempus poſt ſomnum differamus arteriæ contactum: ſępe etiam fit vt æger primo aduentu medici terreatur, metúque, pulſus minor & tardior reddatur. Propterea illi quoque iubent, vt obſeruationem pulſus in breue aliquod tempus differamus: Si æger fuerit valdè pinguis, pulpis digitorum vehementer arteriam premę: alioquin pulſationis differentia difficillimè percipietur. Vtriuſque etiam brachij arteria attingenda, nonnunquam enim accidit, aut propter brachium conſtrictum, aut propter vulnus aliquando in arteria vnius brachij acceptum, vt pulſatio fit imperceptibilis: qua de re extat nobilis hiſtoria apud Struthium in arte ſphygmica, qui de iſta parte ſimiotices omnium accuratiſſimè poſt Galenum diſſeruit.

De Quinque pulſuum primis differentiis quæ ab adiunctis petuntur.

CAPVT III.

HACTENVS quædam de pulſibus præcognoſcenda, ad artem nunc aggredior quam tribus capitibus concludam: primo differentias, ſecundo cauſas, tertio ſigna tam dia-

gnostica, quàm prognostica explicabo: iis iactis primis fundamentis ex quibus primæ pulsuum differentiæ desumuntur, pulsus est motus quidam: Ad motum verò requiruntur mouens mobile, spatium in quo fit motus, & tempus tam motus quàm quietis, à mouente nempe uitali facultate, quam ratione sola distingui à pulsifica, alio loco docuimus: Pulsus dicitur vehemens, aut languidus: vehemens cùm arteria dilatata tangentis digitum vehementer impellit, languidus cùm languidè tactum ferit. Quæsitum siest tne pulsus aliquis vtrique interiectus veluti medium extremis: non videtur, ille enim authore Galeno, qui nec tactum euertit, neque ab eo euertitur, est præter naturam, vt languidus, quia quò vehementior, eò maius robur facultatis vitalis indicat. Vt ergo virtutes mentis non admittunt mediocritatem, quia nemo potest esse iusto doctior, prudentior, aut sapientior: Ita neque pulsu vehemẽs, quia nullus potest esse iusto vehementior, si quidem quò vehemẽtior eò melior, quia maius robur facultatis vitalis designat Perge: A mobili seu corpore arteriȩ pulsus dicitur mollis durus, aut mediocris. Durus cùm siccior, & in modum corij rigidior arteria, occurrit, vt in febre hectica, in pleuritide, aut à phlegmone arteria compressa, huc pertinent pulsus plenus, aut vacuus, calidus aut frigidus: plenus, cùm arteria dilatata plenior sentitur, & contactu ipso humiditate plena percipitur. Vacuus cùm impulsu digitorum inanitas sentitur, calidus, quando

arteria calidior apparet, quàm partes vicinæ frigidus quando arteria frigidior sentitur. Quæ sunt impropriæ pulsus differentiæ potiùs enim ad febrem quàm ad pulsum pertinent: à spatio verò in quo fit motus, dicitur pulsus magnus, paruus, aut mediocris, præterea longus, vel breuis, lat⁹, vel angustus, altus vel humilis: Magnus dicitur, qui longus latus & profundus simul est, si malis cùm arteria in omnes dimensiones simul extenditur. Paruus verò qui breuis, strictus, humilisque simul est: quanuis celeritas & tarditas non sint differentiæ motus, vt est in libris cœli, tamen à celeritate, aut tarditate, pulsuum nouę differentiæ emergunt: Dicitur enim inde pulsus velox tardus, aut mediocris: vt autem velox motus definitur, quãdo mobile pauco tempore longum spatium conficit, ita pulsus velox, quando arteria breui tẽpore distenditur, vtque tardus motus dicitur, qui longo tempore paruum spatium metitur ita tardus pulsus, qui longo tempore arteriam distendit. Ecce vt à mouente, mobili, spatio, & tempore motus pulsuum differentię desumuntur. Sequuntur aliæ, quæ à tempore quietis petuntur, inde enim pulsus frequens seu creber, aut rarus dicitur: creber, quando breue est tempus quietis inter diastolem & systolem. Rarus quando longum. Demonstratum est in physiologia pulsum constare duobus motibus contrariis Diastole & Systole, vtrumque intermedia quiete dirimi. Respondet pulsus frequens crebræ respirationi, qualis est asthmaticorum, aut eorum qui currendo longum iter

confecerunt, tam crebro illis attollitur & deprimitur arteria, vt vix intermedia quies sit perceptibilis, in pulsu verò raro quies est tam manifesta, vt nil magis, Aristot. in libris de motu demonstrat motum reflexum media quiete distingui, quia in pũcto reflexionis est finis prioris & principum posterioris motus: cùm resilit pila à muro, in resultu, est finis antecedentis, initium consequentis motus.

Nouæ pulsuum differentiæ à consequentibus desumptæ. CAP. IIII.

QVAS constituimus pulsuum differentias tria consequuntur: proportio, æqualitas, & ordo: quæ sunt per singulas species diffusa: Inde enim pulsus vehementes, magni, veloces, frequentes, dicuntur proportionati, vel improportionati, æquales, vel inæquales, ordinati, vel inordinati: finge duos pari febre laborare, vnum iuuenem & biliosum, alterum senem & pituitosum, vtrique auctum calorem ad eundem gradum: erit tamen velocior pulsus febrientis iuuenis quàm senis, alioquin erit improportionatus naturæ & ætati. Corripiatur alter vehementi & maligna febre, quæ statim ita deiiciat vires, vt pulsus paruus & languidus appareat, quia non respondet magnitudini febris, erit improportionatus morbo. Æqualis pulsus vocatur quando eiusdem generis pulsationes æquales percipiuntur, vt si pulsus febricitantis velox, singulis pulsationi-

bus sit peræquè velox, vel si magnitudo constanter perseueret, perçquè magnus, peræquè vehemens & ita deinceps, inæqualitas verò, aut cernitur in pulsatione vna, aut in pluribus: profectò vix in vna pulsatione potest obseruari, sed in diuersis satis frequenter, in vna & eadem parte arteriæ, aut in diuersis: fieri enim potest, vt circa vnum medici digitum incipiat velociùs, aut vehementiùs moueri arteria, desinátque moueri tardiùs, aut languidiùs, aut vnum digitum magis alterum minùs feriat. Exempli gratia, pulsus recurrens, cùm veluti malleus ex incude resiliens arteria digitũ bis ferit, inæqualitas est in eadem parte arterię, quæ vno eodẽque, digito deprçhẽditur. At sub pulsu myouro, vndoso, vermiculãte, formicante: inæqualitas in duobus, aut pluribus digitis percipitur, vno digito magnus sẽtitur, altero paru' dicitur ordinatus, vel inordinatus. Ordinatus quando seruatur idem ordo circuitũum, súntque omnes pares magnitudine, frequentia, velocitate, vt si duo pulsus fiãt magni deinde duo parui & sic deinceps eiusmodi pulsus inæqualis quidem est, sed ordinatus. Esset verò inordinatus, si nullam prorsus circuitus seruaret formam. Cæterùm iubet Galenus, vt faciliùs quisque intelligat, quis pulsus sit magnus, quis velox, quis æqualis, vel ordinatus, vt imprimis naturalem obseruemus, quia quod naturale est cæterorum debet esse regula & mensura: Pluthar. lib. de sanitate tuenda præcipit, vt vnusquisque dum sanus est frequenter pulsum

ſuum obſeruet, vt ſi quando ægrotet faciliùs intelligat quàm longè à naturali receſſerit.

De Cauſis Pulſuum. CAPVT V.

PVLSVVM tres ſunt cauſæ continentes, facultas, vſus & inſtrumentum: Facultas vitalis eſt efficiens: Arteria & cor insttumenta: Vſus verò, finis, nempe id cuius cauſa arteria, hoc aut illo modo, mouetur à facultate vitali, eſt triplex; reparatio vitalis ſpiritus, contemperario natiui caloris, & excretio fuliginis, finis tam in operibus artis quàm naturæ eſt cauſa princeps, quia efficiens illius cauſa operatur. Itaque vſus potiſſimum immutat pulſum. Has tres interiores cauſas dum externæ afficiunt, nempe res naturales non naturales & contra naturam, conſtitutas pulſuum differentias proferunt, neque enim pulſus à natura ſua & mediocritate recedit niſi ab externa & violēta aliqua cauſa primùm alteretur. Quod partium enumeratione breuiter demonſtremus. Pulſum mollem efficit arteria, mollis, dura, durum, mollities, eſt comes humiditatis durities ſiccitatis, proinde quęcũque arteriam humectant vt frequens balneum aquæ dulcis, ſomnus longior, vita otioſa & delicata, cibi humectantes, morbi humidi, vt Anaſarca & Lethargus, pulſum mollem efficiunt. Quæcunque verò deſiccant, vt inædia, triſtitia, cura, labor, immodica vacuatio. Præterea tenſio ab inflammatione profecta, con-

uulsio & perfrigerario sunt externę causæ pulsus duri, vehemens fit à vehementi, languidus à lãguida facultate vitali: Ergo quæcunq; facultatem vitalem debilitant, vt cura, labor, immodica vacuatio, languidum pulsum efficiunt: fit pulsus plenus; humorum copia, quæ potissimùm à cibi & potus abundantia nascitur: vacuus fit contraria causa. Ad pulsum magnum concurrere debent facultas robusta & exuperans in corde calor: Proinde refrigerationis vsus multus, præterea obsequens instrumentum, vt secundùm dimensiones omnes simul facilè possit extendi. Quòd si pulsus magnus non satisfaciat vsui hoc est ardori cordis contemperando, accedit in subsidium velocitas, fitque pulsus magnus simul & velox: quòd si ne velocitas quidem sit satis, adiicietur crebritas: Pulsatione frequenti efficiet natura quod non potest magnitudine & velocitate. Hanc opinionem Galeni iniquè Fernelius reprehendit: Existimat enim vrgente necessitate fieri imprimis pulsum frequentem, deinde velocẽ, ad extremum magnum: Galen. contra ex magno velocem, ex veloci crebrum: temerè, inquam, reprehendit quia pulsus fit creber languida oppressa vel exoluta facultate vitali, velox & magnus ab ea robusta postulante vsu. Itaque verisimilius est ex magno in crebrum desinere vigente morbo quàm ex crebro in magnum assurgere: propterea quòd facultatis vitalis robur minuitur vehementia morbi: Porrò tantùm potest vsus ad pulsuum

naturalium immutationem, vt si insignis sit ardor cordis, qui refrigerationem postulet, fuliginis autem vacuandæ minor necessitas, vt in causo, vbi pauca est vastæ materiæ superfluitas. Diastole sentiatur concitatior quàm systole. Contra in humoralibus & putridis febribus vbi maior est necessitas expurgandę fuliginis, quàm contemperandi caloris, concitatior est systole quàm diastole. Quid est τεκμήριον febrium putridarum, hoc enim in physiologia est demonstratum, pulsum constare diastole, & systole, diastoles hunc esse proprium vsum, vt aëris substantia reparetur iactura spiritus, eiusdem qualitate temperetur ardor cordis, sistoles verò, vt fuliginosa excrementa forâs excludantur: Pulsus æqualis fit à robusta facultate, inæqualis eadem languida, opressa, vel exoluta: Aliquando instrumenti vitio, languet: vel per se, vt senio, vel morbo, opprimitur, plenitudine aut impuritate humorum: exoluitur vacuationibus immoderatis, dissipatisque spiritibus, dolore, vigiliis, inædia, labore inde syncope. Instrumentum læditur non tantùm arteria malè affecta, vt si iusto durior sit, aut calidior, tensa, constricta, compressa, obstructa, sed etiam si cor ipsum temperie, aliqua inæquali laboret: Summam inæqualitatem Galenus obseruauit in Antipatro, propter insignem obstructionem arteriæ venosæ ex tuberculo: Ad inæqualitatem pertinent pulsus bis feriens, vndosus, vermicularis, formicans,

bis

bis feriens fit, quando facultas est robusta, sed arteriæ durities renititur: Vndosus humidiores affectus sequitur, qui collabente facultate paulatim declinat in vermiculatem, eadem collapsa degenerat in formicantem.

Signa tam diagnostica, quàm prognostica, quæ sumuntur à pulsu.

CAPVT VI.

ETIAMSI actio læsa, quæ pars sit afflicta, quæ sit species, quæ causa morbi declaret, quia ea pars per se, vel per consensum laborat, cuius actio læsa est, tamen quia cor omnibus ferè partibus tam externis quàm internis per arterias compatitur, vix quisquam certò diuinarit ex pulsu immutato quænam pars afficiatur, quæ sit species, quę causa morbi: pulsus mollis & vndosus affectus humidos, vt anasarcam, & lethargum comitantur, neutrum tamen possis ex molli, vel vndoso pulsu interstinguere. Itaque signa potiùs prognostica, desumuntur à pulsu quàm diagnostica, quandoquidem ad prędicendum euentum morbi, semper oportet comparare vires ægri cum morbo, quia si morbus sit superior, mortis periculum imminet, si verò augeantur vires, minuatur morbus, certa spes est bonæ valetudinis: Atqui virium robur, aut imbecillitatem nihil æquè designat ac pulsus. Itaque illius differentiam imprimis medicus explorabit, non

neglectis excrementis & deiectionibus, ad euentum prædicendum. Tritum est illud, effectus est index suæ causæ, pulsus vehemens fit à vehementi, languidus à languida facultate, ergo quoties pulsus vehemens obseruabitur, toties vitalem facultatem robustam esse certa coniectura cognoscemus, Atque ægrum bene sperare iubebimus: contra cùm languidus pulsus sentietur, languere facultatem vitalem testabitur, ideóque sinistrum quiddã minabitur. Pulsus magnus fit à facultate robusta, aucto vsu, & arteria obsequente: paruus à facultate imbecilla, nulla vrgente necessitate. Ergo quoties ægri magnus pulsus deprehendetur, toties constabunt vires, etiamsi necessitas aliqua vrgeat, vt extinguendi incendij, spiritus reparandi, aut excernendę fuliginis: Idem de veloci & crebro iudicium esto. Cùm enim hic fiat oppressa, aut prostrata facultate, vrgente vsu. Ille verò vsu quidẽ vrgẽte, sed facultate robusta. Pulsus velox ostendet esse magnum vsum, sed vires constare. Creber verò magnum vsum indicabit, cui facultas vix possit sufficere. Perpetuò in malis sunt languidi pulsus, parui, tardi, rari eóque peiores, quò languidiores, minores, tardiores, rariores, instante morte solent esse languidissimi, minimi: Æqualis pulsus viriũ robur semper indicat, inęqualis imbecillitatem in maligna, vt pestilenti febre, aut assumpto veneno, necnon in fistulis pulmonũ obstructis pulsus valde inæqualis percipitur. Licet enim ferè semper sit languidus, paruus, tardus, rarus,

tamen per interualla nunc magnus aut velox aut creber percipitur, quæ est summa inæqualitas obseruata à Galeno, in Antipatro asthmatico. Intermittens pulsus summam imbecillitatem arguit, periculosior in iuuene quàm in puero, aut sene: Galenus nunquam vidit iuuenem, qui euaserit cum pulsu intermittente. Adiiciendum tamen nisi fuerit asthmaticus: nonnullos videas etiam sanos habere pulsum intermittentem, propter summã pulmonum obstructionem, quò diutiùs intermittit eò periculosior. Longa est intermissio, quæ excedit tempus duarum pulsationum, deficiens est deterior intermittente, recurrens in bonis habetur, quia resurgentis facultatis est index: Vndosus pulsus humidos morbos ostendit, vt plenus plenitudinem, inanis inanitionem: ex vndoso fieri vermicularem, malum: vermicularis enim facultatẽ vitalem paulatim labascere denũtiat: quemadmodum formicans eandem iam collapsam, & iamiam conclamatum. Isti pulsus sunt præcursores mortis nisi fortè contingant in animæ deliquiis. Pulsus hecticus insanabilem morbum arguit. Serratus inflammationem partium neruosarum: Conuulsiuus conuulsionem à siccitate, quæ solet esse lethalis. Vibratus pulsus ostendit naturę certamen cum morbo: An ordinatus perpetuò bonus? distinguo: In bonis semper ordo optandus est, quia natura est ipse rerum ordo: In malis præstat nullum seruari ordinem, exempli gratia: Pulsus intermittens sem-

per est malus, peior tamen si intermittat cum ordine, quàm si sine ordine, exempli gratia, quarta quaque aut sexta pulsatione intermittere, deterius est, quàm nunc quarta, nunc sexta, aut decima: denique malus ordinatus deterior est malo inordinato.

De Respiratione. Cap. VII.

TAM affinis est pulsui respiratio, tanti in curandis morbis momenti, vt sine piaculo silentio præteriri non possit, nam vt in omni morbo, præsertim acuto, liberè spirare perpetuò bonum est, ita malè spirare malum eóque peius quò difficilior erit respiratio: Analogam verò esse diastolen inspirationi, systolen expirationi, vtriusque easdem genere esse causas continentes, nempe facultatem, vsum, & instrumenta, specie tamen differentes quia respiratio sit opus animalis facultatis, pulsatio vitalis, quæ ad naturalem propiùs accedit: Differentia quoque esse instrumenta, nempe diaphragma respirationis lenis, thoracem, pulmonem, & musculos intercostales: vehementioris, in physiologia demonstratum est. Accedat quòd interuallo vnius respirationis quinquies cor pulsat: Ad pathologiam pertinēt tam respirationis quàm pulsus differentiæ, causæ & signa, differentiæ ferè sunt communes, dicitur enim respiratio magna, aut parua, velox aut tarda, crebra aut rara, æqualis, inæqualis, proportionata improportionata, ordinata,

inordinata. Ad magnam respirationem concurrunt facultas robusta, magnus vsus, & obsequens instrumentum: scilicet vt totus thorax liberè secundùm dimensiones omnes extendatur. Paruam efficiunt imbecilla facultas, nullus vsus, male affectum aliquod respirationis instrumentum, fit velox vrgente necessitate à potenti facultate: tarda, imminuto calore, vel instrumenti alicuius vitio, vel angustia, dolore: fit crebra vrgente maxima necessitate, facultate oppressa, aut prostrata. Inæqualis fit à motrice imbecilla, vel obstructis pulmonum fistulis: ecce sunt simplices differentiæ, & earum causæ, quæ multis modis coniungi solent: Aliquando enim est magna simul & frequens cùm summum est incendium, talis solet esse in febre ardenti, túmque calidus spiritus ore naribúsque efflatur: At parua simul & frequens fit, imbecilla, aut oppressa facultate, vel impeditis instrumentis, aut dolentibus, qualis apparet inflammatis visceribus, vt pulmone diaphragmate, iecore, liene, pleura. Inæqualis & intercisa respiratio dicitur, quando dupla videtur aëris intrà pectus reuocatio, quam funestam esse, inquit Hippocrates, quemadmodum cùm spiritus frigidus ore & naribus efflatur, aut spiritus prope totus per nares inspiratur & expiratur, pinnis contractis & dilatatis. Orthopnœa quoque semper est plena periculi, cùm ægri non nisi recta ceruice spirant, supiníque cùm iacent, putant se suffocari: Sequitur enim fe-

rinam destillationem in pulmones, vel anginam suffocantem, vel empyema, vel asthma incurabile, magna & rara spiratio: nota est insaniæ, quicunque enim delirant, magnum, & ex longis interuallis spirant, non contra, quia sine delirio potest contingere.

PATHOLOGIÆ, Sect. V.

In qua Ουροσκοπία artificialis vrinarum inspectio, vel potiùs Ουρομαντία diuinatio de morbis per vrinas explicabitur.

Quid indicet vrina. CAPVT I.

AB EXCRETIS coctionis aut cruditatis materiæ morbificæ certa signa petuntur, Superfluitas enim cuiusque coctionis quæ à natura excluditur, humoris morbifici pepasmum, aut ἀπεψίαν indicat: Alui proluuies primæ, lotium secundę, Antecedẽtes causæ morborum, nempe plethora & cacochymia, à quibus primùm fiunt, deinde fouentur morbi, consistunt in venis, atqui vrina est serum sanguinis, id est quatuor humorum. Nam cuiusque suum est serum: Ergo illa, antecedentis causæ morbi coctionem aut cruditatem: proinde statum morbi & quatuor tempora, quæ distincta sunt coctione vel cruditate hu-

motis morbifici, certò demõstrat: propterea affectus hepatis, venarum, renum, & vesicæ, manifestè declarat: quia renes à massa sanguinis secernunt & alliciunt serum, quod deinde per oureteras, in vesicam deponunt. Atqui permeando fieri vix potest quin praui affectus, si quis sit in parte vestigia retineat: si malis quin pars male affecta prauæ suæ constitutionis notas vrinæ transeunti imprimat inurátque: Itaque illa morbum & causam morbi, præsertim in venoso genere consistentis, vt febris, sine dubio demonstrat. An non coniunctam quoque causam morbi & affectus qui sunt in habitu corporis? Respondeo cũ Galeno, Antecedentem causam & affectus partium naturalium quæ secundæ regionis finibus concluduntur, vrinam primó per se, quod est verè & propriè indicare: coniunctam verò causam & affectus tertiæ regionis, pulmonis vel cerebri, tantùm ex accidenti: Serum enim quo sanguis diluitur vt capillares etiamnum venas faciliùs permeet, defunctum hoc officio, per easdem venas refluit in venam cauam, vnde à renibus attrahitur, singulas partes quantumuis longinquas & remotas dum attingit serum, vix fieri potest quin colore, sapore, odore, aut simili aliqua qualitate prauæ dispositionis notas non referat. Præterea quæsitum est ex qua materia fiat hypostasis vrinæ, conclusum tandem sedimentum sanorum fieri ex portione crudiore secundæ coctionis: In ægris verò esse portionem materiæ morbificæ.

Atqui hoc modò testatur morbum & morbi causam non tantùm antecedentem, sed coniunctam, si modo in venoso genere consistat, vt febris: Item ad prædicendum euentũ morbi imprimis vitalis, deinde naturalis facultatis robur considerandum est, vt si appetat æger, si bene vel malè coquat alimẽtum: Atqui non possis hoc meliùs coniicere quàm ab excrementis: Itaque non tantùm ad dignotionem causę & morbi, sed etiam ad prognosim plurimùm confert vrinarum inspectio. Sanè tanti olim fuit, vt medicos οὐροσκόποις, matulam inspicientes, depingerent, quasi præcipua diuinatio de morbis ab vrina sumeretur. Sunt qui in vrina vitro excepta, tres designant regiones, summam, imam, & mediã, ima, primæ, media, mediæ, summa, tertiæ regionis, affectus potissimùm declarari existimant.

Vrinarum differentiæ & earum causæ.

CAPVT IX.

IN vrinis quatuor considerari debent, substantia, quantitas, qualitas, & contenta: substantiã hîc appello consistentiam, síntne tenues an crassæ, claræ, an turbidę: de quantitate quęritur síntne multæ vel paucę: Ad qualitatẽ pertinent color & odor, vrinas enim gustare est indignum medico etiamsi Rhasis hoc factum à Galeno scribat, At odor etiam ab inuito sentitur: contenta sunt, sedimentum eneorema,

quod pendulum est & stat in medio veluti ponderibus suis libratum: & quæ consistunt in sublimi, vt corona & nebula: Ad contenta pertinent heterogenea quæ liquori permiscentur, vt sanguis, pinguedo, pus, arena, furfures: ex iis veluti fontibus vrinarum omnes differentiæ desumuntur. A consistentia enim dicitur tenuis vrina, vt aqua, vel crassa, qualis iumentorum, à quantitate multa, pauca, à qualitate, alba, nigra, & vtique, veluti medium extremis, interiecta, citrina: pallida quoque rubra, viridis: Item si suaue vel graue oleat: nam assumpta therebintina, vrina purpureas violas redolet, à contentis: quædam sedimentum dicitur habere, alia non: quædam laudabile, alia illaudabile, laudabile quod sit album læue & æquale, illaudabile siue sit alieni coloris, siue inæquale & diuulsum: A permistione alieni dicitur vrina cruenta, purulenta, sabulosa, furfurea: Harum differentiarum causas paucis cōplectamur: Tenues fiunt duabus causis, cruditate, vt aqua, coctio enim fit incrassando: aut obstructione, quia solū tenue percolatur, crasso remanente, nephriticorum vrinæ sunt tenues ab obstructione: hepaticorum & stomachicorum (qui laborant iecoris, aut ventriculi imbecillitate) ἀπεψία. Redduntur crassæ viarum laxitate & alieni permistione, vtraque causa mulierum vrinę solent esse crassiores quàm virorum, pluribus enim abūdant cruditatibus, quia sunt naturæ frigidioris, quæ idcirco vrinæ permiscentur, quod vesicæ quidem collum ha-

beant breuius, attamen latius quàm viri: vrinę non tantùm tenues, ſed etiam craſſæ poſſunt eſſe perſpicuæ & tranſparentes: nam multa craſſa, vt vitrum, albumen, oleum, ſunt perſpicua. Fernelius turbatas vrinas diſtinguit à turbidis & confuſis, eo quod turbentur frigore, deinde igni expoſitæ declarentur. Turbidæ verò redduntur alieni, vt arenę, pituitę, puris permiſtione: quæ longa reſidentia perſpicuitatem acquirunt: calore heterogenea ſeparante: hâc impuro miniméque defecato vino non malè compararis, confuſam appellat, quæ, neque, reſidentia longa, neque igne clareſcit, ſimilis eſt vino vetuſtate acido, aut quòd fulgur, aut tònitru corruperit, talis redditur humorum, qui venis primis continentut, corruptela. Propterea in malignis, vt peſtilentibus febribus, vrinæ ſolent eſſe confuſæ: ſequitur, vt parcioris vel copioſioris urinæ cauſas explicemus: pauca redditur cùm parum bibitur, aut quòd ardore febrili humiditas conſumatur, vel quòd materia vrinæ aliò transferatur, cùm enim ſudoris & vrinæ communis ſit materia, non debet eſſe mirum ſi parum meiat qui multum ſudat: proportione potus parum meiere non eſt mirum, cum ſerum retinetur in abdomine, nec à renibus emulgetur: Nephritici parum meiunt propter obſtructas vrinæ vias: At copioſiorem vrinam efficiunt multus potus, vſus diureticorum, vt vini albi: Aliarum euacuationum, vt ſudoris & deiectionum ſuppreſſio: catarrhus per ſpinam ad re-

nes descendens, colliquatio totius corporis, diabete, hydrops ad matulam: cum renes laborant intẽperie calida & sicca, vndique attrahunt serum, vnde vrinæ immodicum profluuium: multi morbi vrinarum copia iudicantur, per vrinæ ductus vacuato sero: A substantia & quãtitate, ad qualitates, colorem dico, & odorem pergamus. Tribus causis vrinæ variis coloribus tingũtur, primum alteratione, vt coctione, cruditate vstione: secundo rei alicuius, vt sanguinis, chyli, permistione: tertio dominatu seri, nã à serò sanguinis copiosiore, vrina fit rubra, hoc ad vrinarum singulos colores accõmodemus: fiunt albæ, vel cruditate, vel albæ alicuius rei, vt chyli, seminis, pituitę, puris, permistione, aut seri pituitosi copia: aliquando priuatione bilis, vt in ardenti febre, quando illa ad cerebrum rapitur instante delirio, tum enim phrenetici album meiunt absentia bilis, qua solet vrina colorari: fiunt nigræ contrariis causis, humorum scilicet vstione, humoris nigri, vt melancholici, vel atrabilarij mistione, vel seri melancholici dominatu: non est nouum morbos melancholicos, vt quartanas, vrinis nigris terminari, humore morbifico per vrinas excreto: Ad colorem album pertinent aqueus, lacteus, & pallidus, qui omnes fiunt cruditate, humoris albi mistione, aut absentia bilis, pallida iam accedit ad colorationis principium, ideo rudimentum coctionis demonstrat: Ad nigrum pertinent color ruber, viridis & liuidus: fit enim vrina rubra, humoris

rubri, vt ſanguinis permiſtione, vel ſeri ſanguinis, (quod eſt bilis rubra) dominatu : vel aſſatione incipiente : fit viridis maiori vſtione, aut bilis porraceæ permiſtione. Liuida aucto vſtionis gradu, aut bilis ceruleæ miſtione, vtrique, veluti medium extremis, interiicitur vrina citrina, ad quam pertinent flaua, ſubflaua, rufa, ſubrufa : quæ fiunt à calore mediocri, cùm igitur vrina coloretur, alteratione, alieni miſtione, vel ſeri dominatu, facilè ſoluetur in ſcholis pertrita quęſtio, ſi vrina colorem priùs acquirat quàm conſiſtentiam : nam ſi coloretur alteratione nempe coctione, cruditate, aut vſtione priùs acquiret colorem, ſi verò alieni permiſtione priùs conſiſtentiam, deinde colorem: non eſt omittendum nonnunquam aſſumpti alimenti, aut medicamenti, colore vrinas tingi, ne hoc imponat medico : nam epotum rheum concolorem vrinam reddit, & ægri qui pro ordinario potu vtuntur decocto radicis oxalidis, vel cetrac, rubrum meiunt. Putidæ ſunt vrinæ putredine, aut cruditate, quamuis enim fœtor, vtplurimùm ſit ſoboles putredinis, aliquando tamen procedit à cruditate : nam putidum expirant, qui alimentum malè coquunt, propterea apud Ariſtotelem, vrinæ leonum graueolent, voraces enim cùm ſint, multis cruditatibus abundant, inde putidum meiunt. Aliquando fœtet vrina longiore mora, aliquando quorumdam alimentorum vſu, alliorum, aniſi, aliquando aſſumpto medicamento, ſiue quòd ipſum graue oleat, ſiue quòd humores

put res putidósque commouerit. Superest, vt de contentis disseramus Fernelius existimat tã in ægris quàm in sanis materiam sedimenti esse terrestrem portionem alimenti quæ effugit coctionem & sanguini in magnis venis commiscetur, vnde cũ sero à renibus attrahitur, vísque caloris secreta subsidet: à cõmuni tam ẽ opinione receptũ est, in sanis quidem fieri sedimẽtũ à crudiore portione alimenti, hoc argumento, quòd vocaces & qui minùs, coquũt, plus habẽt in vrinis sedimenti, qui verò sobriè viuunt & bene coquũt, nihil aut minimùm. In ægris verò esse portionẽ materiæ morbificæ. Morbi à bile sine sedimento iudicantur, color, consistentia, suspensum, nebula, abunde coctionem, atque inde sanitatem, testantur: quia bilis est humor tenuis, & aliorum humorum comparatione pauca est in massa. Cæteri morbi ferè cum multo sedimento terminantur: optimum, debet esse analogum puri: album, quia excrementum tertiæ coctionis partibus solidis debet assimilari; quin alteratrice venarum facultate coquitur, atque dealbatur: si quod alterius sit coloris, prodet suo colore humorẽ peccantẽ, rubro sanguinem, nigro melãcholiam, bilẽ flauo: siquis miretur hypostasim à venis coctione dealbari: ille eodem iure miretur, sanguinem à mammis in lac conuerti, eundémque in vasis spermaticis in semen transmutari, in vlceribus & abscessibus, coctione in pus albũ conuerti. Est præterea æquale, id est sibi perpetuò simile, non hodie coctum, cras crudum, aut vna ex

parte coctum altera crudum: coactum, non distractum: quia caloris est vnire, diuelli à se inuicem non possunt partes sedimenti sine magna conturbatione facta in profundo corporis, suspensi eadem est materia quę sedimenti, idem efficiens, nisi quòd materia morbi minùs cocta in medio consistit, neque potest à calore, vtpotè imbecilliore, planè secerni & in imum deturbari: nubes fit in sublimi à materia flatulenta, nebula, est sterilis nubes in paruo, vt in magno mundo, serenitatis prænuncia, in sublimi quiddam pingue nonnunquam natat, oleo simile, quod accidere potest aut liquata tantùm pinguedine renum, à calida eorum intemperie, aut à colliquatione totius corporis. Quòd imprimis ad prædicendum discerni debet, quia hoc lethale, illud minimè. Discernetur verò ex antecedentibus, si renum dolor ex ardore præcesserit, aut febris συντηκτική, immodico calore corpus totum colliquans: heterogenea quæ permiscentur vrinę, crassamenta veriùs dixeris quàm sedimenta pus si magna copia & confertim exeat per vrinæ ductus procedit ab abscessu aliquo rupto, cuius signa pręcesserunt: si verò paucum & sensim reddatur, vlcus indicat. Squamæ & furfures, nisi secedant à vesica scabiosa, testantur summum ardorem in sanguine, quo interior tunica venarũ desquamatur & in furfures resoluitur. Tractatum de causis vrinæ absoluero, si primùm hunc scrupulum exemero cur in febre pestilenti sæpe vrinæ sint similes

ſanorum, an quia vſque adeo languet excretrix, vt nihil penitùs humoris morbifici excludat? An quòd venena intus genita, vel aſſumpta, in corde reſidentem facultatem vitalem primùm impetunt, non iecur, non venoſum genus? An in ſpeciali tantùm peſte, nempe ſpiritali, hoc verum eſt, quando virus ſpiritus tantùm inficit non humores, quæ eſt omnium perniciosiſſima.

Indicia morborum quæ ſumuntur ab vrinis.

CAPVT X.

VRINA ſanorum conſtituenda eſt, quæ ſit cæterarum regula: Quæ illi ſimiliores erunt, meliores, quæ diſſimiliores, deteriores iudicentur. Ea verò debet habere mediocrem conſiſtentiam, & citrinum colorem, fruſtrà adiicitur laudabile ſedimentum, quia non eſt neceſſe in vrinis ſanorum aut ægrorum conualeſcentium, apparere ſedimentum. Quod præcipiebat Plutarchus de pulſu, de vrina lubenter præciperem, vt quiſque dum ſanus eſt ſuam vrinam diligenter inſpiciat, ex qua faciliùs cognoſcat, ſi quando ægrotet, quãtùm ab illius mediocritate receſſerit. Sexu, ætate, temperamento, vitæ & victus genere, memineris immutari, nam bilioſi coloratior eſt vrina quàm pituitoſi, viri quàm mulieris, iuuenis quàm ſenis: Pituitoſi verò craſſior eſt quàm bilioſi, mulieris quam viri, quia multa

ſaburra vt in vterum ita in veſicam vndique
deſcendit, pueri quàm iuuenis, propter in-
gluuiem, ſenum propter naturę & caloris
imbecillitatem vrina eſt cruda, tenuis, alba:
Ætati ergo temperamento, ſexui, propor-
tione debet reſpondere, neque medicus peræ-
què ſeni febricitanti metuere debet ab vri-
nis crudis, atque iuueni, cùm ſint ætati
congruentes. Tenues & aqueæ vt inde ex-
ordiar niſi manifeſta ſit obſtructio, ſunt in-
dices cruditatis. Proinde conſtitutionem mor-
bi deſignant: Quandiu enim tenuis & cruda
eſt vrina, tandiu morbus eſt in principio. In
acutis febribus delirium minantur. Quòd ſi
iam delirante ægro talis appareat, morietur,
quia non eſt credibile iam malè affectum ce-
rebrum, nouum aſcendentis bilis inſultum
perferre poſſe, cùm aquea perſeuerat, cæteris
ſignis ſalutem ſpondẽtibus, futurum abſceſſum
prænuntiat, præſertim in partibus, quę ſunt
ſub diaphragmate. Vrinæ craſſæ, quales iumẽ-
torum, capitis dolorem iam prę́ſentem, aut
in propinquo eſſe denunciant, humorum e-
nim conturbationem indicant, propter quam
vaporibus multis oppletur cerebrum. Claræ
perpetuò ſunt indices coctionis, confuſæ, quę
igne declarari non poſſunt malignum eſſe
morbum demonſtrant: quæ cùm primùm mi-
ctæ ſunt, turbantur & igne clareſcunt, princi-
pium coctionis arguunt: Niſi paucioris vri-
næ ſit manifeſta cauſa, vt paucus potus, inſi-
gnis ſudor, alui liquidum profluuium, aut in-
gens

gens incendium, à quo vrinæ materia resoluatur, coniectura est vrinæ vias calculo aut muco obsideri, quòd si deficiente humido & expellendi facultate infirma, pauca reddatur, aut penitùs cohibeatur, præsertim in morbis acutis, mortem indicat, in longis, durationem longam portendit: nisi copiosioris vrinæ euidens sit causa, vt potus multus, suppressæ aliæ vacuationes solemnes, vt sudor, catarrhus, aut colliquatio totius corporis: probabile est vrinarũ copia morbum terminari: præsertim si æger leuetur: Colores extremi, & qui ad illos accedunt, humorum cruditatem aut vstionem indicant, medij coctionem, nisi tales sint alieni permistione: Distinguentur verò potissimùm hoc signo, quod earum quæ alteratione sola præter naturam colorantur: tenuis sit consistentia, Earum verò quæ permistione, crassa: Alba ergo & tenuis, cruditatem ostendit: aut bilem, aliò, vt ad cerebrum transferri: Alba & crassa, humoris crudi & pituitæ dominatum, atque inde longitudinem morbi denunciat: At vrinæ tenues & nigræ, sunt lethales, quia summæ vstionis aut extincti caloris sunt indices, nigror enim ab vtraque fit causa, aut à calore vrente, qua quidem causa carbo denigratur, aut à frigore positiuo condensante, quà causa densa nubes est nigra, pellucentia abeunte: aut priuatiuo, quod est caloris extinctio, vnde liuor & mortificatio partis: Vrinæ nigræ & crassæ non sunt perpetuò lethales, quia multi morbi melan-

cholici iudicãtur vrinis nigris: vrina citrina ſeu ſubaurea, ruffa: nec non flaua ſub flaua, coctionis ſunt indices: rubra & tenuis, quę flammea dicitur, ardentem febrem indicat & iecur immodicè calens, qualis ſi perſeueret, interitum portendit: at ſi rubra ſimul & craſſa fuerit, qualis in ſynocho ſæpe redditur, aut bilis rubrę copiam aut aſſari ſanguinem oſtendit: niſi talis ſit permiſtione ſanguinis, quod accidit dum renes à calculo atteruntur: ſed tùm vrina cum refrixit, ſedimentum veluti cõcreti ſanguinis exhibet: viridis fit ſummo incendio: liuida natiui caloris extinctione: proinde ſi ex viridi fiat nigra ſummi incendij nota eſt: ſi ex liuida nigra, ſummæ frigiditatis: vtraque lethalis: Vrina fœtida, cruditatis inſignis aut putredinis eſt index: ſi ſedimentum habeat purulentum, renum, aut veſicę vlcus oſtendit, ſi verò reſidentia longa mucum deponat & cum dolore excludatur: calculum ſubeſſe in veſica demonſtrat. Hactenus de vrinæ conſiſtentia, quantitate & qualitate, ſequitur vt de contentis diſſeramus: Semper laudabile ſedimentum apparet ad ſalutem. Quòd ſi nullum appareat, propterea non imminet periculum, quia, vt dixi, morbi à bile ſine ſedimento fœliciter terminantur. Suſpenſum adhuc infirmam naturam arguit: nubes adhuc magis debilem: Cùm enim horum trium communis ſit materia, potens calor eam coquit, incraſſat, ſecernit, & in imum deturbat. Impotentis ergo argumentum eſt ſi ma-

teria ſedimenti ſubſiſtat in medio, impotentioris ſi in ſublimi, ſemper contenta inferiora, meliora ſunt ſublimioribus: ſi nullum horum trium in vrinis ægrorum appareat, periculoſum: quòd ſi appareat, ſed tenue, aut alieni coloris, tenuitate cruditatem & longitudinem morbi denunciat, colore humorem peccantem, rubro ſanguinem aut rubram bilem, nigro melancholicum ſuccum, aut oppreſſionem caloris: Quibus citò excernũtur contenta bona, citò liberantur: in vrinis febriũ erraticarum, ſi nebulæ nigræ appareant, ſequetur breui quartana: Ouromantiam finiero, ſi de craſſamento ſiue ſordibus quę lotio permiſcentur pauca addidero. Carunculæ renes exulceratos docent: vrina ſquammea & furfurea ſi liquida & tenuis fuerit, ſummum incendium denotat, ſi craſſa, veſicam ſcabioſam: ſubſidentes arenulæ ſubeſſe calculum indicant, ſi albæ in veſica, ſi rubræ, in rene: Pus, pituitam, & ſemen diſcernere oportet: nam per gonorrhœã ſemen effluit cum vrina. Mulieres verò quibus albi menſes fluunt, pituitam reddunt cùm lotio: ſæpe etiam arthritis & Iſchias ſedimẽto pituitoſo terminantur: at purulentum meiunt qui renes habent vlceratos: hæc inquam tria pus dico pituitam &, ſemen diligenter diſtinguere oportet, hoc modo. Quod ſemen cùm ſit tenue, leue, & ſpirituoſum natat in vrina, pus & mucus ſubſident, At pus commota matula diſſoluitur diffunditúrque: mucus verò tenax & viſcidus cohærebit.

Σκατομαντία diuinatio ex fecibus.

CAPVT XI.

IN alui proluuie quemadmodum in vrina considerari debent ſubſtantia, quantitas & qualitas: Suſtantia, ſitne mollis an dura, liquida, vt aqua, ſicca, vt terra. Quantitas, ſi multa an pauca, vel quoties æger deiecerit: qualitas ſitne alba, nigra, flaua, item ſi ſuaue an graue oleat: nam damarum ſtercus bene olet, & gazella cacat zybetum: A permiſtione alieni, dicitur cruenta, flatulenta, ſpumoſa, quo pertinent per aluum excreti vermes: harum differentiarũ cauſas, deinde ſigna, percurramus: fiunt liquidæ deiectiones, vel frequentiore vſu liquidioris alimenti, vel cruditate, vel catarrho dum à toto, vel à parte aliqua, vt à cerebro humor multus ad ſentinam concurrit. Obſtructo quoque meſenterio: nam chylus non attractus à iecore, liquidam aluum reddit: contrariis cauſis fœces indurantur: pauco eóque ſicciore alimento, calore reſiccante, ſiue ſit auctus febre, ſiue interna inflammatione. Multum verò deiiciunt, qui pluri cibo vtuntur, eóque excrementoſo, vt pane furfuraceo, vel qui faciliùs coqui & diſtribui poſſit, minùs, qui parum edunt, & alimentis vtuntur facilis coctionis, miniméque excrementoſis: cita & frequens aluus redditur, acrimonia humoris aſſiduè excretricem ſtimulantis. Colorantur fæ-

ces, vt vrinæ, alteratione, vel permistione: alteratione, nempe cruditate, vstione, aut mediocri coctione: permistione alieni, vt chyli, sanguinis, pituitæ, puris, vnde chylosæ, cruentæ, purulentæ, mucosæ, nuncupantur: fiunt albæ cruditate, vel humoris albi, vt chyli, aut pituitæ commistione, nigræ, vstione, aut humoris nigri accessione, flauæ & rufæ mediocri coctione, aut permista naturali bile, quam natura quotidie à folliculo in ecphysim transmittit per meatum cholidocum, vt veluti clystere excretricem ad officium incitet: A bile rubra, aut immisto sanguine, fiunt deiectiones rubræ, ab æruginosa, virides, ab atra, nigræ, & splendentes vt pix: fœtor contingit cruditate, aut humorum putredine, nisi manifestam habeat causam, vt vsum alimenti, vel medicamenti putridi. Aphrodisæus in problematibus inquirit, cur hominis stercus peius oleat, quàm cæterorum animalium: respondet, hoc pendere à cruditate hanc verò à varietate alimenti: immanis enim gula nulli viuentium generi parcit: quæ præterea arte condiuntur, vt istis irritamentis excitata appetentia ventrem impleat, cùm ceteræ animantes vno simplicique genere alimenti contentæ viuant: boues eruo, equi fœno. A differentiis & causis pergamus ad signa: ex secundo prognosticωn, hoc veluti constituto fundamento: quod laudabile alui excrementum debet esse molle, vt mel compactum, & cohærens, subrufum, assumptis alimentis proportione respondens,

inde enim colligitur, id quod habet consistentiam duram, vel liquidam, aut quod alieno colore, albo, rubro, viridi, tinctum est, quod paucum, vel multum, quòd partes habet distractas, miniméque cohærentes: esse contra naturam: Deiectiones nigræ in morbi principio semper sunt malæ, in statu possunt esse criticæ: Atrabilariæ, quæ splendent, vt pix, semper sunt funestæ, de quibus intelligi debet Galenus, cùm scribit cap. tertio, de atra bile, nunquam vidi vnum qui deiecerit nigra, & mortuus non sit. Versicolores, varios affectus multósque humores prauos indicant, qui cùm egeant longo tempore ad coctionem, portendunt longitudinem morbi, nisi tales sint à cathartico, hoc enim in bonis ducendum est: nisi æger assumpserit pingua, aut sola intestinorum pinguedo à calore fundi videatur, deiectiones pingues sunt lethales, quia colliquari totum corpus indicant. Aluus liquida & aquosa præsertim in morbis acutis, mala: periculosum, si aluus fluat citra sensum & voluntatem ægri, hoc enim prostratas vires arguit: deiectio quæ fuerit insigniter putida, in malis haberi debet, quia cruditatem, vel putredinem insignem arguit, nisi vacuatio sit critica, naturę motu excreto humore putri qui morbũ faciebat. Spumosa deiectio, & quę more fimi bubuli, leuis est & plena flatu, mala: quia aut multum flatum, aut magnum intus incendium ostendit. Superest, vt de vermibus pauca subiiciam, qui cũ suscitẽtur ex materia putri, vt ex limo ranę,

& ex luto terreni vermes, ex animalium stercoribus insecta, vt muscæ, scarabęi, vespæ, sunt indices suæ causæ, hoc est cruditatem, aut putredinem subesse attestantur, quò plures sunt aut maiores, eò maioris putredinis sunt testes. Meliùs est expelli deorsum quàm sursum, in declinatione, & in vigore morbi sine periculo excluduntur, in principio, mortem, aut morbi longitudinem portendunt: nam exeunt vt effugiant corruptelam, quòd si tum mortui excludãtur, credibile est illos insigni corruptione periisse: In malignis febribus semper exeunt, in perniciem ægri. Porrò inique Aristophanes, medicos σκατοφάγους nuncupabat. Sunt quidem illi scatomãtę ? deiectiones ægrorum aspiciunt, vt ex eis speciem, causam, & euentum morbi coniiciant, quia nihil inhonestum existimant, quod in humani generis salutem & conseruationem cedit, Galenus tamen decimo simpliciũ reprehendit Xenocratem, quòd passim ægris præscriberet non tantùm admouendum stercus animalium, vt caprillum, columbinum, bubulum, sed etiam assumẽdum, vt stercus canum ad anginam, stercus gallinæ cum vino albo ad colicũ dolorẽ, ad fungos cum oxycrato: his inquit abstinendum cùm suppetunt gratiora, si tamen ruri faciamus medicinam aliorum inopia, poterimus illa vsurpare: dignus erat Aristophanes Xenocrate medico.

ΥΔΡΟΜΑΝΤΙΑ.

Iudicia morborum ex ſudoribus.

CAPVT IIX.

VT ſtercus primæ, lotium ſecundæ, ita ſudor tertiæ coctionis eſt excrementum, proinde, vt ſtercus affectus primæ regionis certò indicat, vrina ſecundæ, ita ſudor tertiæ, diſtinguitur à ſubſtantia, in tenuem & craſſum, viſcidum, aut friabilem: à quantitatẽ multum, vel paucum: à qualitate, in frigidum, aut calidum, ſalſum vel dulcem: naturalis enim debet eſſe calidus, dulcis fit colliquatione corporis: diſtingui etiam poteſt in flauum, rubrum, aut viridem: nam Ariſtoteles tertio, de partibus & tertio de hiſtoria animalium, meminit ſudoris rubri, qui fit per diadepeſim: Auicenna meminit ſudoris viridis: naturalis eſt ruffus, à bile, quæ ſola ex quatuor humoribus in ſudores reſoluitur. Iſti colores diſcernuntur lintei deterſorij tinctura: diuidi etiam poteſt ſudor in generalem, qui de toto corpore erumpit, & particularem qui ex vna parte: de quo Hippo. ſolo capite ſudare, malum: eſt quoque criticus vel ſymptomaticus, ad quas poſtremas differentias imprimis medicus debet attendere: criticus debet eſſe generalis, calidus, copioſus, quia nullum paucum criticum, præterea aduenire debet die critico, præcedentibus ſignis, coctionis, cùm ægri tollerantia, talis enim ſudor cum morbo tollit omnia ſymptomata, ex

eóque tempore incipit æger conualescere: Symptomaticus dicitur qui contingit magnitudine morbi, aut morbificæ causæ nullis pręcedentibus signis coctionis, qualis solet esse paucus, particularis, frigidus: harum differentiarum causas deinde signa explicemus: sudor tenuis fit ex sero tenuiore & crudiore. Crassus coctione, aut humoris sicci permistione: viscidus colliquatione, aut ab humore viscido, friabilis humorum assatione, atque ita dicam incineratione: fit multus multo potu, copiosiore sero, aut à calore humido, qui solus humores in sudorem resoluit, hinc natura calidi humidi, vt sanguinei, necnon pueri: & adolescentes, plurimùm & frequenter sudant: graciles verò, sicci, senes & quibus lien, aut iecur, aut totum corpus inaruit, non sudant. Adiuuat plurimùm laxitas cutis, nam qui sunt sicca, dura & astricta cute, raro minimúmque sudant. Cur hydropici cùm abundent sero non sudant? quia deest efficiens, nempe calor humidus, qui serum fundat, & in sudores resoluat: sudor calidus fit calidi, frigidus frigidi humoris permistione: aut calidus à calore febrili, frigidus natiui caloris extinctione, qualis est syncopticus, qui viribus exolutis syncopem comitatur: atque etiam diaphoreticus, gelidus sudor, mortis prænuncius. Vterque veriùs ἐφίδρωσις. mador, quàm ἱδρὼς, à medicorum coryphæis nuncupatur. Graue olet sudor propter humorum putredinem, putrent verò illi quia non difflantur: sudor ille non est perfe-

etè criticus, qui singulas accessiones febris intermittentis, vt tertianæ, finit, sed qui morbum funditus euellit, qui accidit in principio morbi, indicat morbum fore longum, quia originem habet à repletione: sic enim Galenus cõmentario secundo ad primum epidemiῶν morbo adhuc crudo, qui adueniunt sudores non possunt esse signum bonum, quia vel humorum magnam copiam denunciant, vel virium infirmitatem, frigidus sudor in acuta febre, est index mortis, in mitiore, longioris morbi. Copiosus sudor qui ægrum non leuat, in malis habendus est, quia vires exoluit.

Hæc compendiose, quibus introducantur candidati ad medicinæ fontes, qui totius terræ exemplar circunferunt, nauigant tutiùs.

Finis Pathologiæ.

Errata sic corrigito.

Fol. 8. *pro cõmuni materiæ: lege materia: fol.* 15. *ver. pro cedit nostri tactus, l. nostro. f.* 16. *ver, pro pituitoso sanguis, l. sanguine. fo.* 35. *pro varie alteratur, lege alterari. f.* 39. *pro tantum acrimoniam, l. tantam. fo* 42. *pro dissimilares, l. similares. f.* 44. *pro tetigit, l. tegit. f.* 51. *pro traingulus, l. triangulus. fo.* 55. *ver. pro conseruationem specie, l. speciei. f.* 62. *pro nam obrutur, leg. nam copia obruitur. ibid. pro comparatum, l comparatus. fo.* 72. *ver. pro succrescente, l. siccescente. f.* 74 *pro cur ergo dices, l. cum ergo. f.* 83. *ver. pro animæ, l. animalium. f.* 105. *pro stabulo, l. sabulo. fo.* 114. *pro saccius, l. siccius. f.* 115. *pro quantitate, l. qualitate. fol* 118. *pro cerebriorem, l. crebriorem. fo.* 130. *pro non naturarum, l. non naturalium. f.* 131 *pro intemperies alimentis, lege intemperatis. f.* 152. *pro pulsus enim, l. est. fo.* 153. *pro humoris exuperantium, l. humoris melancholici. q. f.* 159. *ver. prò si estne, l. sitne.* 161. *ver. pro quid est, l. quod* τεκμ.

VNIVERSAE MEDICINAE COMPENDIORVM INDEX.

A, primam paginam, B, secundam denotat.

FINIS INDICIS.